

په روه رده کردنی مندال

له چل فاه رمووده ی صاه حی حدا

نوسینی

دکتور عابدل عبدالله بن سحدا الحداث الغامدی

وه رکیب اف

ما مؤستاعمر توفیق الخطاط

نارین

منتدى اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نارین

په روږده کړدنی منډال

له چل فوږموودهی صه حیجدا

- ناوی کتیب: پەروەردە کردنی منداڵ لە چل فەرموودە ی صەحیحدا
نوسینی: دکتۆر عادل عبدالله بن سعد الحمدان الغامدی
وەرگیرانی: مامۆستا عمر توفیق الخطاط
نەخشە سازی ناو وە: کۆمپیوتەری نارین (محمد علی)
نۆرە و سالی چاپ: یە کەم ۲۰۱۱ ز
ژمارە ی سپاردن: (۲۷۲۱) ی سالی (۲۰۱۰) ی پێدراو

بازاری زانست بو کتیب و چاپە مەنی

website: www.nareenpub.com

E-mail: info@nareenpub.com

تەلەفۆن: ۲۵۱۱۹۸۲ ۶۶ (۰۰۹۶۴)

مۆبایل: ۰۰۹۶۴ ۷۵۰۴۰۶۴۶۱۰

په روږده کړدنی منډال
له چل فوږمووډه‌ی صه‌حی‌حدا

نوسینی

دکتور عادل عبدالله بن سعد الحمدان الغامدی

وهرگیرانی

ماموستا عمر توفیق الخطاط

نایت

ئەم بەرھەمە پېشكەشە بە:

* بە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) و ھاوۋەلە نازدارەكانى كە ئەگەر ھەولەو ماندوبوون و گيان فېدايى ئەوان نەبووايە ئىستا ئىمە لەناو گۆمى مەى خواردنەو و قمارو گوناھو گەندەلېدا دەتلاينەو.

* بە دايك و باوكم كە شەو و پۇژيان خستبوو سەريەك تا نەوكانيان صالح و ئىسلام پەرورەين.

* بە ھەموو مامۇستاكانم چ ئەوانەى نووسين و خويندەوكان فېركردم لە قوتابخانە، چ ئەوانەشى لە دەرەو بەرەو گولزارى ئىسلام پەروشتى بەرزى پېغەمبەر (ﷺ) ئاویتەيان كردم، خوا وینەيان زۆر بكات.

* بە براو ھاوپرېى خۆشەويستم كاك فائق محمد خاوەنى كتېبخانەى نارين لەھەولير كە بوو تەھۆى چاپكردن و بلاوكردنەو ھى بەرھەمەكانم.

* بە ھەموو خوينەرانى نووسينەكانم.

پیشه کی وهرگیر

سو پاس و ستایشی نه پر اوه شایسته ی خوای به دیه پنه ری بوونه و هره و سولات و سلا میښ به رده و ام وه ک لیژمه باران برژیت به سر گیانی پاکی محمد المصطفی داو سرجه م نال و که سو کارو هاوه له دلسوزو گیان له سر ده سته کانی.

په روه رد کردن زور گرنگه و نابیت باوکان و دایکان هل له کیس بده و نابیت به یلن ته من پوژ به پوژ مالئاواییان لی بکات و کوپو کچه کانیاں گه وره بین له که شو هه وایه که ی په روه رده نه کراودا، له ناکامدا به ریه ک دیته کایه وه هه موو بوچوون و بیروباوه په جیگیره دروسته کانی باوک و باپیریان په ده که نه وه و پشت له قورنآن ده که نو له ژیا نی پیغه مبه ر بی ناگاده بن و له بهر قسه ی نه مو ویش نه بیت (په نا به خوا) خویان به موسلمانیش نازان!

نه م نایینه پاکه، نه وه له دوا ی نه وه له پیگه ی په روه رده کړدنه وه گو یز او ته وه بو مان تا که یشتو ته نه م ساته وه خته .. هاوه لان خویان لی پازی بیت وه ک پازیش بوو لییان له که ل نه وه موو نه رک و نیش و کاره قورسه ی بانگه وازو به رز پاگرتنی نالای جیهاد و تی کو شاندا، که چی به رده و ام وانه یان به منداله کانیاں و توت وه و له قورنآن و فرموده و غه زاکانی پیغه مبه ر (ﷺ) شاره زاکردوه ..

نه وه تا پیغه مبه رمان (ﷺ) - به دایک و باوکمه وه به قوریانی بم - له پاشکزی خویه وه عبدالله ی کوپی عه باسی بچکولانه ی سوار کړدوه و به سواری ولاخه وه بڼه ماکانی وه لاء و به راء و بیروباوه پی نیسلامی تیده که په نیت ..

به لآم نه مړ دایک و باوکان بیانو ده هیننه وه که گویا نیمه نامان په پژی و خه ریکی مهینه تی ژیا نی، واز له کوپو کچه کانیاں دینن هاوپی خراپ له دهره وه و ته له فزیون و سته لایت و نینته رنیت له ماله وه میشکیان تیک داوه و بیرو باوه پی له ق کړدوون و له په وشت دایمالیون ..

یان نه و سا ده یان وت هه ندیک له ماموستانو مه لاکان قسه ی خیریان بؤ خه لکی
 ده کرد به لام بؤ منډاله کانی خو یانیان نه ده کردو فەرماویشیان ده کړدن تا له ناکامدا
 کوږه مه لا وا ده رده چوو که ده بوونه دوژمنیکې سر سه ختی ئیسلامو پیغه مبهری خوا
 (ﷺ)، تا وای لیده هات خه لکی سنگیان له باوکیشیان هه لته کاندو ماموستا
 به پیزه کهشیان له بهر چاو که وت!

به لام نه و هتا (نافیع) گه وړه زانای تابیعین ده فەرمویت: عبدالله ی کوږی عمر
 (خوایان لی پازی بیت) ده رسی قورنای پی ده گووتین نه گه ریه کی کمان له نه و هکانی
 خوی بیویستایه رابکاتو نه یخوینتیت ده چوو هردو قاجی پیکه وه ده به سته وه تا له
 ناکامدا کړدنې به گه وړه زانایانې تابیعینو تابعی تابعین.

کوردي خو شمان ده لیت: (تول به ته پی ده چه میته وه) واته په روږد له سرده می
 منډالیدا که لکی هه یه و دلی منډاله که لاپه ریه کی سپی وهک لؤکه یه و ده توانیت چیت
 بوویت تیایدا نه خشی بکه یت و پاشان له سهریان پادیت و گه وړه ده بیت و کوژانه وهی
 مه حاله.

خوینهری خو شه ویست... نه م کتیبه ی له بهر ده ستندایه بریتیه له چل فەرموده ی
 پیغه مبهری ئیسلام (ﷺ) که هه موویان صه حیحن، هه موو لایه نه کانی په روږده ی
 له خوگر تووه و له و خو لگه یه دا ده سوړپنه وه.

من که سهره تا نه و کتیبه م به عه ربه بیه که ی بینې له ژیر ناوی (الاحتال بأحكام واداب
 الاطفال) له نووسی نی به پز کاک عادل الغامیدی) نووسیویه تی و منیش ناوم لی نا
 (په روږده کړنې منډال له ٤٠) فەرموده ی پیغه مبهری خوادا (ﷺ) و دوا ی نه وه ی
 خویندمه وه بؤم ده رکه وت نه مه نه و کتیبه یه که چه ندان ساله ده مه ویت چاوم پی
 بکه ویت چونکه له یادمه کاتیک قوتابی زانکو بووین له به غدادو شه ویک هاورپیه کمان
 هات بؤ لامان و میوانمان بوو ده ستمان کرد به تا وتو ی کړدنې فەرموده و هاتینه سر

فه‌رمووده‌یه‌کی زۆر کورت که ئه‌ویش ئه‌وه‌یه‌ پێغه‌مبه‌ری ئه‌که‌رم (ﷺ) هه‌والی
بالتده‌ی منداڵێک ده‌پرسیت و ده‌فه‌رمویت: ((یا ابا‌عمیر ما فعل النّفر؟)).

نزیکه‌ی (٣٠) وانه‌ی ئی ده‌ره‌یتنا بۆمان و ئیمه‌ش زۆر چیژمان ئی وه‌رگرت و به‌تایبه‌ت
هه‌ر له‌و کاته‌وه‌ منی وا لیکرد خولیا‌ی ئه‌وه‌بم که بتوانم ده‌رس و ئامۆژگاری و ئه‌حکام
له‌ فه‌رمووده‌ ده‌ربه‌یتنم به‌لام له‌و کاته‌دا که‌ره‌سته‌ی ته‌واو و تیشوی زانستیم که‌م بوو.

به‌لام دواتر لام کرده‌وه به‌لای قورئانداو هه‌زم کرد وانه‌ی به‌سود له‌ قورئان
هه‌ل‌ب‌گ‌ز‌م که سه‌رچاوه‌ی یه‌که‌می ئیسلامه‌که‌مانه‌و له‌و بواره‌دا کتییی (له‌ سوره‌تی
یوسفدا دیومه‌)م نووسی.

دواتر که ئه‌م کتییبه‌ زۆر چاک و به‌پێژه‌ی کاک عادل غامدی م بینی، ئیتر به‌ پێویستم
زانی خۆم شت بنووسم بۆیه‌ هه‌ستام به‌ وه‌رگێڕانی بۆ سه‌ر زمانه‌ ناوازه‌که‌ی خۆمان و
له‌ بوا‌ری په‌روه‌رده‌کردندا ملۆیه‌کم له‌سه‌ر کتیی‌خانه‌ی هه‌ژاری کوردی داناو بۆ زیاتر
سووددارکردنیشی خۆم له‌کاتی پێویستدا خاڵم بۆ زیادکردوه‌و خستوو‌مه‌ته‌ نێوان
که‌وانه‌وه‌و له‌په‌راویزی لاپه‌ره‌کاندا نووسیومه‌ (وته‌ی وه‌رگێڕ).

جا داوا له‌ دایک و باوکانی غه‌مخوار ده‌که‌م که ئه‌م کتییبه‌ زۆر به‌جوانی بخویننه‌وه‌و
پاشان منداڵه‌کانیان‌ی ئی ئاشنا بکه‌ن و له‌سه‌ری په‌روه‌رده‌یان بکه‌ن..

هه‌ر کاتی‌کیش پێویستی کرد هه‌ندیک خاڵی کتییبه‌که‌ به‌ کرده‌وه‌ جی به‌جی بکری‌ت
وه‌ک په‌روه‌رده‌کردنی قوتابی له‌سه‌ر مه‌له‌وانی و تیرنه‌ندازی و شتی تر با خۆی بادیه‌ک
بکری‌ت و نیشانه‌شکێنی به‌ قوتابیه‌کان بکات و نه‌گه‌ر کرایش سه‌ردانی مه‌له‌وانگه‌کانیان
پێ بکات و به‌ناو ئاوو مه‌له‌وانی ئاشنایان بکات..

له کۆتاییدا له خوا ده پارېمه وه نه م کاره م ئی قبول بکات و له ناو کومه ئی
موسلمانانیشدا بیکاته مایه ی قه بول و سوودی ئی وه ریگرن انشاء الله. (أقول قولي هذا
واستغفر الله لي ولكم امين).

عمر توفیق الخطاط

۲۰۱۰/۱۰/۱۳ - مه له بجه ی شهید / گولان

پیشه‌کی نووسه‌ر

سو پاس بۆ نه و خوا به‌ی دروست‌کړه به پړک‌و پړکی، هه‌موو شت‌کی دیاری کړدووه و پاشان پړنم‌وونیشی کړدووه، هه‌ردوو په‌گزی نړو می‌ی دروست‌کړدووه، مړو فیشی له خول دروست‌کړدووه، پاشان له شیوه‌ی تودا له جیبه‌کی نارامشدا دایناوه، پاش نه‌وه کړدوویه‌تی به ناوپاره و ناوپاره‌کشی کړدو ته پارچه گوشت‌ک و پاشتر کړدوویه‌تی به نیس‌قان و پاشان به گوشت ده‌وری نیس‌قانه‌کانی داوه و پاشان خه‌لکان‌نکی زوری به و چه‌شنه دروست‌کړدووه و به‌رزی و بی‌هاوتایی بۆ نه و خوا به‌ی که باشت‌رین دروست‌کړه.

هه‌ر نه و خوا به‌ش فەرموویه‌تی ﴿يَهَبُ لِمَن يَشَاءُ إِنشَاءً وَيَهَبُ لِمَن يَشَاءُ الذَّكُورَ ۝١٩ أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنشَاءً وَيَجْعَلُ مَن يَشَاءُ عَاقِمًا إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ﴾ (الشوری: ۴۹-۵۰) واته پاش نه و قوناغانه‌ی که باس‌مان کړد خوی برپارده‌ر ده‌دات که که ببه‌خشیت به هه‌ر که سیک خوی مه‌به‌ستی بیت و کوپیش به هه‌ر که سیک خوی مه‌به‌ستی بیت یان له کوپ و له که به‌شیان ده‌دات و هه‌ندی‌کیش به نه‌زکی ده‌هیل‌تیه‌وه و چونکه خوا نقد زاناو به توانایه.

وه شایه‌تیش ده‌دهم که محمد (ﷺ) به‌نده و پیغه‌مبه‌ری نه و خوا به‌یه و سه‌لات و سه‌لامی بی‌شماری بۆ ده‌نیرم.

خوای (عز و جل) یش ده‌فه‌رمویت ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾ (سوره‌تی ته‌حریم) نایه‌تی ۶.

وه پیغه‌مبه‌ریش (ﷺ) ده‌فه‌رمویت ((کلکم راع وکلکم مسؤل عن رعیتہ، فالامام راع، وهو مسؤل عن رعیتہ، والرجل راع فی أهله وهو مسؤل عن رعیتہ، والمرأة راعیة فی بیت زوجها وهي مسؤلة عن رعیتها)) رواه البخاری (۸۹۳).

واته: هه‌مووتان شوانو هه‌مووشتان به‌رپرسیارن له ژێرده‌سته‌کنیان، سه‌رکرده‌و پێشه‌واکان شوانو به‌رپرس ده‌بن له‌ میله‌ته‌ ژێرده‌سته‌کانتان، پیاویش له‌ ناو ماڵدا شوانه‌و به‌رپرسه‌ له‌ خانه‌واده‌که‌ی ژێرده‌سته‌ی، ئافره‌تیش چاودێری مندالی مێرده‌که‌یه‌تی و به‌رپرسه‌ له‌و شتانه‌ی له‌ ژێر ده‌ستیدان.

وه‌ هه‌روه‌ها پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) به‌ عبدالله‌ی کوپی عه‌مری فەرموو ((وان لولدک علیک حقاً)) رواه‌ مسلم ۲۷۰۱.

واته‌ نه‌ی عبدالله‌ کوپه‌که‌ت مافی به‌سه‌رتوه‌ هه‌یه‌.

نه‌ی برای په‌روه‌رده‌کارم، سه‌ره‌رزو سه‌رکه‌وتوو نه‌و که‌سه‌یه‌ خوا چاکی بۆ ده‌کات و منداله‌کانی به‌ جوانی په‌روه‌رده‌ ده‌کات و له‌سه‌ر ئیسلام و سونه‌ت و پێره‌وی پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) گۆشیان بکات و له‌ خوا ده‌ترسێت و به‌ چاودێری خۆی ده‌زانێت و منداله‌کانی پشتگوێ ناخات، به‌ زویرکردنیاں خوای له‌ خۆی پازی کردوه‌ نه‌ک به‌ پازی کردنی نه‌وان خوا له‌ خۆی زویریکات، زۆر به‌ ئاگابوه‌ له‌ به‌لای ماڵ و مندال و دوزمنایه‌تیان وه‌ک چۆن خوای ته‌عالا فه‌رمانی به‌و کاره‌ داوه‌ و فەرموویه‌تی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنِّ مِنْ أَرْوَاحِكُمْ وَأَوْلَدِكُمْ عَدُوٌّ لَّكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ﴾ (التغابن ۱۴).

واته‌: نه‌ی کۆمه‌لی باوه‌پداران هه‌ندیک له‌ خه‌زان و منداله‌کانتان ده‌بنه‌ دوزمندان ئاگاداریان بن و چه‌زه‌ریان لێ بکه‌ن.

زانای موسڵمان (موجاهد) په‌حمه‌تی خوای لێ بێت ده‌فه‌رموێت ((چونکه‌ نه‌وان هانی پیاوه‌که‌ ده‌ده‌ن سه‌ردانی خزمه‌کانی نه‌کات، هه‌روه‌ها سه‌رپێچی خواش بکات، نه‌ویش چونکه‌ خۆشی ده‌وێت ناتوانێت به‌ قسه‌یاں نه‌کات)).^۱

و بەپراستی جیگەى داخە کە زۆرىك لە باوکەن و بەرپرسىارانى کاروبارەکان لەو بەرپرسىارىتیە خۆیان دەدزێنەوێ کە خراوەتە ئەستۆیان کە ئەویش پەروەردەکردنى مىندالەکانیان و فێرکردنیان دەبارەى پێنمايەکانى ئایینەکەیان و بیانپاریژن لە سزای سەختى خوا لە پۆزى قیامەتدا...

ئەوێ ئەمۆ سەرنجى پەروەردەکردنى مىندالان لەلایەن باوک و دایکەنەو بەدات بۆى دەردەکەوێت کە تەنھا گرنگى بەلایەنى جەستەیی و خوشگوزەرانى مىندالەکانیان دەدەن ئیتەر با پێچەوانەى شەرعیشت بێت، بۆیە دەیانبنیت گرنگى بە خواردن و جل و بەرگیان دەدەن و پارە و بەخشش دەپژێنن بەسەریاندا کە ئەوێش زۆرجار دەبێتە هۆى لادانى ئەو مىندالە لە پێگەى پراست، کە بەو کارەش خۆیان و مىندالەکانیشیان بەرەو هەڵدێرى و لەناوچوون دەبەن.

ئەمەش (سوفیانی سەورى) یە پەرحمەتى خواى ئى بێت لەم بارەىو دەفەرموێت: ((فەرمان دەدرێت لە پۆزى قیامەتدا بەوێ پیاویك بێخەنە ناو ئاگرەو و پێى دەلێن: ئەمە خێزان و مال و مىندالەکەى تەمەمەو چاکەکانیان لەناوبردووە)).^۱

(ابن قىم) ییش (رەحمەتى خواى ئى بێت) دەفەرموێت ((زۆریەى مىندالەکان کە پەروەشتیان تێکدەچێت بەهۆى باوک و دایکەنەوێ و لە پێگەى پەشتگوى خستنیانەو و وازەهێنانیان لە فێرکردنى فەرمانەکانى ئایین و سوننەتى پێغەمبەرەو (ﷺ) و هەر بە مىندالى فەوتاندنیان و ئیتەر نە سوودیان بۆ خۆیان و نە بۆ دایک و باوکیان داوەتەو، هەرەك چۆن مىندالێك سەرزەنشستى باوکى دەکات کاتێک باوکى پێى دەلێت تۆ کورپێكى زۆر خراپى بۆمان و ئەویش بە باوکى دەلێت: باوکە گیان، تۆ بە مىندالى لەگەڵ مىندا خراپ بوویت و منیش لە گەرەبییدا لەگەڵ تۆ خراپ دەبم، بە مىندالى منت فەوتاندو منیش بە گەرەبى تۆم فەوتاند)).

بۆیه منیش خوای گه وره کۆمه کی کردووم بۆ کۆکردنه وهی هه موو ئه و ئه حکام و
 فەرمانانهی که پێیویسته هه موو موسڵمانێک بیزانیت له پەروەردە کردنی مندالەکانیدا
 ئه گەر خواوه ند نه وهی پێ به خشیبوو.

تا له سه ر چاوپۆشینی و زانست پەروەردە یان بکات و ئه وکاته فەرمانی خوا جی به جی
 بکات که ده فەرمویت مال و مندالتان له ئاگری دۆزه خ بپاریزن و خۆیشی پرگار بکات له
 لیپرسینه وهی له به رده م خوای پەروەردگارا ده رباره ی خێزانه که ی ژێرده سستی، که
 هه رپه شه ی ترسناک هه یه بۆ ئه و که سانه ی که ژێرده سه سته کانیان ده فەوتین و فەرمانی
 گوێپایه لیکردنی خویان فیژناکه ن، هه روه ک له و فەرمووده یه هاتووه که مه عقه لی کوپی
 یه سار (خوای لی پازی بیّت) ده گێڕێته وه ده فەرمویت:

گویم له پێغه مبه ری خوا بووه (ﷺ) فەرموویه تی: ((مامن عبد یسترعیه الله رعیة،
 يموت يوم يموت وهو غاش لرعیته، الا حرم الله علیه الجنة))^۱

واته: هیچ که سیك نیه که خوا که سانیکی خستبیته ژێر ده سستی، وه به مریت و له و
 کاته دا که ده مریت ناپاک بیّت به رامبه ریان ئه و خوا به هه شتی لی حه رام ده کات..
 که واته ئه ی دایک و باوکانی ئازیز مه سه له که ئاسایی نیه و ژۆر ترسناکه و
 لیپرسینه وه که ژۆر گه وره یه، به تایبه تی له م زه مانه ی دوا ییه ی خۆماندا، که هاوکار و
 ده سترگ ژۆر که م بۆته وه و چاکه کردن غه رب و نامۆ بووه و هۆکاری تیکدانی په وشته
 ژۆر بووه خوا په حم بکات.

*

*

*

له م کتێبه دا (چل) فەرمووده ی سه حیحیم کۆکردۆته وه ده رباره ی پەروەردە کردنی
 مندال و پاشان له سه ری پۆیشته ووم و پوونکردنه وه م داوه له سه ریان به ئه ندازه ی ئه وه ی
 فەرمووده کان هه لیده گریّت، له م کاره مدا هه وڵمداوه به کورتی و به ئاسانی پوونی

بکه مه وه، مه گهر فەرموده که زیاتر بخواږیت و به درېژي له سهری پوښتووم چونکه یان له بهرته وهی زانیاری له و باره یه وه که مه یان نه و باسه نه کراوه له لایه ن خه لکيه وه. بڼ شه رحى هه نديکي په نام بر دووه بڼ وته ی زانایانی نه م دوايه (متأخرين) چونکه له زانایانی پېښينه وه شتيکم له و باره وه ده ست نه که وتووه یان ويستوومه باسه که به کورتی بېر مه وه یان نه و مه سه له يه تازه و نامو يه و ده بينم زور زه روږه قسه بکه م له و باره يه وه.

وه له ناکامدا سوپاس بڼ خوا زیاتر له هه زار فەرموده ی پیغه مبه ر (ﷺ) و به سهرهاتی هاوه لان و قسه ی زانایانم نه قل کړدوه.

*

*

*

پېښه وا مالیکي کوږي نه نه س (په حمه تی خوا ی لی بیت) ده فهرمویت: ((شایانه هه لگري زانست خاوه نی نه ده ب و یقارو له سه رخوی و له خواترسان بیت و ده بیت شوین که وته ی زانایانی پیش خوی بیت))^۱

پېښه وا نه حمه دی کوږي حنبل (په حمه تی خوا ی لی بیت) ده فهرمویت: ((هه لگرنی فەرموده سه یرن! مه سه له يه کیان دیته به رده ست له حه سه نی به سري و ابن سیرین و عه تا و تاو سه وه گنډراوه ته وه که چی ده پون بڼ لای خاوه ن پاو بڼ چوون و له وان ده پرسن، ده ی ناکریت زانست له و زانا گه ورانه وه یرگرن))^۲

پېښه وا (ناجوری) (په حمه تی خوا ی لی بیت) له کتیبی (الشریعة ۳۰۱/۱) دا ده فهرمویت: ((نیشانه ی نه و که سانه ی خوا ی عز وجل ويستی چاکه ی پيانه نه م په و شتانه يه: کارکردن به قورثانه که ی په روږدگارو سوننه ت و پرېړه وی پیغه مبه ر (ﷺ) و بڼ چوونه کانی هاوه لانی له دوا ی خوی و پاشان بڼ چوونی نه وانه ی له دوا ی

ھاوھلان ھاتن بە چاکە و پاشان زانا مەزنەکانى ھەموو شارو ھەرمەکانى ولاتانى ئىسلام ۋەك پىشەوايان ئەوزاعى و سوفيانى سەورى و مالىكى كۆپى ئەنس و شافىعى و أحمدى كۆپى ھەنبەل و قاسمى كۆپى سەلام و ۋەھبىيان لە ھەر بۆچوون و پێرەوێك كە پىچەوانەى بۆچوونى ئەوان بىت).

*

*

*

منیش لەم كارەمدا كە ھەستاوم بە كۆكردنە ۋەى (۴۰) فەرموودە، نامۆ نىم لەم بوارەدا و زانايانى پىشوو ئەم كارەيان كەدووە كە (۴۰) فەرموودەيان كۆكردۆتە ۋە كە باس لە يەك بابەت بکات و ھەريەكەيان بە مەبەستىك كۆى كەدووەتە ۋە ۋە ھەندىك لە بوارى بىروباوەردا ھەندىك لە بوارى ھوكمى شەرعىدا نووسىويانە و كۆنترىنيان ئەمانەبوون:

۱- كتيبي (الاربعةين في الحديث) ى عبدالله ى كۆپى موبارەك كە لە سالى (۱۸۱) ى كۆچىدا نووسىويەتى.

۲- كتيبي (الاربعةين) ى محمدى كۆپى ئەسلەمى طوسى لە (۲۴۲) دا نووسىويەتى

۳- كتيبي (الاربعةين حديثا) ى محمدى كۆپى ھوسەين الاجورى لە سالى (۳۶۰) ى كۆچىدا نووسىويەتى.

۴- كتيبي (الاربعةين حديثا) ى ئىمام نەۋەۋى.

دىارە ھۆى كۆكردنە ۋەى (۴۰) فەرموودەكان دەگەرپتە ۋە بۆ ئەو فەرموودەيەى كە لە چەند پىگايەكە ۋە گىرپراوەتە ۋە كە پىغەمبەر (ﷺ) فەرموويەتى ((مَنْ حَفِظَ عَلَى أَمْتِ أَرْبَعِينَ حَدِيثًا مِنْ أَمْرِ دِينِهَا، بَعَثَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي زَمَرَةِ الْفُقَهَاءِ وَالْعُلَمَاءِ)).

واتە: ھەر مۇسلماننىك چل فەرموودە دەربارەى كاروبارى ئايىنەكەى لە بەرىكات و بىپارىزىت بۆيان ئەۋە لە پۆژى قىامەتدا لە پىزى زانا و شارەزايانى شەرىعەتدا ھەشر دەكرىت.

ئهم فه‌رمووده‌یه له زیاتر له (٣٠) پ‌یوایه‌ته‌وه گ‌ی‌پ‌راوه‌ته‌وه (هه‌موو پ‌یوایه‌ته‌کانیش لاوازیان پ‌ی‌وه دیاره) به‌لام زانا‌کان به‌رده‌وام قبو‌لیان کردووه و کاریان له‌سه‌ر کردووه ئه‌مه‌ش له‌به‌رئ‌وه‌ی که یان لاوازیه‌کانیان زۆرنیه یان له باب‌ی هاندان بۆ کرده‌وه باشه‌کانه‌و سه‌له‌فی صالحی ئهم ئومه‌ته‌ چاویان ئی داخستووه.

منیش لی‌ره‌دا هاتووم له‌م باره‌یه‌وه پ‌ش‌کی‌ک ده‌ست بخه‌م و (٤٠) فه‌رمووده‌ی (سه‌حیح)م کۆکردۆته‌وه له‌ بواری ئاداب و په‌روه‌رده‌کردنی مندا‌ل‌داو ناوم لی‌ناوه ((الاحتفال با‌حکام وأداب الاطفال)).

وه له‌ ژێر پ‌ۆشنایی فه‌رمووده‌ی پ‌ی‌غه‌مبه‌ر (ﷺ) که فه‌رموویه‌تی ((من لم یشکر الناس لم یشکر الله)) و هه‌ر که‌س سوپاسی خه‌ل‌کی نه‌کات سوپاسی خوایش ناکات، بۆیه ده‌بی‌ت سوپاسی‌کی تایبه‌تی ئاراسته‌ی مامۆستای به‌پ‌ی‌زم مامۆستا عبدا‌لله‌ ی کو‌پی عبدا‌لعزیزی کو‌پی عه‌قیل که هه‌ستا به‌ پ‌یدا‌چوونه‌وه و پ‌ی‌ش‌که‌ش کردنی ئهم به‌ره‌مه‌م به‌ چه‌ند وشه‌یه‌کی جوان و سوودبه‌خش.

له‌ خوای (عزّ وجلّ) خوازیارم ئهم کاره‌م پ‌راوپ‌ر بۆ ئه‌و بی‌ت‌و له‌ پ‌ی‌پ‌ه‌وی سوننه‌ت نه‌ترازی‌ت و پ‌ی‌رۆزو سوودبه‌خشی بکات و خوایش له‌ پشتی هه‌موو مه‌به‌سته‌کانه‌وه‌یه‌و درود و په‌حمه‌تیش بۆ گیانی پاکی پ‌ی‌غه‌مبه‌رمان و هاوه‌ل‌و شو‌ین‌که‌وتوانی.

أبو عبدا‌لله‌ عادل بن عبدا‌لله‌ الحمدان

چل فەرمووده له باره ی منډالانه وه

فەرمووده ی یه که م

کۆرپه به سروشتی باوږموه له دایک ده بیټ:

عن أبي هريرة (رضي الله عنه) قال: قال النبي (ﷺ) ((مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ أَوْ يُنَصِّرَانِهِ أَوْ يُمَجَّسَّانِهِ، كَمَا تَنْتَجِ الْبَهِيمَةُ بِهَيْمَةِ عَجَمَاءَ، هَلْ تَحْسُونُ فِيهَا مِنْ جَدْعَاءَ)).

واته: هه موو کۆرپه یه که له سهر سروشتی پاکی باوږ له دایک ده بیټ به لام پاشتر باوک و دایکه که ی ده یکه ن به جوله که، یان گاوړ، یان مه جوسیکی ناگړه رست، هه روږه ک چۆن ناڅه ل کۆرپه یه کی ته واو بئ عه یی ده بیټ ثایا دیوتانه ناڅه لیکي کولیان بیټ.

فەرمووده ی دووهم

منډال فیږی یه کتا په رستی و سوننه ته کانی پیغه مبه ر (ﷺ) بکړیت:

عن ابن عباس (رضي الله عنهما) قال: كنت خلف النبي (ﷺ) يوماً، فقال: ((يَا غُلَامُ إِنِّي أَعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ: احْفَظِ اللَّهَ يَحْفَظَكَ، احْفَظِ اللَّهَ تَجِدْهُ تُجَاهَكَ، وَإِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللَّهَ، وَإِذَا اسْتَعْنَيْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ وَاعْلَمْ أَنَّ الْأُمَّةَ لَوِ اجْتَمَعَتْ عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ لَكَ، وَإِنْ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَضُرُّوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَيْكَ، رُفِعَتِ الْأَقْلَامُ وَجَفَّتِ الصُّحُفُ)).

واته: عبدالله ی کوږی عباس (خوا له هه ردو وکیان پازی بیټ) ده لیت: له دوا ی پیغه مبه ر (ﷺ) ده پویشتم پووی تی کړدم فەر مووی: ئه ی لاو من چه ند وشه یه که ت فیږده که م: سنوری خوا بپاریزه خوایش تو ده پاریزیت، سنوری خوا بپاریزه خوایش پووی پیریویت تی ده کات، نه گه ر داوا ی شتیکت کرد ته نها له خوا ی گه وړه داوا بکه، نه گه ر هانات بؤ که سیک برد ته نها بؤ خوا هانا ببه، وه (عه باس گیان) چاکیش بزانه

نه گهر هه موو نوممه ت کږبڼه وه که سودیکت پی بگه یه نن، ناتوانن مه گهر نه و نه اندازه یی که خوی گهره بوی نووسیویت، نه گهر کږبڼه وه و بیان ویت زیانیکت پی بگه یه نن ناتوانن مه گهر به نه اندازه یی نه وه ی که خوا له سهرت نووسیویه تی، قه له م هه لگراوه و لاپه رپه کانیش وشک بوونه ته وه.

فهرمووده ی سییه م

مندالی صالح:

عن ابي هريرة (رضي الله عنه) قال ((إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثَةٍ إِلَّا مِنْ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَرَ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ)).

واته: هر کاتیک ئاده میزاد بمریت دهستی ده بریت له چاکه کړدن مه گهر له سی شتدا: یه که م: خیریکي به رده وای له دوی خوی به جی هیشتبیت، دوهم: یان زانستیکی به سود، سییه م: یان نه ویه کی صالحی به جی هیشتبیت و له دوی خوی دوعای خیری بکات.

فهرمووده ی چواره م

قورنات فیرکړدنی منډالان:

عن ابن عباس (رضي الله عنهما): (توفي رسول الله (ﷺ) وَأَنَا ابْنُ عَشْرِ سَنِينَ، وَقَدْ قَرَأْتُ الْمُحْكَمَ، قَالَ شُعْبَةُ: قُلْتُ لِأَبِي بَشِيرٍ، مَا الْمُحْكَمُ؟ قَالَ: الْمُفْصَّلُ).

واته: عبدالله ی کورپی عباس (خوا له هه ردوکیان پازی ببیت) ده فهرمویت: پیغه مبه ری خوا (ﷺ) کږچی فهرموو له دنیا ده رچوو، من ته مه نم ده سالان بوو، هه موو سوره ته (مه که مه کانم) خویندبوو، شوعبه ده لیت: به باوکی بیشرم ووت: مه که م یانی چی؟ له وه لامدا وتی: واته سوره ته دریزه کان.

فه‌رمووده‌ی پینجه‌م

مندالان و زانست فی‌رکردنیان:

عن ابن عباس (رضی الله عنهما) قال: ان النبي (ﷺ) دخل الخلاء، فوضعت له وضوءاً، قال: مَنْ وضع هذا؟ فأخبر، فقال: ((اللَّهُمَّ فَقِّهْهُ فِي الدِّينِ وَعَلِّمَهُ التَّوِيلَ)).
واته: (ابن عباس) (خوا لێی پازی بێت) ده‌فه‌رمووت: پی‌غه‌مبه‌ر (ﷺ) چوو بۆ سه‌رئاو، منیش ئاوی ده‌ستنوێژم بۆ حازر کرد، ئه‌ویش فه‌رمووی: کێ ئه‌م ئاوه‌ی بۆ ئاماده‌کردووم؟ ئه‌وانیش پێیان ووت، ئه‌ویش فه‌رمووی: ئه‌ی په‌روه‌ردگارم له‌ ئاین شاره‌زای بکه‌ و زانستی لێکدانه‌وه‌ی فی‌رکه‌.

فه‌رمووده‌ی شه‌شه‌م

میزی منداڵ و حوکمی شه‌رع:

عن أم قیس بنت محسن (رضی الله عنها): انها أتت باین لها صغير لم يأكل الطعام الى رسول الله (ﷺ)، فاجلسه رسول الله (ﷺ) في حجره، فبال على ثوبه، فدعا بماء، فنضحه ولم يغسله).

واته: دایکی قه‌یسی کچی موحسن (خوا لێی پازی بێت) جارێک کوپێکی بچوکی خۆی هێنایه‌ خزمه‌ت پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) که هێشتا نه‌که‌وتبووه‌ خواردن، پی‌غه‌مبه‌ریش (ﷺ) له‌ باوه‌شیدا داینیشاندو منداڵه‌که‌ش میزی کرد به‌خۆیدا و جله‌کانی پی‌غه‌مبه‌ری (ﷺ) ته‌پکردو داوای ئاوی کردو ئاوه‌که‌ی لێ پێژاندو نه‌یشوورد.

فه‌رمووده‌ی هه‌وته‌م

خه‌ته‌نه‌کردنی منداڵ:

عن ابي هريرة (رضی الله عنه) قال: قال النبي (ﷺ) ((الْفِطْرَةُ خَمْسٌ: الْخِتَانُ، وَالْإِسْتِحْدَادُ، وَتَنْفُ الْإِيطِ، وَقَصُّ الشَّارِبِ، وَتَقْلِيمُ الْأُظْفَارِ)).

واته: پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموویه‌تی: پینج شت له‌ سروشتی پاکه‌وه‌ن: خه‌ته‌نه‌کردن، لابردنی مووی به‌ر، بن‌بال کردن، سمیل کورت کردنه‌وه‌، نینۆک کردن.

فرموده ی هه شتهدم

مندالان له جهوت سالییدا ده بیئت نویژ بکه ن:

عن عبدالله بن عمر (رجی الله عنهما) قال: قال النبی (ﷺ) ((مُرُوا أَبْنَاءَكُمْ بِالصَّلَاةِ لِسَبْعِ سِنِينَ وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا لِعَشْرِ وَفَرَّقُوا بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ))

واته: پیغه مبه ر (ﷺ) فرموده ی تی: فرمان به سهر منداله کانتاندا بدهن به نویژ کرن له ته مه نی جهوت سالییه وه له ته مه نی ده سالییدا له سهر نویژنه کردن لییان بدهن و کوپان و کچان له یه ک جیابکه نه وه له شوینی خه وتنیان.

فرموده ی نویه م

مندال گرتن به باوه شه وه له نویژدا:

عن ابي قتادة (رضی الله عنه) صاحب رسول الله (ﷺ) قال: بينما نحن ننتظر رسول الله (ﷺ) للصلاة في الظهر أو العصر، وقد دعاه بلال للصلاة، اذ خرج الينا وأمامة بنت أبي العاص بنت إبنته على عنقه، فقام رسول الله (ﷺ) في مصلاه، وقمنا خلفه، وهي في مكانها الذي هي فيه، قال: فكبر، فكبرنا، قال: حتى إذا أراد رسول الله (ﷺ) أن يركع اخذها فوضعها ثم ركع وسجد، حتى إذا فرغ من سجوده، ثم قام، اخذها فردها في مكانها، فما زال رسول الله (ﷺ) يصنع بها ذلك في كل ركعة حتى فرغ من صلاته)).

واته: هاوه لی پیغه مبه ری خوا (ﷺ) (شه بو قتاده) (خوا لی ی پازی بیئت) ده فره رمویت: ئیمه له مزگهوت بووین چاوه پروانی نویژمان ده کرد نیوه پۆ یان عه سر، پیغه مبه ریش (ﷺ) فرمانی دا به بیلال بانگ بدات، له و کاته دا (ئومامه ی کچی ئه بی عاص) که که زای بوو به قه لادوشکانیه وه بوو، پیغه مبه ر (ﷺ) هه ستا بو نویژو ئیمه ییش هه موو له دوایه وه وه ستاین (الله اکبر) ی کردو ئیمه ییش (الله اکبر) مان کردو نویژمان دابه ستو پیغه مبه ریش (ﷺ) نه و منداله ی گرت به باوه شیه وه وه رکا تیک ده چوو به سوجه دا له به رده می خۆیدا دایده ناو که هه لده ستایه وه دووباره ده یگرته وه به باوه شیه وه وه جوړه ی کرد تا له نویژ بوویه وه.

فه رموده ی ده یه م

نویژی مردوو له سه ر منډالې كوچكردوو:

عن المغيرة بن شعبه (رضي الله عنه) قال: سمعت رسول الله (ﷺ) يقول: ((الطفل يُصَلَّى عَلَيْهِ)).

واته: موغیره ی کوپړی شوعبه (خوا لیسې پازې بیت) ده فه رمویت: گویم لی بوو پیغه مبهری خوا (ﷺ) ده یفه رموو: منډال نویژی له سه ر ده کړیت.

فه رموده ی یازده یه م

روژووگرتنی منډالان:

عن الربيع بنت معوذ (رضي الله عنهما) قالت: أرسل النبي (ﷺ) غداة عاشوراء الى قري الانصار: ((مَنْ أَصْبَحَ مُفْطَرًا فَلَيْتُمْ بَقِيَّةَ يَوْمِهِ ، وَمَنْ أَصْبَحَ صَائِمًا فَلْيَصُمْ)).

قالت فكنا نصومه بعد، ونصوم صبياننا، ونجعل لهم اللعبة من العهن، فاذا بكى أحدهم على الطعام اعطيناه ذاك حتى يكون عند الإفطار)).

فه رموده ی دوازده یه م

زه کاتې سهر فیتړه له سه ر منډالان:

عن عبدالله بن عمر (رضي الله عنهما) قال: فرض رسول الله (ﷺ) زَكَاةَ الْفِطْرِ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ عَلَى الْعَبْدِ وَالْحُرِّ وَالذَّكَرِ وَالْأُنْثَى وَالصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ. وَأَمْرُهَا أَنْ تُؤَدَّى قَبْلَ خُرُوجِ النَّاسِ إِلَى الصَّلَاةِ))

واته: عبدالله کوپړی عومر (خوا له هه ر دووکیان پازې بیت) ده فه رموی ((پیغه مبهری خوا (ﷺ) زه کاتې سهر فیتړه ی مه زنده کړد به ساعتیک له خورما یان ساعتیک له جو - که نزیکه ی دوو کیلو ده کات - و فره زی کړد له سه ر به نده و نازادو نیرو می و گه ورده و بچوکی موسلمانان و فره مانې ده ر کړد که پیښ نه وه ی نویژی جه زن بکړیت، بدریت)).

فهرموده ی سیازدهیه م

چه جکردنی منداڤان:

عن عبدالله بن عباس (رضی الله عنهما) قال: رفعت امرأة صبيانا لها، فقالت يا رسول الله الهذا حج؟ قال: ((نعم ولك أجر)).

واته: ئافره تیک منداڤکی خوی به رزکرده وه و پرسى: ئایا نه مه چه جی بۆ هیه؟
فهرمودی: به ئی تۆش پاداشتی خیرت ده بیئت.

فهرموده ی چواردیه م

کوشتنی منداڤی کافران له چه نگدا:

عن عبدالله بن عمر (رضی الله عنهما) قال: ان امرأة وجدت في بعض مغازي النبي (ﷺ) مقتولة، فانكر، فنهى رسول الله (ﷺ) عن قتل النساء والصبيان)).

واته: عبدالله ی کوپی عمره ر (خوایان لی پازیبیئت) ده فهرمودی: ئافره تیکیان به رچاو کهوت له غه زایه کدا کوژرابوو، پیغه مبه ر (ﷺ) پیی پازی نه بوو، فهرمانی ده رکرد به قه ده غه کردنی کوشتنی ژنان و منداڤان)).

واته: له عبدالله ی کوپی عمره وه (خوایان لی پازی بیئت) فهرموویه تی: له یه کیک له غه زاکانی پیغه مبه ردا (درودی خوی له سه ریئت). ئافره تیک به کوژراوی دۆزرایه وه پیغه مبه ریش (ﷺ) زۆر پیی ناخۆش بوو، له پاش نه وه فهرمانی ده رکرد که نابیئت ژن و منداڤ بکوژریئت.

فه رمووده ی پازده یه م

به شوودانی مندالان:

عن عائشة (رضي الله عنها) ((ان النبي ﷺ تزوجها وهي بنت ست سنين، وادخلت عليه وهي بنت تسع سنين، ومكث عنده تسعاً))

واته: له عائشه وه (خوای لی پازی بیټ) که پیغه مبه ر (درودی خوای له سهر بیټ) مارهی کرد له ته مه نی (شهش سالیډا) و گواستیه وه له کاتیک ته مه نی بووبه (نق سال) و نق سالیش له لای مایه وه.

فه رمووده ی شازده یه م

داری حهد نادریټ له مندالان:

عن علي (رضي الله عنه) عن النبي ﷺ قال: ((رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ عَنِ الثَّانِمِ حَتَّى يَسْتَنْفِظَ وَعَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَكْبُرَ وَعَنِ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَعْقِلَ))

واته: له علی (په زای خوای له سهر بیټ) له پیغه مبه ر وه (درودی خوای له سهر بیټ) فه رموویه تی: (قه له م له سهر سی که س هه لگیراوه، له سهر خه وتو تا هه لده ستیت و له سهر مندال هه تا بالق ده بیټ و له سهر شیتیش تا زیرو چاک ده بیټه وه)

فه رمووده ی حه قده یه م

مندال که ی میراتی ده که ویت:

عن جابر بن عبد الله والمسور بن مخرمة (رضي الله عنهما) قالاً: قال رسول الله ﷺ ((لَا يَرِثُ الصَّبِيُّ حَتَّى يَسْتَهْلِكَ صَارِحًا، وَاسْتَهْلَأَهُ أَنْ يَنْكِحَ أَوْ يَصِيحَ أَوْ يَغْطِسَ))

واته: هه ردو هه و له ی پیغه مبه رمان (ﷺ) گپړاویانه ته وه که پیغه مبه ر (ﷺ) فه رموویه تی: مندالی کورپه میراتی ناکه ویت تا له کاتی له دایکبووندا هه واری لی به رزنه بیټه وه وه ک گریان یان هه واریان پږمه.

فه رمووده ی هه ژدهیه م

دابینه کردنی خه رچی مندالان:

عن عائشة (رضي الله عنها) قالت: دخلت هند بنت عتبة (إمراة أبي سفيان) (رضي الله عنهما) على رسول الله (ﷺ) فقالت: يا رسول الله، ان أبا سفيان رجل شحيح، لا يعطيني ما يكفيني ويكفي بني، إلا ما أخذت من ماله بغير علمه، فهل عليّ في ذلك من جناح؟ فقال رسول الله (ﷺ): ((حُذِيَ مِنْ مَالِهِ بِالْمَعْرُوفِ مَا يَكْفِيكَ وَيَكْفِي بَنِيكَ))
واته: عائشه (خوای لی پازی بیّت) ده گپ پێته وه ده لێ: هندی کچی عوتبه ی خیزانی نه بو سوفیان (خوای لی پازی بیّت) هاته خزمهت پێغه مبه ری خوا (ﷺ) و عه ززی کرد: نه ی پێغه مبه ری خوا، نه بو سوفیان پیاویکی چروک و ده ست قوچاوه نه وهنده پاره م ناداتی تا به شی خۆم و منداله کانم بکات مه گه ر به دزیه وه له پاره کانیم بردبیّت، ئایا من گونا هبار ده بم؟ پێغه مبه ری خوا (ﷺ) فه رمووی: به شیوه یه کی جوان و به پێی پێویستیتان له پاره کانی به ره.

فه رمووده ی نوژدهیه م

شیر پێدانی مندالان:

عن أبي امامة الباهلي (رضي الله عنه) قال: سمعت رسول الله (ﷺ) يقول: ((« بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ إِذْ أَتَانِي رَجُلَانِ فَأَخَذَا بِضَبْعِي فَأَتَيَا بِي جِبَلًا وَعَرَا فَقَالَا لِي: اصْنَعْدْ، حَتَّى إِذَا كُنْتُ فِي سَوَاءِ الْجِبَلِ فَإِذَا أَنَا بِصَوْتٍ شَدِيدٍ فَقُلْتُ: مَا هَذِهِ الْأَصْوَاتُ قَالُوا: هَذَا غَوَاءُ أَهْلِ النَّارِ، ثُمَّ انْطَلَقَ بِي فَإِذَا أَنَا بِقَوْمٍ مُعْلِقِينَ بِعَرَاقِيبِهِمْ، مُشَقَّقَةً أَشْدَاقُهُمْ، تَسِيلُ أَشْدَاقُهُمْ دَمًا، فَقُلْتُ: مَنْ هَؤُلَاءِ؟ قِيلَ: هَؤُلَاءِ الَّذِينَ يُفْطِرُونَ قَبْلَ تَحَلَّةِ صَوْمِهِمْ، ثُمَّ انْطَلَقَ بِي فَإِذَا بِقَوْمٍ أَشَدَّ شَيْءٍ إِنْتِفَاحًا، وَانْتَنَهَ رِيحًا، وَأَسْوَنُهُ مَنْظَرًا، فَقُلْتُ مَنْ هَؤُلَاءِ؟ قِيلَ: الزَّانُونَ وَالزَّوَانِي، ثُمَّ انْطَلَقَ بِي فَإِذَا بِنِسَاءٍ تَنْهَشُ ثَدْيَهُنَّ الْحَيَاتِ، فَقُلْتُ مَا بَالُ هَؤُلَاءِ؟ قِيلَ هَؤُلَاءِ اللَّاتِي يَمْنَعْنَ أَوْلَادَهُنَّ الْبَانَهُنَّ، ثُمَّ انْطَلَقَ بِي فَإِذَا أَنَا بِغُلَمَانٍ يَلْعَبُونَ بَيْنَ نَهْرَيْنِ، فَقُلْتُ مَنْ

پاشان له بهر زاییه که وه بردمیان ده بینم سی که س دانیشتون و مه ی ده خونه وه وتم:
 نه وانه کیڼ؟ وتیان: نه مانه ئیبراهیم و موسا و عیسی پیغه مبهرن و چاوه پوانی تو
 ده که ن).

فرموده ی بیستم

کى شایه نه کورپه له به خپو بکات:

عن عبدالله بن عمر (رضى الله عنهما) ان امرأة قالت: يا رسول الله (ﷺ) ان ابني هذا كان بطني له وعاء، وثدي له سقاء، وحجري له حواء، وان اباہ طلقني، وأراد ان ينتزعه مني، فقال لها رسول الله (ﷺ): ((أَنْتِ أَحَقُّ بِهِ مَالَمِ تَنْكِحِي))
 واته: جاريكيان ژنيك هاته خزمهت پیغه مبهري خوا (ﷺ) و پيى وت: نه كورپه يه م به پیستی سكم هلمگرتووه، به م مهكانه م شیرم پيداوه، باوه شم بق كړدبووه جیى حه وانه وه، كه چى باوكى ته لاقى داوم و ده شيه ویت به زور لیم بسه نیت، پیغه مبهري خوا (ﷺ) پيى فرمود: نه و منډاله هی تویه تا شوو ده كه يته وه.

فرموده ی بیست و یه كهم

دادپه رومړی له نیوان منډالاندا:

عن عُثمان بن بشير (رضي الله عنه) قال: قال رسول الله (ﷺ): إِعْدِلُوا بَيْنَ آبْنَائِكُمْ، إِعْدِلُوا بَيْنَ آبْنَائِكُمْ)).
 واته: نوعمانی کوپی به شیر (خوا لیى پازی بیت) ده فرمویت: پیغه مبهري خوا (ﷺ) فرمویه تی: ((دادپه روه رب له گال منډاله کانتاندا.. دادپه روه رب له گال منډاله کانتاندا)).

فرموده ی بیست و دوهم

ناونانی منډالان:

عن عبدالله بن عمر (رضى الله عنهما) قال قال رسول الله (ﷺ): ((إِنَّ أَحَبَّ أَسْمَائِكُمْ إِلَى اللَّهِ: عَبْدُ اللَّهِ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ)).
 واته: خو شه ویسترین ناوی نیوه له لای خوا دوو ناوه: ((عبد الله و عبد الرحمن)).

فرموده ی بیست و سییه م

شیرین کړنې ناو دهمی کور په له :

عن عائشة (رضي الله عنها): ان رسول الله (ﷺ) كَانَ يُؤْتِي بِالصَّبِيَّانَ، فَيَبْرِك عَلَيْهِمْ وَيَحْنُكُهُمْ)).

واته: منډالې تازه له دايکبويان ده مېتايه خزمهت پټغه مېري خوا (ﷺ) و نه ویش موباره ک و پيرؤزيای لې ده کړنو پاشان دهمه جوی خورمای بؤ ده کړنو ديدا له مه لاشويان).

فرموده ی بیست و چواره م

حديوان سهرېرین له حه وته ی منډالدا :

عن سُمُرَةَ (رضي الله عنها) عن النبي (ﷺ) قَالَ: ((كُلُّ غُلَامٍ مُرْتَهَنٌ بِعَقِيْقَتِهِ تُذْبَحُ عَنْهُ يَوْمَ السَّابِغِ، وَيُحْلَقُ رَأْسُهُ وَيُسَمَّى)).

واته: هه موو منډالک په يوه سته به سهرېرېنی مه په که يه وه، له پؤزی حه وته مدا بؤی سهرده برېت و سهری ده تاشريت و ناویشی دهنريت.

فرموده ی بیست و پینځه م

به زه یی هاتنه وه به منډالاندا :

عن عبدالله بن عمرو (رضي الله عنهما) قال: قال رسول الله (ﷺ) ((لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا، وَيَعْرِفَ حَقَّ كَبِيرِنَا)).

واته: پټغه مېري خوا (ﷺ) فرموده یی: له ئيمه نيه هه ر که سيک به زه یی به منډال کاندنا نه يه ته وه و قه درو پړزی گه وره و به ته مه نه کانيشمان نه گړيت.

فه رمووده ى بيستو شه شه م

خيرو گه وهرى كج به خيو كردن:

عن انس بن مالك (رضي الله عنه) قال: قال رسول الله (صلى الله عليه وسلم) ((مَنْ عَالَ جَارِيَتَيْنِ حَتَّى تَبْلُغَا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنَا وَهُوَ، وَضَمَّ أَصَابِعَهُ)).

واته: پيغه مبرى خوا (صلى الله عليه وسلم) ده فه رمويت: هر كه سيك دوو كچى هه بيتو په روه رده يان بكات تا پيده گن، نه وه له پوڅى قيامه تدا من وئو پيكه وه ده بين، وه په نجه كاني خستنه پالى يه ك.

فه رمووده ى بيستو هه وه م

خيرو گه روه ى هه تيو به خيو كردن:

عن سهل بن سعد (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: ((أَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ فِي الْجَنَّةِ كَهَذَا)). وقال بإصبعه: السَّبَابَةَ وَالْوُسْطَى)).

واته: سه هلى كوپى سه عد (خوا لى پازى بيت) له پيغه مبره وه (صلى الله عليه وسلم) ده گيرپته وه كه فه رمويه تى: ((من و سه په رشتياريو به خيو كرى هه تيوان له به هه شتدا تا ناوا پيكه وه ده بين)) به په نجه ى موباره كى ناماژه ى كرد بؤ په نجه ى شايه تمان و په نجه ى ناوه راستى خوى))

فه رمووده ى بيستو هه شته م

سه برو نارامى له سه ر مردنى منداڻ:

عن انس بن مالك (رضي الله عنه): ان رسول الله (صلى الله عليه وسلم) أتى على امرأة تبكي على صبي لها، فَقَالَ لَهَا: ((إِتَّقِ اللَّهَ وَاصْبِرِي))، فَقَالَتْ: وَمَا تَبَالِي بِمَصِيبَتِي، فَلَمَّا ذَهَبَ قِيلَ لَهَا: إِنَّهُ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم)، فَأَخَذَهَا مِثْلَ الْمَوْتِ، فَأَتَتْ بَابَهُ -فَلَمْ تَجِدْ عَلَى بَابِهِ بَوَابِينَ- فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لَمْ أَعْرِفْكَ، فَقَالَ: ((إِنَّمَا الصَّبْرُ عِنْدَ أَوَّلِ صَدْمَةٍ)) او قال ((عِنْدَ أَوَّلِ الصَّدْمَةِ)).

واته: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هات بۆ لای ئافره‌تیک به کول ده‌گریا بۆ منډالیکې که مردبوو، پیی فەرموو: له خوا بترسه و سه‌برو ئارامت هه‌بیټ، ژنه‌که‌ش وتی: تۆ چو‌زانی من چیم به‌سه‌ره‌اتوو، کاتیک پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پویشټ وتیان ده‌زانی ئه‌وه پیغه‌مبه‌ری خوا‌بوو؟ ئه‌ویش خه‌ریک‌بوو گیانی ده‌رچیت و خیرا خۆی که‌یاند ه‌ به‌ر ده‌رگا‌که‌ی - که‌ پاسه‌وانی ئی نه‌بوو - وتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا نه‌مناسیت، ئه‌ویش (ﷺ) فەرمووی: ئارامی دروست ئه‌وه‌یه له سه‌ره‌تای پرو‌داوه‌که‌دا به‌ئارام و خۆگر بیت)).

فەرمووده‌ی بیست و نۆیه‌م

خیرو‌گه‌وره‌یی ئارامی و خۆگری له‌سه‌ر مردنی منډال:

عن ابي حسان قال: قلت لأبي هريرة (رضي الله عنه): انه قد مات لي ابنان، فما أنت بمحدثني عن رسول الله (ﷺ) بحديث: تطيب به أنفسنا عن موتانا؟ قال: قال نعم ((صغارهم دعاميص الجنة، يتلقى أحدهم أباه، أو قال: أبويه فيأخذ بثوبه، أو قال: بيده - كما اخذ انا بصنفة ثوبك هذا، فلا يتنامي - أو قال: فلا ينتهي حتى يدخله الله وأباه الجنة)).

واته: ئه‌بی حه‌سان ده‌لټت: به ئه‌بو هوره‌یره‌م وت (خوا لیی پازنی بیټ) من دوو کچم مردوو، ده‌ی فەرمووده‌یه‌کم له‌و باره‌یه‌وه بۆ بگټی‌په‌وه که د‌ل‌مانی پی‌ خۆش بکه‌ین به‌ مردوو‌ه‌کانمان؟ ئه‌بو هوره‌یره‌ فەرمووی: به‌ئێ، ئه‌و منډال‌انه‌ی که ده‌مرن له به‌ه‌شتدا وه‌ک به‌رخۆله‌ هاتوچۆ ده‌که‌ن به‌ توندی کراسی باوک و دایکیان پاده‌کی‌شن یان ده‌ستیان ده‌گرن و وازنه‌ینن تا له‌ ئاکامدا له‌ گ‌ل‌ خۆیان ده‌یانبه‌نه به‌ه‌شته‌وه.

فهرمووده ی سی یهه

ماچکردنی منداڵان:

عن ابي هريرة (رضي الله عنه) قال: قبل رسول الله الحسن بن علي، وعنده الاقرع بن حابس التميمي جالساً، فقال الاقرع: ان لي عشرة من الولد ما قبلت منهم احداً، فنظر إليه رسول الله (ﷺ) ثم قال ((مَنْ لَا يَرْحَمَ لَا يُرْحَمَ))

واته: نه بو هورهیره (خوا لێ پازی بیت) ده گێڕێتهوه و ده لێت: پێغه مبهری خوا (ﷺ) هه سه نی کوپی عه لی ماچکرد، له و کاته دا نه قره عی کوپی حابیس له وی دانیشتبوو، هاواری کردو وتی: ده منداڵم هه یه تا ئیستا یه ک دانه یانم ماچ نه کردوه! پێغه مبهری خوایش (ﷺ) سه ڕێکی کردو پاشان فهرمووی: ((هه ر که سیك په حمو به زه یی نه بیت په حمو به زه یی پی نا کریت)).

فهرمووده ی سی و یه کهه

سلاوکردن له منداڵان:

عن أنس بن مالك (رضي الله عنه) قال: أتى علي رسول الله (ﷺ) وأنا لعب مع الغلمان، قال: فسلم علينا، فبعثني إلى حاجة، فأبطأت على أمي، فلما جئت، قالت: ما حبسك؟ قلت: بعثني رسول الله (ﷺ) لحاجة، قالت: ما حاجته؟ قلت: انها سر، قالت: لاتحدثن بسر رسول الله (ﷺ) احداً)).

واته: نه نه سی کوپی مالیک ده فهرمویت: ئیمه کۆمه لێک منداڵ بووین یاریمان ده کرد، پێغه مبهری خوا (ﷺ) هات بۆ ناومان و سه لامی لێ کردین و منیشی بۆ کارێک نارد، به و هۆیه وه له ماله وه دواکه وتمو کاتێک که پامه وه دایکم لێی پرسیم بۆ وا دواکه وتیت؟ وتم: پێغه مبهری خوا (ﷺ) بۆ کارێک ناردمی، دایکم پرسی: بۆ چ کارێک؟ وتم: کاره که نهینێ بوو، نه ویش پیی وتم: هه رگیز نهینێ پێغه مبهری خوا (ﷺ) له لای کهس نا شکرا نه کهیت.

واته: عومهری کوپی نه بی سه له مه (خوا لئی پازی بیټ) ده لیت: مندال بووم له باوه شی پیغه مبهری خوادا بووم (ﷺ) کاتی ناخواردن بوو من دهستم بۆ ئه م بهر و نه و بهری قاپه که ده گپړا، پیغه مبهری خوا (ﷺ) پیی فهرمووم: بچکول گیان مهر کاتیک نانت خوارد سهره تا ناوی خوا بیته و به دهستی راستت نان بخو، دهستت بۆ بهرده می خویشته بهره .

فرموده ی سی و چوارم

پاراستنی منډالان نه شہیتان:

عن ابن عباس (رضی الله عنہما) قال: کان النبی (ﷺ) یُعَوِّذُ الحسَنَ والحسینَ: ((أَعِیْذُکُمَا بِکَلِمَاتِ اللّٰهِ التَّامَّةِ، مِنْ کُلِّ شَیْطَانٍ وَهَامَّةٍ، وَمِنْ کُلِّ عَیْنٍ لَّامَةٍ، ثُمَّ یَقُولُ: کَانَ أَبوکُمْ یَعُوْذُ بِهِمَا إِسْمَاعِیلَ وَإِسْحَاقَ)).

واټه: (ابن عباس) (خوا لیلی پازي بیټ) ده لیت: پیغه مبهري خوا (ﷺ) دوعای ده خویند به سهری حه سهن و حوسه ینداو ده یفرموو: په ناتان پی ده گرم به وشه ته واوو دروسته کانی خوا، له هه موو شہیتانیک و نه هامه تیبه کانی شهو، وه له هه موو چاوکی پیس و پاشان ده یفرموو: باوکیشتان ئیبراهیم نه م دوعایانه ی به سهر اسماعیل و اسحاقدا ده خویند.

فرموده ی سی و پینځم

چاره سره کړدنی نه خوشی منډالان:

عن ام قیس بنت محسن (رضی الله عنها): انها أَتَتْ رسول الله (ﷺ) بِإِبْنِ لَهَا لَمْ یَبْلُغْ أَنْ یَأْکُلَ الطَّعَامَ، وَقَدْ أَغْلَقَتْ عَلَیْهِ مِنَ الْعَذْرَةِ)).

قالت: فقال رسول الله (ﷺ) ((عَلَامَ تَدْعُرْنَ أَوْلَادُکُنَّ بِهَذَا الْإِعْلَاقِ، عَلَیْکُمْ بِهَذَا الْعُودِ الْهِنْدِيُّ - یَعْنِیْ بِهِ (الْکُسْتُ) - فَإِنَّ فِیْهِ سَبْعَةَ أَشْفِیَاءَ مِنْهَا ذَاتُ الْجَنْبِ)).

واټه: (ام قیس) ده لی: چوومه خزمه ت پیغه مبهري خوا (ﷺ) کوپیکم پیبوو که نه یده توانی هیچ بخوات له بهر قورگ ئیشه (لوزتین) ده لیت: پیغه مبهري خوا (ﷺ) فرموو: تاکه ی منډاله کانتان به شیوه ی چاره سهری هه له دوچار ده کن، داری هندي به کاریتن چونکه حوت چاره سهری تیډایه که یه کیکیان که له که ئیشه یه.

فهرمووده ى سى و شه شه م

جل و بهرگ و رازاندنه و ى منډالان :

عن ام خالد بنت خالد (رضى الله عنها) اتي النبي (ﷺ) بثياب فيها خميصة سوداء صغيرة، فقال: ((مَنْ تَرَوْنَ اَنْ نَكْسُوْهُ هَذِهِ؟ فَسَكَتَ الْقَوْمُ فَقَالَ ((اَتُؤْنِنِيْ بِأُمِّ خَالِدٍ)) فَاتَى بِهَا تُحْمَلُ، فَأَخَذَ الْخَمِيصَةَ بِيَدِهِ فَأَلْبَسَهَا وَقَالَ ((أَبْلَى وَأَخْلَقِيْ)). وَكَانَ فِيْهَا عَلَمٌ أَخْضَرُ أَوْ أَصْفَرُ فَقَالَ ((يَا أُمُّ خَالِدٍ هَذَا سَنَامُنْ وَسَنَاءُ بِالْحَبَشِيَّةِ: حَسَنٌ))

واته: دايكى خالد ده گيرپټه وه (خوا لى پازى بيت) ده فهرمويت: جارنك كومه لىك جل و بهرگيان هينايه خزمهت پټغه مبهري خوا (ﷺ) كه تياياندا كراسيكي په شى منډالانه ى تيدابوو، فهرمووى: نيوه ده لىن نه مه به كى ده به خشم؟ خه لكه كه بټدهنگ بوون، نه ویش فهرمووى: ده ى دايكى خاليدم بؤ بانگ بكن و دايكى خاليديان بؤ هينا كه منډالنىكى پى بوو، پټغه مبهري (ﷺ) ده ستي دايه (خميصه) كه و كړديه بهري منډاله كه ى و فهرمووى: يا خوا كوني نه كه يت و بيدرپنى، كه له و قوماشه دا خه تي سه وز يان زهردي تيدابوو فهرمووى: نه ى دايكى خاليد نه مه باشترينيانه. كه به زمانى حه به شى فهرمووى (سناه) واته باشترينيانه.

فهرمووده ى سى و جه و ته م

گالته وگه پ كړن له گه ل منډالاندا :

عن أنس بن مالك (رضي الله عنه) قال: كان رسول الله (ﷺ) يَدْخُلُ عَلَيْنَا وَلِي أَخٍ صَغِيرٍ يُكْنَى (أَبَا عُمَيْرٍ) قَالَ: أَحْسِبُهُ فَطِيمًا، وَكَانَ لَهُ نُفْرٌ يَلْعَبُ بِهِ فَمَاتَ، فَدَخَلَ عَلَيْهِ النَّبِيُّ (ﷺ) ذَاتَ يَوْمٍ فَرَأَاهُ حَزِينًا، فَقَالَ ((مَا شَأْنُهُ؟)) قَالُوا مَاتَ نُفْرُهُ فَقَالَ ((يَا أَبَا عُمَيْرٍ مَا فَعَلَ النُّفْرُ)).

واته: نه نه سى كوپى ماليك (خوا لى پازى بيت) ده فهرمويت: جارنكيان پټغه مبهري خوا (ﷺ) ده هات بؤ مالمان و منيش برايكي بچوكم هه بوو پټيان دهوت (أبا عمير) ده لىت: وا ده زانم له شير برابويوه، به چكه چوله كه يه كي هه بوو، پوژنكيان

بالنده کهي مردارېوويه وه و پيغه مبهري خوا (ﷺ) هات بؤ مالمان ده بينيت زؤر غه مباره، پرسى: نه مه چيه تى؟ وتيان: به چکه چؤله که کهي مردووه! نه ویش وتى: نهى نه با عومه ير به چکه چؤله که کهت چى به سره مات؟!؟

فهرموودې سى و هه شتم

منډالان و سهرتاشينى ناقولا:

عن عبدالله بن عمر (رضى الله عنهما) قال: ان النبي (ﷺ) رأى صبياً حلق بعض شعره وترك بعضه، فنهاهم عن ذلك وقال: ((أحلقوا كله أو اتركوه كله)).
واته: پيغه مبهري خوا (ﷺ) چاوى كهوت به منډالتيك هه نديك له سهرى تاشرابوو هه نديكيشى نه تاشرابوو، نه ویش به رگري نه م كارهى لى كړدن و فهرمووى: يان نه وه تا هه مووى كورت بکه نه وه يان هه مووى بهيانه وه)).

فهرموودې سى و نويهم

فهرمان پيدان و به رگري كړدنى منډالان:

عن ابي هريرة (رضي الله عنه) قال: كنا عند رسول الله (ﷺ) وهو يقسم تمرًا من تمر الصدقة، والحسن بن علي في حجره، فلما فرغ حمله النبي (ﷺ) على عاتقه، فسال لعبادة على النبي (ﷺ) فرفع النبي (ﷺ) رأسه، فإذا ثمرة في فيه، فحرك خده، وقال: ((الها يا بني كخ كخ ارم بها)) فادخل النبي (ﷺ) يده في فيه فانتزعها منه ثم قال: ((أما علمت ان الصدقة لاتحل لال محمد)).

واته: نه بو هورده يره (خوا ليلى پازى بيت) ده فهرمويت: له خزمهت پيغه مبهري خوا دا بووين هه ندى له خورماي زه کاتى دابهش ده کړد، هه سه نى کوپى عه ليشى له باوه شدا بوو کاتيک ليټوويه وه هه ليگرتو خستيه سهر شانى، ليکه کهي به سهر شانى پيغه مبهري خوا دا شوړېوويه وه، بؤيه سهرى هه لېرى ده بينيت خورمايه کى له ناو ده مډايه، بؤيه په نجهى نا به گوپياو فهرمووى پيى: له ده مت فريى بده ره وه

کڅه یه، کڅه یه بیتفینه وه، هر به ووه نه ووستا به لکو په نجه ی خسته ناو ده می و به زور
ده ری هینا یه وه و فرمووی: نه ی نازانی بنه مال ه ی محمد زه کاتیان پی ناشیت؟! .

فرموده ی چله م

نیشانه کانی پیگه یشتنی منډال:

عن عبدالله بن عمر (رضی الله عنهما) قال: عرضني رسول الله (ﷺ) يومَ أحدٍ في القتال، وأنا ابنُ أربعِ عشرةَ سنةٍ فلم يُجزني، وعرضني يومَ الخندقِ، وأنا ابنُ خمسِ عشرةَ سنةٍ فأجازني.

قال نافع: فقدمتُ على عمرَ بنِ عبد العزيز وهو يومئذٍ خليفة، فحدثتهُ هذا الحديث، فقال إن هذا لحدٌّ بينَ الكبيرِ والصغيرِ، فكتبَ إلى عماله أن يفرضوا لمن كان ابنُ خمسِ عشرةَ سنةٍ، ومن كان دونَ ذلكَ فاجعلوه في العيال.

واته: عبدالله ی کوپی عمر (خوا له خوی و باوکیشی پازی بیت) فرمووی: له پوڅی
جهنگی (نوحه) دا پیغه مبه ری خوا (ﷺ) پیزی کردین و سهیری کردین من منډال بووم،
چوارده سالان بووم، پیگای نه دام به شداری جهنگه که بکه م، به لام له جهنگی
(خنده ق) دا پیزی کردینه وه و سهیری کردین من ته مه نم گه یشتبوه (۱۵) سال، پیگای
دام به به شداری کړدنې غه زا که.

نافع ده فرمویت: کاتیک عمری کوپی عبدالعزیز (رحمه تی خوی لی بیت) خلیفه
بوو، چوومه خزمه تی و نه م فرموده یه م بۆ گتپایه وه، فرمووی: ده ی نه م
فرموده یه ناستی گه وره و بچوک جیاده کاته وه، بویه نامه ی نویسی بۆ
کار به ده سته کانی و بۆ نویسن: هر که سیك ته مه نی ده گاته (۱۵) سال، سالانه ی بۆ
دیاری بکه ن و پی بده ن و هر که سیکیش له وه خوار تره، با له گه ل مال وه یاندا
بنوسریت (واته حیسابی منډالی بۆ بکریټ)).

فەرموده‌ی یه‌که‌م

کورپه به سروشتی باوږه‌وه له‌دایک ده‌بیټ:

عن ابي هريرة (رضي الله عنه) قال: قال النبي (ﷺ) ((مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ أَوْ يُنَصْرَانِهِ أَوْ يُمَجَّسَانِهِ، كَمَا تَنْتَجِ الْبَهِيمَةُ بِهَيْمَةِ عَجَمَاءَ، هَلْ تَحْسُونُ فِيهَا مِنْ جَدْعَاءَ)).

ثم يقول ابو هريرة (رضي الله عنه): اَقْرَءُوا إِن شِئْتُمْ: ﴿فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيُّمُ﴾.

دهره‌یانی فەرموده‌که:

بوخاری (په‌حمه‌تی خوای لی بیټ) له صه‌حیحه‌که‌یداو له کیتابی جه‌نائیزی ژماره (۱۳۵۹) دا پړوايه‌تی کردووه له بابی (نه‌گه‌ر منډاللی موسلمان ببیټ و بمریت ثایا نو‌یژی له‌سه‌ر ده‌خوینریت؟)

وه ه‌روه‌ها فەرموده‌ی ژماره: (۱۳۸۵) له بابی (چی و تراوه دهر‌باره‌ی منډالانی بئی باو‌ه‌پان) و له کتیبی ته‌فسیر ژماره (۴۷۷۵) و له بابی (لاتبدیل لخلق الله) (ثاینی خودا) و کتیبی قه‌در ژماره (۶۵۹۹) له بابی (ته‌ن‌ها خوا ده‌زانی چیان کردووه).

(مسلم) یش (په‌حمه‌تی خوای لی بیټ) پړوايه‌تی کردووه له ژماره (۶۸۴۹) وه ابوداود له (السنن) دا له کیتابی (السنة) دا ژماره: (۴۷۱۴) و له بابی (وه‌چه‌ی بت په‌رستان)، (تورمذی) یش له کتیبی (قه‌در) دا ژماره (۲۱۳۸) داو له بابی (ه‌موو کورپه‌یه‌ک له‌سه‌ر باو‌ه‌پداری له‌دایک ده‌بن).

نه‌و نه‌حکام و نادابانه‌ی له‌م فەرموده‌یه‌وه ده‌ستمان ده‌که‌و‌یت:

یه‌که‌م: فەرموده‌که نه‌وه ده‌که‌یه‌نیت که ه‌موو کورپه‌له‌یه‌ک که له‌دایک ده‌بیټ به باو‌ه‌په‌وه له‌دایک ده‌بیټ.

دوهم: زانایانی نه‌ه‌لی سوننه له‌سه‌ر مانای وشه‌ی (به سروشت باو‌ه‌پدار) (الفطرة) دا جیاوازیان ه‌یه و پای زوریان ه‌یه و لی‌ره‌دا بواری نه‌وه نیه ه‌موویان باس

بکهین، به لام پاسترینیان که دهقه کانی قورشان و سوننه پالپشتی ده که ن و زۆربه ی زانایانی له سه ره نه وه یه که مه به ست له (الفطرة) واته: موسلمانه تی، نه م به لگانه ییش پالپشتی ده کات:

۱- له هه ندیک فرموده دا پاسته وخۆ وشه ی (الفطرة) به مانای موسلمانه تی دیت، له و پیاویه تانه:

- فرموده ی پیغه مبه ری خوا (ﷺ) که فرمودیه تی: ((مَا مِنْ مَوْلُودٍ يُوَلَّدُ إِلَّا وَهُوَ عَلَى الْمَلَّةِ))^۱.

واته: ((هه مو مندالیک که له دایک ده بیّت له سه ر میلله تی باوه پ له دایک ده بیّت)).

- یان ده فرمویت: ((مَا مِنْ يَوْلَدٍ يُوَلَّدُ إِلَّا عَلَى فِطْرَةِ الْإِسْلَامِ، حَتَّى يُعَرِّبَ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ أَوْ يُنَصِّرَانِهِ ...))^۲ تا کۆتایی فرموده که ..

واته: ((هه مو مندالیک له دایک ده بیّت له سه ر سروشتی ئیسلامه تی له دایک ده بیّت تا که وره ده بیّت باوک و دایکی ده یکه ن به جوله که و گاو)).

۲- له ته فسیری نه به وره یه ده که خۆی فرموده که ی گێژاوه ته وه له پاش گێژانه وه ی فرموده که ئایه تی ﴿فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا﴾ ی خوینده وه، که مانای وایه مه به ست له (فطرة) اموسلمان بوونه چونکه له زۆربه ی زانایانه وه وه رگێژاوه که مه به ست له ئیسلامه^۳.

۳- پیغه مبه ری خوا (ﷺ) له فرموده که دا باسی لادانی مندالی کرد له (فطرة) ته وه به ره و جوله که بوون و گاوریوون و مه جوسی بوون به لام باسی

۱ رواه مسلم (۶۸۵۳).

۲ رواه الضياء المقدسي في (الاحاديث المختارة) (۱۴۴۶) وابن حبان (۱۳۲).

۱ التمهيد لابن عبد البر (۷۲/۱۸)

موسلمان‌بوون ناکات چونکه منډال له‌سه‌ری له‌دایک ده‌بیټ و نه‌وان له‌و س‌روشته لای ده‌ده‌ن.

۴- مسلم له‌ صه‌حیحه‌که‌یدا ژماره (۷۳۰۹) دا له‌ عه‌یازی کورپی حیماره‌وه (خوا لئی پازی بیټ) ده‌گیړټټه‌وه که پیغه‌م‌بری خوا (ﷺ) له‌ په‌روه‌ردگاریه‌وه (عزوجل) ده‌گیړټټه‌وه ده‌فرمویت:

((وَأَنِّي خَلَقْتُ عَبَادِي حُنَفَاءَ كُلُّهُمْ، وَأَنَّهُمْ أَتَتْهُمُ الشَّيَاطِينُ فَاجْتَالَتْهُمْ عَنْ دِينِهِمْ، وَحَرَّمْتُ عَلَيْهِمْ مَا أَحَلَّ لَهُمْ، وَأَمَرْتُهُمْ أَنْ يَشْرَكُوا بِي مَا لَمْ أَنْزِلْ بِهِ سُلْطَانًا...))

له‌ پیوايه‌تی (طبري) داو له‌ معجم‌ الکبير (۹۹۷) (۳۶۳، ۱۷) دا نه‌م پرگه‌یه‌ی هیناوه له‌ فرموده‌که:

((ان الله عزوجل خلق ادم وبنیه حنفاء مسلمين...)).

واته: خوا‌ی گه‌وره له‌ فرموده‌ قودسیه‌که‌یدا ده‌فرمویت: من ه‌موو به‌نده‌کانی خوم به‌ باوه‌ردار دروست کردوه، به‌لام شه‌یتانه‌کان دین‌و له‌ ثاینی پاک دوریان ده‌خه‌نه‌وه و ه‌موو نه‌و شتانه‌ی من بوم حلال کردوون بویان حرام ده‌کن و فرمانیان پی‌ ده‌ده‌ن که هاوېش بوم په‌یدابکه‌ن که من پرگام به‌و کاره نه‌داوه.

که‌واته به‌م کومه‌له‌ به‌لگانه‌ی پیشه‌وه بومان ده‌رکه‌وت که مه‌به‌ست له‌ س‌روشتی (فطرة) نیسلا‌مه.

سټیه‌م: مه‌به‌ست له‌وه‌ی کورپه‌له‌ له‌سه‌ر نیسلا‌مه‌تی له‌دایک ده‌بیټ:

- ابن‌ قیم (په‌حه‌مه‌تی خوا‌ی لی بیټ) له‌ کتبی (شفاء‌ العلیل) (۷۸۹/۲-۷۹۰) دا ده‌لټ: نه‌وه‌ی که پیویسته لی‌ره‌دا بزانیټ مانای نه‌وه‌ی که له‌ فرموده‌کاندا هاتوه ((کورپه‌له‌ له‌سه‌ر س‌روشتی باوه‌رو نیسلا‌مه‌تی و میله‌تی نیسلا‌م له‌دایک‌بوون)) مه‌به‌ست لئی نه‌ونه‌یه که هر که منډاله‌که له‌دایکی بوو ده‌رباره‌ی نیسلا‌م ه‌موو شتی‌ک بزانیټ و قبولی بکات.

نەخىر، چونکە خۆى گەورە لە قورئاندا فەرموویەتى ((وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ مِّنْ بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ شَيْئًا))^۱

(واتە خۆى گەورە لە سکی دایکتان دەرتان دەھێنێت و لە و کاتەشدا ئێوە ھیچ شتێک نازانن)

بەلکو مەبەست لە (فطرە) ئەو یە کە ئیسلامی لە لا جوانە و پێى قبوڵە و خۆشى دەوێت، سروشتى باوەر وایە کە مەزۆ بەرە و پەروەردگارى دەبات و خۆشەویستی دەکات لە لایان و دلسۆز دەبن بۆى، ئیتر ناسین و زانیارى دەبارەى وردە و وردە پەیدا دەبێت ئەگەر بەرەبەستەکان پێگەى لى نەگرن.

وە دەلیت: بەلکو مەبەستی لە و (فطرە) یە ئەو یە کە لە سەر خۆشەویستی پەروەردگەرە کەى لە دایک دەبێت و پازى دەبێت بە خواى تى پەروەردگەرە کەى، سەرى بەندایەتى بۆ ئەوى دەکات، ئەگەر وازى لى بهێنن و بەرەبەست نەخەنە پێگای ھەرگیز لە و سروشتە لانات.

ھەر وەك چۆن بە جۆریك لە دایک دەبێت کە حەزى بە و شتانە یە کە پێویستی پێیەتى لە خواردن و خواردنەو، حەزى لە و شیرەى دایکەتى کە بە سروشت بۆى گونجاو.

وەك خۆى گەورەیش لە سورەتى (طە: ۵۰) دا دەفەرموێت ﴿قَالَ رَبُّنَا الَّذِي اَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى﴾ وە ھەر وەھا دەفەرموێت ﴿الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى ۝۲ وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى﴾ (الاعلى: ۲-۳).

ئە و پەروەردگەر ھەموو گیانلەبەرانی دروست کردووە و ھەر ئەویشە پێنمونى کردوون بۆ ئە و شتانەى بەسودە بۆیان و دووریش بکەوێت و لە و شتانەى زیانى ھەبە بۆیان.

نهم خوښه ویستی و پږو کینه یه به پټی پټویست ده ست ده که ویت، پاشان زوریک له مروښه کان نهم سروشته پاکه یان لی تیکده چیت و هر نه مه شه که ده لین له سر سروشتی پاک له دایک ده بیت).

چوارهم: فەرمووده که نه وه پوون ده کاته وه که کورپه له له سر سروشتی باوه له دایک ده بیت، مه به ستی له وه نیه که باس له باوه پرداری و بی باوه پری منډال بکات له دنیا، چونکه حوکمی منډالی کافران حوکمی باوک و دایکی ده دریت به سهردا.

منډالی باوه پرداران حوکمی باوک و دایکیان ده دریت به سهردا و هروها منډالی بی باوه پانیش له دنیا هره به و جوړه حوکمی باوک و دایکیان به سهردا ده دریت، حوکمی کافریان ده دریت به سهردا و نویژیان له سر ناکریت و له گورستانی موسلماناندا نه سپرده ناکرین و میرات نابهن له خرمی موسلمانان و دروسته وه ک کافران بکریته بهنده به پای هه مو زانایان.^۱

پینجهم: به جوله که کړدنې یان به گاور کړدنې له لایهن دایک و باوکیه وه، مانای نه وه نیه که به پاستی کافر بووه، حوکمی کافری ته وای به سهردا نادریت تا به زمان و به ناشکرا ده ری نه بریت، خو ی به ناره زووی خو ی کوفر هه نه بریت و نیسلام په دننه کاته وه، به لام به وهی که له ژیر پکیتی باوک و دایکی کافریدایه له دنیا حوکمی کافری به سهردا ده دریت، چونکه نه حکامی دنیایی زور جیاوازه له نه حکامی قیامه تی.

بۆ نمونه دوو پوه کان (منافق) نه حکامی موسلمانان به سهردا جی به جی ده کریت که چی له و پوژی قیامه تدا له قولایی دوزخدان، یان نه و باوه پرداره ی له ژیر ده سلا تی کافران دایه و له دله وه باوه پری هیناوه به لام موسلمانان به و باوه په یان نه زانیوه هر حوکمی کافری به سهردا جی به جی ده کریت له دنیا داو ناشوریت و نویژی له سر ناکریت به لام له پوژی قیامه تدا یه کیکه له به هشتیه کان.

ئیمامی شافعی (په‌حمه‌تی خوای لی بیّت) ده‌فه‌رمووت: (فیتره‌تی پاک واته‌ نه‌و سروشته‌ی که خوای گه‌وره‌ خه‌لکی له‌سه‌ر دروست کردوه‌و له‌ دنیا‌دا ماده‌م خۆیان به‌ ده‌می خۆیان بی‌روباوه‌ریان ده‌رنابن، حوکمی باوک و دایکیان ده‌دریّت به‌سه‌ردا)¹. شه‌شه‌م: هه‌ر له‌به‌ر نه‌م سروشت پاکیه‌ی کۆرپه‌یه‌ که له‌ غه‌زاکاندا دروست نیه‌ منداڵی کافران بکوژین.

وه‌ک نه‌سه‌وه‌دی کوپی سه‌ریع (خوا لیّ پازی بیّت) ده‌گێژته‌وه‌ که پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌ پۆژی به‌دردا سه‌ریه‌یه‌کی ده‌رکرد به‌ لایه‌کدا بۆ جه‌نگ له‌گه‌ڵ بیّ باوه‌پان و له‌وی ناچاربوون منداڵی کافران بکوژن، کاتیک گه‌پانه‌وه‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پیی فه‌رموون ((مَا حَمَلَكُمْ عَلَى قَتْلِ الذَّرِيَّةِ؟)): واته‌: چی وای لی‌ کردن منداڵه‌کانیان بکوژن؟.

ئه‌وانیش وتیان: ئه‌ی منداڵی بیّ باه‌پان نین؟! پیغه‌مبه‌ریش فه‌رمووی: ((أَوْ هَلْ خِيَارُكُمْ إِلَّا أَوْلَادُ الْمُشْرِكِينَ؟ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ مَآ مِنْ نَسَمَةٍ تُولَدُ إِلَّا عَلَى الْفِطْرَةِ حَتَّى يَعْزِبَ عَنْهَا لِسَانُهَا))²

واته‌: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پیی فه‌رموون: بۆ هه‌ر پیاوچا‌کانی ئێوه‌ کوپی بته‌رستان نین، هه‌موو منداڵیک به‌ سروشتی پاکی باوه‌په‌وه‌ له‌ دایک ده‌بیّت، مه‌گه‌ر خۆی به‌ زمان پیچه‌وانه‌که‌ی ده‌ربریت.

ئێبن قه‌ییم (ره‌حمه‌تی خوای لی بیّت) له‌سه‌ر نه‌م فه‌رمووده‌یه‌ ده‌فه‌رمووت: له‌م فه‌رمووده‌یه‌یدا له‌گه‌ڵ نه‌و که‌سانه‌ی سه‌ریه‌که‌و پاشتر به‌رگری کردنی له‌ کوشتنی منداڵی کافران، فه‌رمووده‌که‌ نه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نیّت به‌ ئاشکرا، که‌وا نه‌و منداڵانه‌ به‌ بیّ باوه‌پێ له‌ دایک نه‌بوون، به‌لکو پاشتر کافریون دیت به‌سه‌ریاندا.

۱ رواه البيهقي في السنن البری (۱۳۰/۹) و (شفاء العلیل) (۸۱۱/۲).

۲ رواه أحمد (۴۲۵/۳)

ئه‌گه‌ر مه‌به‌ستی ئه‌وه‌بووایه‌ که کۆرپه‌له‌ کاتێک له‌دایک ده‌بێت یان بێ باوه‌ر یان باوه‌ر‌داره‌، ئه‌وه‌ له‌ علم و قه‌ده‌ری خوادایه‌، ئه‌و کاته‌ ئه‌وه‌ی که فرموی ((بۆ پیاوچا‌کانی ئێوه‌ و نه‌وه‌ و منداڵی بێ باوه‌ر پان نین؟)) خۆ ئه‌وه‌ ناگه‌یه‌نیت که نه‌یه‌شتوه‌ له‌ جه‌نگدا بیانکوژن و هه‌ندێک به‌هه‌له‌ لێی تێگه‌یشتوون و ده‌لێن:

له‌وانه‌یه‌ نه‌یه‌شتوه‌ بیانکوژن له‌به‌رئه‌وه‌ بووبیت که له‌ عیلمی خوادا هه‌یه‌ که ئه‌گه‌ر بمێنن موسلمان ده‌بن!

نه‌خێر، به‌لکو ماناکه‌ی ئه‌وه‌یه‌: که پیاوچا‌کانتان ئه‌وانه‌ی پێشتر باوه‌ر‌پیان هێناوه‌ له‌ کۆچه‌ریان و پشتیوانان که هه‌موویان نه‌وه‌ و وه‌چه‌ی بێ باوه‌ر‌پان، پاشان منداڵه‌کانیان باوه‌ر‌پیان هێناوه‌ و کوفری باوک و باپیریان هه‌ی زیانیکی پێ نه‌گه‌یان‌دوون، ئه‌گه‌ر باوه‌ر‌دار بێت خوای گه‌وره‌ به‌ کرده‌وه‌ی چاکی خۆی پاداشتی ده‌داته‌وه‌ ناک به‌ کرده‌وه‌ی باوک و دایکی، چونکه‌ خوای عزوجل له‌ مردوو زیندو ده‌رده‌هێنیت و له‌ زیندویش مردوو ده‌رده‌هێنیت. له‌ بێ باوه‌ر باوه‌ر‌دارو له‌ باوه‌ر‌دار بێ باوه‌ر ده‌هێنیته‌ کایه‌وه‌.^١

هه‌وته‌م: زانایان ئه‌م فرموده‌یه‌ ده‌که‌نه‌ به‌لگه‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که: منداڵی کۆرپه‌ ئه‌گه‌ر له‌ جه‌نگدا گیراو باوک و دایکی نه‌ده‌زانرا، ئه‌وه‌ حوکمی موسلمانێ به‌سه‌ردا ده‌چه‌سپێت و ئه‌گه‌ر له‌وێ له‌گه‌ڵیاندا بم‌ریت ده‌یشۆن و نوێژی له‌سه‌ر ده‌که‌ن.

به‌لگه‌شیان ئه‌وه‌یه‌ که: ئه‌گه‌ر له‌سه‌ر سروشتی پاکی باوه‌ر له‌دایک ب‌ب‌یت باوک و دایکی ئه‌و سروشته‌ ده‌گۆڕن، به‌لام هه‌ر کاتێک موسلمانه‌کان له‌ شه‌ر‌دا که‌وته‌ ده‌ستیان به‌بێ دایک و باوکی ئه‌وه‌ که‌سێک نیه‌ له‌ دینه‌که‌ی بگۆڕیت و حوکمی ئه‌وه‌ی ده‌دریت به‌سه‌ردا که له‌سه‌ر فیتره‌تی پاکی موسلمانه‌تیه‌، به‌ سروشتی به‌یه‌کێک له‌ موسلمانان داده‌ن‌ریت، به‌لام ئه‌گه‌ر باوک و دایکی هه‌بوو له‌گه‌ڵیاندا ب‌یت به‌ ئاسایی و به‌ بێ

ناراسته کړدن و فیر کړدن ده یکه ن به بې باوه و هک خویان و نه وکاته نه و منډاله حوکمی منډالیکې بالقبووی دهر دی به سهر دا.

نی ناشکرایشه منډالی پی گیشته و نه گه له شهردا گیرا حوکمی کافریه که ی له سهر لاناچیت چونکه بووه به کافریکی ته و او، نه گه نه و منډاله ی که له گه ل دایک و باوکیدا ده گیریت نه و حوکمی کافری ته و او ی به سهر دا ده بریت و له دنیا ه موو حوکمه کانی کافری به سهر دا جی به جی ده کړیت له بهر دایک و باوکی نه ک له بهر کافریه تی خوی.^۱

هه شتم: مه به سستی پیغه مبه ری خوا (ﷺ) له فرموده که ی که فرموده تی: ((کما تنتج البهیمه بهیمه عجماء، هل تحسون فیها من جدعاء)) واته: ناژل به چکه یان ده بیت به ته و او ی و به پیک و پیک له دایک ده بن و پاشان خه لکی خویان گوچکه ی ده برن و شاخی ده برنه و نه مهش به فرمانی په روډه دگاره، هر به و چه شنه یش منډال له سهر سروشت پاکي له دایک ده بن و پاشان دایک و باوکی بیرو باوه پی تیځ ده دن و نه مهش هر به قه زاو قه دهری په روډه دگاره))^۲

تویه م:

دوو که لک:

۱- بوخاری (رحمه تی خوی لی بیت) له صه حیده که یدا ژماره (۱۳۵۸) دا ده فرمویت: نه بولیه مان باسی بؤ کړدن و نه ویش له شوعه یبه و ه گپراویه تیه و ه له (ابن شهاب الزهری) فرموده تی: ه موو منډالیک بمریت نویژی له سهر ده کړیت ته نانه ت منډالی ژولیش نه مهش له بهر نه و ه یه که له سهر سروشتی پاکي نیسلامه تی له دایک بووه و باوکي و دایکی یان هر باوکي خویان به موسلمان ده زانن نیتر با دایکی له سهر ناینی نیسلام نه بیت، هر کاتیک له کاتی له دایک بووندا گریانی

۱ احکام أهل الذمة، ابن قیم (۱۰۴۷/۲)

۲ درم التعارض (ابن تیمیة) (۳۶۲/۸)

بیسټراو نه گەر گریانې نه بوو نو یژی له سەر ناکریت چونکه حوکمی منډالې
له بارچوۍ ده درې به سەردا،

نه بوهوره یرەیش (خوا لێ پازي بیت) له پیغه مبه ره وه (ﷺ) ده گێرته وه که
فەرموویه تی: ((مَأْمَنُ مَوْلُودٌ يُوَلَّدُ إِلَّا عَلَى الْفِطْرَةِ...)) تا کۆتایی فەرمووده که.

له (ابن جریج) وه ده گێر نه وه که وتوویه تی: پرسیارم کرد له (عطا) ده رباره ی
منډالې زۆل له دایک بیت و دهنگی لێ وه بیت، ئایا نو یژی له سەر ده کریت؟
له وه لامدا وتی: به لێ، وتم: چۆن شتی وا ده بیت؟ نه ویش وتی: چونکه له سەر
سروشتی ئیسلامه تی له دایک بووه.^١

٢- نیام نه وزاعی (رهحمه تی خوای لێ بیت) ده لێ: پرسیارم کرد له نیام
زوه ری (به رهحمه ت بیت) ده رباره ی که سیك که له سەری پیویسته بهنده یه کی
موسلمان نازاد بکات ئایا دروسته بۆی منډالیک نازاد بکات که تازه له دایک
بوویت؟ فەرمووی: به لێ، چونه له سەر فیتره ت و سروشتی پاکی باوه پ
له دایک بووه.^٢

هه سه له یه ک:

نه هلی سوننه له ناو خوێاندا له سەر پۆشنایی نه م فەرمووده یه دا جیاوازیان هه یه:
(قه ده ریه کان) نه م فەرمووده یه به به لگه ده هیننه وه له سەر نه وه ی که کوفرو
کافریبون خوای گه وه له سەر که س فەرزێ نه کردووه و نه یسه پاندووه، به لکو خه لکی
خۆی نه و کاره هه لده بژیریت، چونکه هه موو کۆرپه یه ک له سەر سروشتی باوه پ له دایک
ده بیت و بێ باوه پ بونی دوا یی ده ست پێ ده کات خه لکی بێ باوه پی ده که ن.

١ رواه عبدالرزاق (٦٦١٤).

٢ التمهيد ابن عبدالبر (٧٦/١٨).

پاشتر به ئیمام مالیکیان وت: قه ده ریه کان سه رتهای ئهم فرموده یه به به لگه ی خویان ده زانن! ئه ویش (ره حمه تی خوی لی بیت) فرمووی: ئیوه ش به کوتایی فرموده که به ریه رچیان بده نه وه، به وه ی که پیغه مبه ری (ﷺ) کاتیک پرسیری لیکرا: ئایا منډال پاشه پوژی چونه نه گهر به کورپه له یی بمړیت؟ فرمووی: ((الله أعلم بما کانوا عاملین)). واته فرمووی: خوا زور چاکتر ده یزانیئت نه گهر بمانایه چون په فتاریان ده کرد))^۱

شیخ الاسلام (ابن تیمیه) (ره حمه تی خوی لی بیت) فرموویته ی: زانایان ئه وه یان پوونکړدوته وه له ئهم فرموده یه هیچ به لگه یه کی بوقه ده ریه کان تیدانیه، چونکه ئه وان نالین دایک و باوکی به جوړی دروستکراون که ده بیت منډاله کیان بکه ن به جوله که و گاور، نه خیر پاش گوره بوون به ئاره زووی خوی جوله که و گاور دایک و باوکی هله دبژیریت، به لکو ئه وان له پیگه ی دهرسدان و پی له به رکړدنه وه ئه و کاره ی پی ده که ن.

وه نه گهر له م پووانگه وه سه یری دایک و باوکه که ی بکه ین، ئه وه شیاوترو شایانتره که بدریته پال ئه و خویایه ی که دروستکه رو په روه ردگاری هه موو شتیکه، چونکه به لی خوی گوره له سروشتدا له سه ر فیتره تی پاک دروستی کړدوه، به لام ئه وه شی داناوه و بریارداوه که چون و له لایه ن کتوه له م فیتره ته پاکی لای ده دن.

وه به لگه ی ئه وه ش له و فرموده یه دا دهرده که ویت که پیغه مبه ر (ﷺ) له فرموده یه کی صحیحدا ده فرمویت: ((ان الغلام الذي قتل الخضر طبع يوم طبع كافراً، ولو بلغ لأرهمق أبویه طغیاناً وكُفراً)).

واته: ئه‌و منداڵه‌ی که (خضر)ی پیاوچاک هه‌ستا به‌ کوشتنی له‌و پۆژه‌ی که بپاری کافری و موسلمانه‌تی خه‌ڵکه‌کان دراوه له (لوح المحفوظ)دا، نه‌گه‌ر گه‌وره ببوایه کاریگه‌ریشی ده‌بوو له‌سه‌ر کافرکردنی دایک و باوکی.

وشه‌ی (طُبع) واته له (لوح المحفوظ)دا نووسراوه و بپاری له‌سه‌ر دراوه، ئه‌وه ناگه‌یه‌نیت که پیش له‌دایکبوون بپاری بی باوه‌پیوونی درابیت، ئه‌و له‌سه‌ر فیتیه‌تی پاک و بێگه‌رد له‌دایک بوو، به‌لام دواي ئه‌وه گۆرپانکاری دیت به‌سه‌ریداو بپیاوه‌پ ده‌بیت و ده‌چیته سه‌ر ئه‌و بیرو باوه‌په‌ی که له (لوح المحفوظ)دا نووسراوه.^١

١ بۆ زیاتر شاره‌زایی سه‌یری ئه‌م کتێبانه بکه ١- الابانة الکبری (ابن بطه) (٦٩/٢) ٢- دره التعارض (ابن تیمیه) (٣٥٩/٨) ٣- شفاء العلیل لابن قیم (٧٧٥/٢)

فهرموده دى دووهم

(دوو شت فيري منډال بكریت يه كتا په رستى و سوننه ته كاني پيغه مېهر (ﷺ):

عن ابن عباس (رضى الله عنهما) قال: كنت خلف النبي (ﷺ) يوماً، فقال: ((يَا غُلَامُ إِنِّي أَعْلَمُكُمُ كَلِمَاتٍ: أَحْفَظِ اللَّهَ يَحْفَظَكَ، أَحْفَظِ اللَّهَ تَجِدْهُ تُجَاهَكَ، وَإِذَا سَأَلَ فَاسْأَلِ اللَّهَ، وَإِذَا اسْتَعْنَيْ فَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ وَاعْلَمْ أَنَّ الْأُمَّةَ لَوِ اجْتَمَعَتْ عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ لَكَ، وَإِنْ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَضُرُّوكَ إِلَّا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَيْكَ، رُفِعَتِ الْأَقْلَامُ وَجَفَتِ الصُّحُفُ)).

د هريڼاني فهرموده كه

ثيبين وه هېب له (القدر) لاپه پره (۲۸)، نيمام نه حمده (۱/۲۹۳، ۳۰۳، ۳۰۷) و ترمذى له (السنن) (۲۵۱۶ دا)، نه بو يه علا له (المسند) (۲۵۵۶ دا)، (طبرى) له (المعجم الكبير) (۱۱۵۶۰) (۱۲۹۸۸) وه الاوسط (۵۴۱۷ دا)، (ابن سنى) له (عمل اليوم والليلة) (۴۲۵ دا)، وه (الحاكم) له (المستدرک) (۵۴۲/۳-۵۴۱) دا هيناويانه.

ترمذى (ره حمه تى خواى لى بيت) ده فهرمويت: نه فهرموده يه حه س نه و صه حيحه. (ابن منده) (ره حمه تى خواى لى بيت) نه فهرموده يه له زور پيگاي تره وه له (ابن عباس) وه پيوايه ت كراوه و نه فهرمويت (صحیح) ترينيانه.

(ابن رجب) (ره حمه تى خواى لى بيت) ده فهرمويت (نيسناده كى واته زنجيره دى كپره ره وه كاني باشه و هيچى له سه ر نيه^۱.

^۱ سه سيري نه فهرمويت به ك: ((نور الاقتباس من مشكاة وصية النبي (ص) لابن عباس (رضي الله عنهما)) ابن رجب لاپه پره (۳۰-۳۱).

نوه نه حکام و نادابانه ی له م فرموده یوه و مرده گیریت:

په که م:

نهم فرموده یه نوه ده که یه نیت که شتیکی په و او دروسته منډال فیږی زانست و زانیاری بکړیت، له فرموده ی سییه مدا زیاتر له سر نهم مه سه له یه ده دوین.

دووه م:

له م فرموده یه دا ناموزگاریه کی تیدایه بق په روږده که رو فیږکارانی منډالان که کات و شوینی گونجاو به هل بزانون و شیوازی باش به کار بهینن له پرؤسه ی فیږکردندا. نهمش به وده دا درده که ویت که پیغه مبهری خوا (ﷺ) باشترین و چاکترین مامؤستا بووه هه روک نه و هاوه له به پیزه که ناوی (معاوی) ی کوپی (حکم) ی سولله می (خوا لیتی پازی بیت) ده لیت: (ما رأیت معلماً قبله ولا بعده أحسن تعلیماً منه).

واته: تا نیستا نه له پیشترو نه له دواتریشیه وه نه مدیوه مامؤستایه ک باشتر له پیغه مبهری خوا (ﷺ).

سه یرکه پیغه مبهری خوا (ﷺ) به هلی ده زانیت که ناموزا بچکولانه ژیره که ی له مه سه له که وړه و گرانه کان تی بگه یه نیت له کاتیکدا له دوا ی خویه وه سواری وه لاخه که ی کردبوو به پښگادا ده پویشن، چونکه نوه ساته وه ختیکه که منډال له خوشتترین حاله کانیدایه و دلی کراوه ته وه و هرچیان بق باس بکړیت و هری ده گرن.

سییه م:

له فرموده که دا ناموزگاری منډالان به دی ده کړیت که پییان ده لیت هرچی زانست و زانیاریه که فیږده کړین له منډالیدا ناگایان لی بیت له بیریان نه چیته وه، جوان له بهری بکه ن.

وه ک چون نیمام (طبرانی) له (المعجم الکبیر) (۱۲۹۸۸) ده گیریته وه که پیغه مبهری خوا (ﷺ) فرموویه تی: ((یا غلام، إني اعلمك كلمات فأحفظهن)).

وه (ابن یعلی)یش له (معجم) ده‌که‌یدا لا‌په‌ره (٦٩): ((يَاغْلَامُ أَوْ يَا غُلِيمَ احْفَظْ عَنِّي كَلِمَاتَ لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يَنْفَعَكَ بِهِنَّ)). واته: ئه‌ی منداڵ یان ئه‌ی منداڵه‌ بچکوله‌که‌ چه‌ند وشه‌یه‌کم ئی وه‌ربگره‌ به‌لکو خوای گه‌وره‌ به‌هۆیانه‌وه‌ سودت پی‌بگه‌یه‌نیت.

ه‌ردوو زاناو پیاوچاک (حسن البصری و قتاده و نافع) (ره‌حه‌تی خوایان ئی بی‌ت) وتویانه: ((الحفظ في الصغر كالنقش على الحجر)) واته: شت له‌به‌رکردن له‌ منداڵیدا وه‌ک هه‌لکۆلینه‌ له‌سه‌ر به‌رد).^١

چواره‌م:

له‌ فه‌رمووده‌که‌دا ئه‌وه‌ به‌دی ده‌کری‌ت که‌ ده‌بی‌ت مامۆستایان به‌ نه‌رم‌ونیانی و به‌ به‌زه‌یی هه‌لس‌وکه‌وت بکه‌ن له‌گه‌ڵ منداڵاندا له‌کاتی فێرکردنیاندا، سه‌یرکه‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) چۆن ئامۆزگایه‌که‌ی پیشکه‌ش به‌ (ابن عباس) (خوا لێی پازی بی‌ت) ده‌کات و پی‌ی ده‌فه‌رمو‌یت ((يَاغْلَامُ، أَلَا أَعْلَمُكَ شَيْئاً يَنْفَعُكَ اللَّهُ بِهِ))^٢ واته: ئه‌ی کو‌په‌ جوانه‌که‌، چۆنه‌ کۆمه‌لی شتت فێرکه‌م که‌ خوای گه‌وره‌ به‌هۆیانه‌وه‌ سوودبارانت بکات؟!)).

ئهم شی‌وازه‌یش شتیکی شاراوه‌ نیه‌ که‌ چه‌نده‌ به‌سوده‌ له‌ خۆشه‌ویستکردن و دروستکردنی سه‌ز له‌ منداڵاندا بۆ وه‌رگرتنی ئامۆزگاری و قورئان خوێندن و تێکه‌لیکردنی به‌ کو‌پی زانایان.

خوای گه‌وره‌یش له‌ قورئاندا مه‌دح و سه‌نای پی‌غه‌مبه‌ره‌که‌ی خۆی (محمد) (ﷺ) ده‌کات که‌ ئه‌گه‌ر دل‌په‌ق و بی‌سه‌لیقه‌ بووایه‌ له‌گه‌ڵ چواره‌وره‌که‌یدا، هه‌موو خه‌لکی وازیان ئی ده‌هێناو بلاوه‌یان ئی ده‌کرد وه‌ک ده‌فه‌رمو‌یت ﴿وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَأَقْبَضَوا مِنْ حَوْلِكَ﴾^٣.

١ رواه ابن الجعد في مسنده (١٠٧٩) و (ابن سعد) له (الطبقات) دا لا (٢٩٩/٧).

٢ رواه (طبرانی) في (المعجم الكبير) (١١٥٦٦٠).

٣ (ال عمران) ئایه‌تی ١٥٩.

ئه‌وه‌ی که ئه‌م مانایه ده‌گه‌یه‌نیت فه‌رمووده‌که‌ی (ابن مسعود) ه (خوا لێی پازی بی‌ت) که به پی‌غه‌مبه‌ری خوای وت: ئه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌و شتانه‌م فی‌ریکه که ده‌یانخوینیت و پی‌غه‌مبه‌ریش (ﷺ) پێی فه‌رمو: ((یرحمک الله، انک غلیم معلّم)) واته: په‌حمه‌تی خوات لێ بی‌ت، به‌راستی تو ئیستا مندا له چکۆله‌یه‌کی پاشان فی‌ر ده‌بی‌ت)).

(ابن مسعود) (خوا لێی پازی بی‌ت) له‌دوای ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌وه ده‌فه‌رمو‌یت: چل سو‌ره‌تی قورئانم له زاری پی‌رۆزی پی‌غه‌مبه‌ره‌وه وه‌رگرتووه که که‌س له‌و بو‌اره‌دا شان له شانم نادات.^۱

ئه‌م شیوازه جوان و نه‌رمه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له په‌روه‌ده‌کردن و فی‌رکردنی منداڵدا کاریگه‌ری هه‌بووه له‌سه‌ر زاناو مامۆستایانی سه‌له‌فی صالح (ره‌حمه‌تی خویان لێ بی‌ت) له هه‌لس‌وکه‌وتکردن له‌گه‌ڵ قوتا‌بیانیاندا:

* (علقمه) (ره‌حمه‌تی خوای لێ بی‌ت) ده‌لێت: قورئانم ده‌خویند له‌ خزمه‌تی عب‌دالله‌ی کو‌ری مسعوددا (خوای لێ پازی بی‌ت) ده‌نگمی زۆر به‌دل بوو بۆیه پێی فه‌رمووم: به‌رده‌وامبه‌و بخوینه، دایک و باوکم فیدات بی‌ت!

ئیه‌راهم ده‌لێت: علقمه ده‌نگی زۆر خۆش بووه.^۲

* ره‌بیعی کو‌ری سوله‌یمان (ره‌حمه‌تی خوای لێ بی‌ت) ده‌لێت: ئیمام شافیعی (په‌حمه‌تی خوای لێ بی‌ت) پێی وتم: (ئه‌گه‌ر پێم بکرایه عیلم و زانیاریم وه‌ک خواردن ده‌کرد به‌گه‌روتدا).^۳

۱ رواه الطيالسي (۳۵۱). وأحمد (۱/۴۶۲، ۳۷۹). إسناده حسن.

۲ رواه (ابن خيثمة) في (التأريخ) (۳۹۴۶).

۳ رواه البيهقي في (المدخل) (۱/۳۷۶).

* عبدالرحمن كوپى مەدى (پەھمەتى خۇاى لى بىت) دەلىت: گويم له چەندان پىاو و زانايان بووه كه نه گەر كه سىكىيان بدىايه ئاستى زانستى له خوارى خۆيه وه بوويىت، خۆبه كم زانينى نواندووه له ئاستيدا وهولى داوه فىرى بكات.^۱

نووسەرى ئەم كىتەبەش دەلىت: شتىكى شاراوه نيه كه توندوتىژى و نواندى شىواى پەق له فىركردن و پەروەردەکردنى مىندالاندا شتىكى زۆر خراپە و له وه رگرتنى زانست بىزراو وه پەرسىيان دەكات، پاشترە رقىيان له زانست وه لكرانى دەبىتە وه، زۆرىك له مامۇستا و پەروەردەكاران بون به مۆى ئەوهى زانست له به رچاوى قوتابيان بخەن، پاشترىش لايندا به ره و پىگەى چەوت و خراپەكارى و سەرىلشيان.

دەى با مامۇستايان و پەروەردەكاران ئاگايان له م شىوازه بىزاركه رانه بىت و به دور بن له بىريان بىت كه:

* پىغەمبەرە كه يان (ﷺ) قەرموويه تى: ((إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الرَّفْقَ فِي الْأَمْرِ كُلِّه))^۲ واتە: خۇاى (عز وجل) حەزى به نەرم و نيانيه له هەموو كارو كرده وه يەكدا.

* هەروەها دە قەرموويت: ((مَا كَانَ الرَّفْقَ فِي شَيْءٍ إِلَّا زَانَهُ، وَمَا كَانَ الْفَحْشَ فِي شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا شَانَهُ))^۳ واتە: نەرم و نيانى له هەر شتىكدا به كارها تە و شتە يان ئەو كارە به رزو به ئەرزىش دەكات، وه توندوتىژى و خراپەكارى له هەر كارىكدا بوو ئەوه سوك و بى نرخی دەكات.

* هەروەها دە قەرموويت: ((اللَّهُمَّ مَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئاً فَشَقَّ عَلَيْهِمْ، فَاشْقُقْ عَلَيْهِ، وَمَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئاً فَرَفَقَ بِهِمْ، فَارْفُقْ بِهِ))^۴ واتە: ئەى پەروەردگارم هەر

۱ رواه (ابو نعيم) في (الحلية) (۱۱۸/۹).

۲ رواه البخاري (۶۰۲۴)

۳ رواه أحمد (۲۴۱/۳) وابن حبان في صحيحه (۵۵۱).

۴ رواه مسلم (۴۷۴۹).

که سیک کاروباری موسلمانان که‌وته ژیر ده‌ستی و توندوتیژو په‌ق بوو به‌رامبه‌ریان،
خوایه تۆش توندوتیژو په‌ق به‌رامبه‌ری. وه‌نه‌گه‌ر نه‌و کاریه‌ده‌سته نه‌رم و نیان و به
به‌زه‌یی بوو به‌رامبه‌ر ئوممه‌ته‌که‌م ده‌ی خوایه تۆش نه‌رم و نیان و به‌به‌زه‌یی به
به‌رامبه‌ری.

پینجه‌م:

له‌ فەرمووده‌که‌دا نه‌وه‌مان بۆ ده‌رده‌که‌وێت که به‌ناوی خوښ و جوانه‌وه قوتابی و
منډالان بانگ بکړیت وه‌ک له‌ وشه جیا جیاکانی پړوپه‌ته‌کاندا هاتووه وه‌ک (یا غلام)
نه‌ی منډاله جوانه‌که یان (یا غلیم) واته: منډاله چکۆله‌که یان (یا بنی) واته: کوپی
شیرینم...

شه‌شه‌م:

له‌ فەرمووده‌که‌دا نه‌وه‌ی ئی وه‌رده‌گیریت که پینغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) تا چ ئاستیکی
به‌رز گرنگی به‌ فیرکردنی منډالان داوه به‌تایبه‌ت بواری به‌کتابه‌رستی و شوینکه‌وتنی
سوننه‌ت.

حه‌ه‌ته‌م:

نه‌وه‌مان بۆ ده‌رده‌که‌وێت که پینغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) گرنگی به‌ بیرو باوه‌پو
به‌کتابه‌رستی منډالانی موسلمان داوه پيش نه‌وه‌ی فیری قورئانیان بکات.

* (جندب‌ی کوپی (عبدالله) (خوای ئی پازی بیت) ده‌فه‌رمویت: ((کنا غلماناً خزّارة
مع رسول الله (ﷺ) فاعلمنا الايمان قبل القرآن، ثم يعلمنا القرآن، فازدنا به‌ إيماناً،
وانکم اليوم تعلمون القرآن قبل الايمان)).^۱

واته: ئیعه‌ کۆمه‌لێک منډالی تازه‌ پینگه‌یشتوو بووین له‌ خزمه‌ت پینغه‌مبه‌ری خوادا
بووین و نه‌و بیرو باوه‌پو به‌کتابه‌رستی فیر ده‌کردین پيش نه‌وه‌ی قورئانمان فیریکات،

بۆیه باوه‌رمان به‌ قورئان زۆر زیادی کرد، پاشان قورئانی فی‌رده‌کردین، به‌لام ئێوه‌ نه‌مۆ سه‌یرن قورئان فی‌ری خه‌لکی ده‌که‌ن پێش نه‌وه‌ی بیروباوه‌ریان تی‌بگه‌یه‌نن و فی‌ریان بکه‌ن.

هه‌شته‌م:

زانایان و پیاوچاکان (سه‌له‌فی صالح) له‌سه‌ر ئه‌م پرۆگرامه‌ پاست و دروسته‌ کاریان ده‌کردو منداڵه‌کانیان له‌سه‌ر په‌روه‌ده‌ ده‌کرد، سه‌ره‌تا یه‌کتا په‌رستی و بیروباوه‌ریان تی‌ ده‌گه‌یاندن و سوننه‌تی پی‌غه‌مبه‌ریان بۆ باس ده‌کردن هه‌ر له‌ منداڵیه‌وه‌.

تا ده‌بینی ئه‌و منداڵه‌ ده‌بی‌ته‌ لاویکی باوه‌ر به‌وه‌ی یه‌کتا په‌رست و شوینکه‌وته‌ی سوننه‌تی پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و پاشتر هیچ ئاشوب و خراپه‌یه‌ک له‌ پرێگه‌ی پاست لای نادات.

* عه‌لی کوپی حوسه‌ین (ره‌حه‌متی خوای ئی بی‌ت) منداڵه‌که‌ی خۆی فی‌ر ده‌کردو پێی ده‌فه‌رمو: بلی، باوه‌رم به‌ خوا هه‌یه‌ و بلی باوه‌رم به‌ هه‌موو مله‌وو خودا درۆینه‌کان.^١

* ئیبراهیمی تیمی (ره‌حه‌متی خوای ئی بی‌ت) ده‌فه‌رمو‌یت: موس‌لمانانی پێش ئێوه‌ هه‌زیان ده‌کرد یه‌که‌مین شت فی‌ری منداڵ بکری‌ت وشه‌ی (لا إله إلا الله) بوو و هه‌وت جار (لا إله إلا الله) یان به‌سه‌ردا ده‌خویندو پاشان ئه‌و وشه‌یه‌یان پێی له‌به‌رده‌کرد، که‌واته‌ یه‌که‌مین وشه‌ که‌ قسه‌ فی‌رده‌بوو وشه‌ی (لا إله إلا الله) بوو.^٢

* هه‌مادی کوپی زه‌ید (ره‌حه‌متی خوای ئی بی‌ت) ده‌لێ‌ت: من له‌ناو کۆمه‌لێ‌ک قوتا‌بیدا بووم ده‌رسم ده‌خویند، له‌و کاته‌دا منداڵ بووم په‌لکه‌کانم درێژبوون، عه‌مری کوپی عوبه‌ید (یه‌کێ‌ک له‌ سه‌رانی مو‌عه‌ته‌زیله‌ بوو) هات و له‌سه‌ر سه‌رم وه‌ستا و پێی وتم:

١ رواه ابن ابی شیبه (٣٤٨/١).

٢ رواه ابن شیبه (٣٤٨/١) عبدالرزاق (٧٩٧٧).

ئە‌ی کۆ‌په‌ چکۆ‌له‌که‌م ده‌رباره‌ی ئە‌م بانگه‌وازه‌ چی ده‌لێ‌ی تۆ؟ وتم: بانگه‌واز بۆ‌ هه‌موو مرقۆ‌فایه‌تیه‌ به‌لام به‌هره‌مه‌ندبوون به‌ باوه‌پ تایبه‌تیه‌، هه‌ماد ده‌لێ‌ت: به‌توندی په‌لکه‌کانی پاکێ‌شت و وتی: چاک هه‌ر به‌ منداڵی کوفرو بێ‌ باوه‌پیان له‌ می‌شکندا چه‌سپانوه‌.

عه‌مری کۆ‌پی عوبه‌ید (موعته‌زله‌بوو) باوه‌پی به‌وه‌ نه‌بوو که‌ خودا پێ‌نمای خه‌لکی ده‌کات بۆ‌ باوه‌په‌ینان، بۆ‌یه‌ تو‌په‌بوو کاتێ‌ک بیستی که‌ منداڵێ‌ک پێ‌چه‌وانه‌ی بیروباوه‌په‌کانیه‌تی و قه‌ده‌ری خوا‌ی ده‌چه‌سپێ‌نێ‌ت.

تۆ‌یه‌م:

له‌به‌ریه‌ک شت وا زاناو پیاوچا‌کانی پێ‌شووی ئوممه‌ت هه‌ولیانده‌دا منداڵه‌کانیان سه‌ره‌تا له‌سه‌ر بیروباوه‌پی یه‌ک‌تاپه‌رستی و سوننه‌تی پێ‌غه‌مبه‌ر (ﷺ) په‌روه‌رده‌ ده‌کرد- ئه‌ویش به‌هۆ‌ی ئه‌وه‌ی که‌ ئه‌وان ئه‌وه‌یان زانیوه‌ که‌ منداڵ له‌سه‌ر چی گه‌وره‌بوو دوا‌پۆ‌ژ هه‌ر به‌و چه‌شنه‌ی ئی‌ ده‌رده‌چێ‌ت.

ئه‌گه‌ر سه‌ره‌تا له‌سه‌ر بیروباوه‌پی پاک و راست و دروست و خۆ‌شه‌ویستی سوننه‌ت و پێ‌ره‌وی پێ‌غه‌مبه‌ر (ﷺ) په‌روه‌رده‌ بکری‌ت ئه‌وه‌ به‌ یارمه‌تی خوا تا مردن له‌سه‌ر ئه‌و پێ‌ره‌وه‌ ده‌پوات.

به‌لام ئه‌گه‌ر ئه‌و منداڵه‌ له‌سه‌ر گوم‌پایی و بیدعه‌ و پێ‌چه‌وانه‌ی سوننه‌ت په‌روه‌رده‌ بکری‌ت ئه‌وه‌ په‌نا به‌خوا تا مردن له‌ناو ئه‌و گوم‌پاییه‌دا ده‌ژی مه‌گه‌ر خوا‌ی گه‌وره‌ ره‌حمی پێ‌ بکات خێ‌رو چاکه‌ و پر‌گاری بۆ‌ بنی‌ری‌ت إِنْ شَاءَ‌الله.

* (ابو اسحاق الجببانی) ده‌لێ‌: ((منداڵه‌کانتان مه‌نێ‌رنه‌ لای هه‌یج مامۆ‌ستایه‌ک مه‌گه‌ر مامۆ‌ستایه‌کی خاوه‌ن دین و خواناس چونکه‌ قوتابی له‌سه‌ر ئایینی مامۆ‌ستا که‌یه‌تی)).

ده‌لێ‌: مامۆ‌ستایه‌ک ده‌ناسم که‌ له‌ ژێ‌ره‌وه‌ په‌نا به‌خوا (باوه‌پی وابوو قورئان دوا‌ی هاتۆ‌ته‌ کایه‌وه‌ و مه‌خلوقه‌) کاتێ‌ک خه‌لکی پێ‌ی زانی دووریان خسته‌وه‌ و سزایان داو وازیان پێ‌ هێ‌نا له‌ وانه‌ و تنه‌وه‌.

ئه‌ویش پێش‌هه‌لاتن قوتابیه‌کانی کۆکرده‌وه‌و پێی وتن: ده‌رباره‌ی قورئان چی ده‌لێن؟ وتیان: نازانین بڵێن چی، ئه‌ویش وتی: ئه‌ی قورئان مه‌خلوق نیه‌، بیشتان کۆژن هه‌ر له‌سه‌ر ئه‌م بیروپایه‌ لانه‌ده‌ن پاشان هه‌لات و خۆی شارده‌وه‌.

(ابن اسحاق) ده‌لێ: بیستم که ئه‌و منداڵانه هه‌ر هه‌موویان له‌سه‌ر ئه‌و بیروپاوه‌یه‌ چه‌وته‌ مردن.

پاشان ده‌لێ: بیستومه‌ مامۆستایه‌کی پاک و باوه‌ر به‌وه‌ له‌ ده‌وری که‌عبه‌ی پیروژ ده‌سوپایه‌وه‌ ده‌یووت: ئه‌ی په‌روه‌ردگارم هه‌ر قوتابیه‌ک من فێرم کردوه‌و په‌روه‌رده‌م کردوون، بیانکه‌ به‌یه‌کێک له‌ پیاوچاکان.

ده‌لێ: بیستومه‌ (٧٠) قوتابی له‌سه‌ر ده‌ستی ئه‌و فێربوون و هه‌ر (٧٠) که‌یان له‌ پێزی کاروانی صالحاندا بوون... ئای له‌و دوو مامۆستایه‌ چه‌ند پێچه‌وانه‌ی یه‌کن.^١

* عه‌مری کوپی قه‌سی مه‌لانی (ره‌حه‌متی خۆای لی بیّت) ده‌لێت: هه‌ر کاتی‌ک که‌نجی‌کت بینی سه‌ره‌تای ته‌مه‌نی له‌گه‌ڵ نه‌هلی سوننه‌و جه‌ماعه‌دا به‌سه‌ربرد ئه‌وه‌ هیوای چاکه‌ت پێی هه‌بت له‌ دوا‌پۆژدا، به‌لام ئه‌گه‌ر له‌گه‌ڵ بیده‌چی و گومراکاندا بینیت ئه‌وه‌ لێی بی هیوابه‌، چونکه‌ که‌نج له‌سه‌ر بنه‌مای سه‌ره‌تای که‌وره‌ ده‌بیّت، وه‌ ده‌لێت: که‌نج ئه‌گه‌ر بۆی بلوێ و له‌ خزمه‌ت زانایاندا که‌وره‌بیّت به‌ دڵنیا‌ییه‌وه‌ بی و ه‌ی ده‌بیّت له‌ دوور له‌ خۆایی و خراپه‌، به‌لام ئه‌گه‌ر لابدات به‌م لا‌ولادا له‌لای که‌سانی لارو باوه‌ر لا‌وازو بیده‌چی په‌روه‌رده‌ بیّت، کاتی‌ک که‌وره‌بوو زۆر دووره‌ له‌ سه‌رکه‌ردانی و گومرایی.

* (ابن شوذب) (ره‌حه‌متی خۆای لی بیّت) ده‌لێت: له‌ نیعمه‌ت و به‌خششی خۆایه‌ به‌سه‌ر که‌نجی خۆیندکارو ئه‌وانه‌شی که‌ هه‌ر عه‌ره‌ب نین (عه‌جه‌مین) ئه‌گه‌ر خواناس بن ئه‌وه‌ خۆایش مامۆستایه‌کی چاکیان بۆ ده‌نێرێت که‌ بیانخاته‌ سه‌ر پێره‌وی

^١ ابن عساکر فی (تاریخ دمشق) (٢٣٧/٢٦).

سوننه‌تی پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) چونکه‌ غه‌یره‌ عه‌ره‌ب چا‌ولێ‌کردنی زیاتره‌ له‌ تێگه‌یشتن له‌ ده‌قه‌کان^۱.

ده‌یه‌م:

هه‌روه‌ها له‌سه‌ر په‌روه‌ده‌کاران و مامۆستایان پێویسته‌ فێری ئه‌وه‌یان بکه‌یت که‌ عیلم و زانست له‌ کێ و هه‌رده‌گرن چونکه‌ زانست و زانیاری خۆی له‌خۆیدا ناینداریه‌. بۆیه‌ ده‌بی‌ت ناوی زانا چاکه‌کانی ئه‌هلی سوننه‌ و جه‌ماعه‌یان تی‌ بگه‌یه‌نیت، له‌به‌رامبه‌ریشدا ناوی زانا خراپ و بیده‌چه‌کانیشیان پێ‌ بلێت و ئاگاداریان بکاته‌وه‌ له‌ خراپه‌ و شه‌ریان، چونکه‌ دل‌ لاوازه‌، چا‌و له‌یه‌ک کردن ئاساییه‌ و نه‌گه‌ر ئه‌ومنداڵه‌ دووچار ببێت به‌ خه‌لکانی بیده‌چه‌یه‌وه‌ ئه‌وه‌ دواجار قه‌ناعه‌ت ده‌کات و شوێنیان ده‌که‌وێت.

*حه‌مادی کوپی یه‌زید (ره‌حه‌متی خ‌وای ئی‌ بی‌ت) ده‌لێت: ئه‌نه‌سی کوپی سیرین نه‌خۆش بوو چ‌ووین بۆ سه‌ردانی و ئه‌ویش ووتی پێمان:

(ئه‌ی کۆمه‌ڵی لاوان له‌خوا بترسن، به‌روانن بزائن له‌کێ‌وه‌ فەرمووده‌ وه‌رده‌گرن چونکه‌ ئه‌وه‌ به‌شیکه‌ له‌ ئایینه‌که‌تان)^۲.

*مه‌عمر (ره‌حه‌متی خ‌وای ئی‌ بی‌ت): ده‌لێت له‌لای مامۆستا (طاوس)بووم له‌ ماله‌که‌ی خ‌ویدا.. وه‌ له‌و کاته‌دا پیاویک هات ناوی ((سالح))بوو ده‌ستی کرد به‌ هه‌ندیک قسه‌ له‌سه‌ر قه‌زاو قه‌ده‌ر (په‌نا به‌خوا)، طاوسیش په‌نجه‌ی خسته‌ هه‌ردوو گۆیچکه‌ی و به‌ کوپه‌که‌ی خ‌ویشی وت: په‌نجه‌ت بخه‌ره‌ گۆیچکه‌ت و توند بیگره‌ با گویت له‌ قسه‌کانی نه‌بی‌ت چونکه‌ دل‌ لاوازه‌)^۳.

۱ هه‌مان سه‌رچاوه‌ (۵۱۷).

۲ رواه الخطيب في (جامع الاخلاق الراوي) (۱۴۳).

۳ رواه ابن بطه في (الابانة الكبرى) (۱۷۷۸).

* (عاصم)ی کوپی (أبی النجود) (ره‌حه‌تی خ‌وای لی بی‌ت) ده‌ل‌یت: ئ‌یمه‌ خو‌یندکاری تازه‌ پی‌گه‌یش‌توو بووین و له‌ خ‌زمه‌ت (أبو عبدالرحمن الس‌لمی) دا بووین و پی‌ی وت‌ین:

نه‌ چنه‌ ک‌ۆپی چ‌یرۆك‌ خ‌وانه‌كان و گو‌ییان بۆنه‌گرن مه‌گه‌ر (أبو الاح‌وص) نه‌بی‌ت، له‌ وانه‌كانی شه‌قیقی (ض‌بی) و سه‌عه‌دی کوپی ع‌وبه‌یده‌دا دامه‌ن‌یشن (كه‌ هه‌ردووکیان له‌ سه‌ر بۆچوونی خه‌واری‌جه‌كان بوون)^١.

* (أبو جعفر الع‌قیلی) ده‌ل‌یت: به‌ (عبدالله‌ی کوپی ئه‌حه‌مه‌دی کوپی هه‌نبه‌ل) م وت: بۆچی فه‌رمووده‌ت له‌ عه‌لی کوپی جه‌عه‌دوه‌ وه‌رنه‌گرتوه‌؟ له‌ وه‌لام‌دا وت‌ی: باوكم نه‌یده‌ه‌یش‌ت بچم بۆ لای، چونكه‌ بۆیان باس ك‌ردبوو كه‌ به‌ خ‌راپه‌ باسی هاوه‌لانی پی‌غه‌مبه‌ری خ‌وای (ﷺ) ك‌ردبوو^٢.

* عامری کوپی عبدالله‌ی کوپی زوب‌یر (ره‌حه‌تی خ‌وای لی بی‌ت) ده‌ل‌یت: جارێکیان باوكم پی‌ی وتم: ئه‌وه‌ له‌ كو‌ی بوو‌یت؟ من‌یش وتم: له‌ ناو هه‌لقه‌ی كۆمه‌ل‌ێك‌دا بووم كه‌ له‌ وان باش‌ترم نه‌دیوه‌ (زیک‌رو یادی خ‌وایان ده‌ك‌رد) وه‌یان بوو جه‌زبه‌ ده‌یگرتو ده‌له‌رزى تا له‌ ترسی خ‌وای ته‌ع‌الا له‌ه‌ۆش خ‌ۆی ده‌چوو، من‌یش له‌ لایان دان‌یشتم.

باوكم وت‌ی: له‌ مه‌ودوا هه‌رگیز له‌ لایان دامه‌ن‌یشه‌، وه‌ك‌ ب‌ل‌ی پی‌ی ناخ‌ۆش بوو كه‌ به‌ شداری ك‌ۆپی زیک‌ره‌كه‌یانم ك‌ردبوو، بۆیه‌ وت‌ی: من به‌ چاوی خ‌ۆم پی‌غه‌مبه‌ری خ‌وام بین‌یوه‌ قورئانی خو‌یندووه‌، هه‌روه‌ها ئه‌بویه‌ك‌رو ع‌مرم دیوه‌ (خ‌وایان لی رازی بی‌ت)

١ رواه مسلم فی صحیحه (٥٨)

٢ الض‌عفاء (ع‌قیلی) (٢٢٥/٣).

قورثانیان خویندووه و به و جوړه ی نه و چه ماعه ته یشیان لی به سر نه هاتووه، ده ی ثایا
تو وا ده زانی نه مانه له نه بوبه کړو عمر له خواترستن؟ بویه زانیم مه سه له که به و جوړه
نیه بویه وازم لیتهینان).^۱

* مالیکی کوږی نه نه س (ره حمه تی خوی لی بیت) ده لیت: زیادی کوږی نه بی زیاد
که خواناسیک بوو به منی وت که له و کاته دا من مندال بووم: ده تبینم له گه ل
(ره بیعه) دا داده نیشی؟ که واته زور ناگاداری خوت به).^۲

* سوفیانی کوږی عویینه (ره حمه تی خوی لی بیت) ده لیت: شه ویکیان له
که عبه دابووم چاوم که وت به (سه رکړده ی موغه زیله کان) عه مری کوږی عوبه ید که له
پال مه قامی ئیبراهیمدا دانیشتبوو نویژی نه ده کړدو منیش چوم بولای، نه ویش سه یری
کړدم ووتی: سوفیان نه مه تو ی؟ نه ی باوکت پیی نه ووتی نه یه یت بولای ئیمه؟^۳

* وهه بی کوږی مونه به ه (ره حمه تی خوی لی بیت) ده فرمویت: نه ی لاوو تازه
پیگه یشتون تیکه لی هه روریه کان (واته خه واریجه کان) مه کن، تا نه تانبه نه سر پاو
بوچوونه کانی خویان، چونکه نه وانه خراپه و عاری نه م نوممه تن.^۴

نوسه ریش ده لیت: به پاستی جیگای داخو نه سه فه! که زوری له باوکان و دایکان و
په روږده کاران له م پړوگرامه جوان و دروسته لایان داوه (که سه له فی صالح)
(ره حمه تی خویان لی بیت) منداله کانیان ناگادار کړدو ته وه له تیکه لیکردنی
بیدعه چیان و ناره زووکاران، نه و کاره یش دوی خوی گه وره باشتین هؤکاره بو نه وه ی
منداله کانیان لانه ده و سریان لی تیگ نه چیت، یان نه چنه ناو هه ندیک حیزب و لایه نی

۱ رواه أبو نعیم فی (الحلیة) (۱۶۷/۳-۱۶۸).

۲ رواه ابن عساکر (۲۳۷/۱۹).

۳ رواه الفاکهی فی (أجناد مكة) (۹۹۴).

۴ تهذیب الکمال (۱۵۱/۳۱).

سەرلى تىكەرو گومپاكر، يان ئارەزووچيان ئەوانەى كە زۆرىەى بىرو بۆچوونيان
 ھەلگرتنى چەكە دژى حكومەتەكانيان بەبى وردبوونەو ھە بىرکردنەو ھە چارەسەرىكى
 تر جگە لە جەنگى نابەرامبەرى خۆبەزىن يان كوشتنى خەلكى مەدەنى بىتوان.
 ئەو ھە (ابو قلابە) ھە (رەحمەتى خۆى لى بىت) جوانى وتو ھە كە دەلى: ((ما ابتدع
 قوم بدعة الا استحلوا السيف))^١.

ھەرو ھە (سەلامى كوپى ئەبى مطيع) دەلىت: زانای گەرە (ئەيووب) ھەمو
 ئەوانەى شوین بىدعەو داھىتراو دەكەون بە خەوارىجى ناودەبردن، دەيووت:
 خەوارىجەكان لە ناودا جىاوازيان ھە ھە بەلام ھەمويان لەسەر چەك ھەلگرتن بە پەوى
 حكومەتەكاندا يەكن.^٢

دەى لە خوا بترسن ئەى پەروەردەكاران و ئاگاتان لە مىندالى خۆتان و مىندالى
 موسلمانان بىت، سوننەتى پىغەمبەر و پەيپەوانى خۆشەويست بكن لەلايان،
 ئاگاداريان بكن ئەو ھەموو فيكرەو بۆچوونە بىدعەو داھىتراو ھەكان، لەبەر چاويان
 قىزەونيان بكن، چونكە ئەوان ئىستا مىندالّ نە زانستيان پىپەو نە تىگەيشتن، بەلكو
 زانست وەردەگرن و ئەوانەى ئەمان لەگەليان دادەنيشتن كاريان تى دەكەن.

دەى تا بۆتان دەكرىت لە مىندالّەكانتان نزىك ببەو ھە، قسەيان لەگەلدا بكن،
 سەيرى بۆچوون و پڕۆگرامەكانيان بكن كە لە مامۇستاكانيانەو ھە فىرى دەبن، ئەگەر
 بىنيتان سوننەتى پىغەمبەريان ھەلگرتو ھەو خۆشيان لى دىت، ئەو سوپاسى خۆى
 لەسەر بكن و يارمەتيان بەدەن بەردەوام لەسەر ئەو پىگايە بپۆن و لى لانەدەن. بەلام
 ئەگەر شتىكى شاراو ھە گوماناو يتان تىدا بەدى كردن (ئاگادارين لىيان) ئەو سەرەتاو
 نىشانەى بىدعەچىتى و لادانە لە پاستە شەقام.

١ رواه اللالكائى (٢٤٧).

٢ رواه الفريابي في القدر (٣٧٥).

ئوه و تا عمری کوپی عبدالعزیز (ره حمه تی خوی لی بیئت) ده فه رمویت: (إذا رأیت قوماً یتناجون فی دینهم بشيءٍ دون العامة، فاعلم أنهم علی تأسس ضلالة)¹.

واته: (هه رکاتیک تاقمیکتان بینی به دزی خه لکيه وه له ئاینه که یاندا چفه چغیان ده کرد، ئوه بزانه خه ریکی دامه زانندنی کاریکی گومرایین).

به لام نه گه ری که مته رخمیتان کردو پۆله کانتان دایه ده سستی که سانیک که دلنیا نه بوون له چاکی و پاکی خوی و پیره وو بۆچوونه کانی، شوینکه و ته ی سوننه ت و سه له فی صالح نه بوون ئوه چاوه پوان بن ئوه ی پیغه مبه ری خوا (ﷺ) هه والی داوه له وانه و فه رمویه تی:

* ((يَأْتِي فِي آخِرِ الزَّمَانِ قَوْمٌ حُدَثَاءُ الْأَسْنَانِ، سُفْهَاءُ الْأَحْلَامِ، يَقُولُونَ مِنْ خَيْرِ قَوْلِ الْبَرِيَّةِ، يَمْرُقُونَ مِنَ الْإِسْلَامِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَةِ، لَا يُجَاوِزُ إِيْمَانُهُمْ حَنَاجِرَهُمْ، فَأَيْنَمَا لَقِيْتُمُوهُمْ فَاقْتُلُوهُمْ، فَإِنَّ قَتْلَهُمْ أَجْرٌ لِمَنْ قَتَلَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ))². واته: له ئاخر زه ماندا کۆمه لیک گه نجی تازه دان کردوی بیرکۆل که فه رموده ی پیغه مبه ری خوا باس ده که ن به لام له ئیسلام ده چنه دهره وه وه ک چۆن تیر له که وان دهرده چیت، باوه پ له گه روویان نه چووه ته خواره وه (بۆ ناو دلیان) نه گه ر گه یشتن به و جوړه که سانه بیانکوژن و کوشتنیان پاداشتی گه وره ی له سه ره له پۆژی قیامه تدا.

یانزه هه م:

ئاگاداریه، ئه ی ئه و که سه ی منداڻه کانت له سه ره یه کتاپه رستی و شوینکه و ته ی سوننه تن، نه که ی شه یتانی (نه فره ت لیکراو) وه سه وه سه ت بخاته ناو دل سه رت لی تی کبدات و پیت بلیت: وازی لی به ینه با تی که لی هه موو موسلمانان بکات ئیتر با پیپی بیدعه چیان و شوین ئاره زوو که و تووانیش بن، چونکه هه ر که گه وره بوو به رگری لی

¹ رواه اللاکثانی فی (شرح أصول اعتقاد أهل السنة) (٢٤٧).

² رواه البخاری (٣٦١١).

ده كه م و نايه لم تيكي بدهن، بزانه نزيك بوونه وه و تيكيه ليكړدنې ثاره زوو چيان و
بيدعه كاران شه پو خراپه يه بو دين و دنيا ت، زانا يانې سوننه ت بهرگريان ليكړدو وه و هر
هه موو شيان له سر نه وه ن كه دوور كه و تنه وه لتيان و به ناگابوون لتيان واجب ه.

فرموده شيانه: نه گه ر مړوؤ گوناكه رو سه رپيچي كار بيت باشتهر بوي له وه ی كه
بيدعه چي و گو مړا كه ر بيت.

له م باره يه وه ده گيړنه وه:

* شوعبه ی كوپي حه جاج (ره حمه تي خواي لي بيت) ده لیت: له خزمه ت يونس ی
كوپي عوبه يدا بووم (ره حمه تي خواي لي بيت) له و كاته دا پياويك هات و وتی: نه ی
باوكی عبدالله جه نابت بهرگريمان لي ده كه ي ت كه تيكيه لي عه مری كوپي عوبه ي د بكه ين
(پيشه وای موعته زيله كان بوو له و كاته دا) كه چي كوپه كه ی خوت چوو بو لای، يونس
فرمودی: كوپي من؟ وتی: به لي، بويه يونس زور نارپه حه ت بوو، نه وه نده ی نه خاياند
كوپه كه ی هات و باوكی پتي وت: كوپي خوم تو چاك ده زانی عه مری كوپي عوبه ي د چ
پاو بوچوونتيكي هه يه كه چي ده بيستم سه ردانت كردو ه؟!

نه ویش خه ريكي بيانوو هيئانه وه بوو وتی: ناخر فلان كه سم له گه لدا بوو!.

يونس وتی: من بهرگري ده كه م له زينا كړدن و دزی و مه ی خوار دنه وه و پيم خوشه
به م كارانه وه بگه پيسته وه حزوري په روه ردگار نه ك به هه لگرتنی پاو بوچوونه كانی
عه مری كوپي عوبه ي د و پيړه كه ی (واته قه دهر يه كان).

دهرباره ی نه م زانا مه زنه ش سه عیدی كوپي عامير ده لي: هه رگيز نه مانديوه زانا يه ك
چاكتر و باشتهر بيت له نه و پياوه (واته يونس ی كوپي عوبه ي د).^۱

* سه عیدی کوږی جوبه یر (ره حمه تی خوی لې بیټ) ده فرمویت: (لأن یصحب ابني فاسقاً شاطراً سنیا، أحب الی من أن اصحب ابداً مبتدعاً).^۱

واته: (نه گهر کوږه که م هاوړپیه تی سونییه کی گونا هباری لار بکات پیم خۆشته له وهی هاوړپیه تی خواناسی کی بیده چی بکات).

* عه وامی کوږی حه وشه ب (ره حمه تی خوی لې بیټ) ده فرمویت: (سویند به خوا ببینم عیسای کوږم هاوړپیه تی مؤسیقاژنه کان و ئاره ق خۆره کان بکات پیم خۆشته له وهی که ببینم هاوړپیه تی بیده چییان بکات (واته نه وانه ی له مه سه له کانی بیرو باوه ردا عه قل و ئاره زوی خویان به کار ده هیئن نه ک قورئان و سوننه ت)^۲.

دوا نزه یه م:

ده بیټ منډال له سر بڼه مای په کتاپه رستی و شوینکه وتنی سوننه ت و له سر به رنامه و پرؤگرامی پیشینه و سه له فی صالح په روږده بکریټ (که فرموده و به سرهاتی هاوه لان) بڼه مای بیرو بؤچونه کانیان بووه.

له سر خؤو قؤناغ قؤناغ فیږ بکریټ و له مه سه له گه وره و گرنگه کانه وه ده ست پی بکات که پیو یسته هه موو موسلمانیک بیزانیت وه ک: سی بڼه ما سه ره کیه که: بنچینه ی ئیسلام و پایه کانی ئیسلام و بڼه مای چاکه کړدن و به رز پاگرتنی خوا له هه موو دروستکراوه کانی و چه ندان مه سه له ی تریش که منډالان پیو یسته فیږ بکریټ.

ده بیټ زؤر نه رمو نیان بیټ له پرؤسه ی فیږ کړدنیا ندو کتیبی چاک و به سوو دیان پی بدات که له نوسه ره کانی دلنیا بیټ و بشگونجیت له گه ل قؤناغی ته مه ن و بیر کړدنه و یاندا، وه ک کتیبه کانی (امام محمدی کوږی عبدالوهاب) له (توحید العبادة) داو نوسراوه کانی زانایانی سوننه ت و فرموده له (الاسماء وصفات) دا که

۱ رواه ابن بطه فی (الابانة الصغری) (۸۹).

۲ (ابن وضاح) له کتیبی (البدع والنهی عنها) لاپه ره (۱۳۳) دا گپړاویه تیه وه.

هه موو بوون وگه وره یی خوا ده چه سپینیت له ریځای فرموده و وته ی سه له فی صالحه وه که دوورن له ته نویل کړدن و لیچواندن و دانه ده سستی په روه ردگار (تفویض).

به هیچ جوریک ریځه نه دات کتیبی نه وانه بخوینیته وه که له سه ر بنه مای بیرو بچوون و ناره نوات بیرو باوه پ تاوتوی ده که ن، زږر به دووریان بگریټ لیټیان وه ک سه له فی صالح ده یانکړد.

وه له و مه سه لانه به دووریان بگرن که عه قلو ژیریان په ی پی نابات و ناکامه کیشی خراب ده بیټ له سه ریان و گومانیان له ناینه که یاندا بۆ دروست ده کات، فرموون له گه ل هندیك نمونه ی سه له فی صالح (رحمه تی خویان لی بیټ):

* عه لی کوپی نه بو طالب (خوا لیی پازی بیټ) ده فرمویت: (حَدَّثُوا النَّاسَ بِمَا يَعْرِفُونَ، أَتُحِبُّونَ أَنْ يَكْذِبَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ)¹.

واته: به پیی ناستی زانیاری خه لکی قسه یان بۆ بکه ن، نایا پیټان خوښه خواو پغه مبه ره که ی به درو بخړینه وه؟.

* عبدالله ی کوپی مه سعود (خوا لیی پازی بیټ) ده فرمویت: (مَا أَنْتَ بِمُحَدِّثٍ قَوْمًا حَدِيثًا لَا تَبْلُغُهُ عَقُولُهُمْ إِلَّا كَانُوا لِبَعْضِهِمْ فِتْنَةً)².

واته: تو هر کاتیک شتیک بۆ کومه لیک باس بکه یت که عه قلیان نه یپریت بیگومان بۆ هه نديکیان ده بیټه فیتنه و نازاوه.

* وه هه بی کوپی مونه بیه (رحمه تی خوی لی بیټ) ده فرمویت: (زانا ده بیټ وه ک چیشت لیته ریکی شاره ز اوبیت، بۆ هر تاقمیک خوار دنیکی تایبه تی لی ده نیت که

۱ رواه (البخاری) معلقاً فی کتاب العلم

۲ رواه مسلم فی مقدمة صحیحه (۱۵).

حه‌زیان لی‌یه‌تی، هه‌روه‌ک له‌سه‌ر هه‌موو زاناو مامۆستایه‌ک پټو‌یسته زانیاریه‌ک باس بکات بۆ خه‌لگی که عه‌قلیان بیه‌رټ و می‌شکیان ته‌قه‌بۆلی بکات)^۱.

* (المروزی) (ره‌حه‌ته‌ی خوای لی‌ بی‌ت) ده‌فه‌رمو‌یت: ده‌ریاره‌ی باب‌ه‌تیکی داد‌په‌روه‌ی پرسیارم له‌ احمدی کوپی حه‌نبه‌ل کرد (ره‌حه‌ته‌ی خوای لی‌ بی‌ت) نه‌ویش له‌ وه‌لامدا فه‌رمو‌ی: له‌م باره‌یه‌وه پرسیار مه‌که چونکه لی‌ی تی‌ ناگه‌یت^۲.

* (بخاری) (ره‌حه‌ته‌ی خوای لی‌ بی‌ت) له‌ (صحیح) هه‌که‌یدا له‌ بابی (زانست پټش وته‌و کردا) دا له‌سه‌ر ئایه‌تی ﴿کُونُوا رِبَّانِیْنَ﴾ ده‌فه‌رمو‌یت: په‌بانی نه‌و که‌سه‌یه‌ که خه‌لگی له‌سه‌ر زانیاری ساده‌و ورده‌کان په‌روه‌ده ده‌کات و پاشان ده‌پوات بۆ زانسته قورس و گرانه‌کان.

سیازده‌یه‌م:

ده‌بی‌ت مندالان فی‌ری هه‌موو نه‌و مانایانه بکړین که فه‌رمووده‌که ده‌یگه‌نی‌ت و ده‌یدات، چونکه له‌م فه‌رمووده‌یه‌دا کۆمه‌لێک ئامۆزگاری مه‌زن و بنه‌مای گشتگیری باس کردووه که گرنگ‌ترین و به‌رزترین مه‌سه‌له‌ی ئاینی پی‌رۆیزی نی‌سلا مه‌:—

* (ابن رجب) (ره‌حه‌ته‌ی خوای لی‌ بی‌ت) ده‌فه‌رمو‌یت: (له‌م فه‌رمووده‌یه‌دا ئامۆزگاریه‌کی زۆر که‌وره‌و گرنگی له‌ ئامیز گرتووه. مه‌به‌ستی له‌ (پاراستنی خوای عزوجل) واته‌: سنوره‌کانی په‌چاوی مافه‌کانی بکات، که نه‌وه‌ش نه‌وپه‌پی به‌ندایه‌تی کردنی خوایه، نه‌مه‌ش یه‌که‌مین خالی ده‌ستپیکردنی ئامۆزگاریه‌کانی فه‌رمووده‌که‌یه، هه‌ر که‌سیش نه‌وه‌ی کرد پارێزگارکردنی به‌نده‌ی له‌لایه‌ن خواوه ده‌ست ده‌که‌و‌یت که نه‌وه‌ش لوتکه‌ی ئاوات و داواکاری به‌نده‌کانه له‌ خوای خویان که لی‌یان پازی بی‌ت.

۱ الجامع لاخلق الراوي وأداب السامع، للخطيب (۱۳۶۳).

۲ الاداب الشرعية (۱۵۵/۲).

پاشان باسی ئه‌وه ده‌کات که به‌نده له کاتی خۆشی و فەرحانه‌دا خوای خۆی بناسیت و بیه‌رستیت و ئه‌وه‌ش وا ده‌کات له په‌روه‌ردگار (عزوجل) که له کاتی ناخۆشی و ته‌نگانه‌دا بگاته فریای، ئه‌وه‌ش ئه‌وپه‌ڕی ئاگاداری و پاراستنی به‌نده‌یه له لایه‌ن خوای په‌روه‌ردگاریه‌وه.

چونکه له حاڵه‌تی خۆشی و فەرحانه‌دا ده‌بی‌ت خوا بناسریت وه ئه‌گه‌ر وا نه‌بی‌ت ئه‌وه بی‌ باوه‌پانیش له کاتی ناپه‌حه‌تی و به‌لاو ناگه‌هانی‌دا باوه‌پ به‌خوا دینن و لی‌ی ده‌پا‌ڕینه‌وه و له‌وه دانیان که جگه له خوا که‌س ناگاته فریایان.

به‌لام ئه‌وه‌ی موس‌لمان‌ی باوه‌پ ته‌وه له بی‌ باوه‌پان جیاده‌کاته‌وه ئه‌وه‌یه که باوه‌پداران له کاتی نه‌مانی ناپه‌حه‌تی‌ه‌کانیشدا هه‌ر خوای خۆیان‌یان له‌بیره‌وه ده‌په‌رستن، به‌لام بی‌ باوه‌پان وه‌ک قورئان باسیان ده‌کات دوا‌ی نه‌مانی نه‌ه‌مه‌تی‌ه‌که‌ خویان له‌بیر نامی‌نیت، وه‌ک ئه‌وه‌ی هه‌ر بانگیشان نه‌کردی‌ت له‌وه و پێش.

پاشان دوا‌به‌دوا‌ی ئه‌وه باسه‌ یه‌کسه‌ر داوا‌ی لی‌ ده‌کات که ته‌نها هاوار له خوا بکات و داوا‌ی کۆمه‌کی و هاوکاری هه‌ر له ئه‌وه بکات و له کاتی خۆشی و ناخۆشیدا.

پاش ئه‌وه باسی بنه‌مایه‌کی که‌وه‌وه گشتگیر ده‌کات که هه‌موو ئه‌م داواکاریانه له‌خۆ ده‌گریت: که یه‌که‌م شت ئه‌وه‌یه که‌وا سه‌یری خوای عزوجل بکری‌ت که ئه‌م شتانه‌ی خواره‌وه ته‌نها به‌ ده‌ستی ئه‌وه‌وه که‌سی تر ده‌خاڵه‌تی تی‌دا ناکات: زیان گه‌یاندن، سوود گه‌یاندن، به‌خشین، گرته‌نه‌وه، به‌نده‌کان توشی هیچ شتی‌ک نابن جگه له‌و شتانه‌ نه‌بی‌ت که خوا له‌سه‌ریان نووسیویه‌تی له عیلمی خۆیدا، هه‌موو خه‌لکی سه‌ر زه‌وی به‌ جێ‌که‌و ئینسانه‌کانه‌وه ناتوانن قازانجێک یان زیانێک به‌ که‌س بگه‌یه‌ن، مه‌گه‌ر شتی‌ک که خوا نووسی‌بی‌تی و قه‌راری دا‌بی‌ت.

ئه‌مه‌ش واده‌کات له به‌نده‌که پێویست بی‌ت له‌سه‌ری خۆی په‌یوه‌ست نه‌کات له‌گه‌ڵ خه‌لکی‌دا و داواکاری و پشت به‌ستن و داوا‌ی سوود و قازانج گه‌یاندن له که‌س نه‌کات جگه

له خوا، گوږپایه لې نه و بخاته پېش گوږپایه لې هه موو دروستکراوه کانی تر، خوئی له خهشم و قینی نه و لا بدات، ئیتر با هه موو خه لکی قینی لې هه لېگړنو پقیان بیټ لئی^۱.

چوارده هه م:

له فرموده که دا نه وه مان بۆ پوون ده بیټه وه که منډالانی هاوه لان (خوا لییان پازی بیټ) تا چه ندی پوه شتی به رزیان تیدابووه و به چ شیوازیکی جوان له گه ل گه وره کاندنا ناخافتنیان کردووه، وهك بینیمان چۆن (ابن عباس) (خوای لې پازی بیټ) کاتیک پیغه مبهری خوا (ﷺ) پېی فرموو: نه ی کوپه جوانه که، نه ویش له وه لامدا وتی: (لبیک) واته: له خزمه تدام... پاشان پیغه مبهری خوا (ﷺ) پرؤسه ی زانیاری فیړکړدنې خسته به رده ستی و نه ویش زؤر سوریو له سر زانست و زانیاری وه رگرتن وتی: (به لې نه ی پیغه مبهری خوا (ﷺ)، له پړیوایه تی (ابن السری) له (الزهد) لاپه پره (۵۳۶) دا به م جؤره وه لامی پیغه مبهری دایه وه: وتی: (بلی فِدَاکَ اَبی وَاُمی یَا رسول الله (ﷺ)).. واته به لې نه ی پیغه مبهری خوا به دایک و باوکم به قوریانت بن.

*

*

*

۱ نور الاقباس فی مشکات وصیة النبی (صلی الله علیه وسلم) لابن عباس (رضی الله عنه) لا

فرموده دى سييه م

صالح بوونى منډالان

عن ابي هريرة (رضي الله عنه) أن رسول الله (ﷺ) قال ((إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثَةٍ إِلَّا مِنْ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَرَ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ)).

دهرهينانى فرموده كه :

نه حمه دى كوپى حنبل له (المسند) (٣٧٢/٢) گيړاويه تيه وه، مسلم له (صحيح) كهيدا (٤٢٣٢)، ابو داود له (السنن) دا (٢٨٨٠) و له باسى (خير كردن بؤ مردو) دا، (الترمذى) له (السنن) دا (١٣٧٦) له باسى (وقف) دا وتوشيه تى: نه م فرموده ديه (حسن صحيح) ه، (النسائى) له (السنن) دا (٣٦٥١) و له باسى خير كردن بؤ مردو، (ابن ماجه) له (السنن) دا (٢٤١) و له باسى پاداشتى ماموستاى خه لكيدا ميتاويه تى.

نهو حوكمانه دى په يوه ستن به م فرموده ديه وه :

په كه م:

فرموده كه نه وه ده گه يه نيټ كه چاكى و صالحى منډال سوودى هيه بؤ دايكو باوكى له پاش مردنيان، كرده وه يان به رده وامه و ناچرپټ به هوى صالحى منډاله كانيانه وه له پاش خويان.

نوه م:

ده كه كاني قورټان و سوننه ت نه وه ده گه يه نن كه منډال هر كرده وه يه كى چاكه ده كات باوك و دايكى به شدارى پاداشته كه يه تى وه ك خوى، چونكه منډال ناكام و

سه‌رئه‌نجامی هه‌ولۆ تێکۆشانی دایک و باوکیه‌تی، خوای گه‌وره‌یش فه‌رموویه‌تی ﴿وَأَنْ
لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى﴾^۱

واته: م‌رۆڤ پاداشت نادرێته‌وه مه‌گه‌ر کاری خۆی کردبێتی و هه‌ولۆ تێکۆشانی بۆ
دابێت.

* عائشه (خوا لێی پازێ بی‌ت) ده‌فه‌رموێت: پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموویه‌تی: ((إِنْ
أَطِيبَ مَا أَكَلَ الرَّجُلُ مِنْ كَسْبِهِ، وَإِنْ وَلَدَ الرَّجُلُ مِنْ كَسْبِهِ))^۲.

واته: پاک‌ترین خواردن که که‌سێک بی‌خوات، هه‌ولۆ تێکۆشان و په‌نجه‌شانی خۆیه‌تی،
(مندالیش) په‌نجه‌شانی دایک و باوکیه‌تی.
سێیه‌م:

پله‌ی دایک و باوک به‌رز ده‌بی‌ته‌وه له به‌هه‌شتدا به‌ دوعای خێری منداڵه‌کانی بۆی: -
* أبوه‌ریره (خوا لێی پازێ بی‌ت) ده‌فه‌رموێت: پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)
فه‌رموویه‌تی: ((إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ لِيَرْفَعَ الدَّرَجَةَ لِلْعَبْدِ الصَّالِحِ فِي الْجَنَّةِ، فَيَقُولُ: يَا رَبِّ أَتَى
هَذِهِ؟ فَيَقُولُ: يَاسْتَغْفِرُ وَلَدَكَ لَكَ))^۳.

واته: ئه‌بوهریره (خوا لێی پازێ بی‌ت) ده‌فه‌رموێت پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)
فه‌رموویه‌تی: خوای عزوجل پله‌و پایه‌ی به‌نده‌ صالحه‌کان له به‌هه‌شتدا به‌رز ده‌کاته‌وه،
تا خۆی ده‌لی: په‌روه‌ردگارم به‌هۆی چی یه‌وه‌ وای پله‌م به‌رز ده‌بی‌ته‌وه؟ پێی ده‌لێن:
به‌هۆی ئه‌وه‌وه که منداڵه‌که‌ت له‌ د‌وای خۆت د‌ووعا و ن‌زای لێخۆشبوونی بۆ کردویت.

۱ سوره‌تی (النجم) ئایه‌تی (۳۹).

۲ رواه ابوداود (۳۵۲۸) و (ترمذی) (۱۳۵۸). (النسائی) (۴۴۴۹)، و (ابن ماجه) (۲۱۳۷) و ده‌لی:

فه‌رموده‌یه‌کی (حسن صحیح)ه

۳ رواه احمد (۵۰۹/۲) و اسناده صحیح، تفسیر ابن کثیر (۴۳۴/۷).

* سه عیدی کوری موسه یب (ره حمه تی خوی لی بیټ) ده یفه رموو: (مرؤف به دوعای منډالی صالحی له پاش مردنی پله و پایه ی له لای خوا به رزتر ده بیټه وه).^۱

چواره م:

له بهر نه وه ی منډال جیځای دلخوښی و نومیدی دایک و باوکانه و سوده کانی چ له دنیا و چ له ناخیره تدا زور نون، هه موو پیغه مبه ران (عليهم الصلاة والسلام) داویان له خوی عزوجل کړدوه که پوله یه کی صالحیان پی ببه خشیت..

* نه وه ټیبراهیم خه لیله (عليه السلام) چون داوا له خوا ده کات که پوله یه کی صالحی پی ببه خشیت وه که له قورئاندا هاتوه ﴿رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ﴾ الصافات (۱۰۰).

* هه روږده ها نه مه زه که ریایه (سه لامی خوی لی بیټ) له کاتی پیربووندا و ژنه که ښی نه زوک بوو که چی هه ر داوی له خوا ده کړد که پوله یه کی پی ببه خشیت تا دوی خوی دریژه به کاروانی خواپه رستی بدات: وه که ده فهرمویت: ﴿وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوْلَىٰ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ۖ يَرْثُنِي وَيَرْثُ مِنْ عَالٍ يَعْقُوبُ ۖ وَأَجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا﴾ مریم (۵-۶).

پېنجه م:

گرتنه بری هه موو نه و هؤکارانه ی که منډال به ره و صالحبون ده به ن (به یارمه تی خوا) تا له دنیا و له ناخیره تیشدا سودیان لی وهریگریټ واته دوی مردنیشی، له م باره یه وه ټایه ت و فەرموده ی زور هه یه له وانه:

۱- دووعای پاپانه وه له خوی عزوجل تا منډاله کانی صالح بکات، وه که چون پیغه مبه ران نه و نزایه یان زور کړدوه:

* خوای گه وږده ده فه رمویت ﴿هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ﴾ ال عمران (۳۸).

واته: ما له و ساته دا زه که ریا هاواری کړده په روږدگاری وتی: نه ی خوای په روږدگار له لاین خوته وه نه وه ی صالح و باشم پی بیه خشیت چونکه بیگومان تو به جوانی دوعا و نزاکان ده بیستی.

* له سهر نه م نایه ته عبدالله ی کوږی عباس (خوای لی پازی بیت) له سهر نه م نایه ته شتیکی جوان ده فه رمویت ﴿وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا﴾ الفرقان (۷۴)

واته: بهنده کانی په روږدگار له خوا ده پاپښه وه و ده لین: نه ی په روږدگارمان له خیزان و منډاله کانمان چاوو دل پوښنیمان پی بیه خشه و بشمانکه به پیشه وای له خواتر سه کان.

ابن عباس ده فه رمویت: هر گیز منډال جیگای دلخوښی و چاو پونی نیه نه گهر جوان و له ش ساغ بیت به لکو نه و کاته ی بیبینن گوږپایه لی خوای (عز وجل) ه^۱.

۲- نه گهر خوای گه وږده منډالی پی به خشی، با زور له خوا بپاپښه وه که پوله یه کی صالح و چاک و بق خواو خه لکی بشین، هر به وه واز نه هیڼی که په روږده یه کی ئیسلامیانه ی بکات و په وشتی جوانیان فیربکات.

نه وه تا خوای گه وږده له سهر زمانی باوکیک که نزا ده کات بق پوله که ی و ده فه رمویت:

﴿رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَلَدِي وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي إِنِّي بُثْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾ الاحقاف (۱۵).

واته: نه ی په روه ردگارم مؤلّه تم پئی بده تا شوکرانه بژیړت بم له سر نه و هه موو به خششه ی پړاندوته به سر خوم و دایک و باوکمداو کرده وه گه لی چاکه بکه م که تو پئی پازی بیت، پوله و نه وه کانم صالح بکه یت من په شیمانیت بؤ دهرده بېرمو من له پیزی موسلمانانم).

* مالیکی کوپې میغوهل (ره حمه تی خوی لی بیت) جاریکیان (أبو معشر) شکات و سکالای کوپه که ی خوی برده لای (طلحة) ی کوپې (مصرف) (ره حمه تی خوی لی بیت) و (طلحة) یش پئی فېرموو: کومه کی بکه به م نایه ته تا چاک و صالح ده بیت: ﴿رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾^۱

۳- منډاله کانی بیاته خزمه ته نه و زانایانه ی که دلنیا به له چاک و په پړه ی کردنیان له سوننه تی پیغه مبه ری خوا (ﷺ) و گیرابوونی دوعا کانیان، تا ده ست بهینن به سهریاند او نزای صالبوون و به فېرو به ره که تیان بؤ بکه ن. هه روه ک چون هاوه لان (خوایان لی پازی بیت) منډاله کانیان ده برده خزمه ت پیغه مبه ری خوا (ﷺ) تا دوعایان بؤ بکات و فېرو به ره که ت پوویان تی بکات، له فېرمووده ی (۳۲) دا به دریژی باسی ده که ین.

* (أم سلمة) (خوا لیتی پازی بیت) حه سنی به سری (منډال بوو) ده یگرت به باوه شیه وه و ده بېرده خزمه ت هاوه لانی پیغه مبه ر (ﷺ) و نه وانیش نزای خیریان بؤ ده رکرد، برده خزمه ت عمری کوپې خطاب (خوا لیتی پازی بیت) و نه ویش دوعای خیری بؤ کردو فېرموو: (اللهم فقهه في الدين، وحبه الى الناس)^۲

۱ أخرجه ابن أبي حاتم في الدر المنثور (۴۴۳/۷) وأبو نعيم في الحلية (۱۹/۵).

۲ تهذيب الكمال (۱۰۳/۶-۱۰۴).

واته: خوای په روږدگارم له ټاینی نیسلام شاره زایی پی ببه خشه و له دلی خه لکیدا خۆشه ویستی بکه.

* ټیبراهیمی کوپی ادهم (ره حمه تی خوای لی بیټ) ده فره مویت: (أدهم) (واته باوکی خوی) پیاوړکی صالح بوو، ټیبراهیمی کوپی له که عبه دا له دایک بوو (واته خوی) و پیچای به قوماشیکه وه و بریدیه خزمه ت خواناس و پیاوچاک و دنیا نه ویسته کانه وه، پیی ده وتن: دوعای خیری بۆ بکه ن، وادیاره دوعای هندیکیان هاتو ته دی.^۱

۴- هویه کی صالح بوونی منډال په یوه سته به صالح بوونی دایک و باوکیه وه:

له چیروکی موسی و خضر دا (سه لامی خویان لی بیټ) که چو ن صالح بوون و پیاوچاکی و خواناسی دایک و باوک کاریگری هیه له سر منډال و سوویدیان پی ده که یه نیټ.

وهك خوای گه وړه ده فره مویت: ﴿وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا﴾ الكهف (۸۲).

له سر ته م ټایه ته (ابن عباس) (خوای لی پازی بیټ) ده فره مویت ((وكان أبوهم صالحاً)) واته باوکیان پیاوچاک بووه خوایش به هوی پیاوچاکی باوکیه وه چاکی له گه ل منډاله که ی کردو سامانه که ی بۆ پاراستن.^۲

۱ رواه أبو نعيم في الحلية (۳۷۱/۷).

۲ رواه ابن أبي الدنيا في العیال (۳۶۰).

* له جابری کوپی عبدالله‌وه ده‌گێڕنه‌وه (خوای لی پازی بیټ) فهرموویه‌تی: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرموویه‌تی: ((ان الله يصلح بصلاح الرجل ولده وولد وولد وأهل دویرات حوله، فما یزالون فی حفظ الله مادام فیهم))^١.

واته: خوای عز و جل له‌به‌ر خاتری چاکی و صالحی که‌سیک، کوپی نه‌و که‌سه و کوپی کوپه‌که‌شی و خزم و که‌سه‌کانی چوارده‌وره‌یشی ده‌پاریزیت، به‌رده‌وام له‌ژیر پاریزگاری خوادا ده‌بن تا له‌ناویاندا بژی و بمینیتته‌وه.

* هیشامی کوپی هه‌سان ده‌لێت: سه‌عیدی کوپی جوبه‌یر (ره‌حمه‌تی خوای لی بیټ) ده‌یفه‌رموو: (من کۆمه‌ لی نوێژی زۆری تر ده‌که‌م له‌ پیناوی نه‌م کوپه‌مدا) واته: تا خوا به‌هۆیه‌وه نه‌ویش صالح بکات، هه‌شام ده‌لێت: واته به‌لکو به‌وه‌یه‌وه خوای که‌وره کوپه‌که‌م بپاریزیت)^٢.

٥- هۆیه‌کی تری صالح‌بوونی منداڵ- چاکه‌کردن له‌گه‌ڵ دایک و باوکدا:

چونکه وه‌ک عه‌ره‌ب ده‌لێن (الجزء من جنس العمل) واته پاداشت به‌پیتی کالایه‌و پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فه‌رمویت: ((برّوا اباکم تبرّکم أبناءکم، وعفوا تعف نساؤکم))^٣.

٦- هۆیه‌کی تری صالح‌بوونی منداڵ: هه‌ل‌بژاردنی ژنی صالحه‌و خواناس:

* نه‌بو هوره‌یره (خوا لیتی پازی بیټ) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (ﷺ) ده‌گێڕیتته‌وه که فهرموویه‌تی: ((تُنكِحُ الْمَرْأَةَ لِأَرْبَعٍ: لِمَالِهَا وَلِحَسَبِهَا وَبِجَمَالِهَا وَلِدِينِهَا، فَاظْفَرْ بِذَاتِ الدِّينِ تَرِبَتْ يَدَاكَ))^٤.

١ ابن مردويه كما في الدر المنثور (٤٢٢/٥). رواه ابن مبارك وابن شيبه كما في الدر المنثور (٤٢٢/٥).

٢ رواه أبو نعيم في الحلية (٢٧٩/٤).

٣ رواه الطبراني في (المعجم الاوسط) (١٠٠٢) والحاكم من حديث جابر (رضي الله عنه) وقال المنذري في (الترغيب والترهيب) (٢١٨/٣): رواه الطبراني باسناد حسن

٤ رواه البخاري (٥٠٩٠).

واته: ئافره ت له بهر چوار شت ماره ده کړیت: له بهر سامانی، نه ژادی، جوانیه که ی، دینداری و خواناسیه که ی، دیندارو خواناس ه لېږتړه ده ستت ده چیت به خپرو بېردا.

* (أبو الاسود) پوځیک به منډاله کانی خوی وت: من چاک بووم له گه لئاندا چ به منډالی چ به گوره یی و چ پېش له دایکبوونیشتان! وتیان: چوڼ پېش له دایکبوونمان چاکت له گه ل کړدوین؟ له وه لامدا وتی: دایکیکم بؤ ه لېږاردوون که به ناوېردنی شهرم ناتانگړیت، له پړوايه تیکي تردا (دایکیکم بؤ ه لېږاردوون که که س عه بیدارتان ناکات پیی).

۷- هویه کی تری صالحوونی منډال: ه لېږاردنی باوک و برای ژن که ئاقل و ژيرو خواناس و خپرخوازين و سیره تیان پاک بیت:

چونکه له فرموده یه کدا هاتوه که سهیری خالوان بکړیت چونکه تۆ دزه تیکه ل ده بیت و منډاله کانی ده چنه وه سهر باوک و براکانی وه ک پیغه مېهر ده فرمویت: ((تزوجوا في الحي الصالح فان العرق دساس))

* (أبو سفيان الحميري) ده لیت: جاريکیان عبداللهی کوپی زوپیر قسه ی ده کړدو زوپیریش (خوای لی پازی بیت) له وی بوو فرمووی: ئیی عبدالله کوپی خوم، هر ده لی ئه بوبه کړی صدیقی قسه ده که یت و تا وام لیها ت وامزانی ئه بوبه کړ هاتوت ه وه و قسه مان بؤ ده کات، ده ی جوان وردبهره وه و بزانه چ کچیک داوا ده که یت چونکه منډال له براو باوکی دایکه وه نزیکتره و له وان ده کات).^۱

۱ رواه ابن أبي الدنيا في (الاشراف في منازل الاشراف) (۲۷۷) وابن عساكر (تأريخ دمشق)

٨- هۆیه‌کی تر بۆ صالح‌بوونی منداڵ: جوان په‌روه‌ده‌کردن و ته‌رییه‌تیان

داب‌دات:

واته هه‌ردوو هۆکاره‌که به‌کاربێت له (هاندان و ترساندن) واته ده‌بی‌ت منداڵ به‌ره‌و چاکه‌و صالح‌بون ب‌بریت، بۆ ئه‌م کاره ده‌بی‌ت جار به‌جاریش ب‌ترسی‌نریت و هه‌ر‌ه‌شه‌ی لێ ب‌کریت، ئه‌گه‌ر تاوانێک یان سه‌ر‌پێچیه‌کی لێ ده‌ر‌که‌وت تا دووباره‌ی نه‌کاته‌وه)*

(ابن عباس) (خوا لێی پازنی بی‌ت) ده‌گێر‌پێته‌وه له پێغه‌مبه‌ری خواوه (ﷺ) که فرمودیه‌تی: ((عَلُّوا السُّوطَ حَيْثُ يَرَاهُ أَهْلُ الْبَيْتِ فَإِنَّهُ لَهُ أَدَبٌ))^١.

واته: (دار یان قه‌مچیه‌که له جێیه‌کی به‌رز هه‌ل‌واسن له ماڵدا به‌جۆرێک ئه‌ندامانی ماڵه‌که ببین و له سنور لانه‌ده‌ن) (به‌لام له فرموده‌که‌دا نه‌هاتوه که دایه‌گه‌ریت بۆیان واته باوک ده‌بی‌ت وه‌ک هه‌ور جار به‌جار ب‌گرمێنیت به‌لام زۆر به‌ ده‌گمه‌ن ب‌بارینیت و لێدان ب‌کاته ئاخ‌ر چاره‌سه‌رو لێدانه‌که‌ش سوک بی‌ت و له‌جێی ترسناک نه‌دات)*.

* (ابن عمر) (خوا‌ی لێ پازنی بی‌ت) به‌ پیاویکی وت: (أَدَبٌ وَلَدُكَ، فَانْكَ مَسْئُولٌ عَنْ وَلَدِكَ فَإِذَا أَدَبْتَهُ، وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ بَرِّكَ، وَطَوَاعِيَّتِهِ لَكَ))^٢.

واته: ئه‌ده‌بی منداڵه‌که‌ت داب‌ده‌ چونکه تۆ به‌پر‌سیاری له ئه‌ده‌ب دادان و په‌روه‌ده‌کردنی و له‌به‌رامبه‌ریشدا ئه‌ویش به‌پر‌سیاره له‌وه‌ی له‌گه‌ڵتدا جوان په‌فتار ب‌کات و گوێ‌پایه‌لت بی‌ت.

* وته‌ی وه‌ر‌گێڕ

١ رواه عبدالرزاق (٢٠١٢٣) والطبراني في المعجم الكبير (١٠٦٧١) واسناده صحيح.

* وته‌ی وه‌ر‌گێڕ.

٢ رواه أبو نعيم في تاريخ اصفهان (٤٦٥/١). والطبري في المعجم الكبير (١٠٦٧١) واسناده حسن.

۹- هؤیه کی تر: سهرمه شق و چاولیکه ری چاک:

خوای عزوجل - کاتیک باسی گومپایی بته پرست و بی باوه رانمان بؤ ده کات، باس له وه ده کات که به بی به لکه وه ک چاولیکه ری باوک و باپیرانیان نه م بته دروینانه ده پرستن وه ک له نایه تی ۲۳ سوره تی (زخرف) دا ده فرمویت: ﴿إِنَّا وَجَدْنَاهُ آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَرِهِمْ مُّهْتَدُونَ﴾.

* (فضیل) ی کوپی (عیاض) (ره حمه تی خوای لی بیت) ده فرمویت: مالیکی کوپی دینار پیاویکی بینی نویژی ده کرد به لام هر له نویژ نه ده چوو، زور هه له ی تیدا ده کرد، بویه فرمووی: نای چند به زه بیم به منډاله کانیدا دیته وه، پتیا و ت: نه ی (أبو یحیی) نه م له نویژدا هه له ده کات چ په یوه نډیه کی هیه به منډاله کانیه وه؟ مالیک فرمووی: به پرېزانم: نه م پیاوه گوره یانه، له وه وه شته کان فیږده بن).^۱

* (مقاتل) ی کوپی (بنان العکی) ده لیت: جاریکیان له گه ل باوکم و براهه مدا چوومه خزمه ت (أبو اسحاق) واته ئیبراهیم (الحریری)، (أبو اسحاق) به باوکی و ت: نه مانه کوپی خو تن؟ و تی: به لی. و تی ده ی ده خیل ت بم، ناگاداریه، با نه تبینن سهرپیچی خوا بکهیت، چونکه له به رچاویان ده که ویت.^۲

۱۰- هؤیه کی تر: و تنی بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ له کاتی کاری شه رعیدا:

(ابن عباس) (خوا لی ی پازی بیت) له پیغه مبه ری خوا وه (ﷺ) ده گپږیته وه که فرموویته ی: ((لو ان أحدهم أراد ان يأتي أهله قال: بِسْمِ اللَّهِ، اللَّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا، فَإِنَّهُ ان يُقَدَّرَ بَيْنَهُمَا ولد في ذلك، لم يضره الشَّيْطَان أَبَدًا)).^۳

۱ رواه أبو نعيم في الحلية (۲/۳۸۳).

۲ رواه الخطيب في تاريخ بغداد (۶/۳۷).

۳ رواه البخاري (۶۳۸۸).

واته: نه گهر که سې له نښه ویستی بچیته لای خیزانه که ی و بلې: به ناوی خواوه، په روږدگارم نښه شو نه و پوله یشی پیمان ده به خشی، له شہیتان به دوورمان بگره و بمانپاریزه، نه گهر له نه نجامی نه و کاره خوا منډالیکې پیدان، هر گیز شہیتان ناتوانیت زیانی پی بگه یه نیت و زه به ردی پی به ریت.

* حه سہنی به سری (ره حمه تی خوی لې بیت) فرموده ی تی: ده لښ: هر کاتیک پیاو ویستی کاری شرعی له گه ل خیزانی خویدا بکات بلې: به ناوی خوا، خوا به به رکه ت بخره نه و پوله یی پیمان ده به خشی، شہیتان که مترین سودی لې نه بینیت، ده لې: هیوا زوره نه گهر منډالیان بوو، ده بیت به یه کیک له صالحین^۱. وه شہیتان زیانی پی ناگه یه نیت.

۱۱- هویه کی تر: دوزینه وه ی ناوی جوان و مانا به رز:

عمری کوری خطاب (خوی لې پازی بیت) ده گپړپته وه که پیغه مبه ری خوا (ﷺ) فرموده ی تی: ((أَسْلَمَ سَأْلَمَهَا اللَّهُ، غَفَّارُ غَفْرًا لَهَا، وَعَصِيَّةٌ عَصَتْ اللَّهَ وَرَسُولَهُ))^۲.

واته: به ناوی نه سلهم (بیوه ی) خوا بیوه ی بکات، لیږورده خوا لی بیوریت، سه رکه شو بی گوی سه رکه شی خوا و پیغه مبه رکه ی ده بیت).

* له (ابن المسیب) و نه ویش له باوکیه وه ده گپړپته وه که باوکی چوره ته خزمه ت پیغه مبه ری خوا (ﷺ) و نه ویش لی پرسیوه: ناوت چیه؟ (ما اسمک)؟ وتی: حه زن، واتا: غه مبار، پیغه مبه ر (ﷺ) و دیا ره ناوی ره شینی پی ناخوش بووه و گورپیوه تی، بویه پی فرموو: ((انت سهل)) واته تو (ناسان) یت. کابرایش نه وه نده گیرده بیت

۱ رواه عبدالرزاق (۳۷/۶).

۲ البخاری (۳۵۱۴)، احمد (۲۰/۲).

دەلىت: ئەم ئاۋە باۋىك بۆى دىارى كۈدۈم ئايگۈپم! (ابن المسيب) (رەھمەتى خۋاى لى بىت) دەلىت: لەدۋاى ئەۋ پۈوداۋە پىشتاۋىشت غەمبارى لەگەلماندا هات)¹.

۱۲- ھۆيەكى تر: كۈشكۈندى بە نانى ھەلال:

* جابرى كۈپى عبدالله (خۋا لى پازى بىت) دەگىپتەۋە كە پىغەمبەرى خۋا (ﷺ) فەرمۇى ((يا كعب بن عجرة، انه لا يدخل الجنة لحم نبت من سحت))².

ۋاتە: ئەى كەبى كۈپى عوجرە! (جۋان كۈى بگرە) دەزانى ئەۋەى لەسەر پارۋى ھەرام كۈشت بگىت ۋە لەۋ بىت ناچىتە بەھەشتەۋە؟.

مىنىش دەلىم: كەسىك لەسەر ھەرام كۈشت ۋە ئىسقانى گەرەبۈۋىت! دەبى چ ھىۋايەكت پى بى ۋ چۆن صالح دەبىت.

* موعاۋىيە كۈپى قۇپرە (رەھمەتى خۋاى لى بى) دەلىت: خۋاى تەعالا لە يەك پۇژدا پۇزى مانگىك بۆ بەندە دىارى دەكات، ئەگەر بە چاكە پەيداي بكات ۋە بە چاكە سەرفى بكات ئەۋە ماۋەى ئەۋ مانگە خۋى ۋ مىندالەكانى لە خىرو خوشىدا دەژىن، بەلام ئەگەر بە ھەرامى پەيداي بكات ۋە لە خراپە سەرفى بكاتەۋە ئەۋە ماۋەى ئەۋ مانگە خۋى ۋ خىزانەكە لە خراپە ۋ شەردا دەژىن)³.

۱۳- ھۆيەكى تر: بە پارەى ھەلال ژن بەيىت:

عۈرۈە لە داىكى باۋەرداران (عائىشەۋە) دەگىپتەۋە (خۋا لى پازى بىت) كە پىغەمبەرى خۋا (ﷺ) فەرمۇۋىتەى: ((ان من يمن المرأة تيسر خطبتها، وتيسر صداقها، وتيسر رحمها))⁴.

۱ رواه البخارى (۶۱۹۱).

۲ رواه احمد (۳۲۱/۳) والحاكم (۴۲۲/۴)، واسناده صحيح.

۳ رواه ابو نعيم في الحلية (۲۹۹/۲)

۴ رواه احمد (۷۷/۶)، والحاكم (۱۸۱/۲) واسناده حسن.

واته: له فەرپه‌ره‌که‌تی ژن و ژنخوازی (ئه‌وه‌یه) که دیاریکردن و داواکردنی خو‌ش ده‌ست و ئاسان بێت، ماره‌یه‌که‌شی که م و ئاسان بێت، به ئاسانی منداڵی بێت).
 هه‌ر ئهم فەرمووده‌یه (ابن حبان) له سه‌حیحه‌که‌یدا (۴۰۹۵) هیناویه‌تی و به زیاده‌ی وته‌یه‌کی جوانی عوروه (که فەرموویه‌تی): منیش ده‌لێم له شوم و نه‌گه‌یه‌تی و بێ به‌ره‌که‌تی ژنه، که داواکردن و ماره‌کردنی قورس بێت و ماره‌یه‌شی زۆرو بێ ئه‌ندازه بێت. هه‌روه‌ها (امام البیهقی) له (السنن الکبری) دا (۲۳۵/۷) هیناویه‌تی به زیاده‌ی وته‌یه‌کی تری عوروه که ده‌فه‌رمویت: (تیسیر رحمها) واته: په‌حمی به ئاسانی منداڵی ئی دێته‌ده‌روه.

منیش ده‌لێم: له فەرپه‌ره‌که‌تی ژن بێت که م ماره‌یه‌که‌ی، ده‌ی (په‌یدا‌کردنی ماره‌یه‌که‌ی له پاره‌ی هه‌لال و زه‌لال په‌یدا‌کردبێت) زیاتر کاریگه‌ری هه‌یه له سه‌ر صالحبوونی منداڵه‌کانی نیاوانیان.

* فەرقه‌دی سه‌بخی ده‌لێت: پێم وایه به‌نی ئیسرائیل بۆیه پۆله‌ی پیغه‌مبه‌رانیان تیا‌هه‌له‌که‌وت چونکه به هه‌ل‌ترین پاره‌ی په‌نجه‌شانیان ماره‌یی ژنیا‌ن ده‌رده‌کرد).

۱۴- هۆیه‌کی تر: شیرێ ئافره‌تی صالحه‌ و خواناسی پێ بدریت، له فەرمووده‌ی ژماره (۱۹) دا به‌دریژی باسی لێوه ده‌که‌ین (إن شاء الله)

۱۵- هۆیه‌کی تر: دوورخستنه‌وه‌یان له هاو‌پێ خراپ:

* (ابراهیم الحزنی) (ره‌حه‌تی خوای ئی بێت) (منداڵه‌کانتان له هاو‌پێ خراپ به‌دوور بگرن پێش ئه‌وه‌ی له به‌لا‌و خراپ هه‌لیان کێشن وه‌ك چۆن جلو به‌رگ له په‌نگ هه‌له‌ده‌کێش‌ریت و په‌نگاوی ده‌بێت).^۱

* هه‌روه‌ها ده‌فه‌رمویت: (اول فساد الصبیان بعضهم من بعض).^۲

* عه لی کوږی جعفر ده لایت: باوکم بردمی بۆ خزمهت (احمدی کوږی حه نبل)
 (ره حمه تی خوی لی بیت) و باوکم پیی وت: نهی (أبو عبدالله) نه مه کوږی خومه!
 نه ویش دوعای خیری بۆ کړدم و پاشان به باوکمی فرموو:
 فیږی کاسبی و بازپی بکه و له په فیقی خراپ زؤر بیپاریزه).
 ۱۶- هؤکاریکی تر: له دراوسیی خراپ دوربخړینه وه:

* (أبو حاتم) (ره حمه تی خوی لی بیت) ده فرمویت: گویم له (احمدی کوږی
 (سنان) بوو ده یفرموو: هر کاتیک پیاویک خاوه ن بیدعه یه ک بوو به دراوسیی، نه گه ر
 بوی کرا با خانووه که ی بفرؤشیئت و باریکات بۆ جییه کی تر، نه گه ر وانه کات نه وه
 منډاله کانی خوی و دراوسییکه شی له ناو ده بات) و (ابن سنان) نه م و ته یه ی له ژیر
 پؤشنای فرموده یه کی پیغه مبه ردا ده رپړیوه که ده فرمویت: ((مَنْ سَمِعَ مِنْكُمْ
 بِالْذُّجَالِ فَلْيُنْأِ عَنْهُ، فَإِنَّ الرَّجُلَ يَأْتِيهِ وَهُوَ يَرَى أَنَّهُ كَاذِبٌ فَيَتَّبِعُهُ لَمَّا يَرَى مِنَ
 الشَّبَهَاتِ))^۲.

واته: هر که سیکتان گوئی له ده جال بوو با لئی دووریکه ویته وه چونکه دیت بۆ
 لای و دلنیا یشه که درؤزنه که چی شوینی ده که ویت له بهر کومه لئی مه سه له ی
 گومانای.

۱۷- هؤکاریکی تر: تیکه ل کړدنیان به دنیا ی زانایان و دنیانه ویستان:

* (أبو هريرة) (خوا لئی پازی بیت) له پیغه مبه روه وه (عليه السلام) ده گپړنه وه که
 ده رباره ی کوږی قورئان خویندن و زانایان و خواناسان فرموویه تی: ((هم قوم لا يشقى
 بهم جليسهم))^۳.

۱ (الحث على التجارة) للخلال ل ۲۹.

۲ رواه (ابن بطة) في (الابانة الكبرى) (۴۷۴).

۳ رواه مسلم (۲۶۸۹).

واته: ئه‌و كه‌سانه‌ كۆرپه‌گه‌لێكی وایان هه‌یه كه هه‌ر كه‌سێك به‌شداریان بكات نا‌ئومێدو بی‌ به‌ش نا‌بی‌ت له‌ خێرو پا‌داشت و به‌ره‌كه‌تیان.

* مه‌یمونی كۆپی مه‌هران ده‌فه‌رمو‌ی‌ت: (العلماء هم ضالتي في كل بلدة وهم بغيتي، ووجدت صلاح قلبي في مجالسة العلماء).^۱

واته: له‌ هه‌ر ناوچه‌یه‌ك كه‌ سه‌فه‌ری بۆ ده‌كه‌م یه‌كه‌مین شت كه‌ بیان‌دۆزمه‌وه زانا‌كان‌و ئه‌وانه‌ وونبووی من‌و به‌دوایاندا كۆن به‌كۆن ده‌گه‌ڕێم و من به‌ ژیان له‌ خزمه‌ت زانا‌یاندا صالح‌بوونی دڵم به‌دی ده‌كه‌م).

* زه‌كه‌ریای كۆپی زیاد (النحوی) ده‌لێ‌ت: مامۆستا گه‌وره‌كانمان ده‌یان فه‌رموو: (جالس العلماء، فانك ان اصببت حمدوك، وان اخطأت علموك، وان جهلت لم يعنفونك، ولا تجالس الجهال، فانك ان اصببت لم يحمذك، وان اخطأت لم يعلموك، وان جهلت عنفوك، وان شهدوا لك لم ينفعوك).^۲

واته: له‌گه‌ڵ زانا‌یاندا هه‌ڵسه‌و دانیشه‌، چونكه‌ ئه‌گه‌ر چا‌كه‌ بكه‌یت ده‌ست‌خۆشیت لێ ده‌كه‌ن، ئه‌گه‌ر هه‌له‌ بكه‌یت پاست ده‌كه‌نه‌وه، ئه‌گه‌ر گه‌وجیبه‌كت لێ وه‌شایه‌وه لێ‌ت تو‌په‌ نابن، به‌لام هاو‌پێچه‌تی نه‌فامان نه‌كه‌یت، چونكه‌ ئه‌گه‌ر چا‌كه‌ت كرد ده‌ست‌خۆشیت لێ نا‌كه‌ن و ئه‌گه‌ر هه‌له‌ت كرد فێ‌رت نا‌كه‌ن، ئه‌گه‌ر گه‌وجیبه‌كت لێ ده‌ركه‌وت دنیا‌ت لێ ده‌هێ‌تیه‌كه‌ و لێ‌ت تو‌په‌ ده‌بن، ئه‌گه‌ر شایه‌تیت بۆ بده‌ن سوودت پێ نا‌گه‌یه‌نن).

* لوقمانی هه‌كیم (سه‌لامی خوای له‌سه‌ر بی‌ت) به‌ كۆپه‌كه‌ی ده‌فه‌رمو‌ی‌ت: (يا بني جالس العلماء، وزاحمهم ببركبتك، فان الله تعالى يحيي القلوب بنور الحكمة كما يحيي الارض بوابل السماء).^۳

۱ رواه أبو نعيم في الحلية (۸۵/۴).

۲ رواه الوكيع في (أخبار القضاة) (۱۱۳/۳).

۳ رواه ابن مبارك في الزهد (۱۳۸۷).

* وه ليدى كوپى نومه يري كوپى نه وس ده لئيت له باوكم بيست ده يووت: (الصّلاح من الله والادب من الابداء)^۱. واته: صالحبون له خوايه وه يه و په رومړده كړدن له باوكان و نه و كه سانه وه يه كه په رومړده دى پوله كانيان داده دهن.

* (مصعب) دى كوپى (الزبير) ده لئ: كوپكى ماليكى كوپى نه نه س (په حمه تى خواى لى بيت) له سهربانه وه هاته خواره وه و كوترى كى به ده سته وه بوو كه دايپوشتبوو تا كه س نه بينيت، ده لئ: ثيمام ماليك زانى كه خه لكه كه زانيويانه بويه فرمودى: (الادب أدب الله، لأدب الآباء والأمهات، والخير خير الله لآخر الآباء والأمهات)^۲.

واته: پيشه وا ماليك پوى كرده ميوانه كانى و فرمودى: نه ده ب دادانى منډال به ده ست خوايه نه ك به ده ستى دايك و باوكان، خيرو چاكه يش هر له خواوه يه نه ك له دايك و باوكانه وه.

حه و ته م:

په رومړده كړدنې منډال بو چاك بوونى و گوپرايه لى كړدنې خواى ته عالا، واى لى ده كات كه له پوژى قيامه تدا له و پوژهى كه هيچ سيبه ريك نيه جگه له سيبه رى عرشى په رومردگار، ده خرينه ژير سيبه رى عرشه وه و له گه رمای ساحى مه حشر پزگارى ده بيت.

* (أبو هريره) (خوا لئى پازى بيت) له پيغه مبه ره وه ده گيرپته وه (ﷺ) كه فرموده تى: ((سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ الْإِمَامُ الْعَادِلُ، وَشَابُّ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ اللَّهِ...))^۳.

۱ رواه البخاري في الادب المفرد (۹۲).

۲ رواه الرامهرمزي (المحدث الفاضل) (۱۴۸).

۳ رواه البخاري (۶۶۰).

واتە: ھەوت کۆمەل، خەوت گەرە دەیانباتە ژێر سیبەری خۆیەو ھە پۆژیکدا کە جگە لە سیبەری ئەو ھیچ سیبەریک شک نابریت.

ئێتر لە بەرەى پيشووانى ئەم ئومەتەو بەسەرھاتى ژۆر ھەيە دەربارەى ئەو گەنجانەى بە گوێرايەلى پەروەردگارەو گەرە دەبن، وا دەکات لە مەزۆف کە ھەوال بەدات مندالى صالح و پەروەشت بەرزى بپیت و لەسەر خۆشەويستى ئىسلام و شوێنکەوتنى سوننەتى پيغەمبەر (ﷺ).

ھەموو ئەجرو پاداشتى ئەو پۆلە صالحە بۆ باوک و دایکشیەتى و ئەگەر چاکى و صالحى و بۆخوا ژيان لەخۆتدا بەو جۆرە نەھاتبوو ھەو، دەى ھەول بەدە لە پۆلە کەتدا بپهینیتەدى و خوا کۆمەکت بپیت:

* موریح کوپى مەسروق (رەحمەتى خەوای لى بپیت) دەفەرمویت: (ھەر گەنجیک لەبەر خەترى خوا واز لە خۆشیەکانى دنیا و ئارەزووات بپهینیت و گەنجیتىبە کەى بۆ خوا تەرخان بکات، ئەو -سویند بەو کەسەى کە گيانى موریحى بەدەستە- ئەجرو پاداشتى (۷۲) (صدیقى ھەيە).^۱

* عەتەبەى کوپى عەبدى سەلەمى (خەوای لى پازى بپیت) کە یەکیکە لە ھاوێلە دڵسۆزەکانى پيغەمبەر (ﷺ) دەفەرمویت: (ان الشباب المؤمن لو يقسم على الله لأبره).^۲

واتە: گەنج و لاوى بپروادار -ئەو ھەندە لاى خوا خۆشەويستە- ئەگەر سویند لەسەر خوا بخوات بۆ ھەر شتیک خەوای تەعالا بۆى دەکات.

*

*

*

۱ رواه ابن المبارك في (الزهد) (۳۴۸) واسنادہ صحیح.

۲ رواه ابن المبارك في (الزهد) (۳۴۸) واسنادہ صحیح.

فهرمووده‌ی چواره‌م

قورئان فی‌رکړدنې منډالان:

عن ابن عباس (رضی الله عنهما): (توفي رسول الله ﷺ) وَأَنَا ابْنُ عَشْرِ سَنِينَ، وَقَدْ قَرَأْتُ الْمُحْكَمَ، قَالَ شُعْبَةُ: قُلْتُ لِأَبِي بَشِيرٍ، مَا الْمُحْكَمُ؟ قَالَ: الْمُفْصَّلُ).

واته: عبدالله‌ی کوږی عه‌باس (خوا له ه‌ردووکیان پازي بېټ) ده‌فهرمویت: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) کړچی فهرموو له دنیا ده‌رچوو، من ته‌مه‌نم ده سالان بوو، ه‌موو سوره‌ته (مه‌حکه‌مه‌کانم) خویندبوو، شوعبه ده‌لټت: به باوکی بیشرم ووت: مه‌حکه‌م یانی چی؟ له وه‌لامدا وتی: واته سوره‌ته دریژه‌کان.

د‌هره‌ینانی فهرمووده‌که:

احمد له (المسند) دا (۲۸۷/۱) و (البخاری) له (الصحيح) دا (۵۰۳۵) له باسی قورئان به منډالان وتنه‌وه و (الطبراني) له (المعجم الكبير) دا (۲۳۴/۱۰) (۱۰۵۷۷).

ن‌ه‌و نه‌حکام و ئادابانه‌ی له‌م فهرمووده‌یه‌وه ده‌ستمان ده‌که‌ویت:

یه‌که‌م:

پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هانی باوکانی داوه بؤ نه‌وه‌ی منډاله‌کانیان فی‌ری قورئان بکه‌ن و پټیان له‌به‌ر بکه‌ن:

* عثمانی کوږی عه‌فغان (خوا لټی پازي بټ) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (ﷺ) ده‌گټړټه‌وه که فهرموویه‌تی: ((خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ)).^۱ واته: چاکترین و باشتړینتان ن‌ه‌و که‌سانه‌تانن که خو‌یان فی‌ری قورئان ده‌بن و خه‌لکانی تړیش فی‌رده‌که‌ن.

* (بریده الاسلمی) (خوا لټی پازي بټ) له پیغه‌مبه‌ری خواوه (ﷺ) ده‌گټړټه‌وه که فهرموویه‌تی: ((مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَتَعَلَّمَهُ وَعَمِلَ بِهِ، أُلْبَسَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تَاجًا مِنْ نُورٍ،

ضوءه مثل ضوء الشمس، ویکسی والداه حلتان لایقوم بهما الدنيا، فيقولان: بم کُسینا؟ فيقال: بأخذ ولدكما القرآن)).^۱

واټه: هر که سیک قورئان بخوینیت و فیږی بییت و کړده وهی پی بکات، له پوږی قیامه تدا تاجیکي نورین ده کړیته سهری، که وه پووناکی خور بریقه ده داته وه، باوک دایکیشی دوو خشلیان له بهر ده که ن که هه موو دنیا شتی وای به خووه نه دیوه: هه رووکیان ده لئین: به هو ی چیه وه نه خشله جوانه مان پیاکراوه؟ ده لئین: به هو ی نه وهی منډاله که تان قورئانی ده خویند له دنیا دا.

دووه م:

پیشینه ی صالحی نوممه تی نیسلام (خوایان لی پازی بیټ) ټور گرنگیان داوه به وهی که منډاله کانیاں فیږی قورئان بڼ، هر له سهره تای ته مه نیانه وه خیرا قورئانه که ی په روږدگاریاں پی ختم کړوون، کړوویانه به یه که م زانست که ده بیټ منډال فیږی بکړیت بیگومان له دوا ی یه کتابه رستی و بیروباوه په سپاندن له دل و ده رو نیاندا.

* زهیدی کوپی ثابت (خوای لی پازی بیټ) ده فره رمویټ: کاتیک پیغه مبه ری خوا (ﷺ) هاته شاری مه دینه من ته مه نم (۱۱) سالان بوو، بر دمیانه خزمه تی و وتیان: نه مه منډالیکي هو ی خه زره جه (۱۶) سوره تی قورئانی خویندوه^۲

* (عه کر مه) ده گڼر ټه وه ده فره رمویټ: عبدالله ی کوپی عباس (خوای لی پازی بیټ) له پیناوی نه وهی قورئان و سوونه تم فیږیکات نه ییبه ستمه وه و کو تی ده کړده قاچه کانم).^۳

۱ رواه ابن ابی شیبه (۱۰۰۹۴). وأحمد (۳۴۸/۵) والحاكم (۵۶۷/۱) وقال هذا حديث صحيح على شرط مسلم.

۲ رواه الحاكم (۴۲۱/۳) وابن عساكر في تاريخ دمشق (۳۰۲/۱۹)

۳ رواه أبونعیم في (الحلیة) (۳۲۶/۳) وابن عساكر في (تأریخه) (۸۲/۴۱).

* عه‌قه‌به‌ی کوپی نافع (خوای ئی پازی بیّت) له‌کاتی گیان سپاردندا وه‌سیه‌تی کرد
 بۆ کوپه‌که‌ی و پپی وت: (کوپی شیرینم من له‌ سێ شت به‌رگرم ئی کردوون، ئاگاتان
 لێی بیّتو له‌بیرتان نه‌چیت، یه‌کیکیان پپی وتن: هه‌رگیز خۆتان به‌ شیعو شته‌وه
 خه‌ریک نه‌که‌ن با له‌ قورئان خویندن مه‌شغولتان نه‌کات).^۱

* (ابن ابی حاتم) (په‌حمه‌تی خوای ئی بیّت) ده‌فه‌رمویت: باوکم نه‌یهیشت ده‌ست
 بکه‌م به‌ خویندنی فه‌رمووده‌ تا هه‌موو قورئانم له‌لای (فضل‌ی کوپی (شازان) خویندو
 خه‌تم کرد).^۲

سێیه‌م:

له‌به‌ر ئه‌م هۆیه‌یه‌ که‌ پێشینه‌ی صالحی ئوممه‌ت یه‌که‌مین کاریان له‌به‌رکردنی
 قورئان بووه‌ له‌ منداڵیدا:

* ئه‌یاسی کوپی موعاویه (په‌حمه‌تی خوای ئی بیّت) ده‌فه‌رمویت: هه‌فسه‌ی کچی
 سیرین (په‌حمه‌تی خوای ئی بیّت) خوشکی محمدي کوپی سیرین بوو له‌ ته‌مه‌نی (۱۲)
 سالی‌دا هه‌موو قورئانی خویند).^۳

* سوفیانی کوپی عویه‌ینه (په‌حمه‌تی خوای ئی بیّت) ده‌فه‌رمویت: له‌ ته‌مه‌نی چوار
 سالی‌دا ده‌ستم کرد به‌ قورئان خویندن، ده‌ستم کرد به‌ نوسینه‌وه‌ی فه‌رمووده‌ له
 ته‌مه‌نی هه‌وت سالی‌دا).^۴

۱ الطبرانی فی (المعجم الکبیر) (۲۶۸/۱۷). الخطیب البغدادي فی الکفایه (۴۹).

۲ تذکره‌ الفاظ للذهبی (۸۳۰/۳).

۳ السیر (۵۰۷/۴).

۴ فتح المغیث (۱۴۷/۲).

* ئیمام شافعی (ره‌حه‌تی خ‌وای لای بی‌ت) ده‌فه‌رمو‌یت: (له‌ ته‌مه‌نی ه‌ه‌وت س‌الیدا ه‌ه‌موو ق‌ورئانم له‌ به‌رکردو (موطاً)ی ئیمام مالیکم له‌ ده‌ س‌الیدا له‌ به‌رکرد)^۱

* وه‌ک‌یع (ره‌حه‌تی خ‌وای لای بی‌ت) ده‌یفه‌رموو: ئی‌براهیم الح‌ری (ره‌حه‌تی خ‌وای لای بی‌ت) ک‌ورێکی ه‌ه‌بوو ی‌انزه‌ س‌الان بوو ق‌ورئانی پ‌ی له‌ به‌رکردبوو، فیه‌ه‌یک‌ی ن‌و‌ریشی فیه‌رکردبوو)^۲

* ئی‌براهیمی ک‌ورپی سه‌عید الج‌وه‌ری ده‌لی: منداڵیکم بین‌ی له‌ ته‌مه‌نی چ‌وار س‌الان بوو ه‌ینایانه‌ خ‌زمه‌ت ه‌ه‌ندیک له‌ خ‌ه‌لیفه‌کانی ع‌ه‌باسی (که‌ ه‌ه‌موو ق‌ورئانی له‌ به‌رکردبوو و پ‌اوب‌و‌چ‌وونی فیه‌قی ه‌ه‌بوو، ته‌نها نه‌وه‌ نه‌بی‌ت که‌ برسی بب‌وایه‌ ده‌گ‌ریا ب‌و‌ نان)^۳

* (أبو محمد اللبان) ده‌لی: له‌ ته‌مه‌نی پ‌ین‌ج س‌الیدا ه‌ه‌موو ق‌ورئانم له‌ به‌رکرد.^۴

چ‌واره‌م:

ئاس‌تی گ‌رن‌گی دان‌یان به‌ ق‌ورئان خ‌وین‌دنی منداڵه‌کانیان و له‌ به‌رکردنی گ‌ه‌یش‌تب‌وه‌ ئاس‌تیک که‌ نه‌یان ده‌ه‌یش‌ت زان‌ستی فه‌رمووده‌ بخ‌وین تا ق‌ورئانیان به‌ جوانی پ‌ه‌وان نه‌کردایه‌، نه‌مه‌ش له‌ به‌رئه‌وه‌ی ه‌یچ ش‌تیک له‌ ق‌ورئان فیه‌ریوون خ‌ه‌ریکیان نه‌کات.

* (أبو العیناء) مح‌مدی ک‌ورپی ق‌اسم ده‌لی: منداڵ بووم چ‌ووم ب‌و‌ خ‌زمه‌تی عب‌دالله‌ی ک‌ورپی داود الح‌زب‌ی، پ‌ی و‌تم: ب‌و‌چی ه‌اتوو؟ و‌تم: ب‌و‌ فیه‌ریوونی فه‌رمووده‌، نه‌ویش و‌تی: له‌ پ‌یش‌دا ب‌و‌ ق‌ورئان ته‌واو ب‌که‌، و‌تم: ه‌ه‌موویم له‌ به‌رکردوه‌، نه‌ویش و‌تی: ئاده‌ی له‌ و‌یه‌ ب‌ی‌لی: ﴿وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ﴾ منیش ده‌ستم پ‌ی کرد تا ته‌واوم کرد ب‌و‌ی).^۵

۱ طبقات الحفاظ (السیوطی) (۱۵۴).

۲ رواه الخطیب فی تاریخ بغداد (۳۷/۶).

۳ السیر (۱۵۰/۱۲).

۴ ه‌ه‌مان سه‌رچ‌اوه‌ی پ‌یش‌وو.

۵ ته‌ذیب الک‌مال (۴۶۶/۱۴).

* (حفص) ی کورپی (غیاث) (ره حمه تی خوای لی بیټ) ده فەرمویت: چوومه خزمه ت نه عمه شو پیم وت: فەرمووده م پی بلی، فەرمووی: قورئانت ته واو کړدووه و له به ریش ت کړدووه؟ وتم: نه، فەرمووی: بریو جوان له به ری بکه و پاشان وهره بق لام، ده لی: پویشتم قورئانم خویندو له به رم کړد به ته وای، پاشان هاتمه وه خزمه تی نه ویش قورئانی پی خویندم و منیش بوم خویند، نه و جا فەرمووده ی پی وتم)^۱
مه سه له یه ک:

* مه یمونی (ره حمه تی خوای لی بیټ) ده فەرمویت: پرسیارم کړد له پیشه وا نه حمه دی کورپی حه نبل (ره حمه تی خوای لی بیټ): کامه یانت پی خوشه: سه ره تا قورئان فیتری کوپه که م بکه م یان فەرمووده؟ فەرمووی: نا، قورئانی فیتریکه له سه ره تای ژیانیدا منیش وتم: هه مووی پی ته واو بکه م؟ فەرمووی: به لی مه گهر زور ناپه حه ت بیټ له سه ری، چونکه نه گهر له سه ره تاوه له گهل قورئاندا پات هیئا تا کوتایی ژیانی له گه لی ده پوات و ده وری ده کاته وه)^۲
پیښجه م:

سه له فی صالح (ره حمه تی خویان لی بیټ) منډاله کانیان وا پاهینابوو که به په له په ل قورئانه که یان بی خه تم نه ده کړدن به لکو که م که م و پاش نه وه ی نه وه یان له به رده کړدو کاریان پی ده کړد ثایه تی تریان پی ده وتن، ته نانه ت مامؤسای وا هه بووه له (ده) ثایه ت زیاتری نه ده دا به قوتابی.

* (ابو عبدالرحمن السملی) (ره حمه تی خوای لی بیټ) ده گټرپټه وه و ده لی: نه و هاوه لانه ی قورئانیان فیترده کړدین وه ک عوسمانی کورپی عه فغان و عبدالله ی کورپی

۱ رواه الرامهرمزی (المحدث الفاصل) (۸۶).

۲ (ابن مفلح) له (الاداب الشرعیه) (۳۳/۲). ده لی: تا نه م ساته وده ختеш له سه ره نه و پټپه وه ی

احمد موسلمانان کار ده که ن.

مه سعودو ثوبه ی کورپی که عب (خوایان لی پازی بیت) قورثانیان له لای پیغه مبه ری خوا
 (عليه السلام) خویندووه (۱۰) نایه تی پی وتنه وه و له وه تیښه ده پین تا به وردی
 کرده وه یان پی ده کردو ده یان وت: قورثانه که به جوانی فیژیوین و کرده وه شمان به
 هه موویان کرد، پاشان أبو عبدالرحمن فرمودی: له دوی نیمه وه به ریه ک دینه کایه وه
 نه م قورثانه ده خوینن وه ک چون ښاو ده خواته وه به لام له که رویان زیاتر ناپواته
 خواره وه (دهستی برد بؤ قورگی خوی).^۱

* هه شیان بووه له (۵) نایه تی زیاتری نه وتوته وه: (یونس) ی کورپی (ابی رجاء)
 (رحمه تی خوی لی بیت) ده لیت: (ابو موسی الاشعری) (خوا لیتی پازی بیت) له (۵)
 نایه تی زیاتری پی نه ده وتین و پینچ پینچ فیژی ده کړین.^۲

* (ابوالعالیه) (رحمه تی خوی لی بیت) ده فرمویت: (تعلموا القرآن خمس آیات،
 فانه أحفظ لكم) واته: پینچ نایه تی، پینچ نایه تی قورثان فیژیبن، چونکه بؤ له به رکړن
 نه وه باشته).^۳

* هه شیان بووه یه ک نایه تی فیژی قوتابیه کانی کردووه له پوژیکدا.

أبو بکر بن عیاش (رحمه تی خوی لی بیت) ده فرموو: عاصمی کورپی ابی النجود
 (رحمه تی خوی لی بیت) پی و تم: نایا وه ک عوبه یدی کورپی نه زله قورثانت پی بلیم
 که هه موو پوژیک یه ک نایه تی بؤ خویندوته وه.^۴

۱ رواه عبدالرزاق (۶۰۲۷). وابن أبي شيبة (۹۹۷۸). وابن جرير في تفسيره (۸۲).

۲ جمال القرآن للسخاوی (۴۴۶/۲).

۳ ابن أبي شيبة (۹۹۸). أبو نعيم في الحلية (۲۱۹/۲).

۴ غاية النهاية (ابن الجوزي) (۴۹۸/۱).

* تهیبی کوپی اسماعیل ده‌لی: (قورئانم له‌لای حوسه‌ین ده‌خویند هه‌موو پۆژی یه‌ك نایه‌تی فی‌رده‌کردم له‌ ماوه‌ی (۱۵) ساڵدا پیتی خه‌تم کردم)^۱

شه‌شه‌م:

ئه‌مه‌ش له‌به‌رنه‌وه‌ بوو كه به‌ ئاسانتر له‌به‌ر بکری‌ت و جوانتر فی‌ری خویندنه‌وه‌كه‌ی ببی‌ت و بیر له‌ ماناكانی بکاته‌وه‌ و پاشتر له‌ ژياندا به‌ کرده‌وه‌ جی به‌جیی بکات، مه‌به‌ست ئه‌وه‌ نیه‌ به‌ په‌له‌په‌لو زۆر خیرا قورئان ته‌واوبکری‌ت به‌لام لی‌ی تی نه‌گات و له‌به‌ری نه‌گات و کاری پی نه‌گات وه‌ك حاڵی زۆری‌ك له‌ قورئان خویننه‌کانی ئه‌م‌پۆ.

* (جندب‌ی کوپی (عبدالله) (خوای لی‌ پازی بی‌ت) ده‌لی: ئی‌مه‌ کۆمه‌لی منداڵی تازه‌ پی‌گه‌یشتوو بووین به‌ ده‌وری پی‌غه‌مبه‌ردا بووین و پی‌ش ئه‌وه‌ی قورئانمان فی‌ری‌کات ئیمان و باوه‌پی ده‌چه‌سپاند تی‌مانداو پاشان قورئانی پی ده‌گوتینه‌وه‌ و به‌و جو‌ره ئیمانمان به‌ قورئانه‌که‌ زۆر زیادی ده‌کرد، به‌لام ئی‌وه‌ ئه‌م‌پۆ فی‌رده‌بین پی‌ش ئه‌وه‌ی ئیمان و باوه‌پی فی‌ری‌بین و تی‌گه‌ن لی‌ی).^۲

* عبدالله‌ی کوپی عمر (خوایان لی‌ پازی بی‌ت) ده‌فرمو‌یت: ماوه‌یه‌کی زۆر تی‌په‌پی و هه‌موو یه‌کی له‌ ئی‌مه‌ بی‌روباوه‌پی فی‌رده‌بووین له‌پی‌ش قورئان خویندن، سو‌ره‌تی‌ك ده‌هاته‌ خواره‌وه‌ بۆ محمد (ﷺ) ئی‌مه‌ش هه‌لال و هه‌رام و داواکاری و به‌رگری‌کردنه‌کانی فی‌ر ده‌بووین و ئی‌مه‌ به‌م شی‌وه‌یه‌ی ئی‌ره‌ و ئی‌ستا سو‌ره‌ته‌کانی قورئانمان وه‌رنه‌ده‌گرت، من له‌م دوا‌ییانه‌دا که‌سانیکم دی‌وه‌ قورئان فی‌ری‌بووه‌ پی‌ش فی‌ری‌بوونی ئیمان و بی‌روباوه‌پی و تا

۱ هه‌مان سه‌رچاوه (۱/۲۴۴).

۲ له‌ فرموده‌ی دوو خاڵی هه‌وته‌مدا ده‌ره‌ی‌نراوه‌.

وای لیږاتووه له سهرتاوه بڼ کڅتایی قورئان ده زانیت بیخوینیته وه به لام حال و
 حرام و فرمان و بهرگریه کانی نازانیت، که ده بیت له سهر ئه وانه بوه ستایه و به په له
 په رش و بلاوی نه کړدایه ته وه).^۱

حه و ته م:

وشه ی (المفصل) واته: سوره ته دري ژه کان، ثایه ت زوره کان، که سوره ته کانی
 کڅتایی قورئان ده گه یه نیت له (الحجرات) هوه ده ست پی ده کات، ده لین وای ناو نراوه
 له بهر زوری برکه کانی کڅتایی هه مووو ثایه تیک.

*

*

*

۱ رواه ابن مندة في الايمان (۲۰۷)، والحاكم في المستدرک (۳۵/۱) وصححها.

فهرموده ی پینجه م

منډالان و زانست فیږ کړدنیا ن

له (ابن عباس) هوه ده گټړنه وه (خوا لئی پازی بیت) فهرموویه تی: ان النبي (ﷺ) دخل الخلاء، فوضعتُ له وضوءاً، قال: مَنْ وضع هذا؟ فَأُخْبِرَ، فَقَالَ: ((اللَّهُمَّ فَقِّهْهُ فِي الدِّينِ وَعَلِّمَهُ التَّأْوِيلَ)).

د مړه یانی فهرموده که:

(بخاری) پړوايه تی کړدووه (۱۴۳) له باسی دانانی ناو له پال سه رئاودا، احمدیش (۲۶۶/۱) (۳۱۴/۱) (۵۳۴/۱) و (ابن حبان) (۷۰۵۵) زیادکرنه که ی کۆتایی هی نه مانه ی دوايه نه ک بخاری.

نه حکام و نادابه کانی فهرموده که:

یه که م:

فهرموده که مانای نه وه ده به خشیت که پیغه مبهری خوا (ﷺ) گرنکی داوه به فیږ کړدنې منډالان و نه وه ش له پارانه وه ی له خوا ی گه وره بۆ عبدالله که عیلم و زانستی پی ببه خشیت.

دووه م:

دو عا کړدنې مامؤستا کان بۆ قوتابیه کائن نه وه تا پیغه مبهری خوا (ﷺ) چه ند جاریک دوعای بۆ کړدووه بۆ (ابن عباس) تا خوا ی گه وره عیلم و زانستی پی ببه خشیت له وانه:

۱- پیغه مبهر (ﷺ) ده فهرمویت ((اللهم فقهه في الدين وعلمه التأويل)).

۲- پیغه مبهر (ﷺ) ده فهرمویت: ((اللهم علمه الحكمة وتأويل الكتاب)). رواه ابن ماجه

(۱۶۶)

۳- (ابن عباس) (خوای لی پازی بیّت) دەفەرمویت : (پێغه مبه‌رى خوا (ﷺ) وشاردمى به‌خۆیه‌وه‌ و فەرمووی: ((اللهم علمه‌ الحکمة)) واتە: خوایه‌ ژیری و کاردروستی پى ببه‌خشه‌). رواه البخارى (۳۷۵۶)

۴- (ابن عباس) (خوای لى پازی بیّت) دەفەرمویت: (دعا لی رسول الله (ﷺ) أن یؤتینى الحکمة مرتین).^۱ واتە: پێغه مبه‌رى خوا (ﷺ) دوعای بۆ کردم که حکمه‌م پى ببه‌خشیت دوو جار.

۵- ھەروەھا دەفەرمویت: (دعا رسول الله (ﷺ) أن یزیدنى الله فهماً وعلماً)^۲ واتە پێغه مبه‌رى خوا (ﷺ) لەخوا پاراپه‌وه‌ بۆم که زانست و تیگه‌یشتنم پى ببه‌خشیت.

سێیه‌م:

پێغه مبه‌رى خوا (ﷺ) زۆر سووریووه‌ له‌سه‌ر په‌ره‌وه‌ردەردنى مىندالان و یه‌کێک له‌و گرنکی پێدانانه‌ فێرکردنى مىندالانى ئەنساره‌کان بۆ نووسین:

* (ابن عباس) (خوای لی پازی بیّت) دەفەرمویت: هه‌ندیک له‌ دیله‌کانی جه‌نگی به‌در پاره‌و سامانیان نه‌بوو خۆیانی پى دهرباز بکه‌ن له‌ دیلی، بۆیه‌ پێغه مبه‌رى خوا (ﷺ) بریاریدا ئازادیان بکات ئەگه‌ر مىنداله‌ ئەنصاریه‌کان فێری نووسین بکه‌ن، ده‌لى: جارێکیان یه‌کێک له‌و مىندالانه‌ به‌ گریان ه‌وه‌ ده‌هاته‌وه‌ بۆ لای باوکی، باوکیشی پى وت: خیره‌ وا ده‌گریت؟ وتی: مامۆستا که‌م لى دام، ئەویش وتی: پىسی گه‌پ ده‌یه‌ویت تۆله‌ی به‌در بکاته‌وه‌، وه‌لامی هه‌رگیز ناتنێرمه‌وه‌ بۆ لای).^۳

۱ رواه الترمذي (۳۸۲۳).

۲ رواه الحاكم (۵۳۴/۳).

۳ رواه أحمد (۲۴۷/۱)، والحاكم (۱۴۰/۲).

* موسلمانان له و ساته دا زور پټوستان به پاره و چهك بوو، كه چي له پټناوي خويندو و فيربوون نوو سيندا ده ستیان له و پاره و چهكه هه لگرتو نه مهش دوو مانای هه يه:

۱- نه و په پي گرنكي دانه به زانستو زانياري.

۲- دروسته ماموستای كافر درس به موسلمان بلټت، كه ماده م په يوه ندي به ثابینه وه نه بټت، وهك نه وهی نه مړ له پيشه سازي و نه دازياري و پزیشكي و بورای كشتوكالي و جهنگدا.^۱

منیش ده لټم: نه مه نه گهر له فايروسی شه پو گومپايی و كوفريان د لنياببين و له ناو موسلمانانیشدا كه سيك نه بټت به و نه ركه هه ستټت.

چواره م:

سه له في صالحيش (خوایان لي پازي بټت) زور سووړبوون له سهر گرنكي دان به فيركړنې منډالان:

* (مسكين) ي كورې (به كر) ده لټي: پياويك دای به لای نه عمه شدا كه درسي فرموده ی به منډالاندا ده و ته وه، پټي وت: تو فرموده به منډال و مه زمه ده لټيته وه؟!

نه عمه ش (په حمه تي خواي لي بټت) فرمودی: (به لټي هه نه مانه ن له دواړوژدا ثابینه كه ي تو ده پارټن)^۲

۱ (اضواء البيان) (۳۵۷/۹).

۲ رواه الراهمرمزي في (المحدث الفاصل) (۶۵). والخطيب له (شرف اصحاب الحديث) دا لاپه په

* سه عیدی کوپی رهمه ی (الاصبحی) (رهمه تی خوی لې بیټ) ده لې: من و
کومه لیک منډالې هاوړیم پیش برکیمان ده کرد له شهودا بڼ وانه کانی عبداللهی کوپی
موباره ک، دواي نیمه و خوی کومه لیک له پیاوان ده گه یشتن، پیان وت: نه و منډالنه
پیش نیمه گه یشتون؟! نه ویش فرموی من دلم به نه وان خوشره تا به نیوه، نیوه
چند سالی ترتان ماوه بژین؟ به لام نه وانه له وانه یه زوری تر بژین، سه عید ده لې:
پوژانیک هات جگه له من که سی نه و وانه یه نه مان و مردن).^۱

* عبداللهی کوپی عوبه یدی کوپی عومه یر ده لې: نا لیړه دا له پشتی که عبه وه
هه لقه یه کی وانه ی فرموده هه بوو، عه مری کوپی عاص (خوا لیتی رازی بیټ) ته وافی
که عبه ی ده کرد و هر که لې بوویه وه هات بڼ هه لقه که و پتی وتین: نه وه چیه ده تانبینم
نه و کومه له منډاله تان له وانه که تان دوور خستوته وه؟! وانه که ن، جیپان بکه نه وه و
نزیکیان بکه نه وه، له فرموده به هر مه ندیان بکه ن، نه وانه نه مړ منډالې هون به لام
سبه ینی گه وره و پیش سپی خه لکانی ترن.

نیمه ش کاتی خوی منډال بووین، که چی پاشتر بووین به گه وره و پیش سپی
خه لکانی تر)^۲

* (ابن مفلح) (رهمه تی خوی لې بیټ) ده لې: (نمه راسته و گومانی تیدانیه که
وه رگرتنی زانست له منډالیدا به هیژتره، پتویسته گرنکی بدریت به منډاله
خویندکاره کان به تاییهت وریاو زیره ک و میشکداره کان نه وانه یان که حه زیان له
وه رگرتنی زانسته و هر گیز نابیت له بهر که م ته مهنی یان هه ژاری یان لاوازی پشتگوئ
بخرین و گرنکی به بواری زانستیان نه دریت)^۳.

۱ الرامهرمزي (المحدث) لا (۶۷)، والخطيب في الجامع لا (۶۸۷).

۲ ابن سعد في الطبقات (۱۹۳/۴) والبيهقي في السنن الكبرى (۶۳۱).

۳ الاداب الشرعية (۲۲۵/۱).

پێنجهم:

وه‌ك هه‌زكردن و سووربوینان له‌سه‌ر فێركردن و پێگه‌یاندنی منداڵه‌كانیان پێشینه‌ی
صالحی ئوممه‌ت به‌شداری كۆڕ وانه‌كاني فه‌رمووده‌یان كردوون و هانیان داوون
فه‌رمووده‌ بنوسنه‌وه‌.

* (ابو عاصم) ده‌لی: كۆپه‌كه‌م له‌گه‌ڵ خۆم برد بۆ لای (ابن جریج) كه‌ ته‌مه‌نی له‌
خوار سی سالانه‌وه‌بوو، قورئان و فه‌رمووده‌ی بۆ باس ده‌كرد، بۆیه (ابو عاصم) ده‌لی:
(زۆر ئاساییه قورئان و فه‌رمووده‌ باس بكریت بۆ منداڵێکی له‌و ته‌مه‌نه‌)¹.

* (احمدی كۆپی عبدالوهاب الحوطی) ده‌لی: باوكم له‌گه‌ڵ خۆیدا بردمی بۆ لای (أبی
المغیره) -عبدالقدوسی كۆپی حجاج الخولانی الحمصی- و پێشتر باوكم و براكه‌م له‌لای
ئه‌و فه‌رمووده‌یان ده‌خویندو كاتیك چاوی پێم كه‌وت به‌ باوكمی وت: ئه‌مه‌ كێ یه‌؟
باوكم وتی: كۆپی خۆمه‌، ئه‌ویش فه‌رمووی: ئه‌ی بۆچی هه‌یناوته‌؟ وتی: بۆ ئه‌وه‌ی
گویت ئی بگریت! وتی: جا بۆ تێده‌گات؟!

جا له‌و كاته‌دا له‌ مزگه‌وت بووین باوكم پێی وتم: هه‌سته‌ دوو پكات نوێژ بكه‌ و به‌
ده‌نگی به‌رز هه‌موو زیكره‌كاني بخوینه‌، منیش وامكرد، (ابو مغیره) وتی: زۆر باشه‌!
باوكم پێی وتم: فه‌رمووده‌یه‌كی بۆ بگێڕه‌وه‌، منیش وتم: باوكم و براكه‌م بۆیان
گێڕامه‌ته‌وه‌ له‌ (ئه‌بوموغیره) وه‌ ئه‌ویش له‌ (ام عبداللهی كچی خالدی كۆپی مه‌عدان) و
ئه‌ویش له‌ باوكیه‌وه‌ كه‌ فه‌رموویه‌تی: یه‌كێك له‌ مافه‌كاني منداڵ به‌سه‌ر دایك و باوكیه‌وه‌
ئه‌وه‌یه‌ كه‌ جوان په‌روه‌رده‌ی بكات و بیخاته‌ به‌ر خویندن، ئه‌گه‌ر بوو به‌ دوانزه‌ سالان
ئێتر ئه‌و ئه‌ركه‌ی نامێنیت، دواي ئه‌وه‌ باوكه‌كه‌ مافی هه‌یه‌ له‌سه‌ر منداڵه‌كه‌ی و ئه‌گه‌ر
پازی بوو لێی و گوێراپه‌ڵ بوو ئه‌وه‌ بیکاته‌ دۆست و هاوڕێی خۆی، ئه‌گه‌ر لێی پازی نه‌بوو
(لاسار بوو) وه‌ك نه‌یارو دۆژمن سه‌یری بكات)

ئەبو موغىر فەرمووى: ئىتر لەم پۆژە بەدوا پىئويستت بە باوك و براكت نىە و بلى
ئەبو موغىرە بۆى گىپامەو، وەرە دانىشە باسى ئەم فەرموودەيەم بۆ بکە كە
گىپراتەو هەى (بارك الله فيك)^۱

* احمدى كوپى حەنبەل (رەحمەتى خواى لى بىت) باسى (ابن عىنە)ى دەکردو
دەيفەرموو: مىندالبو باوكى لەگەل خۆى دەيىرد بۆ مەككە و بەشدارى وانەكانى عەمرى
كوپى دىنارو ابن ابى نوجەيخى دەکرد لە فىقهدا، دەيخستە ناو هەر پۆلە قوتابىيەكەو
لە هەمويان زىرەك تر دەبوو)^۲

* حەسەنى كورى عەلى كورى بندار (الزنجانى) دەلى: (احمدى كورى صالح) پىي
پازى نەدەبوو كە قوتابى (لوس) يان (كۆسە) بەشدارى وانەكانى بكات ئەمەش لەبەر
خۆپارىزى و لەبەر قەسەى خەلكى.

ئەبو داود بەشدارى وانەكانى دەکردو گووى لى دەگرت، بەلام كوپىكى كۆسەى
هەبوو (لوس و جوان بوو) پىي خۆش بوو لەگەل خۆيدا بىيەنى و بەشدارى وانەكان
بكات بەلام دەيزانى كە احمدى كورى صالح پىي ناخۆشە و پازى نابىت، بۆيە هەستا بە
مووى پەش كەمىك پىشى بۆ كوپەكەى كرد تا مامۇستا و ابزانى پىشدارەو گەورەيە،
ماوہيەك فەرموودەى پى و تەو تە پۆژىك ئاگادارى دەكەن، ئەويش بە (أبو داود)
دەلى: ئايا وینەى من دەبىت شتى واى لەگەلدا بكرىت؟

ئەبوداودىش داواى لىبوردنى كردو پىي وت: لىم مەگرە لەسەر ئەم كارەى كردوومە،
بەلكو ئادەى لەگەل هەموو پاوى و فىقەزانەكاندا كۆى بکەرەو و تاقى كەرەو و ئەگەر
بەسەر هەموياندا سەرنەكەوت، مافى خۆتە لە گوئ گرتن بۆ فەرموودە دەرى بکە و بى
بەشى بکە لە وانەكانت.

۱ رواه البيهقي في شعب الايمان (۸۳۰۶).

۲ رواه الخطيب في الكفاية (۱۴۰).

مامۆستا أحمدیش هه‌موو قوتابیه‌ زیره‌كو و پێشكه‌وتوو‌ه‌كانی خۆی كۆكرده‌وه‌ و به‌رامبه‌ری ئه‌و منداڵه‌ داينان، منداڵه‌كه‌ ده‌ستی كرد به‌ پرسیاركردن لێیان، سه‌ركه‌وت به‌سه‌ر هه‌موویاندا له‌ زیره‌كی و تیگه‌یشتندا..

مامۆستا أحمد دواى ئه‌و كۆپرکێشه‌ هه‌ر نه‌یه‌یشت به‌شداری وانه‌كان بکات، به‌لام كۆپه‌كه‌ی (أبو داود) زۆر شانازی به‌و پووداوه‌وه‌ ده‌کرد كه‌ له‌ سه‌رده‌می منداڵیدا لێی پووی داوه‌).^١

* عبداللهی كۆپى سلیمان بن ابی داود السجستانی - ده‌لى باوكم له‌ سجستانه‌وه‌ گه‌پانمی به‌ناو هه‌موو شاره‌ گه‌وره‌كانی ولاتی یه‌كگرتووی ئیسلامداو برده‌یه‌ خزمه‌ت زۆربه‌ی زانا گه‌وره‌كانی ئیسلام، له‌ خۆراسان و جبال ئه‌سفهان و فارس و به‌سه‌ره‌ و به‌غداد و مه‌دینه‌ و مه‌ككه‌ و شام و مصر و جه‌زیره‌ و سه‌ر سنوره‌كان، له‌ ئاكامدا له‌ به‌غداد گیرسایه‌وه‌ و له‌وى ژیاين).^٢

* عبداللهی كۆپى أحمدی كۆپى حه‌نبه‌ل (ره‌حه‌مته‌ی خواى لى بێت) ده‌لى: كاتيك یه‌حیای كۆپى ئه‌كسه‌م یه‌كه‌مین وانه‌ی له‌لاى (ابن المبارک) خویند، له‌ خۆشیاندا باوكی خه‌لكی كۆكرده‌وه‌ و خواردنیکى باشی بۆ دروست كردن و پاشان پێى وتن: ئێوه‌ به‌ شایه‌ت بن كۆپه‌كه‌م به‌ منداڵی وانه‌ی له‌لاى (ابن المبارک) خویند)^٣

شه‌شه‌م:

پێشینه‌ی صالحی ئه‌م ئوممه‌ته‌ ئه‌وه‌نده‌ سووربون له‌سه‌ر فێركردنی منداڵه‌كانیان، وه‌سیه‌تیان بۆ كردوون بۆ دواى مردنیان:

* شه‌رحه‌بیلى كۆپى سه‌عد ده‌لى: هه‌سه‌نى كۆپى عه‌لى (خواى لى پازى بێت) براكانی و برازاكانی كۆكرده‌وه‌ و پێى وتن: ئه‌ی كۆپه‌ شیرینه‌كانم، ئه‌ی برازا

١ رواه ابن عساکر فی تاریخه (٨١/٢٩).

٢ الخطيب البغدادي له (تاریخه‌كه‌یدا لا ٤٦٤/٩).

٣ العلل ومعرفة الرجال (١٦٣٣).

خوښه ویسته کانه! به لئ ټیوه نه مړې منډالانې ناو هوژه کهن، به لام نژیکه ماوه یه کی تر بڼه گه وره و پېش سپی خه لکانی تر، بویه شت زور فیرېن و بخوینن، هر که سیکتان نه یتوانی فرموده کان له به ربکات، دهی با بینووسیته وه و له ماله که یدا ه لئ بگریټ^۱

* یوسفی کوپی ماجه شون (رحمه تی خوی لئ بیټ) ده لئ: من و برایه کم و ناموزایه کم چوینه خزمهت (ابن شهاب) و دهریاره ی هندیك فرموده پرسیارمان لئ ده کرد نه ویش پئی وتین: خوتان به که م نه زانن، بلین منډال و که م ته مه نین، عمری کوپی خطاب (خوی لئ پازی بیټ) نه گهر مه سه له یه کی قورسی بهاتایه لا خیرا گه نجه کانی کؤده کرده وه و پاویژی پئ ده کردن و سوودی له ژیری ته تیژی که یان وهرده گرت^۲

* زه نجی کوپی خالد ده لئ: کومه لئ گه نج بووین چوینه خزمهت پېشه وا (الزهری) (رحمه تی خوی لئ بیټ) پئی وتین: (اطلبوا العلم، فان اردتم الدنيا نلتم وان اردتم الاخرة نلتم)^۳

واته : هه ولئ ده سخستنی زانست و زانیاری بدهن، چونکه نه گهر دنیا تان بوئ له و پړگه یه وه دهستان ده که ویت و نه گهر قیامه تیشتان بویت هر له و پړگه یه وه دهستان ده که ویت.

حه و ته م:

ده بیټ ماموستا گرنگی به و زانستانه بدات که منډال سوودی لئ ده بینئ و به کرده وه جئ به جییان ده کات، وه ک حوکمی نوږژو پږژوو و هه ج و زه کات و ناداب و پرهو شته به رزه کان و شتی تریش که پټویستیان پییه تی و له ناستی ژیریپاندا بیټ.

۱ رواه الخطیب له (تقلید العلم) لا (۹۱)، وابن عساکر فی تأریخه (۲۵۹/۱۳).

۲ رواه ابن ابی خيثمة فی تأریخه (۲۳۲)، وأبو نعیم فی الحلیة (۳۶۴/۳).

۳ رواه الدینوری فی (المجالسة) (۴۷۰).

با وا په‌روه‌ده بکړیت له‌سهر به‌لگه‌ی قورشان و فهرمووده و به‌دوور بخړیت له پړاو‌چوونی بڼې به‌لگو و لاوازیان دژ به ده‌قه‌کان.

* وه‌کیم (ره‌حمه‌تی خوای لی بیت) فهرموویه‌تی: (یا فتیان، تفقهوا قبل‌الحديث، فإنکم ان تفقهوا فقه‌الحديث لم يقهرکم اهل‌الرأي)^۱ واته: نه‌ی لاوه‌کان، له‌حه‌دیت تی بگن پېش نه‌وه‌ی ه‌دیس بخوینن و له‌به‌ری بگن، نه‌گه‌ر تیگه‌یشتن له‌ قورشان و فهرمووده هېچ ناقمی پړاو‌چونداران و ع‌قل به‌کاره‌ینه‌ران ناتوانن بتانبه‌زیتن).

* احمدی کوپ جیان القطیعی ده‌لی: چوومه خزمه‌ت احمدی کوپي ه‌نبه‌ل (ره‌حمه‌تی خوای لی بیت) پیم وټ: ثایا به‌ثاوی (النوره)^۲.....ده‌ستنویر ده‌گیریت؟ وتی: پیم خوش نیه، وټ: نه‌ی به‌ثاوی پاقله؟ فهرمووی: پیم خوش نیه، ده‌لی: پاشان ویستم ه‌ستم له‌لای و پړوم له‌دواوه جله‌کانی گرتو فهرمووی: نه‌گه‌ر بجپته مزگه‌زت چی ده‌لیت؟ بڼې ده‌نگ بووم! فهرمووی: نه‌ی نه‌گه‌ر له‌ مزگه‌وت چووینه ده‌روه چی ده‌لیت؟ هر بڼې ده‌نگ بووم، نه‌ویش فهرمووی: ده‌جاری تو پړوم نه‌م شتانه فیربه).

* نه‌حمدي کوپي ه‌نبه‌ل (ره‌حمه‌تی خوای لی بیت) هر کاتیک پرسیاریکی لی بگردایه له‌ لای نه‌و که‌سانه‌ی که‌ ناقمی ع‌قل به‌کاره‌ینه‌ر دروستیان کردبوون، توپه ده‌بوو ده‌یفه‌رموو: بڼې قه‌زا بیت زانستیک وهریگره سودی لی وهریگریټ، ده‌خیلت بم له‌و شتانه به‌دووربه که‌ داهینراون، شتیک وهریگره فهرمووده‌ی له‌سه‌ریټ)^۳

* (ابن وهب) (ره‌حمه‌تی خوای لی بیت) ده‌لی: مالیک وتی: پیاویک پرسیاری کرد له پیاویکی به‌ه‌شتی ده‌رباره‌ی ه‌ول‌دانی ده‌ستخستنی زانست و زانیاری، له‌ وه‌لامدا پیی

۱ رواه السلفي في (الطوريات) (٦١٠) والحاكم في معرفة علوم الحديث (٦٦).

۲ ثاوی (النوره) له‌ زمانی عه‌ره‌بیدا به‌و ثاوه ده‌لین له‌گه‌ل کلسو شتی تردا گیراوه‌ته‌وه و بڼ لابرډنی مووی شهرمگه به‌کارده‌هینرا، په‌نگی ثاوه‌که وه‌ک (دق) وایه (وه‌رگیټ).

۳ الاداب الشرعية (٦٩/٢-٧٠)

۴ الاداب الشرعية (٦٩/٢).

وت: هه وُلدانی ده ستخستنې زانست شتیکی باشه، به لَام له وه باشتړ نه وه یه که ورده روه بزانه چی پټوښته له به یانی تا ئیواره ده که یته وه له ئیواره وه تا به یانی ده که یته وه که بیانزانیت و بیانلټیت، ده ستیان پټوه بگړه و هرگیز وازیان لټ نه هټیت)^۱

قوناغ به ندى له كردارى فيركړنې منډالدا شتیکی زور پټوښته و نابیت ثابته و فرموده ی زور بخت به سهریدا که بوی له به رنه كړیت:—

* حه سنی به سړی و قه تاده و نافع وتویانه: (الحفظ في الصغر كالنقش على الحجر)^۲
واته: له به ركړدن له كاتې منډالیدا وه ك نووسین و هه لكوْلین وایه له سهر به رد.
* زوه رې (ره حمه تی خوای لټ بیت) ده فرمویت: (من طلب العلم جملة فاته جملة، وانما يدرك العلم حديث أو حديثان)^۳

واته: هر كه سې بیه ویت هه موو عیلم له یه كه كاتدا فی ربیت، نه وه به یه كه كاتیش له ده ستی ده چیت، به لكو عیلم و هرگرتن به فرموده فرموده و دوو فرموده دوو فرموده یه .

* شوعبه (ره حمه تی خوای لټ بیت) ده لټ: سهردانی قه تاده م ده كړدو داوام ده كړدو دوو فرموده م پې بدات و نه ویش بوی باس ده كړدم پاشان ده یفرموو: زیاترت بؤ باس بكم؟ منیش ده م وت: نه خیر، تا هم دووانه له به رده كه م و تییان ده كه م)^۴.

* نیمام شافیعی (ره حمه تی خوای لټ بیت) ناموزگاری ماموستای منډاله كانی خلیفه ی ده كړدو پې ده وتن: له زانستیكه وه مه یان گوژه روه و بؤ زانستیکی تر تا

۱ رواه البيهقي في المدخل (۳۲۸).

۲ پیشتر سهرچاوه كه ی دراوه .

۳ رواه الخطيب في الجامع (۴۵۲).

۴ رواه الخطيب في الجامع (۴۵۱).

به‌ته‌واوي ليې تيښگن و فيري بڼ، چونكه قهره‌بالغ‌كردنې زانست له مېشكي قوتا‌بيدا
سهرې لي تيك ده‌دات)^۱

هه‌شتم:

پيويسته له‌سهر باوك و دايك و ماموستايان كه له پيټاوي هانداني پوله و قوتا‌بياناندا
بو ده‌ستخستنې زانست ديارې و خه‌لاتيان پي ببه‌خشريت.

زور دايك و باوك هه‌بوون له پيگه‌ي هاندان و خه‌لات‌كردنه‌وه پوله‌كانيان گه‌ياندوته
نه‌وپه‌پي به‌رزي و بلندي.

* نيراهيمي كوپي نه‌دهم (ره‌حمه‌تي خواي لي بيت) ده‌لي: (باوكم پي و تم: كوپي
خوم فرموده له‌به‌ر بكه، چونكه هر فرموده‌يه‌ك له‌به‌ريكه‌يت له‌لايه‌ن منه‌وه
دره‌ميكت پي خه‌لات ده‌كه‌م، له‌به‌ر نه‌و خه‌لاته هه‌موو فرموده فيريووم).^۲

* محمدي كوپي قاسمي كوپي خه‌لاد ده‌لي: (نه‌وقه‌س) مروفيكي كورته بالاي
ناشيرين و ناحه‌زبوو، دايكي پي و تم: كوپي شيرينم، تو به‌جوريك دروست‌كراويت بو ناو
خه‌لكي ناشيت، هه‌ول بده نيسلامه‌تيت به‌هيز بكه‌يت و زانست ده‌ست بخه‌يت چونكه
به‌و هويه‌وه خه‌لكي سه‌يري كورتي و ناشيرينيت ناكه‌ن! نه‌وقه‌س ده‌لي: نه‌وقه‌سيه‌ي
دايك زور به‌سود بوو بوم و وي ليكردم به‌رده‌وام فيقه‌و فرموده بخوئيم و دواچار
بووم به‌قازي)^۳

* ماليكي كوپي نه‌نه‌س (ره‌حمه‌تي خواي لي بيت): ده‌فرمويت: منډال بووم به
دايك و تم: ده‌پوم ده‌خوئيم؟ دايكيشم پي و تم: ده‌ي وهره با جلو به‌رگي زانا‌يانت
له‌به‌ريكه‌م نه‌وجا بوو ده‌ست بكه به‌خوئندن، بردمي جلو به‌رگي پان و پوري زانا‌ياني

۱ رواه ابو نعيم في (الحلية) (۱۴۷/۹)، و (ابن ابي دنيا) في العيال (۳۴۱).

۲ رواه الخطيب في شرف أصحاب الحديث (۱۴۰).

۳ رواه الدينوري في (المجالسة) (۲۱۲۶) و الخطيب في (الفقه والمتفقه) (۳۲، ۳۱/۱).

کرده بهرم و کلاوی کرده سهرمو پاشان عه مامه‌ی ئی بهست بۆم وتی: ئا ئیستا برۆ به دوا‌ی زانست و زانیاریدا.^۱

* وه‌کیعی کوپی جیراح (ره‌حمه‌تی خوی ئی بیّت) ده‌لی: دایکی سوفیانی سه‌وری به سوفیانی وت: برۆ بخوینه و زانست به‌دهست بهینه و خه‌مت نه‌بیّت من به ته‌شیه‌که‌م مه‌سروفت ده‌کیشم، نه‌گه‌ر (۳۰، ۲۰) فرموده‌ت نووسیه‌وه، سه‌یری ده‌روونی خۆت بکه‌ بزانه به‌ره‌و خێرو چاکی ده‌تبات، نه‌گه‌ر زانیت نه‌یبردوی به‌ره‌و صالحبون ده‌ی ئیتر خۆت ماندوو مه‌که‌ به‌ درۆه)^۲

تۆیه‌م:

نه‌گه‌ر باوک و دایک یان مامۆستا بۆی ده‌رکه‌وت قوتابه‌که‌یان خاوه‌نی زیره‌کی و تیگه‌یشتن و ده‌رکردنه‌ به‌لام تاقه‌تی خویندنی نه‌یه‌! بۆیان هه‌یه‌ زۆری ئی بکه‌ن تا له‌سه‌ر خویندن به‌رده‌وام بیّت.

* عه‌کریمه‌ ده‌لی: عبدالله‌ی کوپی عباس (خوی ئی پازی بیّت) له‌کاتی فیترکردنی قورئان و فرموده‌دا هه‌ردوو قاچی ده‌به‌ستمه‌وه^۳ - تا پانه‌که‌م واز نه‌هێنم!.

* سوفیانی سه‌وری (ره‌حمه‌تی خوی ئی بیّت) ده‌لیت: بۆ مرۆڤ هه‌یه‌ زۆر له‌ منداڵه‌که‌ی بکات بۆ به‌رده‌وامی له‌سه‌ر خویندن و ته‌واوکردنی قورئان و فرموده‌ چونکه‌ ئه‌و به‌رپرسه‌ لی ئی له‌ قیامه‌تدا)^۴.

۱ رواه الراهمرمزي في (المحدث الفاصل) (۸۰).

۲ رواه الجرجاني في (تأريخ جرجان) ۴۹۲۶، تأريخ الاسلام (۱۰/۲۲۵).

۳ پيشتر سه‌رچاوه‌که‌ی دراوه

۴ رواه الخطيب في (شرف أصحاب الحديث) (۲۹۷).

ده‌یه‌م:

ده‌بی‌ت گرنگی به‌ په‌وشت و هه‌لس‌وکه‌وتی خویندکار بدری‌ت چونکه‌ نه‌وه جوانی زانست و پازاندنه‌وه‌یه‌تی.

* چه‌مدانی نه‌سبه‌هانی ده‌لی: من له‌ خزمه‌ت زانای گه‌وره (شه‌ریک) دا بووم (ره‌حه‌متی خوای لی بی‌ت) هه‌ندی‌ک له‌ کوپه‌کانی خه‌لیفه مه‌دی هاتن بۆ لای و پرسپاری لی ده‌کرد ده‌رباره‌ی فهرمووده‌و له‌ وکاته‌دا به‌ پێوه‌ پالی دابوو‌یه‌وه به‌ دیواره‌که‌وه - بۆیه شه‌ریک وه‌لامی نه‌دایه‌وه‌و لای کرد به‌ لایه‌کی تر دا- و نه‌ویش دووباره پرسپاره‌که‌ی لی کرده‌وه - نه‌میش هه‌ر لای لی نه‌کرده‌وه، نه‌ویش خۆی پی نه‌گیرا وتی: ده‌لی سوکایه‌تی به‌ کوپانی خه‌لیفه ده‌که‌یت؟!

شه‌ریکیش فهرمووی نه‌خیز: به‌لام زانست و زانیاری زۆر له‌وه گه‌وره‌ترو جوانتره‌ که‌ خه‌لکی له‌ناو خۆیاندا بی‌ پیزی بکه‌ن و بی‌فه‌وتینن، ده‌لی: کوپی خه‌لیفه نه‌و قسه‌یه‌ی بیست خیزا دانیش‌ت له‌سه‌ر نه‌ژنۆ له‌ خزمه‌ت مامۆستا شه‌ریکدا و پرسپاره‌که‌ی لی کرده‌وه؟

شه‌ریکیش فهرمووی: ئا به‌م شیوه‌یه‌ داوای زانست و زانیاری ده‌کریت.^١

* مالیکی کوپی نه‌نه‌س (ره‌حه‌متی خوای لی بی‌ت) به‌ کۆمه‌لی‌ک له‌ لاوانی قوپه‌یشی فهرموو: (یا ابن‌ اخي‌ الادب قبل أن تتعلم العلم)^٢

واته: (ئه‌ی برازاکه‌م ئه‌ده‌بو په‌وشتی به‌رز فی‌ریه‌ پیش نه‌وه‌ی زانست و زانیاری فی‌ریبیت).

١ رواه ابن‌ الحجد في (مسنده) (٢٥٣٨). والخطيب في (٣٤٦).

٢ رواه أبو نعيم في (الحلية) (٣٣٠/٦).

* ئیبراهیمی کوپی حه بیبی کوپی شه هید ده لئ: باوکم پی و تم: کوپی شیرینم
 برۆره خزمهت زانایان و فیه زانان، زانستیان لی وهریگره و له هه لئس و کهوت و پره وشتیان
 که لک وهریگره و کاری پی بکه، من ئەمەم پی خوشتره له زۆر له بهرکردنی فرموده).^۱

* سوفیانی سه وری و محمدی کوپی نه زری حارسی (ره حمه تی خویان لی بیت)
 فرمودیانه: (ان أول العلم الصمت، ثم الاستماع له، ثم العمل به، ثم النشر)^۲

واته: سه ره تای زانست بی دهنگیه، پاشان گوئیگرتن بۆ، پاشان کرده وه کردنه
 پی، پاشان گه یاندن و بلاوکردنه وه ی.

یانزه هه م:

له م فرموده یه ئەوه مان ده ست ده که ویت که ده بیت بچوک خزمه تی که وره بکات.

دوانزه هه م:

له م فرموده یه وه ئەوه مان ده ست ده که ویت که دوعاو نزا بکه یین بۆ مندال کانه مان
 تا تاکیکی به سودو چاکه خواز ده رچن...

سیازده هه م:

له وته که ی (ابن عباس) دا (خوای لی پازی بیت) که ده لئ: پیغه مبه ری خوا (ﷺ)
 گوشاردمی به سنگیه وه و پی فرمودم: ((خوایه حیکمهت و ژیریژی فی ریکه)) به لگه یه
 له سه ره نه وه ی دروسته له بابی سۆزو به زه یه وه مندال بگوشریت به سنگه وه.

۱ رواه الخطيب في (الجامع) (۱۱).

۲ رواه أبو نعيم في (الحلية) (۳۶۲/۶) (۲۱۶/۸).

چوارده هم:

له سوننه تی پیغه مبه ر (ﷺ) و کاری هاوه لاند ا نه وه مان بؤ دهرده که ویت که
ثافره تانیش وه ک پیاوان مافی نه وه یان هیه فیږی پهروه رده و زانست بکړین:

* شیفای کچی عبدالله (خوا لی پی پازی بیت) ده لیت: من له لای (حفصه) بووم
(خوا ی لی پازی بیت) پیغه مبه ری خوا (ﷺ) هاته ژووره وه و پی پی فرموده: ((الا تعلمین
هذه رقية النملة كما علمتها الكتاب))^۱

واته: ((ثم رثه فیږی دوعای نه خوځشی (میږوله) ناکه یت هه روه ک چؤن فیږی
نووسینت کردوه) و نه خوځشی میږوله له وه وه هاتوه که نازاره که ی ده لپی میږوله
گازت لی ده گړیت و ئاو و کیمه له هه ردوولای مړوځه وه دهرده چیت.

* عائیشه ی کچی طلحة ده لی: من له خزمه تی عائیشه دا بووم (خوا ی لی پازی بیت) و
زانایان له هه مو لایه که وه ده هاتنه خزمه تی و له بهر نه وه ی من ژور نزیک بووم لییه وه
نه و زانایانه ده هاتنه لای من و گه نجه کانیش پیږی منیان ژور ده گرت و نامه و پرسیارو
مه سه له ی شه رعیان بؤ ده نووسیم و له گه لیشیدا دیاریان ده نارد، منیش به عائیشه م
ده ووت: پوری گیان، نه مه نووسینی فلان که سه و دیاریه کیشی له گه لدايه، نه وه یش
ده یفه رموو: کچی شیرینم، وه لامی هه مو نامه کان بده روه وه له سه ر دیاریه کانیشیان
پاداشتیان بده روه وه نه گه ر هیچت پی نه بوو، من ئاگادار که با شتیکت پی بده م بویان،
ده لی: شتیخی پیده دام.^۲

*

*

*

۱ رواه أحمد (۳۷۲/۶) وأبو داود (۳۸۸۷) وهو حديث صحيح.

۲ رواه البخاري في (الادب المفرد) (۱۱۱۸).

فهرموده ی شه شه م

دهرباره ی میزی منډال

عن أم قيس بنت محصن (رضي الله عنها): انها أتت بابت لها صغير، لم يأكل الطعام الى رسول الله (ﷺ)، فاجلسه رسول الله (ﷺ) في حجره، فبال على ثوبه، فدعاه بماء، فنضحه ولم يغسله).

دهره یانی فهرموده که :

ثیمام بخاری گپړاویه تیه وه له (کتاب الطهارة) (باسی میزی منډال) داو مسلم (۵۹۱) و (النسائی) (۳۰۲) له باسی (میزی منډال که نه که و توتته خواردن) و (أبوداود) له (۳۷۴) له باسی میزی منډال بهری جلو بهرگ بکه ویت، (ابن ماجه) (۵۲۴) و (ابن خزيمة) (۲۸۵).

نه و نه حکام و نادابانه ی نه و فهرموده و مرده گیریت :

یه که م :

فرموده که نه وه ده که یه نیت که میزی منډال نه که ر بهر جلو بهرگی که سیک که وت نه که ر کوپبوو ناوی لی ده پرژینریت

دو وه م :

له سوننه تی پیغه مبهردا (ﷺ) هاتووه که جیاوازی هیه له نیوان میزی منډالی کوپو منډالی کچدا له سه رده می شیر خواردنیدا: -

* (ابی السمع) (خوا لیتی پازی بیت) ده لی: من خزمه تکاری پیغه مبهری خوام ده کرد (حه سن یان حسین) یان (خوا لیان پازی بیت) هیئا بولای پیغه مبهرو گرتی به باوه شو نه ویش میزی کرد به خویداو منیش ویستم به ناو جیگا که ی بشوم فهرمودی: ((یغسل من بول الجاریه ویرش من بول الغلام)).^۱

۱ رواه أبوداود (۳۷۶) وابن ماجه (۵۲۶) وابن خزيمة (۲۸۳) و بخاری ده لی: فهرموده یه کی حه سه نه.

ۋاتە: جىلو بەرگ ئەگەر كىچى شىرەخۆرە مىزى پىدا بىكات دەشورەيت، بەلام ئەگەر كوپ مىزى پىدا كەرد تەنھا ئاۋى ئى دەپزىنرەيت.

سەيھەم:

لە سوننەتدا ھاتوۋە كە نەشوردى جىلو بەرگ كاتىك كوپ مىزى پىدا بىكات بە دوو مەرچە:

۱- دەبەيت مىنداللا كە كوپبەيت.

۲- دەبەيت نەكە وتىبەتە خواردن تەنھا شىرەخۆرە بىت.

* عەلى كوپى ئەبو طالب (خوالى پازى بىت) دەفەر مەيت: مىزى كىچ بەرى جىلو بەرگ كەوت دەشورەيت بەلام مىزى كوپ ئەگەر نەكە وتىبوۋە خواردن ئاۋى ئى دەپزىنرەيت.^۱

* قەتادەيش دەلىت: ئەمە ئەگەر نەكە وتىبوۋە خواردن بەلام ئەگەر كە وتىبوۋە خواردن دەبەيت لە ھەردووكيان بشورەيت.^۲

* ئىسحاق كوپى راھەوى (رەھمەتى خوالى ئى بىت) دەلى: بەردەوام سوننەتى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ۋابوۋە كە مىزى كوپ ئاۋى ئى پزاۋە مىزى كىچ شوراۋە ئەمە ئەگەر نەكە وتىبە خواردن.

پاشان دەلى: ھەموو زانايانى ھاۋەلان ۋە دۋى ئەۋانىش لەسەر ئەمە كۆكن، لە پىغەمبەر (ﷺ) ۋە ھاۋەلان ۋە شوپن كە وتۋانى دۋى ئەۋانىش لە كەس نەبىستراۋە كە بە يەك چاۋيان بە يەك ھوكم سەيرى مىزى كۆرپەلەى كوپ كۆرپەلەى كىچان كەبەيت.^۳

۱ رواه ابوداود (۳۷۷)، اسناد صحيح.

۲ ابوداود (۳۷۸)، والترمذى (۶۱۰)، وابن خزيمة (۲۸۴).

۳ تحفة المودود باحكام المولود (ابن القيم) (۳۶۰).

چوارەم:

دەربارەى ھەندىك لە ھۆيەكانى جىياوازى كردن لەنىوان مىزى كوپو كچدا:

* (ابويمان المصرى) دەلى: دەربارەى ئەم فەرمودەى كە پىغەمبەر (ﷺ) دەفەرموئەت: ((يرش من بول الغلام ويغسل من بول الجارية)) پرسىارم لە ئىمام شافعى كرد وتم خو ھەردوو مىزەكە يەك شتن؟

لە ۋەلامدا فەرموئەى: چونكە مىزى كوپ لە ئاوو خاك دروستبوو، بەلام مىزى كچ لە خوئىن و گوشت دروست بوو و پاشان پىي وتم: تىگەيشتى، ۋەرت گرت؟ وتم نە، وتى: كاتىك خاى گەورە ئادەمى دروست كرد، لە خۆل و ئاو دروستى كرد بەلام دواىى خەواى لە پەراسوئەى كورتى ئادەم دروستى كرد، مىزى كوپ لەو خۆل و ئاو و مىزى كچ لە خوئىن و گوشت، پاشان وتى پىم: خو ئىستا تىگەيشتى؟ وتم بەلى، وتى: خوا سودبەخشى بكات بۆت^۱

* ھۆيەكى تىرىش لەبەرئەۋەيە كە كوپ مىزەكەى بەملاولادا ھەلدەدات و زۆر ناپەھەتە شۆردنى، بەلام كچ مىزەكەى دەكاتە يەك جىگا و شۆردنى ئاستەم و قورس نىە.

* مىزى كچ بۆنى ناخۆشترە لە مىزى كوپ چونكە گەرمای كوپ بەھىزترە و كارىگەرى زۆرە لەسەر كەمكردنەۋەى بۆنەكەى و سوك كردنى.

ئەگەر ئەم جىياوازيانە جىگىر بن ئەۋە شتىكى باش و سروشتيە، ئەگەرنا دەبىت پشت بەۋە ببەستىن سوننەتى پىغەمبەرە (ﷺ) و ئەو واى كردوۋە.^۲

۱ رواه ابن ماجة في (السنن) (۵۲۵).

۲ ذكر الفرق (۲، ۲) تحفة المودود لا ۳۶۰.

پېنځم:

چونیه تی پاککردنه وهی جل و بهرگ کاتیک کوپ میزی پېدا ده کات:

* (البغوی) (رحمه تی خوی لی بیت) ده فرمویت: هر به وښه ده بیت که ناو لی پزانه که به جوریک بیت به ده ست بیپژنیت و پرزی ناوه که بگاته هه مو جیگا ته په کان و ئیتر ده ست پېدا هینان و سوینی ناویت)^۱

شه شه م:

ده بیت نه ندازه ی نه و ناوه ی لی ده پژنیت چه ند بیت؟

* عبدالله ی کوپی عباس (خوایان لی رازی بیت) ده باره ی میزی کوپ ده فرمویت: به نه ندازه ی میزه که ناوی لی ده پژنیت، پیغه مبهری خوا (عليه السلام) به و چه شنه ی کرد کاتی: حوسه ینی کوپی عه لی میزی کرد به باوه شیدا.^۲

هه و ته م:

* میزی کوپ وهک میزی کچ پیسه و نویزی نیه، ئیتر با شیره خوره بن یان نان خور.
* حه سه نی به سری (رحمه تی خوی لی بیت) ده فرمویت: میز هه مووی وهک یهک وان.^۳

* (البغوی) یش ده لیت: میزی نه و کوپه ی که شیره خوره یه و نه که و توت ه خواردن هه روک هه موو میزیک ی تر پیسه، به س نه و هیه به ناو لیپزان خاوین ده بیت هه.^۴

۱ (شرح السنة) (۸۵/۲).

۲ رواه عبدالرزاق (۱۴۹).

۳ رواه ابوداود فی سننه (۳۷۶).

۴ شرح السنة (۸۵/۲).

هه شتم:

که ی ئەو مندالە بە نان و چیشخور دادەنریت و ئیتەر جی میزه که ی دەشوریت وەك جی میزی که؟

* احمدی کوپی حەنبەل (رەحمەتی خۆی لی بیّت) مندال کاتی خواردنی خواردو خۆی داوای دەکردو حەزی لی دەکردو هەلپە ی بۆ دەکرد، نەك هەر خواردنی خوارد چونکە مندال وادەبێ هەر له دایک دەبیّت که وچکی هەنگوینی دەکەن بە دەمدا، پیغه مەبری خوا (ﷺ) بە پەنجە خورمای کردوو بە دەمی کۆرپەدا، بە لام کاتیك دەبیّت که خواردن بخوات و داوایشی بکات.^۱

* (ابن قدامه) یش (رەحمەتی خۆی لی بیّت): هیچ کاتیك ئاودان یان خواردن پیدان نابیتە هۆی ئەو ی دەبی جیگا تەرپە که بشوری، ئەو خواردنە بە نان خواردن دادەنریت که مندالە که حەزی لی بکات و هەلپە ی بۆ بکات و ئەو پێویستە بشوریت (خوایش باشتی لی دەزانیت).^۲

تۆیه م:

دوو شتی گرنگ دەربارە ی میزی مندال:

- ۱- پاککردنەو و شورینی جیگای لەنوێژچوو دەستنوێژ ناشکینی بە هیچ جۆرێک.
- ۲- کەسیك دەستی بەری دوو عەرە تە که ی مندال بکە ویت ئایا دەستنوێژە که ی دەمی نیّت یان دەشکیت؟

* زانایان جیاوازیان هەیه تیایدا زۆریە یان دەلین بە لی دەستنوێژە که دەشکیت لەوانە عطا، شافعی، ابوئور، أحمد، اسحاق (رەحمەتی خوا له هەموویان بیّت).

۱ المغنی (۴۹۷)

۲ المغنی هەمان سەرچاوە و لاپەرە.

* به لام کومه لیکي تریش که که مترن له کومه لی یه که م ده لئین ده ستنو یژ ناشکی نیت وه ک زوه ری و نه وزاعی و مالیک (رحمته خویان لی بیت) که به لگه ی به هی زیان پی نیه، به لام کومه لی یه که م ده لئین ده ست به رکه و تنی عه وره ت به بی چل یان ده ستکی ش ده ستنو یژ ناهیل نیت و به لگه شیان فرموده یه کی پیغه مبه ره (علیه السلام) که ده فهرمویت: ((من مس فرجه فلیتوضاً))^۱ واته: نه وه ی ده ستی دا له عه وره تی خو ی با ده ستنو یژ بگریته وه.

ده یه م:

نهم فرموده یه ش نه وه ی لی وهرده گرین که دروسته و شتیکی سوننه ته مندال بخهینه باوه شمان. ته نانه ت بخاری (رحمته خوی لی بیت) له (صحیح) هکه یدا باسیکی تاییه ت کردووه به (مندال به باوه شه وه گرتن و له گوش گرتنی). مه سه له یه کی تاییه ت به م فرموده یه:

نه وه ی پیشوو تاییه ته به مندالی کوپه وه، به لام نه ی بۆ کچیش هه ر وایه؟

* (نه بو حازم) له سه هلی کوپی ساعی یه وه (خوی لی پازی بیت) ده گپرتنه وه که جاریکیان کچیکی بچکوله یان پازانبوو یه وه هینایان بۆ لای و نه ویش داوای کرد بۆی بینن و سه یریکی کرد و گرتی به باوه شی و ده ستی هینا به سه ریدا و نزای خیر و به ره که تی بۆ کرد.^۲

* به لام نیمام احمد (رحمته خوی لی بیت) له یه ک حاله تدا پیی باش نیه (نه ویش نه گه ر به شه هوه ته وه بیخاته باوه شی وه) و نه گه ر له نه و مه سه له ی تیدا نه بیت شتیکی باشه و هیچی تیدانه ی.^۳

*

*

*

۱ رواه مالك في الموطأ (۴۲/۱).

۲ رواه ابن أبي شيبة (۴/۶۱۰) واسناده حسن.

۳ المغني (۵۰۱/۹-۵۰۲).

فەرمووده ی خه وته م

خه ته نه کړنې منډال آن

عن ابي هريرة (رضي الله عنه) قال: قال النبي (صلى الله عليه وسلم) ((الْفِطْرَةُ خَمْسٌ: الْخِثَانُ، وَالْإِسْتِحْدَاثُ، وَتَنَفُّ الْإِبْطِ، وَقَصُّ الشَّارِبِ، وَتَقْلِيمُ الْأظْفَارِ)).

د مړه ښاني فەرمووده که :

بوخاری له (۶۲۹۷) له باسی خه ته نه له گوره ییداو (۵۸۸۹) له باسی کورته کړنه وه ی سمیلداو (۵۸۹۱) له باسی نینوک کړن و مسلم (۵۱۸) و أبو داود (۴۱۹۸) الترمذی (۲۷۵۶) و ابن ماجه (۲۹۲) له باسی (الفطرة) دا.

نه و نه حکام و نادابانه ی له فەرمووده که و مړده گیریت :

یه که م: مانای خه ته نه کړنې چیه ؟ (مانا که ی له پیاوډا نه و ه لقه یه یه که له سره تاي زه که ریدایه و زیاتر له (۳۰۰) حوکمی له سر هاتووه . به لام له نافر ه تدا به رزاییه که وه ک پاپوکی که له شیر وایه و نه و به شه به رزه ده بر د ریت.^۱

نووه م:

فەرمووده که نه وه ده که یه نیت که خه ته نه کړن دروسته و سوننه تی گشتی پیغه مبه رانه :

* ابن عبدالبر ده لی: هه موو زانایان له سر نه وه کوکن که (ابراهیم پیغه مبه ر) (سه لامی خوای له سر بیټ) یه که مین که س بووه که خه ته نه کړنې داهینا، هه موویان له سر نه وه ن که له سوننه ته موته که ده کانی پیغه مبه رانه و له فیطره و سروشتی نیسلامه و بؤ پیاوان نیه وازی لی بهینن.^۲

۱ تحفة المودود- ابن القيم لا (۲۵۶-۲۵۸) به کورتی.

۲ التمهید (۵۹/۲۱).

سټیېم:

خه ته نه کړدن واجب نیه بۇ ئافره تان به لام له سوننه تی (صحیح) دا هاتووه:

* عائشه (خوای لیلی پازی بیټ) ده فرمویت: پیغه مبر (ﷺ) فرموویه تی: ((اذا التقى الختان وجب الفسل))^۱ واته: هر کاتیک دوو عورده ته که، دوو خه ته نه کړاوه که بهر یه که وټن خوشوردن پیویست ده بیټ.

* نه حمه دی کورې حه نبل (رحمه تی خوای لی بیټ) ده فرمویت: نه م فرموده یه نه وه ده که یه نیټ که بۇ ئافره تانیش سوننه ته خه ته نه کړدن.^۲

* (أم عطية الانصارية) (خوای لیلی پازی بیټ) ده فرمویت: ئافره تیک له شاری مه دینه خه ته نه ی کچانی ده کړد پیغه مبر ی خوا (ﷺ) پیی فرموو: ((لاتنهکی، فإن ذلك احظی للمرأة وأحب الی البعل))^۳ واته: زوری لی مه پره له م کاره تدا چونکه بۇ ئافره ت و اباشتره و پیاویش وای پی خوشتره.

* نه وه شی به لگه یه بۇ نه م مه سه له یه کړده وه ی هاوه لانی پیغه مبر (ﷺ) و سه له فی صالحی پاش نه وانیش:

* أم علقمه ده لی: برزا کانی عائشه (خوای لیلی پازی بیټ) خه ته نه کړان و به عائشه یان وټ: ئایا یاری و شتیان بۇ نه هیټن تا بی ئاگیان بکه ین له و کاته دا؟ فرمووی: به لی.^۴

۱ رواه مسلم (۷۱۱).

۲ المغنی (۱۱۶/۱).

۳ أبوداود (۵۲۷۱).

۴ دواتر سه رچاوه که ی ده دین.

* عبدالله‌ی کوړی عباس (خوا لټی پازي بټت) ده‌فهرمویت: خه‌ته‌نه‌کردن بڼ پیاوان سوننه‌ته‌و بڼ ئافره‌تان شتیکی باشه.^۱

* یحیای کوړی سعید القطان (ره‌حمه‌تی خوای لی بټت) ده‌لټی: خه‌ته‌نه‌کردنی ئافره‌تان سوننه‌تیکه‌و موسلمانان وازیان لی نه‌هیټاوه.^۲

* مالیک (ره‌حمه‌تی خوای لی بټت) ده‌فهرمویت: ((الفطرة، ختان الرجل والنساء))^۳ چواره‌م:

حیکمه‌ته‌کانی خه‌ته‌نه‌کردن:

* له (ابن تیمیه)‌یان پرسى (ره‌حمه‌تی خوای لی بټت) ده‌رباره‌ی ئافره‌ت ئایا خه‌ته‌نه‌ بکړیت باشه یان نا؟

له وه‌لامدا فهرمووی: سوپاس بڼ خوا، به‌لټی خه‌ته‌نه‌بکات‌و خه‌ته‌نه‌کردنیشی ئه‌و به‌رزاییه لاده‌بات که وه‌ک پاپوکی که‌له‌شیر وایه، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) به ئافره‌ته خه‌ته‌نه‌که‌ره‌که‌ی فهرموو: ((أشمتی ولاتنهکی، فانه ابهی للوجه وأحظی لها عند الزوج)) واته: زړی لی لامه‌به‌ چونکه‌ پوو به‌جوانی ده‌هیټیته‌وه‌و پیاویش زیاتر پووی ده‌داتی، حیکمه‌تیش له خه‌ته‌نه‌کردنی پیاوان ئه‌وه‌یه که ئه‌و بازنه‌ پیست‌ی ده‌وری ملی زه‌که‌ر پیسایي تیدا ده‌وه‌ستیت‌وه‌ ئه‌که‌ر لانه‌بریت.

به‌لام مه‌به‌ست له خه‌ته‌نه‌کردنی ئافره‌تان: که‌مک‌ردنه‌وه‌ی شه‌هوت‌و ئاره‌زوو‌کردنی پیاوه‌تی، چونکه‌ ئه‌که‌ر ئه‌و به‌رزاییه‌ی بمینی زیاتر شه‌هوت‌ی ده‌جولټی، هر بڼیه کاتیک په‌کیک جنیو به‌ په‌کیکي تر ده‌دات ده‌لټی: ئه‌ی دایک قه‌لفاء واته (دایکت سوتاوه بڼ پیاو) و زړ حه‌زی لی ده‌کات.

۱ روا البیهقي - السنن الکبری (۸/۸۲۴).

۲ رواه عبدالملک بن حبیب فی (اداب النساء) (۱۳۷).

۳ التمهید (۲۱) (۶).

بویه ده‌بینی نافرته‌تانی فەرهنساو ته‌ت‌ره‌کان زۆتر‌ه‌ز به‌ پیاوړو به‌دپه‌وشتی ده‌که‌ن که له نافرته‌ی موسلماندا بوونی نیه، به‌لام نه‌گەر زوری ئی بېریت نه‌وه‌ه‌زی شه‌هوه‌تی داده‌به‌زیت و لاواز ده‌بیټ و‌ه‌زو ناره‌زووی پیاو ناهینیت‌ه‌دی و به‌لام نه‌گەر که‌میکی ئی قرتا حیکمه‌ته‌که‌ی تیدا دیت‌ه‌دی (خوایش باشتی ئی ده‌زانیت)^۱

* (ابن القیم) یش (ره‌حمه‌تی خوی ئی بیټ) ده‌لئ: نه‌وه‌نده‌ی له‌خه‌ته‌نه‌کړدنې پاک و‌خاوینی هه‌یه و له‌جوانکړدنې ده‌م و‌چاو و که‌مکړنه‌وه‌ی ناره‌زووکړدنې جنسیدا هه‌یه به‌لام به‌شیوه‌یه‌کی میانه‌په‌وی، چونکه نه‌گەر لانه‌بریت نه‌وه‌ه‌مروؤ وه‌ک ناره‌لانی ئی دیت و‌ه‌زی جنسی زال ده‌بیټ به‌سه‌ر دل و‌ده‌رون و‌گیانیداو نه‌گەر زوری ئی لایبریت‌ه‌زو ناره‌زووی جنسی ده‌تویت‌ه‌وه‌و وه‌ک بی‌گیانه‌کان دلی بؤ نه‌و‌کاره ئی نادات، هه‌ر بویه (قه‌لفاء) واته‌خه‌ته‌نه‌کراوان چ له‌پیاوړو یان ژنان له‌و‌کاره تیر ناخون و هه‌میشه هه‌لپه‌یان دیت بوی.^۲

منیش ده‌لیم: به‌رده‌وام لیکولینه‌وه‌ی زانستیه‌کانی سه‌رده‌م سودو که‌لکه‌کانی نه‌م یاسایه‌ی په‌روږدگار ناشکرا ده‌کات و هه‌ندی‌ک له‌و‌حیکمه‌تانه:

۱- خه‌ته‌نه‌کړدن بۆپه‌کانی میز له‌سوتانه‌وه (التهاب) ده‌پاریزیت یان له‌تیکه‌لبوونیان.

۲- پیاو له‌شیرپه‌نجه‌ی زه‌که‌ر ده‌پاریزیت.

۳- مروؤ ده‌پاریزیت له‌نه‌خوشیه جنسیه‌کان.

۴- که‌مترین پیژنه‌ی ئیش و‌نازارو نه‌خوشی هه‌یه له‌و‌منډالانه‌ی خه‌ته‌نه‌کراون.

۵- به‌لکه زانستیه‌کانی سه‌رده‌م نه‌وه‌ه‌ناشکرا ده‌که‌ن که خه‌ته‌نه‌کراوان به‌دوږ ده‌بن له‌نه‌خوشی نه‌مانی به‌رگری سروشتی واته‌نایدز.

۱ مجموع الفتاوی (۱۱۴/۲۱).

۲ تحفة المودود (۳۰۹-۳۱۵).

۶- نه و بیردوژه شکستی هیڅا که ده لې پاك و خاویڼی کوننه دنامه کانی زاوڼی له هه ردو په گه زه که دا هؤکارن بؤ پوونه دانى نه م نه خؤشیانه .

و ه له سه رسامترین نه و نه نجامانه ی که لیکولینه وه ی سه رده م له سه ر نه و که سانه کردویانه که موسلمان نین و خه ته نه نه کراون، به تاییه ت نه و تاقیکردنه وه یه ی له سه ر شیرپه نجه ی زه که ر کراوه، نه وه ش له سالی ۱۹۳۲ تا سالی ۱۹۹۰ هه زارو شه ش سه د حالات توو شبوو هه بېوه و یه ک که س له وانه خه ته نه کراو نه بېوه له کاتی منډالیدا.^۱ پېنجه م:

منډال که ی خه ته نه بکړیت؟

زانایان له دیاریکړنې پوژى خه ته نه کړنې منډالدا جیاوازیان هه یه:

یه که م / ده لېن له پوژى حوته مډا سوننه ته به م به لگانه:

* جابری کوپى عبدالله (خوا لې پازى بیټ) ده گېړپټه وه که پټغه مېرى خوا (ع.ر.ه)

له پوژى حوته مې له دایکېوونى حه سه ن و حوسه یندا عه قیقه ی بؤ کړن.^۲

* احمدى کوپى حه نېل (ره حمه تى خواى لې بیټ) ده فېرمویت: پرسپاریان کرد له

وهې کوپى منبه ده رباره ی خه ته نه کړن له وه لامدا فېرمووی: له پوژى حوته مډا

سوننه ته، چونکه نه وه ئازارى که متره بؤ منډال و منډال له و کاته دا له شى شیوه

به نچکراوېکه و هه ست به ئازار ناکات و نه گهر له و حوته دا نه کرا نه وه ئیتر وازى لې

به پټریت تا له شى خوی ده گړیت.

* وه احمد ده فېرمویت: خه ته نه کړن له پوژى حوته مډا ئاساییه و هېچى تېدانیه .

* ئاگاداریه ک: حه سه نى به سړى و مالکى کوپى نه نه س (ره حمه تى خوايان لې بیټ)

خه ته نه کړنې منډالیان پې ناخؤش بېوه له پوژى حوته مډا چونکه لاسایى کړنه وه ی

۱ أحكام الادوية في الشريعة الاسلامية لا (۱۱۲).

۲ البیهقی فی (الکبری) (۳۲۴/۸) وابن ابی الدنيا فی (العیال) (۵۰) و (۵۸۲).

جوله‌که‌ی تێدایه و ئێمه‌ش فەرمانمان پێکراوه که سه‌رپێچیان بکه‌ین، ئه‌حمده‌ش له
 ڕیوايه‌تێکدا له‌گه‌ڵیاندايه به‌لام پاشتر ئه‌وه جێگیربووه که له‌و ڕایه‌ گه‌ ڕاوه‌ته‌وه.
 سوفیانی سه‌وری (ره‌حمه‌تی خوای ئی بیّت) خه‌ته‌نه‌کردنی له‌ پۆژی هه‌وته‌مدا پێ
 مه‌کروه‌ بووه و فەرموویه‌تی: زۆر ترسناکه له‌سه‌ر منداله‌که.^۱

ڕای دووه‌م/ ده‌لێن خه‌ته‌نه‌کردن دوا‌ده‌خریّت تا منداله‌که که‌مێک گه‌وره‌ ده‌بیّت و
 له‌شی به‌هێز ده‌بیّت:

* سه‌عیدی کوپی جوبه‌یر (ره‌حمه‌تی خوای ئی بیّت) ده‌فه‌رموێت: پرسیار کرا له
 ابن عباس (خوا لێی ڕازی بیّت) که ته‌مه‌نت چه‌ندبووه له‌و کاته‌دا پێغه‌مبه‌ری خوا
 (ﷺ) له‌ دنیا ده‌رچوو؟ له‌ وه‌لامدا فەرمووی: له‌و کاته‌دا من خه‌ته‌نه‌کرا‌بووم.
 ده‌لێ: هاوه‌لان کوپه‌کانیان خه‌ته‌نه‌ده‌کرد تا گه‌وره‌ ده‌بوون وه‌ستیان په‌یدا
 ده‌کرد.^۲

هه‌روه‌ها (لیث)ی کوپی سه‌عدو مالکی کوپی ئه‌نه‌سو زه‌یدی کوپی ئه‌سه‌لم
 (ره‌حمه‌تی خویان ئی بیّت) ئه‌م ڕایه‌یان هه‌بووه.

ڕای سێیه‌م/ ده‌لێت: کاتیکی دیاریکراو نیه بۆ خه‌ته‌نه‌کردن و پێغه‌مبه‌ری خوا
 (ﷺ) فەرمانی داوه به‌ خه‌ته‌نه‌کردن، به‌لام دیاری نه‌کردنی پۆژیکی تایبه‌تی لێوه
 سابت نه‌بووه:

* سوفیانی کوپی عویه‌ینه (ره‌حمه‌تی خوای ئی بیّت) ده‌فه‌رموێت: سوفیانی
 سه‌وری (په‌حمه‌تی خوای ئی بیّت) لێی پرسیم: ئایا هه‌یچ فەرمووده‌یه‌کت له‌لایه‌ کاتی
 خه‌ته‌نه‌کردن دیاری بکات؟ له‌ وه‌لامدا وتم: نه‌ه، لێم پرسی ئه‌ی له‌لای تو شتیکی له‌و
 جۆره‌ هه‌یه؟ فەرمووی: نه‌ه.^۳

۱ شرح السنة للبغوي (۱۱۱/۱۲) والتمهيد لابن عبد البر (۶۱/۲۱) وتحفة المودود (۳۰۷-۳۰۵).

۲ رواه البخاري (۶۲۹۹).

۳ التمهيد (۶۱/۲۱).

* له نه حمه دی کوږی ه نه بلیان پرسۍ: ئایا له چ ته مه نیکدا منډال
خه ته نه ده کړیت؟ فەرمووی: پی نازانم له و باره یه وه هیچم بیستبیت.

* (ابن منذر) یش (ره حمه تی خوی لی بیت) ده لی: له م باسه دا هیچ فەرموده یه ک
نیه به سابتی پوژیکي قه ده غه کړد بیت، کاتیکیش بؤ خه ته نه کړدن سابت نه بووه که
پشتی پی ببه ستریت، نه سلیش له شته کاند ا دروستیه تی و پڼگه پیډان به لگۍ
پیویسته و نه وانه ی له حه و ته م پوژدا خه ته نه کړدنیا ن پی باش نیه بی به لگن.^۱

که لگیک:

* (ابن عبدالبر) (ره حمه تی خوی لی بیت) ده لی: له کومه لیک له زانا یانه وه به
ته و اتوری هاتووه که وتوویانه: ئیبراهیم (سه لامی خوی له سر بیت) ئیسماعیلی کوږی
(سه لامی خوی له سر بیت) له (۱۳) سالیډا خه ته نه کړدو (اسحاق) یشی له (۷) سالیډا
خه ته نه کړد.

* ابن تیمیه (ره حمه تی خوی لی بیت) ده فەرمویت: له وه و دوا کوږانی ئیسماعیل
له سر شیوازی خه ته نه کړدنه که ی باوکیان کاریان کړدو کوږانی ئیسماعیلی له سر
شیوازی باوکیان واته له حه و ت سالیډا.^۲
شه شه م:

به لگۍ دروستی دروست کړدنې خواردن (ولیمه) له پوژی خه ته نه کړدندا:
عه رب کومه لیک ناویان له و ده عوه ته ناوه وهک (العذیر، العذیرة، الاعذار) و
خه لیلی کوږی أحمد (ره حمه تی خوی لی بیت) ده لی: (العذار) خواردنیکه دروست
ده کړیت له پوژی خه ته نه کړدندا و خه لگی بؤ بانگ ده کړیت.^۳

۱ سهیری (تحفه المودود) بکه لاپه ره (۳۰۷).

۲ تحفه المودود لا (۳۰۸).

۳ کتاب العین لا (۶۱۴).

دروستکردنی نه م خواردنه له و بڼه دروستانه په که نیسلام پیی جوانه و هاوه لانیش
کاریان له سر کردووه و خه لکیان بڼ ده عوه ت کردووه و نه وانیش چوون به دهم
ده عوه ته که یانه وه:

* القاسم (ره حمه تی خوی لی بیّت) ده لی: عائیشه (خوا لیی پازی بیّت) (۱۰۰)
دره می بڼ ناردم و پیی وتم: خواردنی پیی دروست بکه به بڼه ی خه ته نه کړدنی
کوړه که ته وه.^۱

* سالم (ره حمه تی خوی لی بیّت) ده لی: ابن عمر (خوا لیی پازی بیّت) من و نه عیمی
خه ته نه کړدو، به ارنیکیشی بڼ سهرپرین، نیمه ش دواتر له ناو منډالاندا خومان به وه
هه لده نا که له بڼه ی خه ته نه کړدمناندا به رانیکمان بڼ سهرپراوه.^۲

* البغوی (ره حمه تی خوی لی بیّت) ده لی: سوننه ته مروؤ کاتیک له لایه ن خواوه
به خششیکي ده پږیت به سهردا، سوپاسیکي به دواډا نه نجام بدات وه که ده عوه تکردن بڼ
بڼه ی ناوانان و خه ته نه کړدن و هاتنه وه خزمیکت له سه فریکي دور، هه موو نه مانه
سوننه تن و وه که سوپاس گوزارین له به رامبر نه و به خششانه ی په روډه گارډاو
سوننه تترینیان وه لیمه ی شایی و خه ته نه کړدن و که وتنه قسه یه .

هه روډه ها سه له فیش (ره حمه تی خویان لی بیّت) گرنگیان به م بڼه یه داوه و وه لامی
ده عوه تیان بڼ داوه ته وه:

* مه کحول له نافع ی پرسى (ره حمه تی خوی لی بیّت) ثایا ابن عمر (خوا لیی پازی
بیّت) ده چوو بڼ به شدارى خواردنی بڼه ی خه ته نه کړدن؟ فرمودی: به لی.^۳

۱ رواه ابن ابی الدنيا فی العیال (۵۸۶).

۲ البخاری فی الادب المفرد (۱۲۴۶) له باسی ده عوه ت له بڼه ی خه ته نکړدندا، رواه ابن ابی شیبه
(۳۱۵-۳۱۴/۴).

۳ رواه ابن ابی الدنيا فی العیال (۵۸۵).

* ه‌روه‌ها احمدی کوپی‌ه‌نبه‌ل (ره‌حمه‌تی خ‌وای لی بی‌ت) بانگ‌کراوه‌ بۆ خ‌واردنی خه‌ته‌نه‌کردن و نه‌ویش چ‌ووه‌ و له‌وێ خ‌واردوویه‌تی.^۱

شافیعی (ره‌حمه‌تی خ‌وای لی بی‌ت) ده‌فه‌رمویت: وه‌لامدانه‌وه‌ی ده‌عه‌وه‌تی شایی واجب‌ه‌، به‌لام پی‌گه‌ ناده‌م به‌وه‌ی به‌شداری نه‌کریت له‌ بۆنه‌کانی ده‌ستکه‌وتنی خانوو و زه‌وی و مندالبوون و خه‌ته‌نه‌کردن و پ‌وودای خ‌ۆش و نه‌مانه‌ وا نازانم جگه‌ له‌ (ولیمه‌ العرس) له‌سه‌ر وازلیه‌ینان و نه‌چ‌وون بۆ ده‌عه‌وه‌ته‌کانیان مرؤف به‌ گونا‌ه‌بارو سه‌رپ‌یچ‌یکار له‌قه‌له‌م ده‌دریت.^۲

* نه‌وه‌ی له‌ (عثمان‌)ی کوپی (ابی‌العاص‌) وه‌ (خوا لیتی‌ پازی بی‌ت) ده‌گیرنه‌وه‌ که‌ بانگ‌کرا بۆ بۆنه‌ی خه‌ته‌نه‌کردنی کچ‌یک و نه‌ویش نه‌پ‌ویش‌ت، وه‌ اسناده‌که‌ی لاوازه‌ و هه‌ندیک له‌ زانایان ده‌لێن نه‌گه‌ر پ‌استیش بی‌ت ه‌ۆکاره‌که‌ی نه‌وه‌بووه‌ که‌ سوننه‌ت وایه‌ خه‌ته‌نه‌کردنی کچ‌ بشاریت‌ه‌وه‌.

* بۆیه‌ له‌م باره‌یه‌وه‌ أبوزید‌ القیروانی (ره‌حمه‌تی خ‌وای لی بی‌ت) ده‌لێ: له‌ خه‌ته‌نه‌کردنی کچ‌دا گرنگ ده‌عه‌وه‌ت‌کردنی خه‌لکی نیه‌ به‌لکو گرنگ نه‌وه‌یه‌ بشاریت‌ه‌وه‌ و باسی نه‌کریت.^۳

حه‌وته‌م:

دروسته‌ له‌کاتی خه‌ته‌نه‌کردندا یاری و گه‌مه‌ بۆ منداله‌که‌ سازیک‌ریت تا نازاری له‌بیر بچ‌یت‌ه‌وه‌:

هاوه‌لان (خ‌وایان لی‌ پازی بی‌ت) هه‌ر کاتیک منداله‌کانیان خه‌ته‌نه‌ بک‌ردایه‌، بانگی گه‌مه‌ و مه‌زاقیان ده‌کرد تا به‌و ه‌ۆیه‌وه‌ منداله‌که‌ نازاری خه‌ته‌نه‌کردنه‌که‌ی ب‌یرب‌چ‌یت‌ه‌وه‌ و هه‌روه‌ها خ‌ۆشی و سرور ده‌رپ‌رینیش بی‌ت به‌بۆنه‌ی خه‌ته‌نه‌کردنه‌که‌وه‌:

۱ المغنی (۲۰۸/۱۰).

۲ الاستذکار (۵۳۶/۵).

۳ النوادر والزیادات (۳۳۸/۴).

* ام علقمه ده لئ: برازاکانی عائیشه (خوا لی پازی بیټ) خه ته نه کران، به عائیشه یان وت: ئایا گه مه و مه زاق و خو شیان بؤ بانگ نه که ین تا خه ته نه که یان له بیر بچیته وه؟ فرمودی: به لئ،

منیش جوابم نارد بؤ عه دی و ئه ویش هات بؤ لایان و دهستی کرد به گورانی وتنو سه ره له قه ی بوو که قره دریژه که ی ده له قانده وه، عائیشه ییش (خوا لی پازی بیټ) که ئه و دیمه نه ی بینی فرمودی: به سه با بپواته دهره وه شه یتانه.^۱

* عه کریمه له ابن عباسه وه (خوا لی پازی بیټ) ده گپړیته وه که کوپه کانی خه ته نه کردو منی نارد به دوا ی یاریزانیک و هات و دهستی کرد به یاری کردن له به رده میانداو له دوا پیدا چوار دره می پیدان یان سی دره م.^۲

* البغوی (ره حمه تی خوی لی بیټ) ده لئ: ده ف لیدان له شایی و خه ته نه سوراندا پښگه ی پیدراوه.^۳

*

*

*

۱ رواه البخاري في الادب المفرد (۱۲۴۷) واسناده صحيح.

۲ رواه ابن ابي شيبة (۱۹۳/۴) وابن ابي الدنيا في العيال (۵۸۷).

۳ شرح السنة (۴۹/۹).

فرموده ی هه شته م

منډالان و نویژ کړننیا ن

عن عبدالله بن عمرو (رضی الله عنه) قال: قال النبي (ﷺ) ((مُرُوا أَبْنَاءَكُمْ بِالصَّلَاةِ لِسَبْعِ سِنِينَ وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا لِعَشْرِ سِنِينَ وَفَرِّقُوا بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ))

د مړه یانې فرموده که :

(ابن أبی شیبه) له (مصنف) هکیدا (۳۴۷/۱) پړوايه تی کړدوه و أحمد له (مسند) دا (۱۸۷، ۱۸۰/۲) و (أبو داود) له (السنن) هکیدا (۴۹۵) له باسی (که ی فرمان به منډال بدریت به نویژ کړدن؟) و (الدار قطني) له (السنن) هکیدا (۲۳۰/۱) و (البغوی) له (شرح السنة) لا (۵۰۵) دا.

و ینه یی هه یه له فرموده ی سه بره ی کورې مه عبده ی جوه نه ی (خوا لئی پازی بیت) که دیسان (ابن أبی شیبه) (۳۴۷/۱) و أحمد له (مسند) دا (۲۰۱/۲) و (أبو داود) له (سنن) دا (۴۹۴) و (الترمذي) (۴۰۷) و (الدارمی) (۸۹۷/۲) و (ابن خزيمة) (۱۰۰۲) و (الحاکم) (۲۰۱/۱). فرموده که صحیحه و ترمذی و ابن خزيمة و حاکم و که سانی تریش و توویانه صحیحه.

نه و حوکمانه ی په یوه ستن به م فرموده یه وه :

یه که م :

فرموده که نه وه ده که یه نیټ که واجبه فرمان به منډال بدریت که نویژ بکات کاتیک ته مه نی له نیوان (۷) تا (۱۰) سالندانیت، پاشان فرمانی داوه به لیډانیا ن له ته مه نی (۱۰) سالیدا تا بالق بوون نه گهر ساردی و سپریان له کړدنیدا ده نواند.

سه په رشتیاری منډال (چ باوک و دایکی یان ماموستا کانی) به پر سيارن و له پوژي قیامه تدا لیپر سینه وه یان له گه ل ده کړیت نه گهر نه م فرمانه یان جی به جی نه کړدو

گه وره ترین بنه مای ئیسلا م (که نویژه) به منډاله کانیا ن نه کړدوه، وهك پیغه مبه ر
(عَلَيْهِ السَّلَام) ده فەرمویت: ((كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ))^۱

* ئیمام شافعی (ره حمه تی خوای لی بیّت) ده فەرمویت: (له سر دایک و باوک واجب ه
نه ده بی منډاله کانیا ن به جوانی دابده ن، فیری پاک و خاوی نی و ده ستوویژو نویژیا ن
بکه ن، نه گه ر فامیشی په یدا کړد ده بیّت لی بدریّت و هر کاتیک له شی گران ده بوو یا ن
کچه که که و ته سوپی مانگانه وه یا ن پانزه سالی ته و او کړد، نویژو پوژووی له سر فەر ز
ده بیّت).^۲

دووه م:

فەرمان دان به منډال به نویژ کړدن له میانه ی راهی تانیه وه یه تی، نه گه ر به منډالی
پاهات له سهری به گه وره یی نایفه وتی نی، نهك له به رنه وه ی که فەرزه له سهریا ن له و
سالانه دا واته (۷ بؤ ۱۴).

* عبدالله ی کوپی مه سعود (خوا لی پازی بیّت) ده فەرمویت: (به نویژ پی کړدن
منډاله کانتان پیاریزنو له سر خیر رایان بهی ن، چونکه خیر و چاکه عاده ت
پیوه گرته).^۳

* محمدی کوپی نه سری موره زی (ره حمه تی خوای لی بیّت) له سر نه م و ته یه ی
(ابن مه سعود) ده فەرمویت: به م فەرما یشته دا بؤ مان دهر ده که ویت که منډال پیویسته
به بچکوله یی نویژیا ن پی بکه یت تا رابین بؤ کاتی گه وره یی، چونکه نه گه ر پیش
نه وه ی فهر زیّت له سهریا ن له گه لی پاهاتن، نه وه زور ئاساییه که له کاتی گه وره بووندا
له گه لی رادین و پابه ند ده بن پیوه ی).^۴

۱ رواه بخاري (۸۹۳)، ومسلم (۴۷۵۱).

۲ شرح السنة (۴۰۷/۲).

۳ رواه عبدالرزاق (۴۷۴۲)، و(ابن ابی شیبه) (۱۶۴۱۹).

۴ قيام الليل لا (۲۴۳).

* (ابن المنذر) (ره حمه تی خوا ی لّ بیّت) ده لیت: له پیغه مبه روه (ﷺ) جیگیر بوه که فرموده ی تی: ((رفع القلم علی ثلاثة: عن الصبي حتى یحتلم)) واته: که له می گونا ه نو سین له سر سی که س ه لگیراوه یه کیکیان منډال تا باق ده بیّت، که واته نویژی ه ی نی و ه موو نویژه کانی تر واجب نیه له سر منډالیک که باق نه بو بیّت به به لگی قورثان و فرموده و کډه نگی زانایان^۱

سیته م:

له سوننه تی پیغه مبه ردا (ﷺ) هاتوه که سر په رشتیار - دایک و باوکی - منډال له سر یانه له منډاله کانیان پېرسنه وه و دهر باره ی نویژه کانیان پېرسینه وه یان له گه ل بکن:

* (ابن عباس) (خوا لیس پازی بیّت) ده فرمودیت: شه ویکیان له مالی پوری مه یمنه م مامه وه، که نیواره پیغه مبه ری خوا (ﷺ) هاتوه به مال وه ی فرمودو: ((أصلی الغلام)) واته نه م منډاله نویژه که ی کردوه؟ وتیان: به لی.^۲

نوسر ده لی: نه مه ش جیگای داخ و نه سه فه که له م پوژگار ه دا زوری موسلمانان (مه گه ر نه وانه ی خوا په حمی پی کردون) که سر په رشتیاری منډاله کانیان له کاروباری دنیایی وه ک خواردن و خواردنه وه و جلو به رگو شتی تر لییان ده پېرسنه وه ..

ده بیینی کابرا دوا ی نه وه ی چه ندان کاتزمیر له مال دوور که وتوته وه هه که دیته وه ده بیینی ه موو منډال کانی خه وتوون نیتر نه و پرسیاره ی پیغه مبه ریان لّ ناکات (ﷺ) که فرموده ی تی: ((ثایا نویژه کانیان کردوه؟)) به لکو ده پرسیت: نه وه نانیان خواردوه یان چه ند پرسیاریکی تر که هیچ په یوه ندیان به کاروباری نیسلامه تی

۱ الاوسط (۱۶-۱۵/۴).

۲ رواه أبو داود (۱۳۵۶).

مندال کانیانه وه نیه! دهی سهیری نه م دوو پرسیاره بکه و بزانه چ جیاوازیه کی گوره به دی ده که یت له نیوانیاندا، دهی خوا په حم بکات به سه رهنجامی نه م نوممه ته.

چوارهم:

هر که سیك فرمان نه دات به نویژ کړدن له ناو مال که یداو نویژ نه کات به منډال کانی له لای ژوریک له زانایان ده بیټ سزا بدریټ به سزای ته میکاری که پیی ده وتریت (تعزیر).

* (ابن تیمیه) (رحمتهی خوی لی بیټ) ده فرمویت: (واجبه له سه هر که سیك که خه لکی به قسهی ده که ن فرمان به ژیرده سته کانی بدات به نویژ کړدن ته نانه ت نه و منډالانه یش که هیشتا بالی نه بوون، چونکه پیغه مبر (ﷺ) ده فرمویت: فرمان بدن به سه ر مندال کانتان له ته مهنی حوت سالیه وه ده ست بکه ن به نویژو له ده سالیه وه به دواوه سزایان بدن له سه ری و نه گه ر گه وره یش بوون کوپان و کچان پیکه وه مه خه وینن)).^۱

هر که سیك مندالیکی خوی یان هه تیویک یان کوپی که سیکی تر، فرمان ده رنه کات به سه ریاندا به نویژ کړدن نه وه سزای گه وره کان ده دریټ نه گه ر فرمان به بچو که کان نه دن بوی نویژو سزایه کی ته می نامیزی توند ده دریټ چونکه سه ریچی خواو پیغه مبره که ی کردوه)^۲

پینجهم:

هر له سوو ربوون و گرنگی دانی سه له فی صالح (خوایان لی پازی بیټ) به نویژو خوا په رستی منډال کانیان نه وه بوو هر له منډالیه وه فیری الحمد لله و تحیات و هه موو زیکره کانی تریان کردوون له پیش حوت ساله که ی ته مه نیشیان وه:

۱ مجموع الفتاوی (۲۲/۵۰-۵۱).

۲ هه مان سه رچاوه ی پیشوو

* نافع له (عبداللهی كوپى عمر) وه (خوا لیى پازى بیټ) ده گټړېته وه كه فهرموویه تی: (يُعَلِّمُ الصَّبِيَّ الصَّلَاةَ اِذَا عَرَفَ يَمِيْنَهُ مِنْ شِمَالِهِ)^۱ واته: ده بیټ منډال فیږى نویژ بكریت له و ده مه ی كه پاست و چه پی خوی ده زانیت.

* هشام له عوره وه ده گټړېته وه نه ویش له باوكیه وه (خوا لیى پازى بیټ) كه هر كاتيك منډالیکى فامی په یدا ده كړد فیږى نویژى ده كړد.

* جوندوبی كوپى ثابت (ره حمه تی خواى لی بیټ) ده فهرمویت: (پیشینه كانى نیمه منډاله كانى خویانیا ن فیږى نویژ ده كړد كاتيك بیان توانیا په تا ژماره (۲۰) بژمیرن).^۲
شه شه م:

ده بیټ منډال هان بدریت بؤ نویژو حه زى تیا دروست بكریت كه به رده وام له مزگه وندا نه نجامی بدات و ئافه رین و به خشش و دیارى پی بدریت تا زیاتر پابیت له سر نویژ به مه رجیک دیاریه كان شتى به سودو شه رعى بن.

* عائشه (خواى لی پازى بیټ) ده فهرمویت: (كُنَّا نَأْخُذُ الصَّبِيَّانِ مِنَ الْكِتَابِ فَنَقْدِمُهُمْ يَصْلَوْنَ لَنَا شَهْرَ رَمَضَانَ وَنَعْمَلُ لَهُمُ الْقُلِيَّةَ وَالْخَشْكَنَاتِ)^۳ واته: نیمه وه ئافه رتان له شه وانی په مه زاندا په كيك له منډاله قورشان خوینه كانمان ده هیټاو به رنویژیمان پی ده كړدو له پاشان خواردن و -خه شكه نانمان- پی ده دان) كه وه كيك یان كولیچه ی نه مړویه.

* زیاد ده لی: زوبیدی نه یامی (ره حمه تی خواى لی بیټ) بانگبیرى مزگه وته كه ی خویان بوو، به منډالانى كه په كى ده ووت ورن بؤ نویژ دواپی گویژتان ده ده می، نه وانیش ده هاتن و نویژیان ده كړدو پاشان ده وریان لی ده دا بؤ گویژ خواردن، نیمه ویش

۱ رواه عبدالرزاق (۱۵۳/۴).

۲ ابن أبي شيبة (۳۴۷/۱-۳۴۸). والعيال لابن أبي الدنيا (۴۶۳/۱).

۳ رواه ابن المنذر في الاوسط (۱۹۳۶/۱۵۰/۴).

پیمان د ه ووت: بڼه م کاره ده که یت؟ له وه لاما ده یفه رموو: ده چیم کړدووه ته نها
 نه وه نه بیت بابی پینج درهم گوږم بڼه کړیون و به و هویه وه له سره نویژ کړدن و
 هاتوچوی مزگه ووت رایان ده هیتم^۱

حه و ته م:

مندالیک که فامی په یدانه کړدووه و نازانی ناگای نویژو ده ستونیژو تارات گرتن نیه،
 نابیت فرمانی نویژی به سرده بدریت و نابیت له پیزی نویژگه راندا بوه ستینریت له کاتی
 نویژدا..

نه م کاره ش باوکان به غه له ت یتگه یشتون لیو واده زانن چاک ده که ن
 منډاله کانیا ن ده هیتم بڼه مزگه ووت که هاوار هاوار ده که ن و به به رده می نویژگه راندا دین و
 ده چن له وه لانه:

۱- له ریزه کاند ده یوه ستینی نه ویش له نیوه ی نویژه که دا تاقه تی نامینی و
 راده کات به به رده م نویژگه ره کاند به م و لادا چونکه منډال هه و سه له ی وه ستانی نیه.

* عبدالله ی کوپی عمر (خوایان لی پازی بیت) له پیغه مبه ری خواوه (ﷺ)
 ده گیتپته وه که فرمودیه تی: ((من وصل صفاً وصله الله ومن قطع صفاً قطعه الله))^۲
 واته: هر که سیك پیزیک بگه یه نیت به یه ک، خوایش نه وه ده گه یه نیت و هر که سیش
 پیزیک تیک بدات یان نیوانی تیبخات نه وه خوایش نه و تیک ده دات و نیوانی تیده خات.

۲- منډال له وه ته مه نه دا زور عه جول و جموجول که ره و نازاری نویژگه ران ده دات
 سه ریان لی تیک ده دات و خشوعیان ناهیلایت.

۱ رواه أبو نعیم فی الحلیة (۳۱/۵).

۲ رواه أحمد (۹۷/۲-۹۸)، وابن خزيمة ۱۵۴۹ إسنادہ صحیح.

هەشتەم:

دەبىت مىندال كە فەرمانى نوێزى بە سەردا دەدرىت، فێرى چۆنەتى كۆرە كەشى بکرىت لە سەر شىوازى نوێزى پێغه مەبرى خوا (ﷺ) و دەبىت لە سەر نە كۆرەنى يان فەوتاندنى لىپرسىنە وەى لە گەل بکرىت و ئەگەر پىوستىشى كۆر لىى بدرىت لە سەرى. چونكە پێغه مەبرى خوا (ﷺ) و سە لە فى صالح لە دواى ئەو زۆر سووربوون لە سەر ئەوەى كە چۆنەتى ئە حكام و ئادابە كانى نوێزىان فېرىكە و لە سەر نە كۆرەنى تەمىيان بکەن.

هەموو زانايان لە سەر ئەو ئەو ئەو نەبىت بەبىت مىندال بەبى دەستنوێز نوێز بکات.^۱
 * (أبو عالىه) لە (ابن عباس) وە (خوای لى پازى بىت) دەگىر تەو دەلى: (ابن عباس) فېرى چۆنەتى ركوع بردنى دە كۆرە وەك چۆن پێغه مەبرى خوا (ﷺ) پىشتەر فېرى كۆرەبوون، بە جۆرىك ركوعى دە برد بۆمان كە ئەگەر تەكە ئەو ئەو لە سەر پىشتى دابنايه نە بۆ پىشە وەو نە بۆ دواو نە دە پىشت^۲

* (ابن عباس) (خوای لى پازى بىت) دە فەرمودىت: (كان رسول الله (ﷺ) يعلمنا التشهد كما يعلمنا السورة من القرآن)^۳ واتە: پێغه مەبرى خوا (ﷺ) (تە حیاتى فېرە كۆرە وەك چۆن سورەتى قورئانى فېرە كۆرە).

* (أبو مالك الاشعري) (خوای لى پازى بىت) هۆزە كەى خۆى كۆرە وەو پىى دەووتن: ئەى خزمانى ئە شەرى خۆتان و مىندال و خىزانە كانتان كۆبىنە وە تا نوێزى پێغه مەبرتەن فېرىكەم وەك چۆن لە مەدىنە نوێزى بۆ دە كۆرە، هەموو هۆزە كە كۆرە بوونە وەو لە بەر چاويان دەستنوێزىكى دەگرت زۆر بە تەواوەتى، تا خۆر كەوت

۱ فتح الباري (ابن رجب) (۳۰/۸).

۲ رواه الطبراني في المعجم الكبير (۱۵۹/۱۲) (۱۲۷۵۵).

۳ رواه مسلم (۸۳۳).

به و دیواو سیپه‌ری هاته‌وه، هه‌ستاو بانگیکی دا، خه‌لکه‌که‌ی پیزکرد بۆ نویژی کومه‌ل
به‌جۆرک پیاوان له‌ پېشه‌وه و منډالان له‌ دوا‌ی ئه‌وان و ژنانیش له‌ دوا‌ی ئه‌وانه‌وه داناو
پاشان قامه‌تی کرد خوی چووه پېشه‌وه و به‌رنویژی بۆ کردن)^۱

* (عمران الضبی) ده‌لئ: سوفیانی سه‌وری (ره‌حمه‌تی خوا‌ی لئ بیټ) دای به‌لای
زیادی کوپی کثیردا که‌ کومه‌لئ منډالئ پیز ده‌کرد بۆ نویژو ده‌یووت: (پیک پاوه‌ستن و
پیزین و شان و په‌نجه‌ پیتان پیکه‌وه بنووسین، خۆت به‌لای قاچی چه‌پتا بخه، لای
راست قیت بوه‌ستینه، ده‌سته‌کانتان بخه‌نه سه‌ر ئه‌ژنوکانتان و سلّو مه‌ده‌نه‌وه تا
نیما‌م سلّوی دووه‌م ده‌داته‌وه).

سوفیانی سه‌وری (ره‌حمه‌تی خوا‌ی لئ بیټ) سه‌یری ده‌کردن و پاشان فەرمو‌ی:
(پیم‌ که‌یشته‌وه که‌ په‌وشت و هه‌لس و که‌وتی جوان، توپه‌بووونی په‌روه‌ردگار
داده‌مرکینته‌وه)^۲.

تویه‌م:

هه‌روه‌ها ئه‌گه‌ر منډال نویژی ده‌فه‌وتاند یان به‌ ناته‌واوی ده‌یکرد له‌پاش فی‌رکردن
یان به‌چاوی سوک سه‌یری ده‌کرد، ده‌بیټ ته‌می بکریټ چونکه‌ سه‌له‌فی صالح ئه‌ده‌بی
منډاله‌کانیان داداوه‌و لی‌یان ده‌دان ئه‌گه‌ر وه‌ک شیوا‌زی سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ)
نویژیان نه‌کردایه:

* مواهید (ره‌حمه‌تی خوا‌ی لئ بیټ) ده‌گیړته‌وه و ده‌لئ: جاریکیان عمری کوپی
خطاب (خوا‌ی لئ پا‌زی بیټ) چاوی که‌وت به‌ یه‌کیک له‌ کوپه‌کانی نویژی ده‌کردو سه‌ری

۱ رواه أحمد (۳۴۳/۵).

۲ رواه ابن ابی الدنيا في العیال (۳۱۵).

بردبوویه‌وه بۆ پشته‌وه‌وه په‌لکه‌کانی کردبوو به‌ه‌ناو خستبوویه‌وه ته‌وقی سه‌ری!
عمریش چوو بۆی وا پایکیشت کوپه‌ له ترساندا له‌هۆش خۆی چوو.^١

* مواهید (ره‌حه‌تی خوای لی بی‌ت) ده‌گێڕێته‌وه‌وه ده‌لی: حوزه‌یفه (خوا لیی
پازی بی‌ت) دای به‌لای کوپیکیدا نوێژی ده‌کردو په‌لکه‌کانی بۆ ته‌وقی سه‌ری به‌رز
کردبوویه‌وه، زۆر نا‌په‌حه‌ت بوو، داوای شفره‌یه‌کی تیژی کردو بۆیان هێناو یه‌ک
په‌لکه‌یانی بپێ و پاشان وتی: ئه‌گه‌ر هه‌زت کرد خۆت ئه‌ویشیان بپه‌وه‌وه ئه‌گه‌رنا
بیپێله‌ره‌وه.^٢

* (إبن عباس) (خوای لی پازی بی‌ت) ده‌گێڕێته‌وه‌وه که پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)
فه‌رموویه‌تی: ((امرت أن اسجد على سبعة، ولا اكف شعراً ولا ثوباً)).^٣ واته: فه‌رمانم پێ
دراوه له‌کاتی کړنووشدا هه‌وت جیگام بکه‌وێته سه‌ره‌وی، نه‌ قژم و نه‌ جله‌کانم
کۆنه‌که‌مه‌وه).

* قه‌یسی کوپی عوباد (ره‌حه‌تی خوای لی بی‌ت) ده‌لی: به‌ره‌و شاری مه‌دینه
که‌وتمه‌ پێ به‌و هیوایه‌ی چاوم به‌ هاوه‌لانی پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) بکه‌وێت له‌ناویاندا که‌سم
ئه‌وه‌نده‌ی ئوبه‌ی کوپی که‌ب خۆشه‌وێست، قامه‌ت کراو، عمری کوپی خطاب و هه‌موو
هاوه‌لان هاتن بۆ نوێژو من له‌ پیزی یه‌که‌مدا وه‌ستام، پیاویک هات و سه‌یری هه‌موو
خه‌لکه‌که‌ی کردو ته‌نها منی نه‌ناسیه‌وه شانی گرتو بردمی بۆ پیزی دواترو خۆی چوو
جیگا که‌م، نه‌مزانی ئه‌و نوێژه‌م چۆن کرد، کاتیک لێبوویه‌وه پووی تیکردم و وتی: ئه‌ی
گه‌نج، پێت ناخۆش نه‌بی‌ت که‌ وام کرد، له‌ نه‌زانینه‌وه نه‌مکرد به‌لکو پێغه‌مبه‌ری خوا

١ رواه عبدالرزاق (٢٩٩٢).

٢ رواه عبدالرزاق (٢٩٩٥).

٣ رواه البخاري (٨١٦).

(عليه السلام) پټی ده فەرمووین: ((کونوا فی الصف الذی یلینی)) منیش سهیری خه لکه که م کرد هه موویم ناسی جگه له تو.^۱

* نیمام نه حمده (ره حمه تی خوی لی بیت) ده رباره ی نه وه ی که نوبه ی کوپی که عب (خوی لی پازی بیت) قه یسی کوپی عوباده ی برده دواوه ، هؤکه ی نه وه بوو که قه یس منډال بوو.^۲

منیش ده لیم نه مه به لکه یه له سر نه وه ی که منډال نه گهر له پیزی یه که مډا بوو دروسته بخړیته وه پیزی دووهم، هه موو سه له فی صالح له سر نه مه بوو و بپروا ناکه م نه یار ټکیان بوو بیت له م مه سه له یه دا.

* (ابن صهیب) ده لی: (هه ردو زانا (زرّ وأبو وائل) نه گهر نیمه یان له پیزی یه که مډا بدیا یه ده یان کړینه دواوه بؤ پیزی دووهم له بهر نه وه ی منډال بووین).^۳

* (محاریب) ده لی: هه کاتیک سوفیانی سه وری منډال ټکی بدیا یه له پیزی یه که مډا لیی ده پرسى ئایا بالق بوویت؟ نه گهر بیووتایه: نه خیر ده یووت: بپړ دواوه بؤ پیزی دووهم.^۴

* محمدی کوپی سیرین (ره حمه تی خوی لی بیت) ده فەرمویت: (نیمه منډال بووین نه گهر له نوږډا پټیکه نینایه (مامؤستایانمان) نوږډه کانیا ن پټی دووباره ده کړینه وه)^۵

* عمری کوپی عبدالعزیز (ره حمه تی خوی لی بیت) ده فەرمویت: نیمه منډال بووین له مه دینه نه گهر له نوږډا ده ستمان بهرز بکړدایه ته وه ته مییان ده کړین.^۶

۱ رواه عبدالرزاق (۲۴۶۰)، وأحمد (۱۴۰/۵)، وابن خزيمة (۱۵۷۳)، وحديث صحيح.

۲ بدائع الفوائد (ابن قيم) (۸۱/۱۳).

۳ رواه ابن أبي شيبة في (المصنف) (۴۱۳/۱).

۴ رواه ابونعيم في الحلية (۱۵/۷).

۵ رواه ابن أبي شيبة (۳۸۸/۱).

۶ رواه البخاري في رفع اليدين (۱۷).

* له مروانی کوږی عبدالعزیزه وه ده گټړنه وه که عمری کوږی عبدالعزیزی کوږی نارد
 بؤ مه دینه تا له وی نه ده بو په وشتی بهرز فیږ بیټ، بؤ نه و مه به سته دایه ده سستی زانا
 (صالحی کوږی کیسان) تا ناگای لی بیټ، به رده وام نویژه کانی به کومه ل پی ده کرد
 به لام جاریکیان له نویژدا دواکه وت، صالح لی پرسی: بؤچی دواکه وتی؟ وتی:
 قزدا هینه ره که م قزی داده مینام و صالح وتی: یانی وات لی هاتووه قز داهینانه که ت
 خوشه ویستتر بوو تا نویژه که ت؟! بؤیه نه م هه والهی نارد وه بؤ باوکی و باوکیشی
 پیاوکیکی نارد بؤ مه دینه و پای سپارد که قسه ی له گه ل نه کات تا سه ری سفر ده کات)^۱

* مواهید (ره حمتی خوی لی بیټ) ده فەرمویت: گویم له هاوه لیکي پیغه مبه ری
 خوا بوو (ﷺ) وا ده زانم یه کیک بوو له به شدارانی جه نگی به در، به کوږه که ی خوی
 وت: فريای نویژ که وتیت له گه لماندا؟ وتی: به لی، وتی: فريای (الله اکبر) ی ئیمام
 که وتیت؟ وتی: نه خیر! باوکی پی پی وت: نه وه ی له ده ستست چو له (۱۰۰) حوشر
 باشر بوو که هر هه موویان چاوه پره ش بوونایه.^۲

نه م ش هه ندیک بوو له په وشت و ه لئس و که وتی سه له فی صالحان له گه ل
 منډاله کانیا ن کاتیک سار دیا ن نواند بیټ له نویژه کاندا.

ده یه م:

هؤیه کی سه ره کی فه وتان دنی نویژ له لایه ن منډالانه وه و نه زانینی شیوازی دروستی،
 ده گه ریته وه بؤ نه و که سه ی که سه ره شقی چاک و صالح به دی ناکن له ماله کاندا که
 هه دی و پینماییه کانی پیغه مبه ر (ﷺ) جی به جی بکن له نویژدا و نه وان چاویان لی
 بکن به لکو پیچه وانه ی سوننه تی پیغه مبه ریا ن لی ده بینین.

۱ رواه ابن عساکر فی تاریخ دمشق (۱۳۶/۴۵).

۲ رواه عبدالرزاق (۲۰۲۱).

* (فضیل) ی کورې (عیاض) (ره حمه تی خوی لې بیت) ده لې: مالیکي کورې دینار پیاوړکی بینی له نویژدا هه لې ده کړد، فرمووی: چهند به زه یم به منډاله کانیدا دیته وه؟! وتیان: نه ی باوکی یه حیا، سهیره نه و پیاوه نازانیت نویژ بکات که چی تو به زه بیت به منډاله کانیدا دیته وه!! فرمووی: نه مه گوره یان بیت و له مه وه شت وهریگن!

یا زه هم:

له فرموده که دا وا دیاره ده بیت کورپان و کچان له یه ک جیا بکړینه وه له کاتی خه وتندا به لام مانای نه وه شی لې وهرده گریټ که کورپان و کورپان و کچان و کچانیش ده بیت پټکه وه نه خه ون له ژیر لیغه یه کدا:

* احمدی کورې حنبل (ره حمه تی خوی لې بیت) ده فرمویت: (له یه کتری جیا ده کړینه وه له کاتی خه وتندا، کورپان و له کورپان و کچان له کچانیش، چونکه له (۱۰) سالی به دواوه حه زو ئاره زوو ده خروشیټ)^۲

دوازه هم:

له فرموده که شدا نه وه ده گه یه نیت که ده بیت منډال فیږی ئادابی خه وتن بکریټ به و شیوه یی له پیغه مبه ری خوا (ﷺ) و سه له فی صالحه وه گه یشټوته ده ستمان:

* عبدالله ی کورې عه مر (خوایان لې پازی بیت) ده لیت: پیغه مبه ری خوا (ﷺ) هه ندیک دووعای فیږ ده کړدین که پیش خه وتن بیخوینین بؤ ترس شکاندن وه ((بسم الله، أعوذ بكلمات الله التامة، من غضبه وعقابه وشر عباده، ومن همزات الشياطين وان

۱ رواه ابو نعیم فی الحلیة (۲/۳۸۳).

۲ احکام النساء (۸۱) (لأحمد بن حنبل).

یحضرین)) عبدالله به رده وام نه م دووعایه ی فیږی نه وه کانی ده کړد نه وانه ی بالق بوون که پیش خه و تن بیخوینن^۱.

* نبراهیمی نه خه عی (ره حمه تی خوای لی بیت) ده فەرمویت: (ماموستا کانمان کاتیک منډال بووین فەرمانیان پی ده داین که پیش خه و تن له ناو جیگه کانماندا (۳۳) (سیحان الله) و (۳۳) الحمد لله و (۳۴) الله اکبر و هه ردو سورده تی ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ﴾ و ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾ بخوینن^۲

* همیده خزمه تکاری نازاد کراوی عمری کوپی عبدالعزیز (ره حمه تی خوای لی بیت) ده لیت: نه یه لیت کهه کانم به دهمه بخون، چونکه شیتان به نیازه له و حاله ته دا شتیکیان پی بکات^۳ (واته توشی گونا هیان بکات)

سیژده هم:

هه ندیک له زاهیرینه کان وا ده زانن که منډال تا نه بیت به ده سال نابیت لی بدریت له سر نویژنه کړن!

ناته وای و ناراستی نه م وته یه شارواه نیه، چونکه منډال هه ر ده بیت ته می بکریت، له کاتیکدا که فامی هه بیت و له مانای لیدان تی بکات.

ته نانه ته و بچوونه ی که ده دریت پال سه له ف گوايه وتوویانه:

منډال لی ناگیریت هه رچی بکات وه ک ناره ق خواردن و قومار کړدن و شکاندنی شتی خه لک و جنیودان به دایک و باوکی خوی یان خه لکی و سه ریچی و بی گوئییه کانی و نابیت له سر نه م لی بدریت!! پیش ته مه نی (۱۰) سالان!!.

۱ له مه ولا سه رچاوه کی باس ده که یین.

۲ رواه ابن ابی شیبه (۲۴۸).

۳ رواه ابن ابی شیبه (۲۸۳/۴).

نادروستی ئه‌م بۆچوونه‌ شاراوه‌ نیه‌ له‌ لای په‌روه‌رده‌کاران و مامۆستایان چونکه‌:
 هه‌ر له‌ سه‌له‌فی صالح زۆریك هه‌بووه‌ كه‌ ته‌میی منداڵه‌كانیان كردوو له‌ لایان داوێ و هه‌ك:
 * عبدالله‌ی كۆپی زبیر (خوا لێیان پازی بی‌ت) دای له‌ منداڵێكی بچوك، خه‌لكی
 چوارده‌وری وتیان: نه‌ده‌بوا لێت بدایه‌ و باشت نه‌كرد، تۆ له‌ منداڵێك ده‌ده‌یت كه‌ هه‌شتا
 هه‌یج حوكمێكی له‌ سه‌ر نیه‌؟ له‌ وه‌لامدا فه‌رمووی: هه‌ستم كرد كه‌ زه‌ره‌رو قازانجی خۆی
 ده‌زانیت بۆیه‌ پێم خۆشه‌ ئه‌ده‌بی جوانی دا‌ده‌م.^۱
 * ئه‌حمه‌دی كۆپی حه‌نبه‌ل (ره‌حه‌مه‌تی خوای لێ بی‌ت) ده‌فه‌رمویت: (ئه‌گه‌ر منداڵ
 بچوك بوو نه‌یده‌فامی دروست نیه‌ لێی بدریت).^۲
 به‌لام لێدانی منداڵ مه‌رجی خۆی هه‌یه‌ له‌ شه‌رعداو ده‌بی‌ت په‌چاوبكریت ئه‌گه‌رنا
 زیانی له‌ سوودی زیاتر ده‌بی‌ت.

*

*

*

۱ رواه ابن عساكر في تاريخ دمشق (۲۸/۲۰۰).

۲ الاداب الشرعية (۱/۴۵۱).

فهرموده ی نویږم

هه لگرتنې منډال له نویږدا

عن ابي قتادة (رضي الله عنه) صاحب رسول الله (ﷺ) قال: بينما نحن ننتظر رسول الله (ﷺ) للصلاة في الظهر أو العصر، وقد دعاه بلال للصلاة، اذ خرج الينا وأمامه بنت أبي العاص بنت إبنته على عنقه، فقام رسول الله (ﷺ) في مصلاه، وقمنا خلفه، وهي في مكانها الذي هي فيه، قال: فكبر، فكبرنا، قال: حتى إذا أراد رسول الله (ﷺ) ان يركع اخذها فوضعها ثم ركع وسجد، حتى إذا فرغ من سجوده، ثم قام، اخذها فردها في مكانها، فما زال رسول الله (ﷺ) يصنع بها ذلك في كل ركعة حتى فرغ من صلاته)).
مانای فهرموده که:

واته: (نه بو قتاده) (خوا لیلی پازی بیت) هاوه لی پیغه مبهری خوا بوو (ﷺ) ده گنږیتته وه و ده لی: له کاتیکدا نیغه چاوه پوانی قدومی پیغه مبهری خوامان ده کرد (ﷺ) له مزگوت تا به نویژیمان بۆ بکات، له نیوه پۆ یان عه سر، که بیلال ناگاداری کرد بۆ نویژ، له نا کاو پیغه مبهری خوا (ﷺ) هاتو نومامه ی کچی نه بی عاص که کچه زای بوو و به قه لادوشکانیه وه بوو، هر بهو شیوه یه پیغه مبهری خوا (ﷺ) چووه مینه بهر که وه و هر کچه که شی به قه لادوشکانه وه بوو (الله اکبر) ی نویژدابه ستنی کردو و نیغه یش نویژمان دابه ست، هر که پیغه مبهر (ﷺ) ویستی بجیت به رکوعدا له ته نیش خوی کچه که ی داناو له پاش ته واو بوونی سوژده هه ستایه وه بۆ پکاتی دووم منډاله که ی هه لگرتنه وه و خسته یه وه قه لادوشکانی، هر بهو شیوه یه ی کرد تا ته واو بوونی نویژه که).

دهره ی نانی فهرموده که:

بوخاری (۵۱۶) له باسی هه لگرتنې منډال له نویژدا، مسلم (۱۱۴۹) به کورتی، أبو داود (۹۱۷-۹۲۰) له باسی نیشکردن له نویژدا، وشه کان هی نه وه، النسائی (۱۲۰۴-۱۲۰۵) له باسی بردنی کورپه بۆ مزگوت، (ابن خوزه یمه) له (صحیح) ده که یدا (۷۸۳) له (باسی نویژکردن به جل و بهرگی منډاله وه) هیناویانه.

نوه فرمان ووانانې له فرموده وږده گیریت:

په که م:

فرموده که نوه ده که یه نیت که دروسته منډالی بچوک به باوه شه و بگیریته له کاتی نویژدا.

* (ابن جریر) ده لی: له ماموستا (عطا) م پرسى ثایا ئافرهت ده توانیت له نویژدا منډاله که ی بگیریته به به رڼکیه وه بؤ شه ی نه گری؟ فرمودی: به لی: چونکه پیغه مبهری خوا (علیه السلام) له نویژدا حه سنی گرتوه به باوه شه وه هر کاتیک چوویت بؤ سوژده له سهر زهویه که دایناوه، ده لی: وتم: له نویژی فره کاندابوو؟ فرمودی: دلنیانیم).^۱

نوسر ده لیت: به دلنیاییه وه له پیغه مبهری خواوه (علیه السلام) پیمان گه یشتوه که نومامی له باوه شدابوو وه له نویژی فره زیشدا بوه وه فرموده که ی قه تاده (خوا لی پازی بیت).

* نه بوبه کر (الاثرم) (ره حمه تی خوی لی بیت) ده لی: گویم له ابو عبدالله (واته احمدی کوی حه نبل) (ره حمه تی خوی لی بیت) پرساری لی کرا دهریاره ی ثایا پیاو ده توانیت له نویژدا کوره که ی به باوه شه وه بیت؟ له وه لامدا فرمودی: به لی و به لکه ی فرموده که ی قه تاده ی هینایه وه)^۲

دووه م:

به م فرموده یه دا بزمان دهرده که ویت که ده ست دان له کچی بچوک ده ست نویژ ناشکیتیت (له سهر پای نه وانه ی که ده لیتن ده ست دان له ئافرهت ده ست نویژ ده شکیتیت).

۱ رواه عبدالرزاق (۳۲۸۶).

۲ الاستذکار (۲/۲۴۹) الاوسط (ابن المنذر) (۳/۲۷۷).

* (ابن المنذر) (ره‌حمه‌تی خوای لی بیئت) ده‌باره‌ی فرموده‌که‌ی پیغه‌مبه‌ر (علیه‌السلام) هه‌لگرتنی ئومامه له نوێژدا ده‌فرمویت: (ئه‌مه به‌لگه‌یه له‌سه‌ر وته‌ی زۆریه‌ی زانا‌یان (که له‌ناویاندا شتیکی پوون و ئاشکرایه که هه‌لگرتنی کچی بچکۆلانه به‌ده‌رنیه له‌وه‌ی ده‌ستی به‌ر پیستی نه‌که‌و‌یت و خۆی ده‌بیئت له‌گه‌ڵ ده‌ست‌نوێژ شکاندا ده‌ست‌نوێژ بشوریت‌وه ده‌ی ئه‌گه‌ر فرز بیئت ده‌بیئت به به‌لگه‌وه فرز بک‌ر‌یت.

به‌لام خه‌لکی له کۆن و نویدا خوویان پیوه گرت‌وه که مرۆف ده‌ست ده‌کاته ملی دایکی و نه‌نکی خۆی و که‌که‌ی ماچ ده‌کات له بابی سۆزو به‌زه‌ییه‌وه ده‌ست‌نوێژ گرته‌وه‌شیا‌ن بۆ دانه‌ناوه، ئه‌گه‌ر ده‌ست‌نوێژی بشکاندایه ئه‌وه زانا‌کان له‌و باره‌وه قسه‌یان ده‌کرد وه‌ک چۆن له باسی به‌رکه‌وته‌نی پیستی پیاو له ژنی خۆی به‌ درێژی باس‌کراوه).^۱

سێیه‌م:

له‌م فرموده‌یه‌دا ئه‌وه‌مان بۆ ده‌رده‌که‌و‌یت که پێگه‌دراوه له جل و به‌رگی منداله‌که نه‌کۆلینه‌وه به ئاشکرا نوێژ پییه‌وه دروسته مه‌گه‌ر پیسی ئاشکرای پیوه‌بیئت.

* ابن خوزه‌یمه (ره‌حمه‌تی خوای لی بیئت) ده‌فرمویت: باسی پێگه‌ پێدان به نوێژکردن به جل و به‌رگی منداله‌وه، مه‌گه‌ر به ئاشکرا پیسی پیوه‌بیئت، چونکه به فرموده‌که‌ی هه‌لگرتنی که‌که‌ی زه‌ینه‌بدا (خوا لێی پازی بیئت) دیاره که ئه‌گه‌ر نوێژکردن به جل و به‌رگی منداله‌وه دروست نه‌بووایه هه‌رگیز هه‌لی نه‌ده‌گرت له نوێژدا، هه‌چ جیاوازیه‌کیش نیه له‌نیوان جل و به‌رگی پیس و نیوان هه‌لگرتنی جل و به‌رگی پیس له نوێژدا.^۲

* هه‌روه‌ها ابن المنذر (ره‌حمه‌تی خوای لی بیئت) له (ال‌اوسط) دا (۶۵-۶۴/۵) دا هه‌یناویه‌تی.

۱ (تحفة المودود) لا (۳۷۴). الاوسط (۱۳۰/۱-۱۳۱).

۲ ابن خزيمة في صحيحه (۳۸۳/۱).

چواره م:

به م فرموده یه دا دیاره كه دروسته منډالې بچوك خوار ته میز په یداكړدن و فامگرتن
بېرېته مزگه وته وه... به م به لگانه ی خواره وه دا:

* (ابو هریره) (خوا لئی پازی بیټ) ده فرمویت: له گال پیغه مبهری خوا (ﷺ)
نویژی عیشامان ده كړد، هر كاتيك پیغه مبهر (ﷺ) بچوايه به سوژده دا حه سەن و
حسەین (خوایان لی پازی بیټ) ده چوونه سەر پشتي موباره کی و نه گەر بیویستایه
هه ستيته وه به سوکی دايدەنانه سەر زهویه كه و هه ركه ده چووه سوژده، ده چوونه وه
سەر پشتي، كاتيك له نویژ بوویه وه به كيكی له م لای خوی و نه وی تری له ولای خوی وه
دانا، منیش چومه خزمه تی وتم: نه ی پیغه مبهری خوا (ﷺ) بیان به مه وه لای
دایکیان؟ فرموی: نه، له و كاته دا یه ك بریقه دای له سەر زهوی دنیا پۆشن بوویه وه،
پیغه مبهر (ﷺ) فرموی: ئاده ی برۆنه وه بۆ لای دایكتان و تا خویان كړد به مالدا
پووناكیه كه به رده وام بوو.^۱

* عبدالله ی كړی شداد له باوكیه وه ده گيړپته وه و ده لی: له یه كيك له نویژه كانی
نیوه پۆیان عه سربوو هات بۆ مزگه وت و حه سەن و حه سەینی به باوه شه وه بوو، كاتيك
پیغه مبهر (ﷺ) چووه مینه به ره كه وه نویژی دابه ست هه ردوو منډاله كه ی له پال خویدا
دانا، كاتيك چو به سوژده دا (سوژده كه ی زۆری خایاند)

ده لی: من خۆم پی نه گيړاو سه ريكم به رزكړده وه ده بینم هه ردوو منډاله كه به سەر
پشتي پیغه مبهری خواوه بوون (ﷺ) و منیش چومه وه به سوژده كه مداو كاتيك له
نویژ بوویه وه، خه لكی پییان وت: نه ی پیغه مبهری خوا (ﷺ) له م نویژه دا
سوژده یه کی وا دريژت برد، دالمان شتيكی كړد كه شتيك پووی دابیټ یان وه حی و

نیګات بؤ هاتبیت، پیغه مبه ریش (ﷺ) فرموی: ((فَكُلْ ذَلِكَ لَمْ يَكُنْ وَلَكِنْ ابْنِي ارْتَحَلْنِي فَكَرِهْتُ أَنْ أُعْجَلَهُ حَتَّى يَقْضِيَ حَاجَتَهُ))^۱.

واته: نه، هیچ شتیک له وانه پوی نه دا به لکو کوره که م چووبووه سر پشم و منیش نه مویت په له ی لی بکه م تا به ویستی خوی داده به زیت.

نم پوودانی چونه سر پشته ی هه سن و هه سین (خوایان لی پازی بیت) بؤ سر پشته پیغه مبه ر (ﷺ) له زور فرموده ی تر دا دو باره بؤته وه.

نوسر ده لیت: نو فرموده ی هه که له پیغه مبه ر وه (ﷺ) ده یگیرنه وه که به رگری ده کات له وهی منډال بهیتنه ناو مزگه وته کانه وه فرموده ی هه کی زور لاوازه و (زه عیغه) که نه مه ده که یه تی: ((جنبوا صبیانکم مساجدکم ومجانینکم))^۲

واته: منډالان و شیته کانتان له مزگه وته کانتان به دور بګرڼ.

پینځم:

به لام هه ندیک له زانایان به مه کرو هیان زانیوه منډالی بچوکی بی ناوه زا بهیتریته مزگه وته وه نه مه ش به هوی نه و هارو هاجی و ته شویش بؤ نویژګه ران و نیګه رانګردنی خه لکیه وه دروستی ده کهن.

نه مه ش له به رنه وه یه که زوریه ی منډالان خراب فیترکراون و به گوئی ګه وره کان ناکن: * عمری کوپی خطاب (خوای لی پازی بیت) کومه لیک منډالی بینی له ناو مزگه وتدا یاری و شه په شقیان ده کرد چو بؤ ناویان و به داره که ی دهستی لی دان)^۳

* (ابن قاسم) (ره حمه تی خوای لی بیت) ده فرمویت: پرسیارکرا له (ابن مالک) (ره حمه تی خوای لی بیت) که نایا منډالی بچوک بهیتریت بؤ مزگه وت؟ فرموی: نه ګر

۱ رواه احمد (۴۹۳/۳-۴۹۴)، وابن ابی شیبه (۱۲۲۳۹)، والنسائی (۱۱۴۱) واسناده صحیح.

۲ رواه عبدالرزاق (المصنف) (۱۷۲۶) (۱۷۲۷) وابن ماجه (۷۵۰).

۳ انظر تفسیر ابن کثیر (۶/۶۴).

له بهر مندالې و بې ئاوه زایې ده سټكاری شت و مه کی مزگه وتی نه ده كړد قه یناكات،
وانابینم هیچی تېدا بیت نه گهر بهینرین بؤ مزگه وت).^١

* نه حمه دی كوپې حه نبل (ره حمه تی خوی لې بیت) ده فهرمویت: (ده بیت
مندالانی بچوك له مزگه وته كان به دوور بخړین)^٢

* نیسحاقی كوپې راهه ویه یی (ره حمه تی خوی لې بیت) ده فهرمویت: (نه گهر
كوپیت، نه گه یشتبیتته حه وت سالان، نه هیلریت بیتته مزگه وت گونا ه نیه، به لام ریزی
یه كه می نویژ نابیت مندلی تېدا بیت، به هیچ جورېك دروست نیه مندالیک گه یشتبیتته
حه وت سالی له مزگه وت دهرېكړیت، كه پیغه مبه ری خوا (ﷺ) فهرمانی پېداوه نویژ
بكات.

سوننه ت وایه له غه یری کاتی نویژه كاندا به هیمنی بکړینه دهره وه له مزگه وت ئیتر
كه یشتبووه حه وت سالی یان كه متریش بوون، نه مه ش له ترسی نه و گه مه و مه زاقه ی له
حه ره می مزگه وتدا به رپای ده كهن، به لام نه گهر له کاتی نویژه كاندا هاتن بؤ نویژ نابیت
دهرېكړینه دهره وه).^٣

* (ابن تیمیه) (ره حمه تی خوی لې بیت) ده فهرمویت: (ده بیت مزگه وت بپاریژریت
له هر شتیک ئازاری دهادات یان ئازاری موسلمانان دهادات ته نانه ت دهنگ
به رزكړدنه وه ی مندالان، هه روه ها پیسو پوځل كړدنې فهرشه كانی و له م شیوانه، به
تایبه ت كاته كانی نویژ، چونكه نه وه له مونكه رو خراپه گه وره كانه).^٤

---

١ المدونة (١٠٦/١).

٢ فتح الباري (ابن رجب) (٣٦/٣).

٣ قیام اللیل (مروزي) (٢٤٣).

٤ مجموع الفتاوى (٢٠٤/٢٢).

نوسه له سهه نه م بابه ته ده لیت: نه مه ی پیشوو پای زانایان بوو، له مه سه له ی مندال بردن بؤ مزگوت به دريژی دواون، باسی مندالکیان کردووه نه گه ر یاری نه کات و ته شویش دروست نه کات به جموجول بؤ نویژگه ران و ده نگی به رزنه کرده وه له مزگوت دواو نه یده قیراند، نه وه له مزگوت ناکریت ته دهره وه چونکه وینه ی نه وانه وه ک چون پښکا ده دات به حه سه نو حه سین بیته مزگوت به مندالی، پښگه یش ده دریت به وان.

به لام نه گه ر به عه جول و یاری و گه مه و گه پکه ر ناسرابوو، زور هاوارو قیره قیره ی ده کرد، شهرمی له گه وره کان نه ده کردو نه گه ر بیت بگوتایه بی ده نگ به بی ده نگ نه بووایه، وینه ی نه مندال له زانایان ده بیت نه هیتریت بؤ مزگوت، چونکه نازاری موسلمانان ده دات و مزگوت ته که ش پیس ده کات.

به لگه یش بؤ نه م وتانه: هه مو نه و به لگانه یه که داوا له موسلمان ده که ن مزگوت ته کان بپاریزن له هر شتیک ده بیته هو ی نازاردانی مزگوت ته که یان نویژخوینان، وه ک فرماندانی پیغه مبه ر (ﷺ) به و که سانه ی پیازو سیر ده خون به دوورکه وتنه وه یان له مزگوت، چونکه به بونی ناخو ش ده می نازاری موسلمانان ده دات:

* عمری کوپی خطاب (خوا لئی رازی بیت) ده فرمویت: (پیغه مبه ری خوا (ﷺ) نه گه ر هه سستی به بونی ده می موسلمانیک بگردایه له وانه ی پیازو سیر یان خواردووه، فرمانی ده دا بیکه نه دهره وه و پروات بؤ به قیغ، هر که سیک بیه ویت نه و دووانه بخوات با به لیترای بیخوات).^۱

زیانی بونی ده می پیازو سیر خوړ ته نها بؤ دهره و به ری خو په تی به لام مندالی بچوک زیانه کانی له گریان و یاری و عه جولیه که ی ده گاته هه مو نویژگه ران.

هەروەها بە لڤه كان به گشتى ئەو ده‌گه‌یه‌نن كه مزگه‌وته‌كان بۆ زىكرو يادى خواو نوێژكردن دروستكراون نه‌ك بۆ يارى و پێكه‌نين و هاروهاجى (والله اعلم).

شه‌شه‌م:

هه‌لگرتنى ئومامه له‌ لایه‌ن پێغه‌مبه‌رى خواوه (ﷺ) به‌ لڤه‌یه‌ له‌ سه‌ر سۆزو به‌زه‌یى هاتنه‌وه‌ی پێغه‌مبه‌رى خوا (ﷺ) به‌ كچاندا.

حه‌وته‌م:

فرموده‌كه‌ ئەو ده‌گه‌یه‌نیت كه دروسته‌ كچى بچكۆله‌ له‌ لایه‌ن باوك و دایكه‌یه‌وه‌ بخړیته‌ سه‌ر شان (قه‌لادوشكان) وه‌ه‌لگرتنى له‌ ناو خه‌لكیدا.

*

*

*

فهرموده ی دهیه م

نویژ کړدن له سهر منډالې مردوو

عن المغيرة بن شعبه (رضي الله عنه) قال: سمعت رسول الله (ﷺ) يقول: الطُّفْلُ يُحِبُّ عَلَى).

د مړه یانی فەرموده که :

احمد ړپوايه تی کړدووه (۲۴۷/۴) و (ترمذی) (۱۰۳۱) له باسی نویژ کړدن له سهر منډال و ده لی: حدیث حسن صحیح، (النسائی) (۱۹۴۸) و (ابن ماجه) (۱۵۰۷)، (الحاکم) (۳۵۵/۱-۳۶۳) و (ابن ماجه) (۳۰۴۹).

هروهک (عبدالرزاق) (۶۶۰۲) له باسی نویژ له سهر منډال و ټول، (ابن ابی شیبه) (۳۱۷/۳) له بابی ټول و نه وانه ی ده لئین نویژی له سهر ده کړیت و (احمد) (۲۴۹/۴) و أبو داود (۳۱۸۰). والحاکم (۳۶۳/۱).

نهم فەرموده یه إمام احمد به (صحیح) ی داناوو له گه ل ترمذی و حاکم و (الذهبی) و (ابن قیم) له زاد المعاد (۵۱۳/۱).

نهو فەرمان و وانانه ی لهم فەرموده یه و مړده گیریت :

یه که م :

فەرموده که نه وه ده گه یه نیت که دروسته نویژی مردوو له سهر منډال بکړیت، هموو زانایان له سهر نه وه کړده ننگن :

* (ابن منذر) (رحمته تی خوا ی لی بیت) ده فەرمویت: (زانایان هموو له سهر نه وه ن که کړپ له ده رکه ویت زیندووه به گریان و هاوار، نویژی له سهر ده کړیت)¹.

* (ابن عبدالبر) ده‌لئ: هه‌موو زانا‌يان و فيقه‌زانا‌ن له‌سه‌ر ئه‌وه‌ن كه مندال نو‌يژى له‌سه‌ر ده‌كرئت و ژماره‌يه‌كى زۆر كه‌م و نامۆ پيچ‌ه‌وانه‌ى ئه‌م و ته‌يه‌ن و ده‌لئ: مندال نو‌يژى له‌سه‌ر ناكريئت و ئه‌م پايه‌ بېده‌چه‌كان ده‌ستيان پيوه‌ گرتووه‌..
 ده‌لئ: ئه‌ه‌لى فه‌توا چ له‌ حىجازو چ له‌ عىراق وازيان لى هيناو فه‌تواى نو‌يژكرديان داوه‌ له‌سه‌ر مندالان.^۱

دووه‌م:

له‌ پيتماييه‌كانى پيغه‌مبه‌رى خوايه‌ (ﷺ) كه‌ هه‌ر كاتيك بانگ بگرايه‌ بۆ لاي ته‌رمى مندالليك يان بيانهيئايه‌ بۆ لاي تا نو‌يژى له‌سه‌ر بكات، خي‌را ده‌چوو به‌ ده‌ميانه‌وه‌ و نو‌يژى له‌سه‌ر ده‌كرد:

* عائشه‌ (خوا لئى پا‌زى بيت) ده‌فه‌رمويئت: (ته‌رمى مندالليكى ئه‌نصارىيان هينايه‌ خزمه‌ت سه‌روه‌ر (ﷺ) و ئه‌ويش نو‌يژى له‌سه‌ر كرد)^۲ له‌ لاي مسلم (٦٨٦٢) به‌م شي‌وه‌يه‌ ها‌تووه‌: (پيغه‌مبه‌رى خوا (ﷺ) بانگ كرا بۆ نو‌يژكردن له‌سه‌ر كۆرپه‌يه‌كى ئه‌نصارى).

سپي‌يه‌م:

هه‌ر كه‌ سيك مندالليكى به‌رئيت ده‌توانيئت هه‌ر له‌ ماله‌كه‌ى خۆى نو‌يژى له‌سه‌ر بكات و پيويست ناكات بيباته‌ ده‌ره‌وه‌ بۆ مزگه‌وت:

* ئيسحاقى كوپى عبدالله كوپى (أبو طلحة) له‌ باوكيه‌وه‌ ده‌گيريتته‌وه‌ كه‌ (أبو طلحة) كاتيك عومه‌يرى كوپى گيانى سپارد، پيغه‌مبه‌رى خواى (ﷺ) بانگ كرد بۆ ماله‌كه‌ى خۆى تا نو‌يژى له‌سه‌ر بكات و ئه‌ويش پويشت بۆ مالىان و نو‌يژى له‌سه‌ر خويند

١ الاستذكار (٣/٣٨)

٢ رواه النسائي (١٩٤٧).

(له مالّه که یاندا) و خوی له پیښه وه و (أبو طلحة) له دواوه و (أم سلیم) یش له دواي
نه وه و)^۱

* نافع ده لیت: عبدالله‌ی کوپی عمر (خوایان لی پازی بیټ) نویژی کرد له سهر
کوپه له یه کی له بارچوو که پوون نه بوو ثایا نۆزه‌ی هات یان نا؟ له مالّه که‌ی خویدا
نویژی له سهر کردو پاشان بردیان و له گوپستان ناشتیا ن).^۲

چواره م:

له زانایانی سه له ف دهر باره‌ی نه و منډال‌ی له باری دایکی ده چیت به مردووی یان
به ناتواوی له دایک بو بیټ، ثایا نویژی له سهر ده کریت؟
نه وه‌ی (صحیح) ه و جیگای بایه خه نه وه یه که: نه و منډال‌ی له باری دایکی ده چیت
له سیّ حالت به دهر نیه:

۱- نه و منډال‌ی له باری دایکی ده چیت پیش نه وه‌ی گیانی تی بکه ویت واته پیش
چوار مانگی له دایک بیټ، وه که له فەرمووده‌ی (ابن مسعود) دا هاتووه (خوا لی پازی
بیټ) له پیغه مبه‌ری خواوه (عليه السلام) که نویژی له سهر ناکریت.

* محمدی کوپی سیرین (ره‌حمه‌تی خوی لی بیټ) ده فهرمویت: (نه‌گه‌ر به ته‌واوه‌تی
نه‌ندامه‌کانی دروست نه‌بوو پوون نه وه ده نیژریت و نویژی له سهر ناکریت)^۳

۲- نه و منډال‌ی له دایک ده بیټ له پاش نه وه‌ی گیانی تی بکه ویت نه وه له
(صحیح) دا نویژی له سهر ده کریت:

۱ رواه (الطحاوی) شرح معانی الآثار (۵۰۸/۱) والحاکم (۳۶۵/۱)، وصححه ووافقه الذهبي، رواه احمد
في مسنده (۲۱۷/۳).

۲ رواه عبدالرزاق (۶۶۰).

۳ رواه عبدالرزاق (۶۶۰).

* موغیره ی کورې شوعبه (خوا لئی پازی بیت) له پیغه مبهروه (ﷺ) ده گپړته وه که فرموده ی: ((والسقط یصلی علیه، ویدعی لوالدیه بالمغفرة والرحمة))^۱.

* سه عیدی کورې موسیب (رحمه تی خوی لی بیت) ده رباره ی نه و منډاله ی به مردووی له باری دایکې ده چیت ده فرمویت: (نه گه ر گیانی تی کرابوو نویژی له سر ده کړیت و نه وه ش پاش چوار مانگی ده بیت)^۲.

* (اسحاق) ی کورې (راهویه) (رحمه تی خوی لی بیت) ده فرمویت: سوننه ت واپوو له سر ده می هاوه لانی پیغه مبهردا (ﷺ) که نه و منډاله ی به مردووی له دایک ده بیت دوی ته واکړدنی هه موو نه دنامه کانی له شی و گیانی پی به خشرا (که نه وه ش به چوار مانگو ده پوژ دانراوه) نویژی له سر ده کړیت، به لام میرات بردن دوی ده رکه وتنی نیشانه ی زیانه له سر کورپه که، به لام بچی نویژی له سر نه کړیت که له قیامه تدا به جوانی زیندوو ده کړیت وه و له لای خوا (پاشه پوژی به خته وهر یان نه گبه تی بؤ نووسراوه) که پیغه مبهری خوا (ﷺ) فرموده ی: ((صلوا علی أطفالکم)) نویژ بکه ن له سر منډاله کانتان، موغیره ی کورې شوعبه (خوا لئی پازی بیت) پیوايه تی کردوه.^۳

پینجه م:

نه م دوعایانه ی له نویژکردن به سر منډالدا ده خوینریت:

* (ابو هریره) (خوی لی پازی بیت) ده فرمویت: پیغه مبهری خوا (ﷺ) له سر جه نازیه ک نه م نزایه ی خویند: ((اللهم اغفر لحینا ومیتنا وصفیرنا وکبیرنا وذرکنا

۱ پیشتړ ده ره یتر اوه.

۲ رواه عبدالرزاق (۶۶۰/۱) ابن ابی شیبه (۳/۳۱۸).

۳ (الوسط) ابن منذر (۵/۴۰۵). و(الترمذی) (۲/۳۵۰-۳۵۱).

وَأَنْتَانَا، وَشَاهِدْنَا وَغَائِبْنَا، اللَّهُمَّ مِنْ أَحَبِّهِتَهُ مِنَّا فَأَحْبِبْهُ عَلَى الْإِيمَانِ وَمِنْ تَوَفِيَّتِهِ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْإِسْلَامِ، اللَّهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا أَجْرَهُ وَلَا تَضِلَّنَا بَعْدَهُ^١.

واته: ئە‌ی په‌روه‌ردگارا له زیندوان و مردوانمان، له گه‌وره‌ و بچوکمان، له نێ‌رو می‌مان، له ئاماده‌ و نادیارمان خۆش ببه‌، خوايه هه‌ر که‌سی‌گمان ده‌ژێنی له‌سه‌ر ئیمان بی‌ژێنه‌ و هه‌ر که‌سی‌شمان ده‌مرێنی به‌ ئیسلامه‌تی‌وه‌ بيمرێنه‌، خوايه بی‌ به‌شمان نه‌که‌یت له‌ پاداشتی ئە‌م مردووه‌ و له‌ پاش ئە‌ویش گو‌م‌پ‌امان نه‌که‌یت (امین).

* محمدی کۆپی سیرین (ره‌حه‌تی خ‌وای لی بی‌ت) له‌ نوێژدا دو‌وع‌ای بۆ مردووی منداڵ و گه‌وره‌ ده‌کردو دا‌وای لی خۆشبوونی بۆ ده‌کرد، پێیان وت: قوربان خۆ ئە‌م منداڵه‌ گونا‌هی نه‌کردووه‌؟ له‌ وه‌لامدا فه‌رمو‌ی: (پێغه‌م‌به‌ر ﷺ) خ‌وای گه‌وره‌ له‌ هه‌موو گونا‌هه‌کانی پێش‌ترو پاش‌تری خۆش بووه‌ که‌چی فه‌رمانم پێ‌دراوه‌ سه‌لا‌واتی له‌سه‌ر بده‌م^٢.

* سه‌عیدی کۆپی موسه‌یب (ره‌حه‌تی خ‌وای لی بی‌ت) ده‌فه‌رمو‌یت: ئە‌بو ه‌وره‌یره‌م بی‌نی (خ‌وای لی پازی بی‌ت) نوێژی ده‌کرد له‌سه‌ر ته‌رمی منداڵێک که‌ هه‌رگیز تا‌وانی نه‌کردووه‌ و ده‌یفه‌رمو‌و: (ئە‌ی خ‌وای په‌روه‌ردگارم له‌ سزاو عه‌زایی ناو گۆڕ بی‌پارێزه‌)^٣.

* له‌ ئە‌بو‌ه‌وره‌یره‌وه‌ (خ‌وای لی پازی بی‌ت) ده‌گێڕنه‌وه‌ که‌ نوێژی کردووه‌ له‌سه‌ر موس‌لمانێکی منداڵ که‌ هه‌رگیز گونا‌هی نه‌کردووه‌ و ده‌یفه‌رمو‌و: (اللهم اجعله لنا سلفاً و فرطاً و ذخراً)^٤ واته: په‌روه‌ردگارم ئە‌م منداڵه‌ بکه‌یته‌ تو‌یش‌وو و زه‌خیره‌ی پۆژی قیامه‌تمان.

١ رواه ابو داود (٣٢٠١)، والترمذي (١٠٢٤) وصححه، وابن ماجه (١٤٩٨) واسناده صحيح.

٢ رواه اسماعيل بن اسحاق القاضي في فضل النبي (صلى الله عليه وسلم) لا (٧٨).

٣ رواه عبدالرزاق (٦٦٠٠) وابن ابي شيبة (٣١٧/٣) ومالك في الموطأ (٢٢٨/١) واسناده صحيح.

٤ رواه البيهقي في السنن الكبرى (٩/٤-١٠).

شەشەم:

ئەگەر لە يەك كاتدا پياويك و منداليك مردبوون چۆن نوێژيان لەسەر دەكریّت؟

پياووەكە لە بەردەم ئیمامدا دادەنریت و مندالەكەش لە پێش ئەووە دادەنریت:

* ئەبو ئیسحاق دەلی: پێشەوا (الشعبي) (رەحمەتی خۆی لى بێت) نوێژی کرد لەسەر پياويك و منداليك بەجۆريك پياووەكەى لە بەردەمى خۆیدا دانا و مندالەكەشى خستە پێشى ئەووە.^۱

هەتەم:

ئەگەر منداليك و ژنيك مردن، سوننەت وایە مندالەكە لەلای ئیمامەو بێت و ژنەكەش لە پێشى ئەووە واتە لە بەردەمى قیبلەدا:

* عەممار مەولای (حارث بن نوفل) دەلی من خۆم جەنازەى (ام كلثوم)ى كچی عەلى كۆپى ئەبو طالب و كۆرەكەيم بىنى نوێژی لەسەر دەكرا، بەجۆريك دانرابوون كە مندالەكە لە بەردەم ئیمامەكەدا بوو دایكیشى لەو بەردەمى دا، واتە لە پەوى قیبلەو، منیش ئەوهم بەدل نەبوو، هاوارم كرد، بەلام لەناو خەلكەكەدا (ابن عباس) و (ابو سعید الخدری) و (أبو قتاده) و (أبو هريره)يان لەناو داوو (خوایان لى پازى بێت) فەرموویان: تەواو بەو جۆرە سوننەتە،^۲ دەلێن ئیمامەكە (ابن عمر) بوو (خۆی لى پازى بێت)

هەشتەم:

ئەگەر لە يەك كاتدا منداليك و ژنيك و پياويك مردن:

* شافعی (رەحمەتی خۆی لى بێت) دەفەرمویت: (ئەگەر جەنازەى ژنيك و پياويك و نێرەموكيك و منداليك دانرابوو، ئەو پياووەكە لە بەردەم ئیمام دادەنریت و لەدواى ئەو

۱ رواه ابی ابن شیبه (۳/۳۱۶).

۲ رواه أبو داود (۳/۳۱۹)، والنسائي في الكبرى (۴/۲۱۰۴). وإسناده صحيح.

منډاله كه و له دواى نه ویشه وه نیره موكه كه و له دواى نه ویشه وه ژنه كه) ^۱.

نه حمه دى كوپى حه نبلش (ره حمه تى خواى لى بىټ) هه روا ده فه رموئټ. ^۲

تویه م:

نه گه ر منډالئكى كافر موسلمان بوو پاشان مرد، ئايا نوئزى له سهر ده كړئټ؟ به لى

نوئزى له سهر ده كړئټ و له گزپستانى موسلماناندا ده نيژرئټ.

* نه نه س (خوا لئى پازى بىټ) ده فه رموئټ: پيغه مبه رى خوا (ﷺ) سهر داني

منډالئكى جوله كه ى كرد كه خزمه تكارى بوو، پيى فه رموو: بلئ: (لا إله إلا الله)

منډاله كه ش سهرى باوكى ده كردو نه ویش پيى وت: (أبوالقاسم) چيت پيى ده لئى بيلئ

نه ویش وتى: (لا إله إلا الله) و گيانى سپارد، پيغه مبه ر (ﷺ) فه رموى: ((صلوا على

أخيكم)) ^۲ واته نوئز بكن له سهر براكه تان.

*

*

*

۱ الام (۴۶۱/۱).

۲ المغنى (۵۱۰/۳).

۳ رواه أحمد (۲۶۰/۳) والحاكم (۳۶۳/۱) واصله في الصحيحين ويوب له البخارى.

فەرمووده‌ی یازده‌یه‌م

منډالان و پوژوو گرتن

عن الربيع بنت معوذ (رضى الله عنهما) قالت: أرسل النبي (ﷺ) غداة عاشوراء الى قري الانصار: ((مَنْ أَصْبَحَ مُفْطِرًا فَلَيْتَمَ بَقِيَّةُ يَوْمِهِ ، وَمَنْ أَصْبَحَ صَائِمًا فَلْيَصُمْ)).

قالت فكنا نصومه بعد، ونصوم صبياننا، ونجعل لهم اللعبة من العهن، فاذا بكى أحدهم على الطعام اعطيناه ذاك حتى يكون عند الإفطار)).

د مړه‌يانى فەرمووده‌که:

بخارى (۱۹۶۰) له باسى پوژووى منډالان و (مسلم) (۲۶۳۹) هينوايانه.

نهو فەرمان و وانانه‌ی لهم فەرمووده‌یه و مړده‌گيريت:

په‌که‌م:

فەرمووده‌که نه‌وه ده‌گه‌یه‌نيټ که دروسته پوژوو به منډالان بگيريت و زورک له زاناکان له کتېبه‌کانياندا کړدويانه به سه‌رياس..

* عبدالله‌ی کوپى نه‌بى هوزه‌يل ده‌لئ: پياوټکى به ته‌مه‌نيان هينا بؤ به‌رده‌ستى عمرى کوپى خطاب (خوا لئى پازى بيت) نارقه‌ی خواردېوويه‌وه له مانگى په‌مه‌زاندا، عمر (خواى لئى پازى بيت) پټى فەرموو: وه‌ک که‌ر پر مه‌ت لئ ديت و نارقه‌ت خواردووه له په‌مه‌زاندا که منډاله‌کانيشمان به پوژوون؟! بؤيه‌ه‌شتا دارى ليداو پاشان دوورى خسته‌وه بؤ ولاتى شام.^۱

دووه‌م:

له چ ته‌مه‌نيکدا فەرمان به منډال ده‌دريت بؤ پوژوو گرتن؟

سه‌له‌فى صالح (ره‌حه‌تى خوايان لئ بيت) له‌و کاته‌وه پوژوويان پئ گرتوون که توانيويانه بيگرن.

* هيشامى كۆپى عوروه (پەرحمەتى خاۋى لى بىت) دەفەر مۆيت: (باوكم نويزى بە مىندالان دەكرد كاتىك لىتى بگەيشتنايه، پۆژوۋىشى پى دەگرتن كاتىك بيانىتوانيايه).^۱
سپىيەم:

فەرمان دان بە مىندالان بۆ پۆژوۋوگرتن سوننەتە بۆ پرايىتوانيايه لەسەر گوپراپەلى و بەندايەتى.

* (ابن منذر) (رەحمەتى خاۋى لى بىت) دەلى: (فەرمانى پۆژوۋوگرتن بدريت بەسەر مىندالاندا كاتىك بزانريت دەتوانيت بيگريت شتىكى باش و سوننەتە)^۲
چوارەم:

ئايا مىنداللىك كە بتوانيت بە پۆژوۋو بىت بەلام هەندىك پۆژوۋى فەوتاندبىت، ئايا قەزاكردنەوھى لەسەرە.

* (ابن قدامە) (رەحمەتى خاۋى لى بىت) دەفەر مۆيت: (ئەو پۆژانەى فەوتاوھ لەپيش بالغبۈونى، گىپرانەوھى لەسەر نيه ئيتىر با پۆژوۋى گرتبىت يان ھەر نەيگرتبىت، ئەمە پاى زۆربەى زۆرى زانايايه)^۳.

بەلام پيشەوا ئەوزاعى دەلىت: (دەبىت بيگىپتەوھ ئەگەر شكاندبوۋى لەكاتىكدا دەشيتوانى پۆژوۋو بگريت).

بەلام ئەوھ لاي ئيمە بەو جۆرەيە ئەو سەردەمە سەردەمى مىندالىيە و لەسەرى نيه پۆژوھ فەوتاوھكانى بگىپتەوھ، وەك ئەو كەسە وايە كە دواى تيبە پېوونى مانگى پەمەزان بالق دەبىت.^۴

پىنچەم:

۱ المغنى (۴/۴۱۳) مصنف عبدالرزاق (۴/۱۵۳-۱۵۴).

۲ الأقتاع (۱/۱۹۴).

۳ المغنى (۴/۴۱۴).

۴ المغنى (۴/۴۱۴).

نم فرموده یه نه وه دهگه یه نیت که دروسته منډال بېرته ناو مزگه وته وه پېشت
له سر نه مه به دريژی دواين.

شه شه م:

فرموده که نه وه ش دهگه یه نیت که دروسته بوك و یاری منډالان بېرته مزگه وته وه
به مرجیک شتی حرام نه بیټ، بۆ نه وه ی منډالی پتوه خه ریک بکړیت برسیتی و
ماندوویی و تینویتی له بیر بېرته وه پتی.

حه وته م:

له فرموده که وه پۆلی نافرته ی صهحابیمان بۆ درده که ویت (خوایان لی پازی
بیټ) له په روږده کړدن و پاهینانی منډاله کانیا ن له سر خواناسی و گوپړپایه لی.

به رده وام نافرته تانی سه له فی صالح (خوایان لی پازی بیټ) له سر نه م پړپړه وه به رزه
ده پړیشتن له په روږده کړدنې منډاله کانیا نداو به رده وام دایکان هانی منډاله کانیا ن ددها
تا بچه کوپړی زانایان و هه ولې کۆکړنه وه ی فرموده و زانستی شرع بدن تا
نه وه بوو له به ره می نه وه ولې پړوژه یان که سانی وه ک سوفیانی سه وری و مالیک و
شافیعی و احمد و که سانی تریش هه لکه وتن (ره حمه تی خوایان لی بیټ).

به لام دایکانی نه مړو مه گر که میکیان خوا په حمی پی کردون - نه گه رنا هه موویان
له به رپر سیاریتی په روږده کړدنې منډاله کانیا ن دوور که وتوونه ته وه که پیغه مبه ری خوا
(ﷺ) فرمو یه تی:

((والمراة راعية في بيت بعلمها وولده وهي مسؤلة عنهم)) واته: نافرته به رپر سیاره له
مالی میړده که ی و منډاله کانی و له سر نه وان له قیامه تدا پر سیاری لی ده کړیت..

به لام زوری که له نافرته تان له پیناوی به رزه وه ندی و پابواردن و خوپازاندنه و هیان نایان
پړیته سر کۆر په کانیا ن و ناچار ده یانده نه دهستی دایه ن و خزمه تکاری کړی گرتة !

وازده‌هه‌ینن له‌و فه‌رمانه‌ی خوای عزوجل که له‌سه‌ریان فه‌رزی کردووه سه‌په‌رشتی و
په‌روه‌رده‌ی منداڵه‌کانیان بکه‌ن، ده‌ی خوا په‌حم بکات! .

*

*

*

فەرمووده‌ی دوازدېه‌م

سهر فیتړه له سهر منډالان

عن عبدالله بن عمر (رضی الله عنهما) قال: فرض رسول الله (ﷺ) زكاة الفطر صاعاً من تمر أو صاعاً من شعير على العبد والحر والذكور والأنثى والصغير والكبير من المسلمين، وأمر بها أن تؤدى قبل خروج الناس إلى الصلاة.

واته: عبدالله کورې عومەر (خوا له هردوکیان پازی بیت) ده فەرموئ ((پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) زه کاتی سهر فیتړه‌ی مه زنده کړد به ساعتک له خورما یان ساعتک له جو - که نزیکه‌ی دوو کیلو ده کات - و فره‌زی کړد له سهر بهنده و نازادو نیرو می و گه وړه و بچوکی موسلمانان و فره‌مانی ده‌ر کړد که پیش نه‌وه‌ی نویژی جه‌ن بکریټ، بدریټ)).

دهره‌ینانی فەرمووده‌که:

أحمد پیوايه‌تی کړدوه (۵۵/۲) و بوخاری (۱۵۰۳) و (۱۵۱۲) له باسی (سهر فیتړه له سهر گه‌وره و بچوکه) و موسلیم (۲۲۴۰) و أبو داود (۱۶۱۳) و تورمذی (۶۷۵) و ابن خزیمه (۲۴۰۳).

نه‌و فره‌مان و نادابانه‌ی له‌م فەرمووده‌یه و مرده‌گیریت:

یه‌که‌م:

فهرمووده‌که نه‌وه ده‌گه‌یه‌نیت که زه کاتی سهر فیتړه واجب له سهر گه‌وره و بچوک.
* ابن خزیمه (ره‌حمه‌تی خوا‌ی لی بیت) (نه‌م باسه باسی نه‌وه ده‌گه‌یه‌نیت که زه کاتی سهر فیتړه واجب له سهر گه‌وره و بچوکه، به پیچه‌وانه‌ی نه‌وانه‌ی که ده‌لین: فره‌ز نیه له سهر که سیک هیشتا فره‌زه‌کانی له سهر فره‌ز نه‌کراوه).^۱

دووه م:

تایا زه کاتی سرفیتره له پاره ی تایبه تی منډاله که ددریټ یان له پاره ی وه لی و
سهرپه رشتیاری؟

* (ابن منذر) (رحمه تی خوی لی بیټ) ده لیت: زانایان به کوی دنگ له سهر نه وه ن
که هه مووو که سیکي موسلمان زه کاتی سرفیتره ی له سهره، نه گهر بووی هی خوی و
خیزانی و منډاله کانی ددهات نه وانه ی خویان پاره یان نیه، به لام نه گهر منډاله کان
پاره یان هه بوو له و پاره یه ده ری ده کات)^۱
سییه م:

هه ندیک له زانایانی سه له فی صالح به سوننه تی ده زانن زه کاتی سرفیتره ی منډالیک
بدریټ که هیشتا له سکی دایکی دایه.

* حمید له عوسمانی کورې عه فانه وه ده گپړیته وه که زه کاتی سرفیتره ی له باتی
منډالی ناو سکی داوه.^۲

* (نه بو قولابه) (رحمه تی خوی لی بیټ) ده لیت: زور حه زیان له وه بوو زه کاتی
سرفیتره کانایان دهریکه ن ته نانه ت له باتی کورپه له ی ناو سکی دایک.^۳

چواره م:

نه و نه دنازه یه ی که ده بیټ له باتی هه ر که سیک بدریټ چ گه وره یان بچوک: ساعیکه
به ساعه که ی پیغه مبه ر (ﷺ).

*

*

*

۱ (الاقناع) ابن منذر (۱/۱۸۱).

۲ رواه ابن ابی شیبه (۳/۲۱۹).

۳ رواه عبدالرزاق (۵۷۸۸). له باسی تایا زه کاتی کورپه له دهرده کریټ؟ وابن ابی شیبه
(۳/۲۱۹).

فرموده ی سیا زده یه م

منډالان و چه ج كړدن

عن عبدالله بن عباس (رضی الله عنهما) قال: رفعت امرأة صبيّاً لها، فقالت يا رسول الله الهذا حج؟ قال: ((نعم ولك أجر)).

د مړه ښاني فرموده كه :

نه حمه د پړوايه تي كړدوه (۱/۲۴۴) و مسلم (۳۲۳۲) و ترمذی (۹۲۴) و ابن ماجه (۲۹۱۰) له باسی حه جی منډالاندا.

نوه و فرمان و نادابانه ی له م فرموده یه و مړده گيریت :

یه كه م :

فرموده كه مانای نوه و ده به خشیت كه دروسته منډال حه ج بكات و نه مانه ش پالېشتی نوه و مانایه ن :

* (سائب ی كوپي (یه زید) (خوا لی ی پزی بیت) ده لیت: (باوكم له (حه جه تول و ده اعدا) حه جی پی كړم له گه ل پیغه مبهری خوادا (ﷺ) كه له و كاته دا ته مه م حوت سالان بو).^۱

* (ابن عبدالبر) (ره حمه تی خوا ی لی بیت) له تیگه یشتنی نه م فرموده یه نوه مان بړ دهرده كه ویت كه حه ج كړدن دروسته به منډالان، كومه لی له زانا یان پړگه یان پړداوه له حجازو شامو عیراقو میصر، به لام هه ندیک له بیدعه چیان به بی به لگه پړگه ناده ن حه ج به منډالان بكریت، به لام نه م پایه ی دووه م بی به هایه و وازی لی هینراوه چونكه پیغه مبهری خوا (ﷺ) حه جی كړد به كومه لی منډالی (بنی عبدالمطلب).

دهرباره ی منډالان فرموده یه تی: ((له حج وللذي يحجه أجر)) واته: حه جی بړ دهنوسریت و بړ نوه و كه سه شی حه جی پی ده كات پاداشتی هیه .

هه روه ها نه بوبه كړی صدیق (خوا لی ی پازی بیټ) هه جی كړدوه به عبدالله ی كوپړی
زوبیر (خوا لیان پازی بیټ) له ناو پارچه قوماشیكدا.
دوه م:

نه م فەرموده یه نه وه ده گه یه نیت كه منډال هه ر كاریكی چاكه نه نجام ده دات له
نامه ی چاكه كانیدا بوی ده نوو سریت:
* عمری كوپړی خطاب (خوا لی ی پازی بیټ) ده فەرمویت: (تكتب للصبي حسنة،
ولا تكتب عليه السيئات)^۱ واته: منډال چاكه كانی بوی ده نوو سریت به لام گونا می له سه ر
نانوو سریت.

سیټه م:

مه رج نیه هه جی منډالیک قبول ببیت كه فامی كړدبیته وه و ته میزی هه بیت چونكه
نه و منډاله ی كه پیغه مبه ر (ﷺ) پتی فەرموو: هه جی بوی هه یه ((ان له حجاب)) به یه هه ی
ده لیت: نه و منډاله شیره خوره بووه.^۲
نه م ریوایه ته وه لامیکه بوی نیمام مالیک (ره حمه تی خوی لی بیت) كه فەرموویه تی:
هه جی منډالی شیره خور دوست نیه.^۳

چواره م:

هه چ و عه مره كړدنی منډال جیهاد كړدنیا نه:
* (ابو هریره) (خوا لی ی پازی بیټ) له پیغه مبه ری خوا (ﷺ) ده گپړتیه وه كه
فه رموویه تی: ((جهاد الكبير والصغير والضعيف والمرأة الحج والعمرة))^۴ واته: هه جی
كه وره و بچوك و لاوازو ژنانی موسلمان - هه چ و عه مره كړدنه.

۱ الاستذكار (۳۹۸/۴).

۲ البیهقی (۱۵۵/۵).

۳ المنتقی (الباحی) (۷۸/۳).

۴ رواه عبدالرزاق (۹۷۰۹) وأحمد (۴۲۱/۲) والنسائي (۲۶۲۶) واسناده حسن.

پێنجهم:

سه‌له‌فی صالح (خوایان لی پازی بیست) زۆر گرنگیان داوه به‌وه‌ی هه‌ج به منداڵه‌کانیان بکه‌ن چونکه پیشانی په‌روه‌ردگاری ده‌ده‌ن تا په‌حمو به‌زه‌یی خوا له‌وه‌وسیمه‌ پیرۆزه‌دا نه‌وانیش بگرێته‌وه:

* سوفیانی کوپی عویه‌ینه ده‌لی: به‌ محمدی کوپی مونکه‌دیریان وت: تو منداڵ ده‌به‌یت له‌گه‌ڵ خۆت بۆ هه‌ج؟ فهرمووی: (به‌لی، پیشانی په‌روه‌ردگاریان ده‌ده‌م).^١
* (ابن عبدالبر) (ره‌حمه‌تی خوی لی بیست) ده‌لیت: (له‌ کۆن و ئیستاشدا سه‌له‌ف هه‌جیان کردووه به‌ منداڵه‌کانیان و پیشانی په‌حمه‌تی خویان داو).^٢
شه‌شه‌م:

هه‌موو زانایان له‌سه‌ر نه‌وه‌ن که منداڵ تا بالق نه‌بیست هه‌جی له‌سه‌ر فهرزیه:
* (ابن منذر) (ره‌حمه‌تی خوی لی بیست) کۆده‌نگی هه‌موو زانایان ده‌هینیت له‌سه‌ر نه‌وه‌ی منداڵ هه‌جی له‌سه‌ر نه‌یه تا بالق نه‌بیست.^٣
هه‌وته‌م:

له‌ په‌حمو سۆزی په‌روه‌ردگاره به‌ منداڵان نه‌وه‌یه: که هه‌ر یه‌کیکیان به‌ منداڵی هه‌ج بکات و پیش بالغیون کۆچی دوا‌یی بکات، نه‌وه‌ هه‌ج هه‌زه‌که‌ی ئیسلامی بۆ ده‌نوسریت.

* (ابن عباس) (خوا لییان پازی بیست) ده‌فهرمویت: پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فهرموویه‌تی: ((إِذَا حَجَّ الصَّبِيُّ فَهِيَ لَهُ حَجَّةٌ حَتَّى يَعْقَلَ، وَإِذَا عَقَلَ فَعَلَيْهِ حَجَّةٌ أُخْرَى))^٤ واته: نه‌گه‌ر منداڵ هه‌ج بکات نه‌وه‌ تا بالغ ده‌بیست بۆی ده‌نوسریت، هه‌رکاتی بالغ بوو هه‌ج هه‌که‌ی تری له‌سه‌ر فهرزه.

١ رواه ابن الجعد في (المستند) (١٧٥١). وابن أبي الدنيا في (العيال) (٦٤٧).

٢ الاستذکار (٣٩٨/٤).

٣ الاجماع ٧٧٧

٤ رواه ابن خزيمة (٣٠٥٠) والحاكم (٤٨١/١) والصحيح حديث مرفوع.

هه‌شته‌م:

ئه‌گه‌ر منداڵ به‌ بچوکی هه‌جی کردبێت ئایا کاتی‌ک گه‌وره‌بوو هه‌جی تری له‌سه‌ره یان نه‌؟

* (تورمزی) (ره‌حه‌تی خوای لی بی‌ت) ده‌لێت: هه‌موو زانا‌یان له‌سه‌ر ئه‌وه‌ن که ئه‌گه‌ر منداڵ پێش گه‌وره‌بوون هه‌جی کردبوو، ئه‌وه‌ کاتی‌ک گه‌وره‌بوو ده‌بی‌ت هه‌ج بکاته‌وه‌، چونکه ئه‌و هه‌جی منداڵی جیی هه‌جی گه‌وره‌یی بۆ ناگرێته‌وه‌، ئه‌مه‌ش وته‌ی سوفیانی سه‌وری و شافعی و أحمدو ئیسه‌حاقه (ره‌حه‌تی خوایان لی بی‌ت).^۱

تۆیه‌م:

ئه‌و که‌سه‌ی هه‌ج به‌ منداڵه‌که‌ی ده‌کات ده‌بی‌ت له‌ مه‌سه‌له‌ی (ئیحرام) دا گه‌وره‌ چی ده‌کات ئه‌و منداڵه‌شی ئه‌وه‌ بکات و به‌رگی ئیحرامی له‌به‌ر بکات:

* عبدالله‌ی کوپی عمرو عائیشه (خوا لێیان پازی بی‌ت) (منداڵانیان له‌کاتی ئیحرامدا له‌ جل و به‌رگ داده‌مالی، له‌نێوان سه‌فا و مه‌روه‌دا ته‌وافیان پێ ده‌کردن)^۲

ده‌یه‌م:

ئه‌گه‌ر منداڵه‌که‌ فام و ته‌میزی په‌یدا کردبوو، ده‌بی‌ت فێری ئیحرام پۆشین و (لبیک اللهم لبیک) بکری‌ت و ئه‌گه‌ر زۆر منداڵ بوو ده‌بی‌ت که‌سه‌که‌ی له‌باتی ئه‌و ئه‌و کارانه‌ی بۆ بکات:

* جابر (خوا لێی پازی بی‌ت) ده‌فه‌رموی‌ت: له‌گه‌ڵ پێغه‌مبه‌ری خوادا (ﷺ) هه‌جمان کردو و ئه‌و منداڵمان له‌گه‌ڵدا‌بوو، له‌باتی منداڵه‌کان (لبیک اللهم لبیک) مان کردو په‌جمی شه‌یتانمان کرد.^۳

۱ السنن (۲/۲۶۵).

۲ رواه ابن أبي شيبة (۲۷۵۷).

۳ رواه ابن أبي شيبة (۲۷۵۹) ابن ماجه (۳۰۳۸).

* عبدالمک له عه‌تاوه ده‌گړتیه‌وه که پرس‌یاری لیکرا ده‌رباره‌ی ئه‌و منډال‌ه‌ی
حه‌جی پی ده‌کړیت و خوی نازانیت ته‌لبیه بکات؟ عه‌طا فەرمووی: باوک یان
سه‌رپه‌رشتیاره‌که‌ی بوی ده‌کات.^۱

* عه‌تا (ره‌حمه‌تی خ‌وای لی بی‌ت) ده‌ف‌رمویت: هر کاتیک منډال فامی
په‌یدا کړدبوو، له‌سه‌ر باوک و که‌سی واجبه‌ ف‌رمانی ته‌لبیه‌ی پی بده‌ن.^۲

* به‌غه‌وی (ره‌حمه‌تی خ‌وای لی بی‌ت) ده‌ل‌یت: نه‌گه‌ر هاتوو منډال عه‌قل و فامی
ته‌مه‌نی خ‌وی هه‌بوو ده‌بی‌ت به‌خ‌وی ئی‌حرام پې‌وشیت، به‌لام نه‌گه‌ر ژیری هاو‌ته‌مه‌ن‌انی
خ‌وی نه‌بوو نه‌وه که‌سه‌کانی ئی‌حرامی پی ده‌پ‌وشنو له‌ج‌له‌کانی داده‌مال‌ریت و له‌ب‌ونی
خ‌وش دوور ده‌خ‌ریته‌وه و له‌هر ش‌تیکیش گه‌وره‌ی لی دوور بخ‌ریته‌وه.^۳

پازده‌م:

ته‌واف‌کردنی منډال

* (ابن منذر) (ره‌حمه‌تی خ‌وای لی بی‌ت) ده‌ل‌یت: زانا‌کان به‌ک‌وی ده‌نگ ده‌ل‌ین:
ته‌واف به‌ منډال ده‌کړیت.^۴

* (ابن قدامه) (ره‌حمه‌تی خ‌وای لی بی‌ت) ده‌ل‌یت: (ته‌واف‌کردن به‌ منډال: نه‌گه‌ر
خ‌وی توانی با به‌ پ‌ویشتن بی‌ت و نه‌گه‌ر نه‌یتوانی با به‌ باوه‌ش یان به‌ سواری ولا‌خ (یان
له‌هر ش‌تیک‌ی تر‌دا وه‌ک عه‌ره‌بان‌ه‌ی نه‌م‌ړ) ته‌وافی پی ده‌کړیت چونکه (ابوبکر) (خ‌وا

۱ رواه ابن ابی شیبه (۱۷۱۲) (۲۵۸۵) ابن ابی الدنیا فی (العیال) (۶۵۴).

۲ ابن ابی الدنیا فی (العیال) (۶۵۳).

۳ الشرح السنة (۲۳/۷).

۴ الاجماع لا ۷۰.

لئی پازی بیت) له ناو پارچه په پویه کدا ته وافی به (ابن الزبیر) کړدووه (خوا لئی پازی بیت) چونکه ته وافرکړن به گه وړه یش دروسته نه گهر نه توانیت بېروات به پړوه، دهی منډال له پیشتړه، ده لئ: جیاوازی نیه له نیوان نه وهی که هه لگره که ی حه لالی بیت یان بیگانه، نیتړ نه گهر ته وافی فهرزی خوی بکات یان نه، چونکه نه م ته وافه بؤ هه لگراوه نه که هه لگر، بؤیه دروسته به سهر ولاخیکه وه ته وافی پی بکریت، به پی نیه تی هه لگره که بؤی ده نووسریت و نه گهر نیه تی ته واف پی کړدن نیه بیت ته وافی بؤ نانوسریت، چونکه نیه تی منډال دانامه زریت و ده بیت گه وړه نیه تی بؤ بهی نئ وهک نیحرام پۆشین)^۱

دوانزه هم:

زۆری زاناکان له سهر نه وهن که چی له سهر حاجی گه وړه قه ده غه بیت حاجی منډالیش لئی قه ده غه ده بیت:

* (عه تا) (ره حمه تی خوی لی بیت) ده لئیت: منډال دوورده خریته وه له هر شتیك گه وړه ی لی دوورده خریته وه وهک بونی عه ترو خو جوانکړدن.^۲

سیازده هم:

نه گهر منډاله که کاریکی قه ده غه کراوی له کاتی حه جدا نه نجامدا له باتیدا فیدیه ده دات:

* مالیک (ره حمه تی خوی لی بیت) ده فهرمویت: نه وهی له گه وړه قه ده غه ده کړیت له منډالیش قه ده غه ده کړیت و به لام نه گهر پیویست بوو هندیك بونی خوشی یان جوانکاری به کار بهی نئ نه وه له بهرام به ردا (فدیه) ی بؤ ده دریټ.^۳

۱ المغني (۵۲/۵-۵۳).

۲ رواه ابن ابی شیبه (۲۷۵۸) وأبوداود (۷۷۶).

۳ المدونة (۱/۴۲۴).

* به‌غه‌وی (ره‌حه‌تی خ‌وای لی بی‌ت) ده‌لی: نه‌گه‌ر منداڵه‌که‌ یه‌کێک له‌ قه‌ده‌غه‌کراوه‌کانی هه‌جی نه‌نجامدا نه‌وه‌ نه‌گه‌ر خ‌وی ئی‌حرامی پۆشی‌بوو نه‌وه‌ له‌ پارهی تایبه‌تی خ‌وی فیدی‌هی ده‌دری‌ت، به‌لام نه‌گه‌ر هه‌جی پی‌ کرابوو نه‌وه‌ دوو پا‌هیه‌ که‌ ئایا له‌ پارهی خ‌وی یان له‌ پارهی سه‌ره‌رشتیاری پارهی فیدی‌که‌ ده‌دری‌ت.^۱

چوارده‌یه‌م:

پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پ‌وخسه‌تی داوه‌ به‌ منداڵان که‌ له‌ نیوه‌ی شه‌ودا ده‌توانن له‌ موزده‌لی‌فه‌وه‌ بی‌نه‌ خواره‌وه‌:

* (ابن عباس) (خوا لی‌ی پازی بی‌ت) ده‌فهرمو‌یت: من یه‌کێک بووم له‌ و منداڵانه‌ی که‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پ‌ی‌گه‌ی پ‌یدام له‌گه‌ڵ ناتوانا‌کاندا له‌ موزده‌لی‌فه‌وه‌ بی‌نه‌ خواره‌وه‌.^۲

* (ابن قدامه‌) (ره‌حه‌تی خ‌وای لی بی‌ت) ده‌لی‌ت: نابینم که‌س پ‌ی‌چه‌وانه‌ی ئه‌م پایه‌ بی‌ت و هه‌روه‌ها به‌زه‌یی هاتنه‌وه‌ی پ‌ی‌اندای تی‌دایه‌ و دورخسته‌نه‌وه‌ یانه‌ له‌ قه‌ره‌بالغی و جه‌نجالی، هه‌روه‌ها شو‌ین پی‌ هه‌لگر‌تی پی‌غه‌مبه‌ری خوايه (ﷺ).^۳

پانزه‌یه‌م:

نه‌گه‌ر زۆر منداڵ بوو نه‌یده‌توانی شه‌یتان به‌ردباران بکات، له‌باتی ئه‌ودا سه‌ره‌رشتیاری ئه‌و کاره‌ی بۆ ده‌کات، به‌لام نه‌گه‌ر بتوانی‌ت ده‌بی‌ت خ‌وی ئه‌و کاره‌ بکات:

* جابر (خوا لی‌ی پازی بی‌ت) ده‌فهرمو‌یت: له‌گه‌ڵ پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هه‌مان نه‌نجامدا و ئافه‌رت و منداڵمان له‌گه‌ڵدا بوو، ئی‌مه‌یش له‌باتی منداڵه‌کانیش ته‌لیبه‌ و شه‌یتان به‌ردبارانمان کرد.^۴

۱ شرح السنة (۲۳/۷-۲۴).

۲ رواه البخاری (۱۶۷۸).

۳ المغنی (۲۸۶/۵).

۴ پیشتر سه‌رچاوه‌که‌ی دراوه‌.

* (ابن منذر) (رحمتهی خوی لى بیت) ده لیت: له هه موو نه و زانایانه ی من گویم لیتان بووه بیستوومه که نه و منډاله ی توانای په جمی شهیتانی نیه، په جمی بؤ ده کړیت و ابن عمریش (خوا لى پازى بیت) وای کردووه و عه تاو زوه رى و مالیک و شافعی و ئی سحاقیش نه م بؤ چوونه یان هه یه.

له (ابن عمر) وه (خوایان لى پازى بیت) ده فرمودیت: هه جى به منډاله کانی ده کړد، هه منډالیک خوی بیتوانیا یه په جمی شهیتان بکات خوی ده کړد، هه منډالیکیش نه بیتوانیا یه نه وه به خوی له باتى نه و په جمه که ی شهیتانی ده کړد.^١

* (أیوب السخثیانی) (رحمتهی خوی لى بیت) ده لیت: کورپکی عبدالرحمنی کورپى قاسم بینى له کاتى هه جدا وتم: نه مه چؤن هه جى پى ده که ن؟ وتیان: به رده کان ده خه یه نه ده ستى، نه گه نه بیتوانى بیوه شینى بؤى ده وه شینین.^٢

شانزه یه م:

نه گه منډاله که نه یده توانى په جمی شهیتان بکات نه وه سه په رشتیاره که ی بؤى ده کات، به لام به ناماده بوونى منډاله که نه که له هه وانگه به جى به لیت:

* عه تا (رحمتهی خوی لى بیت) ده لیت: نه گه منډاله که زور منډال بوو فی ریش بکړیت هه نه یزانی په جم بکات، ده بیت بېریت بؤ شوینى په جم کړنه که و له وى بیت وه که چؤن ده بړیت بؤ عه ر هه و نه میش وه که نه وایه مه گه نه خوش بیت.^٣

١ المغني (٥٢/٥).

٢ رواه ابن ابی شیبه (١٧١٠).

٣ رواه ابو داود فی (المسائل) (٧٧٤).

حه فده یه م:

نه گهر هه جی ته مه توع یان هه جی قیرانی پی ده کړا، نه وه هه یوانه که ی بؤ سر ده برپریت:

* زومهری (ره حمه تی خوی لی بیت) ده ربارهی نه و منډالهی که هه جی پی ده کړیت پرسپاری لی کړا؟ فەر مووی: به لی هه جی پی ده کړیت و هر شتیک له حاجی قه ده غه بیت له ویش قه ده غه ده کړیت له چلو بهرگو بونی خوشو سهری دانا پوشریت، خزمه کانی په جمی شیتانی بؤ ده که ن و هه یوانی بؤ سر ده بپن.^۱

هه ژده یه م:

نه گهر منډال که هر نه رکیکي هه جی په پاندو به جی نه هینا ده بیت قه زای بؤ بکړیته وه.

* عه تا (ره حمه تی خوی لی بیت): هه موو شتیکي هه ج بؤ منډال قه زا ده کړیته وه جگه له نوږکړدن نه بیت.^۲

توژده یه م:

ته وافی مالئاوایی کړدن به منډالان:

* عه تا (ره حمه تی خوی لی بیت) ده لیت: منډالی بچوک نه گهر که سو کاره که ی هه جیان له سهر دانا، ده بیت چی له سهر حاجیه کی گوره یه له سهر نه ویش بیت، له بونی خوش بی بهش ده کړیت، نابیت ببریته وه تا دوا مه نزلی ته واف پیکردنی نه بیت به ده وری که عبه ی پیروژدا، نه گهر خزمه کانی ویستیان عه مره شی پی بکه ن له دوی هه ج که بوی هه یه.^۳

*

*

*

۱ رواه ابن ابی الدنيا في (العیال) (۶۵۱).

۲ رواه أبوداود في (المسائل) (۷۸۰).

۳ رواه أبوداود في (المسائل) (۷۷۶).

فهرمووده ی چواردهیه م

كوشتنی منډالې كافران له جهنگدا

عن عبدالله بن عمر (رضی الله عنهما) قال: ان امرأة وجدت في بعض مغازي النبي (ﷺ) مقتولة، فانكر، فنهى رسول الله (ﷺ) عن قتل النساء والصبيان)).

واته: عبدالله ی کوپی عومەر (خوایان لی پازیبیت) ده فهرموو: ئافره تیکیان بهرچاو کهوت له غه زایه کدا کوژد ابو، پیغه مبه ر (ﷺ) پی پزی نه بوو، فهرمانی ده رکرد به قه ده غه کړنې کوشتنی ژنان و منډالان)).

د مهینانی فهرمووده که:

بوخاری (۳۰۱۴) له باسی کوشتنی منډال له جهنگدا میناویه تی، موسلیم (۴۵۶۸) أبو داود (۲۶۶۸) له باسی کوشتنی ژناندا، تورمذی (۱۵۶۹) و ابن ماجه (۲۸۴۱) رپوایه تیان کردووه.

نه و فهرمان و وانانه ی له م فهرمووده یه و مرده گیریت:

یه که م:

فهرمووده که نه و ده که یه نیت که بهرگری و قه ده غه ده کات له کوشتنی منډال له ناو غه زاکاندا:

* (ابن عبدالبر) ده لی: له پیغه مبه ره وه ده گیر نه وه (ﷺ) که قه ده غه ی کردووه ژنان و منډالان له جهنگدا بکوژدین وه (ابن عباس) و (عائشه) و (ابو سعید الخدری) و (أنس) و (أسودی کوپی سه ریخ) و که سانی تریش (خوایان لی پزی بیت) ۰

زاناکان هه موو له سر نه وه کړکڼ و ته نانه ت پېشيان وايه نه گه ر ژن و منډال شه پېش بکهن هر ناکوژين چونکه به عاده ت نه و دوو ده سته يه شه پناکهن، خواي (عزوجل) يش ده فەرمويت: ﴿وَقَتِّلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقْتُلُونَكُمْ﴾^۱.
دووه م:

له گرنگي دانې پيغه مېهر (ﷺ) به کاري نه کوشتني ژنان و منډالان نه وه بوو ناموژگاري نه ميرو سه رکړده کاني سوپاي ده کړد بو نه و مه به سته:

* سليمانې کوپي به ريره له باو کيه وه ده گيړپته وه و ده لي: هه رکاتيک پيغه مېهرې خوا (ﷺ) نه ميرو سه رکړده ي سريه يه کي ده خسته پي، ناموژگاري ده کړد به وه ي له خوابترسيټ و چاکبيټ له گه ل سه ربا زاني ئيسلامداو پاشان پيي ده فەرموو: ((أَغْزُوا بِاسْمِ اللَّهِ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ، قَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ، أَغْزُوا وَلَا تَغْلُوا وَلَا تَغْدُوا وَلَا تَمْتَلُوا وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيْدَا۟۞۞))^۲.

واته: به ناوي خوا وه و له پيناوي خوا دا بجه نگو، شه پيکهن له گه ل نه وانه ي باوه پريان به خوا نيه، غه زبا بکهن به لام دزي له ده سته کو ت مه کهن و ناپاکي مه کهن و جه سته مه شيويټين، منډال مه کوژن ۰۰۰))
سيټيهم:

نه و هو يانه ي که بوونه ته هو ي قه ده غه کړدنې کوشتني منډال له جه نگدا نه مانه ن:
۱- له پاستيدا له سره فيتره ي پاک له دايک بوون که موسلمان ته وه
پيشترباسمان کړدووه.

۲- زورچار منډال له بهر ناتوانايي و لاوازيه کي شه پکهرنين و حيسابي شه پکهریان
بو ناکريټ.

۱ سوره تي البقره (۱۹۰).

۲ رواة مسلم (۴۵۴۲) وابن ابی شيبة (۱۴۰۶۴)

چواره م:

به لام نه گهر منډالان له گه ل هؤزه كه ياندا جه نگیان ده كړد يان هاو كاریان ده كړدن له جه ننگ دږی موسلمانان ده بیټ بكوژيږن:—

* حه سەنی به سړی (ره حمه تی خوی لی بیټ) ده فەرمویت: هاوه لانی پیغه مبهری خوا (ﷺ) ژنان و منډالی بی باوه پانیان ده كوشت نه گهر هاو كاری جه نگی سوپا كه ی خویانیان كړد بیټ).^۱

* (ابوداود) (ره حمه تی خوی لی بیټ) ده لی: گویم لیږو له احمدی كوپي حه نبه لیان پرسى دهر باره ی منډالیک شه پ بکات له دږی موسلمانان: ثایا ده كوژيږت؟ فەرمووی: به لی، وتم: نه ی نه گهر له قه لاگه وه به ردی ده گرت سوپای موسلمانان كان؟ فەرمووی: هر ده كوژيږت).^۲

* (ابن عبدالبر) (ره حمه تی خوی لی بیټ) ده لیټ: زانا كان جیاوازیان هه یه له كوشتنی نه و ژن و منډالان ه ی كه شه پده كهن :

جمهوری زانا یان وهك سه وری و نه وزاعی و له یسو شافیعی و أبوحنیفه و أحمدو نیسحاق و أبو ثورو كه سانی زوری تریش پییان وایه كه نه گهر ژن و منډال شه پ نه كهن به هیچ جوریک دروست نیه بكوژيږن به پیی فەرموده كه (والله اعلم).^۳

پینجه م:

ثایا نه گهر گومان هه بوو له منډالی و بالقبوونی نه و منډاله بی باوه په دا چی ده كړیت؟

* پيشی دهر كړد بوو نه وه گه وره یه، عطية القرضي ده لی: من یه كيك بووم له دیله كانی به نی قوره یزه، موسلمانان كان ده یانپوانی هر منډالیک پيشی كړد بیټ به

۱ رواة ابن أبی شیبۀ (۱۴۰۸۵).

۲ رواة أبو داود فی المسائل (۵۱۹).

۳ التمهيد (۱۳۸/۱۶)، (شرح السنة) بغوی (۴۷/۱۱).

كه وړه له قه له ميان دېداو ده كوژا، من خوم په كېك بووم له وانه ي مووم ئې نه هاتېبو نه يان كوشتم.

له پړوايه تېكي تردا ده لې: سه يري بهريان كړدم ده بينن موي ئې نه هاتووه به پړه لايان كړدم.^۱
شه شه م:

زانكاځان جياوازيان هه يه ده رياره ي كوشتني ژنو منډال به هوي دان به سهرې سوپاي كافراندا له شه ودا:

پاسترينيان نه وه يه كه دروسته له و كاته دا ژنو منډالېش بكوژين چونكه ده ستپاريژي ژور ناپه حه ته له وجه ننگه دا:

* (صعب) ي كوپي (جثامه) (خوا لتي پازي بيت) ده لې: له ناوچه ي نه بواء يان بوددان پيغه مبهري خوا (ﷺ) هات بؤ لامو له وي پرسیاري ئې كرا ده رياره ي هيرشي شه واني كتوپړي و كوشتني ژنو منډاله كانيان؟ له وه لامدا فېرمووي: ((هم منهم)) واته نه وانيش له وانه، گويم ئې بوو فېرمووي: ((لاحمي الا لله تعالى ولرسوله ﷺ)).^۲ واته: پاراستن نيه مه گه ر بؤ خواو پيغه مبهره كه ي نه بيت.

* احمدي كوپي حه نېل (ره حمه تي خوي ئې بيت) ده فېرمووي: (دروسته بدريت به سهر كافراندا له شه ودا، بؤ پوم له پيگه ي نه و كاروه تيك شكان، ده لې: پي نازانم كه سيك كاري دان به سهرې دوژمنان له شه وداي پي ناخوش بيت)^۳
حه وته م:

چون نه م دوو بؤ چوونه ده خه ينه يه ك: نابيت منډال بكوژيت! و به لام شه و بدريت به سهر بي باوه پاندا نه وانيش ده كوژين!

۱ رواه أبوداود (۴۴۰۴) و (۴۴۰۵) والترمذي (۱۵۸۴) وقال: حديث حسن صحيح.

رواه البخاري (۲۰۱۲) ومسلم (۴۵۷۲) بلفظ (لوان خيلاً اغارت من الليل، فأصابته من أبناء

المشركين؟ قال: هم من أباهم).

۳ المغني (۱۴۰/۱۳).

بۆ وه‌لامدانه‌وه‌ی ئه‌مه زانا‌يان ده‌لێن ئه‌گه‌ر به ئه‌نقه‌ست (عمد) بیکوژیت تاوان‌بار‌ه‌و دروست نیه به‌لام له‌گه‌ڵ هۆزه‌که‌یدا دروسته چونکه بۆ ئه‌و ناچن به‌لام ئه‌ویش پێوه‌ده‌بیت:

* أحمد (ره‌حمه‌تی خ‌وای ئی بیّت) ده‌فه‌رم‌و‌یت: (ئه‌گه‌ر به ئاره‌زوو بیکوژیت دروست نیه واته به ئه‌نقه‌ست)^۱ به‌لام له‌ حاله‌ته‌کانی تر‌دا کوشتنیان دروسته.^۲
هه‌شته‌م:

دروسته تۆپ‌بارانی سوپای بی باوه‌پان بک‌ریت (مه‌نجه‌نیق) ئیت‌ر با منډال و ژنیش تیدا بچن، ئه‌گه‌ر ئه‌و بۆردوومانه پێویست بیت، ئه‌مه ئه‌گه‌ر بی باوه‌پان له‌نیوان ژنو منډال‌دا خ‌و‌یان هه‌شار‌دا‌بوو دروسته بۆردومان بک‌ریت چونکه ئه‌گه‌ر به‌بۆنه‌ی ئه‌وانه‌وه هه‌یج هه‌نگاوێک نه‌ن‌ریت ئه‌وه کاری جیهاد په‌کی ده‌که‌و‌یت:

* (ابن منذر) (ره‌حمه‌تی خ‌وای ئی بیّت) ده‌لێ: له‌ فه‌رم‌و‌وده‌دا هات‌وه‌ که پیغه‌م‌به‌ری خوا (ﷺ) مه‌نجه‌نیقی تاودا بۆ شاری تائف، عه‌مری کوپی عاص (خوا لێی پازی بیت) مه‌نجه‌نیقی تاودا بۆ خه‌لکی ئه‌سکه‌نده‌ریه‌ی میسر...

* سوفیانی سه‌وری (ره‌حمه‌تی خ‌وای ئی بیّت) ده‌لێت: هه‌یجی تیدانیه‌و دروسته قه‌لای سوپای بی باوه‌پان تۆپ باران بک‌ریت ئیت‌ر با منډالیشی تیدابیت.
* مالیک و شافعی و أحمد و که‌سانی ت‌ریش ئه‌م بۆچوونه‌یان هه‌یه.^۳
نۆیه‌م:

دی‌ل‌کردنی منډالانی بی باوه‌پان دروسته له‌لایه‌ن سوپای ئیسلامه‌وه:

۱ المغني (۱۴۰/۱۳).

۲ سنن أبي داود (۱۲۴/۳) و سنن الترمذي (۱۷۵۰).

۳ المغني (ابن قدامة) (۱۴۰).

* نه بی سه عیدی الخدری (خوای لی پازی بیټ) ده فەرمویت: خه لکی قوره یزه به
 حوکمی سه عدی کوپی موعاز (خو لپی پازی بیټ) پازی بوون و پیغه مبه ریش (ﷺ)
 بانگی کرد و پی فەرموو: ((هؤلاء نزلوا علی حکمک)) نه وانه به حوکمی تو پازین،
 سه عیدیش فەرمووی: جه نگاوه ره کانیاں په می بکن و منډاله کانیشیاں بکن به دیل و
 ژیرده سته، پیغه مبه ریش (ﷺ) فەرمووی: ((قضیت بحکم الله)) واته: به حوکمی خوا
 حوکمت کرد، یان فەرمووی ((بحکم الملك)) به حوکمی پادشای جیهان حوکمت کرد.^۱

*

*

*

فهرمووده‌ی پازده‌یه‌م

هاوسه‌رگیری منداڵان

عن عائشة (رضي الله عنها) ((ان النبي ﷺ تزوجها وهي بنت ست سنين، وأدخلت عليه وهي بنت تسع سنين، ومكث عنده تسعاً)).

واته: عائیشه دایکی باوه‌پداران (خوا‌ی لێ پاز‌ی بی‌ت) ده‌فهرمو‌یت: که پ‌یغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌ته‌مه‌نی شه‌ش س‌الیدا ماره‌ی کردو له‌ته‌مه‌نی نۆ س‌الیدا گواستیه‌وه، نۆ س‌الیش له‌گه‌لیدا ژیاوه).

دهره‌ینانی فهرمووده‌که:

بوخاری (٥١٣٣) له‌باس‌ی به‌شودانی منداڵان له‌لایه‌ن باوکیانه‌وه‌پ‌یوایه‌تی کردووه، مسلم (٣٤٦٤) و (أبو داود) (٢١٢١) و ابن‌ماجه (١٨٧٦).

ئه‌وه‌فهرمان‌و‌ئادابانه‌ی له‌فهرمووده‌که‌وه‌م‌رده‌گیریت:

یه‌که‌م:

فهرمووده‌که‌به‌لگه‌یه‌له‌سه‌رئه‌وه‌ی که دروسته‌پ‌یاوی به‌ته‌مه‌ن کچی گه‌نج ماره‌بکات، چونکه کاتی‌ک پ‌یغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) عائیشه‌ی ماره‌کرد ته‌مه‌نی له‌(٤٥) س‌الیدا بوو، که‌چی عائیشه (٦) س‌الان بوو له‌نۆ س‌الیدا گواستیه‌وه.

دووه‌م:

ئه‌م‌حوکه‌مه‌ش تاییه‌ته‌نیه‌به‌پ‌یغه‌مبه‌ری خواوه (ﷺ) به‌لکو‌هاوه‌لان (خوایان لێ پاز‌ی بی‌ت) له‌دوای خۆی کاریان پ‌ی کردووه‌نه‌وه‌کانی دواتریش و کۆده‌نگی زانایان له‌سه‌ر دروستی پ‌رۆسه‌که‌یه‌.

* عه‌کریمه‌ده‌لی: عمری کوپی خطاب (خوا‌لیی پاز‌ی بی‌ت) (ام‌کلثوم)ی کچی (عه‌لی کوپی ئه‌بو‌طالب) (خوا‌لیی پاز‌ی بی‌ت) ماره‌کرد که له‌وکاته‌دا کچی‌کی بچکۆله‌بوو له‌کۆلان له‌گه‌ل منداڵان یاری ده‌کرد.

هاو‌پ‌یکانی هاتن‌بۆ‌لای و پ‌ی‌رۆزاییان لێ کرد ئه‌و‌یش فهرمو‌وی: من له‌به‌ر‌حه‌زی ژن ه‌یتان ئه‌م‌کاره‌م نه‌کردووه‌به‌لکو‌خۆم له‌پ‌یغه‌مبه‌ری خوام بیستووه (ﷺ) که فهرمو‌یه‌تی: ((ان كل سبب ونسب منقطع يوم القيامة الا سببي ونسبي))

واته: له پوڅی قیامه تدا هوکاري په یوه ندي و خزمایه تی نامیښتی جگه له هوکاري په یوه ندي و خزمایه تی من نه بیټ، بویه منیش حزم کرد له نیوان منو پیغه مبهري خوادا (عليه السلام) په یوه ندي خزمایه تی ه بیټ.^۱

* عوروه ی کوپی زوبیر (ره حمه تی خوی لی بیټ) ده لیت: زوبیری کوپی عوام (خوا لیتی پازی بیټ) چوو بۆ سهردانی قودامه ی کوپی مضفون که نه خوش بوو له جیگه دا که وتبوو، له وکاته دا مژده یان هیئا بۆ زوبیرو وتیان کیژکت بووه، هر له ویدا قودامه وتی: مارهی بکه له من!

زوبیر فرمودی: ده ی کچیکی بچوک بۆ چیه؟ نه ویش وتی: نه گهر مام نه وه به خته وهرم به کچی زوبیرو نه گهر مردیشم نه وه کچی زوبیر خوشه ویستترین که سمه میراتیه که م ده بات، زوبیریش لیتی ماره کرد.^۲

* ابن منذر (ره حمه تی خوی لی بیټ) کډه نگی زانایان نقل ده کات له سهر نه وه ی بۆ باوک دروسته کچی بچوکی خوی بدات به شوو نه گهر به که سی شیاوو شایسته ی بدات.^۳

سییه م:

نه گهر کچیکی بچوک درا به پیاوړکی گهره، هیچ مه سرفیکی ناکه ویته سهر نه و پیاوه هه تا وای لی نه یه ت بۆ گويزانه وه بشیت، چونکه پیغه مبهري خوا (عليه السلام) نه فقه ی عایشه ی نه کیشا تا له مالی باوکیدا بوو واته تا دوو سال دوی ماره برین:

* عه تاو شه عه بی و حه سه ن و که سانی تریش پتیا ن وایه که پیاو نه فقه ی ناکه ویته سهر هه تا نه یگويزیتته وه.^۴

* أحمدی کوپی حه نبل (ره حمه تی خوی لی بیټ) ده فرمویت: نه گهر پیاوړنی هیئاوړنه که نه یده هیشت بیگويزیتته وه نه وه نه فقه ی له سهر نیو نه گهر هوی نه گويزانه وه پیاوه که بوو نه وه نه فقه ی له سه واجبه. نه گهر کچه که منډال بوو تا

۱ رواه عبدالرزاق (۱۰۳۵۴) والحاكم (۶۴/۷) إسناده صحيح.

۲ رواه سعيد بن منصور في سننه (۶۳۹).

۳ الاجماع لا (۱۰۳) الأشرف (۳۷/۴).

۴ رواه عنهم ابن أبي شيبة (۲۱۵/۵-۲۱۶).

ته‌م‌ن‌ی نو سالی نه‌فه‌قه‌ی له‌س‌ر پیاو‌ه‌که نیه، چون‌که پی‌غه‌م‌به‌ری خوا (ﷺ) عایشه‌ی له‌ته‌م‌ن‌ی ۹ سالی‌دا گواسته‌وه.^۱

* (ابن‌هانیء) ده‌ل‌ی: له‌احمد‌ی کوپ‌ی ح‌ن‌به‌لم پرس‌ی: نه‌گ‌ر ئا‌فره‌ته‌گ‌وره‌بوو به‌لام کوپ‌ه‌که من‌دال‌ بوو نه‌فه‌قه‌ له‌س‌ر کی‌یه؟

له‌وه‌لام‌دا وت‌ی: نه‌گ‌ر نه‌گو‌یزانه‌وه‌که خه‌ت‌ای کوپ‌ه‌که بوو، نه‌وه‌ نه‌فه‌قه‌ی له‌س‌ر واجب‌ه، نه‌گ‌ر کوپ‌ه‌که تی‌گ‌ه‌یشت‌وو‌بوو به‌لام کچه‌که من‌دال‌و‌بی‌ ئا‌وه‌زابوو، نه‌وه‌ نه‌فه‌قه‌ی له‌س‌ر کوپ‌ه‌که نیه تا‌گ‌وره‌ده‌بی‌ت.^۲

چوا‌ره‌م:

نه‌گ‌ر پیاو‌یک کچی‌کی بچو‌کی خواست‌و‌په‌له‌ی گو‌یزانه‌وه‌ی ده‌کرد، به‌دزی‌که‌سو کاره‌که‌یه‌وه‌چو‌وه‌ل‌ای‌وزی‌پ‌ه‌ی پی‌کرد‌و‌مرد، ده‌ل‌ی: ده‌بی‌ت خو‌ینه‌که‌ی به‌ته‌وا‌وی بدات چون‌که پی‌ش نه‌وه‌ی نه‌و‌کچه‌بگاته‌ته‌م‌ن‌ی خو‌گ‌ری نه‌و‌کاره‌ی پی‌کرد‌وه.^۳ پی‌نجه‌م:

نه‌گ‌ر بووک‌و‌زاوا‌ه‌ردووک‌یان من‌دال‌ بوون:

* سوله‌یمانی کوپ‌ی یه‌سار ده‌ل‌ی: (ابن‌عمر) (خوایان‌لی‌پازی بی‌ت) کچی‌عبیدالله‌ی برای‌که‌من‌دال‌بوو‌هینا‌بو‌کوپ‌ه‌که‌ی خو‌ی نه‌ویش من‌دال‌بوو، له‌وکاته‌دا‌ماره‌یی‌بو‌دیاری‌نه‌کرد.^۴

* هیشام‌ی کوپ‌ی عورو‌ه (ره‌حمه‌تی‌خو‌ای‌لی‌بی‌ت) ده‌ل‌ی: باوکم‌ژنی‌بو‌کوپ‌ی‌کی هینا‌که‌ته‌م‌ن‌ی (۶) سالان‌بوو، کچه‌که‌ش (۵) سالان‌بوو، پاشان‌کوپ‌ه‌که‌مرد، نزیکه‌ی (۴) هزار‌دینار‌له‌میراتی‌کوپ‌ه‌که‌ی‌دا‌به‌کچه‌که.^۵

۱ احکام النساء (۱۵۴).

۲ رواه ابن‌هانیء فی مسائله (۱۰۴۶).

۳ رواه عبدالرزاق (۱۸۱۰۳)

۴ رواه سعید بن منصور فی سنن (۹۴۵).

۵ رواه عبدالرزاق (۱۰۳۵۹) وسعید بن منصور فی سننه (۷۷۵).

شه شه م:

ثایا باوک ده توانیت ژن بهینیت بۆ کوپې بچکوله ی؟ به لئ:

* (ابن منذر) (رحمتهی خوی لئ بیت) ده لئ: هه موو زانایانی سه له ف له سه ر نه وه یه ک ده نگن که دروسته ژن بهینئ بۆ کوپې منډالئ.^۱

* دیسان ده لئ: أحمد (رحمتهی خوی لئ بیت) به لگه ی دروستی نه و کاره به فرموده که ی (ابن عمر) ده هیئتته وه که ژنی بۆ کوپه که ی هیئا و کوپه که شی منډال بوو، مه سه له که یان برده به رده سستی زهید (خوا لیئ پازی بیت) و نه ویش فرمووی دروسته.^۲

حه و ته م:

سه له فی صالح وایان پی خوش بووه که نه گهر (وه لی) کوپو کچی منډالیان دا به یه کتری مه سه له که به نهینئ بهیننه وه و نه و دووانه خویان نه زانن به مه سه له که تا مه سه له که به سوک سهیر نه کات و ته لاق نه یه ت به ده میدا.

* نیراهیمی نه خه عی (رحمتهی خوی لئ بیت) ده لئیت: منډاله کانیاں ده دا به شوو یان ژنیاں بۆ ده هیئاں به لام له خویانیاں ده شارده وه نه وه ک وشه ی ته لاق به کار بهینن.^۳

* هه رو هه له عه لی کوپې نه بو طالب (خوا لیئ پازی بیت) و زه حاکی کوپې موزاحیمه وه گپړاویانه ته وه.^۴

هه شته م:

کچی هه تیو به زور نادریت به شوو به لکو پرسې پی ده کړیت:

* (ابو موسی) (خوا لیئ پازی بیت) له پیغه مبه ری خواوه (ﷺ) ده گپړیتته وه که فرموویه تی: ((تستأمر الیتیمه فی نفسها، فإن سکتت، فقد أذنت، وإن أبیت لم تکره))

۱ الاجماع لا (۱۰۳).

۲ الاشراف (۳۸/۴).

۳ رواه ابن ابی شیبه (۳۵/۵) وسعيد بن منصور (۱۷۱۱).

۴ ابن ابی شیبه فی (مصنف) (۳۵/۵).

واته: كچى هه تيؤ (بى باوك) بؤ شوو كړدن پرسى پى ده كړيت، نه گهر بى دهنگ بوو نه وه پازيه و نه گهر نه يكرد زورى لى ناكړيت.

* تورمذى (ره حمه تى خواى لى بيت) ده لى: زانايان جياوازيان هيه له مه سه له ی به شوودانى كچى بى باوكدا: هه نديكيان ده لىن ده دريت به شوو به لام نيكاحه كه دانامه زريت تا گوره ده بيت پرسى پى ده كړيت، نه و كاته نه گهر پى خوش بوو نه وه باشه، نه گهر پى خوش نه بوو ده توانيت هه ليو شينيت وه، نه مه پاى تابعينه كانه.

هه نديكى تريش ده فەرموون: دروست نيه بدريت به شوو هه تا گوره ده بيت، چونكه په شيمان بوونه وه له نيكاح نيه، نه مه ش وتهى: سوفيانى سه وړى و شافيعى و كومه لى زاناي تريشه.

نه حمدو نيسحاق ده لىن: نه گهر (بى باوك) ته مه نى گه يشته (۹) سالى و درا به شوو، پازيش بوو به شوو، نيكاحه كه ده مه زراوه، دوايى بوى نيه پاشگه زبيت وه لى، به لگه شيان فەرموده كه عايشه يه (خوا لى پازى بيت) كه پيغه مبه رى خوا (عليه السلام) له ته مه نى (۹) سالىدا گواستيه وه و ده لىت: هر كاتيك كچ گه يشته نو سالان نه وه ژنه.

نويه م:

قه له و كړدن كچى بچوك به مه به ستى به شوودانى:

* عايشه (خوا لى پازى بيت) ده فەرمويت: (دايكم ويستى قه له وم بكات بؤ كاتى گويزانه وم بؤ پيغه مبه رى خوا (عليه السلام) به لام نه و شتانه ی نه و داواى لى ده كړدم بؤم نه كړد، به لام چيشتى شله ی كوله كه چهورى پيډام و زور جوان و قه له و بوم)^۱

ده يه م:

جوان كړدن و پازاندنه وه كچان بؤ نه وه داوا بكرين:

له پيښموني ه كاني سه له فى صالحه پازاندنه وه و جوان كړدن كچان و بردنيان بؤ مالى خزمه كانيان تا دليان بچيته سه ريان و بيانخوان، به لام نه گهر نزيكى بالق بوون و پيگه يشتن بوونه وه نابى جوان بكرين بؤ خه لك مه گهر له به رده مى نافرته تاندا نه مه ش بؤ نه وه يه كه خويشى و گه نجه كانش سرگرردان نه كات:

۱ رواه الترمذي في السنن (۴۱۷/۳).

۲ رواه أبو داود (۳۹۰۳) وابن ماجه (۳۳۲۴) اسناداه صحيح.

* عائیشه (خوا لئی پازی بیت) ده فرمویت: ئوسامه ی کوږی زهید (خوا لئی پازی بیت) که وت و سهری دای به که ناری ده رگا که داو سهری شکا، پیغه مبر (ﷺ) به عائیشه ی فرموو: ((أمیطی عنه الاذی)) واته: خوین و پیسیه که ی پاک بکه روه و بیسپره وه، منیش قیزم ئی کردو نه چووم، پیغه مبر ی خوا (ﷺ) خو ی چوو خوینه که ی دهم و چاوی به زمانی مژی و ده ی فرموو: ((لو کان أسامة جاریة لکسوته وحلیته حتی أنفقه))^۱ واته: نه گهر ئوسامه که ده بوو سهرتاپا جلی جوان و خشل و زیزم پیدا ده کرد. *

(به می) ده لئ: پیغه مبر ی خوا (ﷺ) به ئوسامه ی کوږی زهیدی فرموو: ((قد أحسن الله بنا اذ لم یکن أسامة جاریة، ولو کانت جاریة لحلیناک، حتی یرغب فیک))^۲

واته: خوا چاکه ی له گهل کردوین که ئوسامه که نه بوو، نه گهرنا نه ونده خشل و زیزم پیدا ده کردی که خه لکی بیانخواستیتایه.

* (أبو حازم) له سه هلی کوږی ساعد (ساعديه وه) (خوا لئی پازی بیت) ده گپړته وه: کچیکي بچوکی بینی زور جوان پازاند بوویانه وه و جوانیان کردبوو نه ویش بانگی کردو سهریکي کردو کردی به باوه شه وه و ده سستی هیئا به سهریداو دوووعای بهر که تی بو کرد.^۳

* عائیشه (خوا لئی پازی بیت) کچیکي پازانده وه و جوانی کردو بردی بو حه چو ته وافی که عبه ی پی کردو ده یووت: (لعلنا نصطاد به شباب قریش)^۴ واته: به لکو لاوکی حاجیلی قوږه یشی پی پاو بکه م.

* (ابن جریج) ده لئ: بویان باس کردووم که عمری کوږی خطاب (خوا لئی پازی بیت) ده ی فرموو: نه و کچه ی که بالغ نه بووه پیشانی خه لکی بدهن تا له پاشه پوژدا ناموزاکانی داوای بکه ن و بیخوازن.^۵

*

*

*

۱ رواه أحمد في (السنن) إبن ماجه (۱۹۷۶) واسناده حسن.

۲ رواه إبن أبي الدنيا في (العیال) (۲۳۰) و له شاهد مرسل قوي في الطبقات (۶۲/۴).

۳ پیشتر سهرچاوه که ی دراوه.

۴ رواه إبن أبي شیبه (۴۱۰/۴).

۵ رواه عبدالرزاق (۱۰۲۳۴).

فهرموده‌ی شازده‌یهم

مندال داری حه‌دی لی نادریت

عن علي بن طالب (عليه السلام) عن النبي (صلى الله عليه وآله) قال: ((رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ: عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ وَعَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَكْبُرَ وَعَنِ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَعْقِلَ))
دهره‌ینانی فهرموده‌که:

(أبو داود) (۴۳۹۸) (۴۳۹۹) پیوایه‌تی کردوه و (النسائی) (۳۴۳۲) و (الترمذی) (۱۴۲۳) ده‌لی: فهرموده‌یه‌کی حه‌سنی غه‌ریبه، (الدارمی) (۲۳۴۲) و (ابن خزیمه) له (صحیح) ه‌که‌یدا (۱۰۰۳) و (ابن حبان) (۱۴۲-۱۴۳) و (الحاکم) (۲۵۸/۱) (۵۹/۲) به (صحیح) ی له‌قه‌لم داوه و (البیهقی) له (السنن الکبری) (۸۳/۳) فهرموده‌یه‌کی صحیحه.

ابن تیمیه (ره‌حه‌تی خوی لی بیت) له (مجموع الفتاوی) (۱۹۱/۱۱) ده‌لئت: هه‌موو نه‌لی زانست و زانیاری له‌سه‌ر نه‌وه‌ن که نه‌م فهرموده‌یه قبولکراوه.
نه‌و فهرمان و نادابانه‌ی له فهرموده‌که و مرده‌گیریت:

یه‌که‌م:

نه‌م فهرموده‌یه بنه‌مایه‌که له و بنه‌ما سه‌ره‌کیانه‌ی زۆربه‌ی نه‌حکام و نادابی منډالی له‌خۆگرتوه.

دوه‌م:

نه‌م فهرموده‌یه نه‌وه ده‌که‌یه‌نیت: که منډال تا بالق نه‌بیت گونا‌می بز نانوسریت.
 سییه‌م:

چه‌ندان ده‌قی قورثان و فهرموده له‌سه‌ر نه‌وه‌ن که منډال هه‌ر کرده‌وه‌یه‌کی چاکه و خواناسی ده‌کات بزّی ده‌نوسریت:

* (ابن خزیمه) (ره‌حه‌تی خوی لی بیت) ده‌لئت: هه‌جکردنی منډالان له‌پیش بالق بوونه‌وه واجب نیه، به به‌لگه‌ی وت‌ی پیغه‌مبه‌ر (عليه السلام) ((رفع القلم عن ثلاث))

مه‌به‌ستی له‌ قه‌له‌می گوانه‌ نووسینه‌ که له‌سه‌ر که‌سیکی باڵق ده‌نوسریت، ئه‌وه ناگه‌یه‌نیت که قه‌له‌می چاکه‌ی له‌سه‌ر لاده‌بریت و بۆی نانوسریت.^۱

* (ابن عبدالبر) ده‌لیت: عمری کوپی خطاب (خوا لێی پازی بیت) ده‌فرمویت: (تکتب للصبي حسنة، ولاتکتب علیه السيئات) واته: منداڵ کرده‌وه‌ی چاکي بۆ ده‌نوسریت و له‌ کرده‌وه‌ی خراب گوزه‌شت ده‌کریت.

سه‌له‌ف له‌ کۆن و ئیستادا سه‌جیان به‌ منداڵه‌کانیان کردووه‌ و پیشانی په‌حمه‌تی خویان داو.^۲

* (أبوداود) به‌ سه‌نه‌دی خۆی له‌ پێغه‌مبه‌ره‌وه ده‌گێڕێته‌وه که فرموویه‌تی: ((مروا الصبي بالصلاة اذا بلغ سبع سنين واذا بلغ عشر فاضربه عليها)) واته: فرمانی نوێژکردن به‌سه‌ر منداڵه‌کانتاندا بده‌ن له‌ ته‌مه‌نی هه‌وت سالی‌داو له‌ ته‌مه‌نی ده‌ سالی‌دا لێیان بده‌ن له‌سه‌ر نه‌کردنی.

هه‌روه‌ك نوێژکردنی بۆ ده‌نوسریت، نوێژنه‌کردنی له‌سه‌ر نانوسریت و سه‌جکردنی بۆ ده‌نوسریت به‌لام له‌سه‌ری فهرز نه‌کراوه‌ و سه‌جی فهرزی له‌سه‌ر ده‌می‌نیت.

زۆریك له‌ زاناكان پێیان وایه‌ مائی هه‌تیو زه‌کاتی ده‌که‌ویت و مه‌حاله‌ پاداشتی چاکه‌ی له‌سه‌ر وه‌رنه‌گرنه‌وه، به‌لکو قه‌له‌میان له‌سه‌ر هه‌لگیراوه‌ له‌ کردنی گوناوه‌ سه‌رپێچیه‌ك که خۆیان پێی هه‌لسابن، ئه‌ی نابین هه‌ر سامانیك له‌ناویه‌رن پێیان ده‌بژێردریت و هه‌روه‌ها له‌ مه‌سه‌له‌ی کوشتن و خوێندا، به‌عه‌مدیش که‌سیك بکوژن به‌ هه‌له‌ (خطأ) بۆیان ده‌نوسریت و خوێنه‌که‌ی له‌سه‌ر نه‌وانه‌یه‌ که خوێنی گه‌وره‌کان ده‌بژێرن.

چواره‌م:

زانایان ئه‌م فرموده‌یه‌ ده‌هیننه‌وه له‌سه‌ر به‌لگه‌ی ئه‌وه‌ی که منداڵ هه‌ستیت به‌ هه‌ر کارێک له‌و کارانه‌ی داری هه‌دیان له‌سه‌ره‌، هه‌دی لێ نادریت وه‌ك زیناو دزی وه‌تد.

۱ صحیح ابن خزیمة (۴/۳۴۹).

۲ الاستذکار (۴/۳۹۸).

* (ابن جریج) (ره‌حمه‌تی خوای لی بیئت) ده‌لێت: عبدالعزیزی کوپی عمر ئاگاداری کردم که له‌ نامه‌یه‌کی عمری کوپی عبدالعزیزدا که له‌ عمری کوپی خطابه‌وه ده‌ستی که‌وتبوو تیایدا نووسیوی: (نه‌ تۆله‌سه‌ندنه‌وه‌و نه‌ کوشتن و نه‌ لێدانی داری حه‌ده‌یه‌ له‌ بریندارکردندا، تۆله‌سه‌ندنه‌وه‌و لێدانی منداڵ نیه‌ ئه‌وانه‌ی که نه‌گه‌یشتونته‌ حه‌دی بالقبوون تا وایان لی دێت بزائن ئیسلام چی بۆ داناون و چیشی له‌سه‌ر داناون).^١

* سو‌فیان‌ی سه‌وری (ره‌حمه‌تی خوای لی بیئت): (تۆله‌ناکرێته‌وه‌ مه‌گه‌ر له‌ که‌سه‌یک با‌لق بووبیئت، فەرمووده‌ هاتوه‌ له‌سه‌ر ئه‌مه‌)^٢

زیاتر له‌ یه‌که‌سه‌ کۆده‌نگی زانایانی له‌م باره‌یه‌وه‌ بۆمان گواستۆته‌وه‌.^٣

پێنجه‌م:

ته‌میکردنی منداڵ:

هه‌موو زانایان له‌سه‌ر ئه‌وه‌ن که منداڵ ئه‌گه‌ر یه‌که‌یک له‌و کارانه‌ی ئه‌نجام دا که داری حه‌دی له‌سه‌ره‌، ئه‌وه‌ سه‌زایه‌ی له‌سه‌ر جی به‌جی ناکرێت، به‌لام ئه‌مه‌ مانای ئه‌وه‌ نیه‌ که وازی لی ده‌هێنرێت و سه‌زا نادرێت له‌سه‌ر کاره‌ چه‌په‌ل و هه‌له‌شه‌کانی، به‌لکو له‌ ئیسلامدا سه‌زای -ته‌عزیر-ی هه‌یه‌ که منداڵه‌که‌ی پی ته‌می ده‌کرێت -له‌سه‌ر پای هه‌موو زانایان.^٤

شه‌شه‌م:

ئه‌گه‌ر منداڵ تاوانێکی کرد که شایسته‌ی داری حه‌دبوو، به‌لام گومان هه‌بوو له‌ با‌لقبوونیدا چی لی ده‌کرێت؟

* ئه‌نه‌س (خوا لێی پازی بیئت) ده‌گێرێته‌وه‌ که ئه‌بوبه‌کری صدیق (خوا لێی پازی بیئت) منداڵێکیان هێنایه‌ به‌رده‌ستی که دزی کردبوو، به‌لام با‌لقبوونی پوون نه‌بوو، بۆیه به‌ بست پێوای و ئه‌وه‌نده‌ی په‌نجه‌یه‌کی که‌مه‌تر بوو، ده‌ستی نه‌بهری و به‌ره‌لای کرد.^٥

١ رواه عبدالرزاق (١٨٠٦٤).

٢ رواه عبدالرزاق (١٨٠٦٧).

٣ الاستذکار (٥٦/٨-٥٧). المغني (٤٨١/١١).

٤ سه‌یری (منهاج السنه‌) بکه (٤٩/٦) ابن تیمیه.

٥ رواه ابن أبي شيبه (٨٢٠٤).

* عبدالله‌ی کوپی عمر (خوایان لێ پازی بیټ) ده‌فه‌رموئیت: (ئه‌گه‌ر منداڵ کارێکی وای کرد شایانی داری هه‌د بیټ و گومان هه‌بوو له‌گه‌وره‌بوونیدا، سه‌یری به‌ری بکه‌ن بزانه‌ن موی کردووه‌ یان نا) ^۱ واته‌ ئه‌گه‌ر وابوو ئه‌وه‌ گه‌وره‌یه‌و منداڵ نیه‌و هه‌دی خوای لێ ده‌دریټ.

* محمدي کوپی یه‌حیای کوپی هه‌بان ده‌لێ: کوپیکی لاساریان هه‌تایه‌ خزمه‌ت عمری کوپی خطاب (خوا لێی پازی بیټ) که به‌ شیعره‌وه‌ قسه‌یه‌کی زۆر ناشیرینی به‌ ژنێک وتبوو به‌ جوړێک که ده‌یووت وام له‌گه‌لیدا کردووه‌! عمر فه‌رمووی: شه‌رواله‌ که‌ی لابه‌ن و سه‌یری عه‌وره‌تی بکه‌ن، ئه‌وانیش سه‌یریان کرد ده‌بینن موی لێ نه‌هاتووه‌، ئه‌ویش فه‌رمووی: ئه‌گه‌ر موی لێ به‌هاتایه‌ داری هه‌دم لێ ده‌دا، ^۲ واته‌ هه‌دی (قذف). هه‌وته‌م:

منداڵ به‌ ئه‌نقه‌ست و به‌ویستی خۆی تاوانێکی کرد، له‌به‌ر منداڵیه‌ که‌ی حوكمی (خطأ) و هه‌له‌ی ده‌دریټ به‌سه‌رداو تۆله‌ی لێ ناكریټه‌وه‌.

* پێشه‌وا (الزهری) (ره‌حه‌مه‌تی خوای لێ بیټ) ده‌لێټ: (سوننه‌ت هه‌ر وابوووه‌ کاری (عمد) و به‌ ئه‌نقه‌ستی منداڵ به‌هه‌له‌ بۆی داده‌نرێټ) ^۳

* پێشه‌وا (مالیک) (ره‌حه‌مه‌تی خوای لێ بیټ) ده‌لێټ: ئه‌وه‌ی که هه‌موومان له‌سه‌ری کۆکین ئه‌وه‌یه‌ که منداڵان له‌نیوان خۆیاندا تۆله‌یان لێ ناكریټه‌وه‌، کاره‌ ئه‌نقه‌سته‌کانیان به‌ هه‌له‌ ژمار ده‌کرێټ له‌سه‌ریان، مادام باڵق نه‌بوون و داری هه‌دیان له‌سه‌ر واجب نه‌بووبیټ، منداڵ هه‌ر که‌سێک بکوژێټ به‌ کوشتنی هه‌له‌ بۆی هه‌ژمار ده‌کرێټ. ^۴

* (ابن عبدالبر) ده‌لێټ: (تۆله‌کردنه‌وه‌ نیه‌ له‌نیوان منداڵاندا، ئه‌مه‌ش جیگای جیاوازی و ناکوکی نیه‌ له‌نیوان زانااندا).

واته‌: کاری به‌ ئه‌نقه‌ستی منداڵ به‌ هه‌له‌ داده‌نرێټ و خزم و هۆز خۆینه‌ که‌ی بۆ ده‌ده‌ن، ئه‌و منداڵه‌ی که هه‌له‌ی له‌سه‌ر تۆمار ده‌کرێټ منداڵێکه‌ ته‌میزی په‌یدا کرده‌بیټ و

۱ السنن الکبری (بیهقي) (۵۸/۶).

۲ رواه ابن ابي شيبة (۸۲۰۳)، والبيهقي في (الکبری) (۵۸/۶).

۳ رواه عبدالرزاق (۱۸۰۶۸).

۴ الموطأ (۸۵۲/۲).

به نه نقه ستیش کړد بیټی و نه گهر وانه بیټ منډالې شیره خوړه یان تازه پیگرتووه
 هه رچیه ک بکات لږی ناگیریت و وه ک گیانه به ریک (پشيله) یه ک وایه زیانیکې دابیت هه روا
 ده پوات).^۱

منیش ده لیم: نه گهر منډالیک دای له که سیك و نه دنامیکې له شی قرتاند، یان
 که سیکی کوشت، نیر فامدار بیټ یان نه فام توله ی ل ناگیریت و وه له دروستترین وتی
 زانایاندا، به لام خوینه که ی واجب و ده بیټ له پاره ی خو ی خوینه که ی بدریت، به لام
 نه گهر خوینه که ی له (۳/۱) ی خوین زیاتر بوو، ده بیټ خزمه کانی بچنه ژیر نه و پاره یه
 که هه موو خزمه کانه له لای باوکیه وه (عصبه) و هه روه ک چون نه گهر خوینی ته و او بوو
 هه ر نه وان ده یدهن چونکه له هه موو حاله تیگدا به هه له بوی ده نووسریت).
 هه شتم:

منډال کاتیک زیانیکې مالی به که سیك ده که یه نیټ:

نه گهر نه و کاره منډاله که به حه زی خو ی و به نه نقه ست کړد بیټی و که مترخه می
 خاوه ن ماله که ی تیدا نه بوو، نه وه ده بیټ له مالی منډاله که ببیژریت، له سر پای
 هه موو زانایان.

* (ابن تیمیه) (ره حمه تی خوی ل بیټ) ده لیت: فەرمايشتی پیغه مبه ر (ﷺ) که
 ده فەر مویت: ((رفع القلم عن الصبي حتى يحتلم)) مه به ست له وه ی قه له می تاوانی
 له سر هه لده گیریت نه ک قه له می بژاردن نه مهش به کوی ده نگی هه موو موسلمانان، که
 نه گهر که سیك بکوژن یان مالیک به زایه بدن ده بیټ ببیژرین، له سر نه وهش کۆکن که
 —شیت و منډال— له پاره ی خو یان زیانیا ن ده بژیرن وه ک مه سرو فکرن وایه به لام له
 زه کاتدا جیاوازیان هه یه).^۲

* (ابن قیم) (ره حمه تی خوی ل بیټ) ده لیت: په یوه سترکردنی نیوان مال
 به زایه دان و بژاردن وه ک په یوه سترکردنی حوکه کانه به هه کاره کانه وه، نه وهش

۱ الاستذکار (ابن عبدالبر) (۵۶/۸-۵۷).

۲ منهاج السنة (۴۹/۶).

پیداویستییه‌کی دادپه‌روه‌ریه‌و به‌رژه‌وه‌ندی به‌وه نه‌بیّت نایه‌ته‌دی، هه‌روه‌ك چۆن پیویستی کردووه له‌سه‌ر كوشتنی هه‌له‌ خوینه‌كه‌ی، بۆیه ته‌مه‌ن و بالقبوون ده‌وری نیه تیایداو شیّت و منداڵ و خه‌وتویش هه‌رچی به‌زایه‌ بده‌ن پێیان ده‌بژێدریّت، ئه‌مه‌ش له‌و یاسایانه‌یه‌ که به‌بیّ ئه‌و یاسایانه‌ به‌رژه‌وه‌ندی خه‌لکی تیا‌ده‌چیت و ئه‌گه‌ر پێیان نه‌بژێدریّت ئه‌وه‌ خه‌لکی هه‌ندیکیان مال و سامانی ئه‌وانی تر له‌ناوده‌به‌ن و ده‌شلێن: به‌ هه‌له‌ کردم و مه‌به‌ستم نه‌بوو زیانی لێ بده‌م).^۱

به‌لام ئه‌گه‌ر كه‌مه‌رخه‌می و ده‌ستی خاوه‌ن ماله‌كه‌ی تێدابوو، وه‌ك ئه‌وه‌ی خۆی به‌ ئه‌مانه‌ت له‌لای داینا‌بوو یان به‌ قه‌رز پێی دا‌بوو یان پێی فرۆشتبوو، له‌ وه‌ی دروستی زانایان منداڵه‌كه‌ تاوانبار نیه‌ و پێی نابژێدریّت، چونكه‌ هه‌لس‌وكه‌وت و مامه‌له‌ی له‌گه‌ڵ منداڵدا کردووه به‌ هه‌موو په‌زامه‌ندیه‌كه‌وه‌ والله‌ اعلم.

* سو‌فیانی سه‌وری (ره‌حه‌مه‌تی خ‌وای لێ بیّت) ده‌لێت: ئه‌گه‌ر كا‌لایه‌كت به‌ ئه‌مانه‌ت له‌لای منداڵێك دا‌نا و ئه‌ویش سو‌تان‌دنی، ئه‌و منداڵه‌ هه‌یچی له‌سه‌ر نیه‌، به‌لكو‌تۆ خ‌وت فه‌وتاندووته‌ كه‌ داوته‌ ده‌ستی مندا‌لان)^۲

نۆیه‌م:

فه‌رمووده‌كه‌ ئه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نیّت كه‌ (له‌شكران بوون) نیشانه‌ی بالقبوون و گه‌وره‌بوونه‌.

*

*

*

۱ اعلام الموقعين (۱۵۷/۲-۱۵۸).

۲ رواه ابن المقرئ له (معجم) دا لا (۳۵۱).

فهرموده ی جه قده یه م

منډال كه ی میراتی ده كه ویت

عن جابر بن عبدالله والمسور بن مخرمة (رضي الله عنهم) قالوا: قال رسول الله ((لا يَرِثُ الصَّبِيُّ حَتَّى يَسْتَهْلَ صَارِحًا))، قال: وَأَسْتَهْلُ: أَنْ يَبْكِيَ أَوْ يَصِيحَ أَوْ يَغْطِسَ)).

دمر هینانی فهرموده كه :

ابن ماجه (۲۷۵۱) و (ابن ابی الدنيا) له (العیال) (۴۱۳) داو (الطبرانی) (۲۰/۲۰-۲۱) (۲۳) پړوايه تیان كړدوه و فهرموده یه کی صه حیه .

نه و فهرمان و نادابانه ی له فهرموده كه ودرده گیریت :

یه كه م :

فهرموده كه نه وه ده كه یه نیت كه كړپه نه كهر به زیندوویی له دايك بوو به شه میراتی ده كه ویت، به به لگه ی نه م فهرموده یه ش كه ده فهرمویت :

* (أبو هريره) (خوای پازی بیت) له پیغه مبه روه ده گیریت وه كه فهرمویه تی : ((إذا استهل المولود ورث))^۱ واته : هر کاتیک منډال نیشانه ی زیندوویی پتوه دیار بوو له کاتی له دايك بووندا نه وه به شه میراتی ده كه ویت .

* (أبو عبید) (ره حمه تی خوای لی بیت) ده لیت : استهلال واته : دهر كه وتنی ژیان مه به سستی فهرموده كه نه وه یه نیشانه یه کی وای لی دهر بکه ویت له کاتی له دايك بووندا كه به لگه ی ژیانی بیت .

دوه م :

(به هاواری دهنگی منډال ده لیتن (استهلال) له پاستیدا خه لگی كه مانگ ده بینن هاوار ده كن، هر به و شتوه یه ش خه لگی گوئیان له دهنگی منډاله كه ده بیت بۆ یه كه م جار هه موو له خورشیا نندا هاوار ده كن).^۲

۱ رواه أبو داود (۲۹۲۰) و (ابن ماجه) (۲۷۵۰) و اسنادده صحیح .

۲ المغني (۱۸۱/۹) .

سینه م:

زانایان له سر نه وه په کڼ: که منډال نه گره به گریان یان هاوار یان پښمین نیشانه ی ژیاڼی لې ده رکه وت میراتی ده بات و میراتیشی لې ده بریت چونکه نه م نیشانانه تنه ها له زیندووه و ده رده چیت.

چواره م:

زانایان له مه سه له ی جو له ی منډال دا جیاوازیان هیه که نایا به لگه ی ژیاڼی کورپه له یه که میراتی بکه ویت و لئی بریت به و هویه وه؟

نه وه ی دروسته (صحیح) له لای زوربه ی زاناکان نه وه یه که جگه له (استهلال) جو له و هیچ شتیکی تر ده وری نیه و کاری پې ناکریت وه ک چون فەرموده که ی جابر (خوا ی لې پازی بیت) نه وه ی ده گه یان دو نه وه ش ده قیکه و ناکوکی ناهیلې، مانای فەرموده ی پیغه مبه ر (ﷺ) ((إذا استهلّ المولود وُرثَ)) واته نه گره ئیستهلالی کرد میرات ده بات مانای وایه نه گره ئیستهلال نه کات میرات نابات..

نه مه پای (ابن عباس) و حسن کوپی عه لی و أبوهریره و جابر (خوایان لې پازی بیت) و هه روه ها له تابعین: سه عیدی کوپی موسه یبو و عتاو شوپه یح و حسن و ابن سیرین و نه خه عی و شه عه بی و په بیعه یه حیای کوپی سه عیدو (أبو سلمه) ی کوپی عبدالرحمن و مالک و أبوعبیدو ئیسحاق و أحمدیش له پای مه شه وریدا (په حمه تی خوا له هه ر هه موویان بیت).

له به رامبه ردا نه م پایه ی جمهور ی زانایاندا پایه کیش هیه که ده لې جو له جیگه ی ئیستهلال ده گریته وه، نه مه ش بوچوونیکې لاوازه چونکه جو له جاری وا هیه مردویش ده یکات و گوشت ده خزیت به تاییه ت له جییه کی ته سکه وه بجیته جییه کی فراوان ده جو لې و مه رجیش نیه زیندو بیت نازانیت نایا نه م جو له یه هی زیندوویه تیه یان وه ک چون هه ندیک گوشت له پاش سه ربړینی حه یوانه که ش پل ده دات و ده جو لې.^۲

۱ سهیری (مصنف)، ابن ابی شیبه بکه (۳۸۵-۳۸۲/۱۱). المغنی (۱۸۰/۹-۱۸۱).

۲ مصنف عبدالرزاق (۵۲۹/۳-۵۳۳).

پینجه م:

وهك پښتر باسی حوكمی نویژی له بارچرومان كردو (صحیح) وایه نه گه رگیانی تی
كه وتبوو كه دواى چوار مانگو ده پوژ له سكى دایكیدا بیت نویژی له سه ر ده كریت.

*

*

*

فهرموده‌ی سه‌ژده‌یه‌م

خه‌رجی منداڵان

عن عائشة (رضي الله عنها) قالت: دخلت هند بنت عتبة (إمراة أبي سفيان) (رضي الله عنهما) على رسول الله (ﷺ) فقالت: يا رسول الله، ان أبا سفيان رجل شحيح، لا يعطيني من النفقة ما يكفيني ويكفي بني، الا ما أخذت من ماله بغير علمه، فهل علىّ في ذلك من جناح؟ فقال رسول الله (ﷺ): ((خُذِي مِنْ مَّالِهِ بِالْمَعْرُوفِ مَا يَكْفِيكَ وَيَكْفِي بَنِيكَ))

واته: عائشه (خوای ئی پازی بیټ) ده‌فهرمویت: هیندی کچی عوتبه‌ی خیزانی ئه‌بو سفیان (خوا له‌هه‌ردوکیان پازی بیټ) هات بۆ لای پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و عه‌رزى کرد که ئه‌بوسفیان پیاویکی په‌زیله (بخیل) و ئه‌وه‌نده‌م پى نادات به‌شى خۆم و منداڵه‌کانم بکات مه‌گه‌ر به‌ دزی خۆیه‌وه‌ لى بیه‌م، ئایا گوناها‌بار ده‌بم؟ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فهرمووی: به‌ شیوه‌یه‌کی جوان پاره‌ی ئی بیه‌ ئه‌وه‌نده‌ی به‌شى خۆت و منداڵه‌کانت بکات).

ده‌ره‌ینانی فهرموده‌که:

ئه‌حمه‌د رپوایه‌تی کردووه (٣٩/٦، ٥٠، ٢٠٦) و بوخاری (٥٣٦٤) و (٥٣٧٠) و موس‌لیم (٤٤٩٧) ده‌قه‌که‌ش ه‌ی ئه‌وه، و أبوداود (٣٥٣٢) و ابن ماجه (٢٢٩٣) و الدارمی (٢٣٠٥).

ئه‌وه‌ فهرمان و ئادابانه‌ی ئه‌م فهرموده‌یه‌ و مرده‌گیریت:

یه‌که‌م:

فهرموده‌که ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نیت که له‌سه‌ر پیاو واجبه‌ خه‌رج و مه‌سروفی منداڵه‌کانی بکیشیت، (الدرا‌می) (ره‌حه‌متی خوای ئی بیټ) باسیکی ناوناوه (باسی خه‌رجی پیاو بۆ مال و منداڵه‌کانی) و هه‌موو زانایان له‌سه‌ر ئه‌وه یه‌که‌ده‌نگن.

* (ابن منذر) (په حمه تی خوی لى بیت) ده لیت: هه موو زانایان له سه ر نه وهن كه ژياندنې منډالې بچوك له سه ر باوكه كه پټویسته نه وانه یان خویان پاره یان نیه.^۱
دووه م:

فرموده كه نه وه ده گه یه نیت كه پیار نه گهر كه مته رځه می و چرووكی كرد له مه سروف و خه رځی منډاله كانی نه وه بؤ خیزانه كی هه یه به بی پرسی خوی له پاره كانی ببات و به پټی پټویست خه رځی بكات بؤ خوی و منډاله كانی.
سییه م:

مه سروف و خه رځی مال و منډال گه وره ترین خیره و به رزترین به نډایه تیه كه مړؤ له قیامه تداو له لای په روږدگاری پاداشتی چاكه ی ده دریته وه له سه ری:

* (مقدم) ی كوپى (معدی) (خوا لیلى پازى بیت) ده لى: پیغه مبه ری خوا (ﷺ) فرموده تی: ((ما أطعمت نفسك فهو لك صدقة، وما أطعمت ولدك فهو لك صدقة، وما أطعمت زوجتك فهو لك صدقة، وما أطعمت خادمك فهو لك صدقة))^۲

واته: نه و خواردنه ی به خوتی ده دیت خیرت بؤ ده نوو سریت له سه ری، نه و خواردنه ی به منډاله كتی ده دیت خیرت ده گات له سه ری، نه و خواردنه ی به خیزانتی ده دیت بؤ تو ده بیته خیره چاكه، نه و خواردنه شی ده دیت به خزمه تكاره كات بؤ تو ده بیته خیره چاكه.

* (ثوبان) (خوا لیلى پازى بیت) له پیغه مبه ری خوا وه (ﷺ) ده گپړتیه وه كه فرموده تی: ((أفضل دينار ينفقه الرجل، دينار ينفقه على عياله...))^۳.

۱ الاجماع لا (۱۱۰).

۲ رواه أحمد (۱۳۱/۴) والبخارى في (الادب المفرد) (۸۲، ۱۹۵) اسناده صحيح.

۳ رواه مسلم (۲۲۷۳).

واته: باشتړین وگوره ترین پاره یه ک که پیاو خه رچی بکات، نه و دیناره یه که بؤ مال و منډاله که ی خرج ده کات.

* (أبو قلابه) یش له سر نه م فرموده یه ده فرمویت: له مال و منډاله وه ده ست پی ده کات، ده ی چ پیاو یکه له وه به پزتر وگوره تره که سامانی خرج ده کات بؤ به ختو کړدنی منډاله بچو که کانی و له ده ست پانکړدنه وه ده یان پاریزیت و به خاوینی ده یان هیلتیه وه.

* (أبو هريره) (خوا لئی پازی بیت) له پیغه مبه ری خوا وه (ﷺ) ده گپړته وه که فرموویه تی: ((دینار أنفقتہ فی سبیل اللہ، ودینار أنفقتہ فی رقبۃ، ودینار تصدقت به علی مسکین، ودینار أنفقتہ علی أهلك، أعظمها أجراً الذي أنفقتہ علی أهلك))^۱

واته: دیناریک له پیناوی خوادا خه رچی بکه یت و دیناریک به نده یه کی پی نازاد بکه یت، دیناریک بده یت به هه ژاریک، دیناریک بؤ مال و منډاله که تی خرج بکه یت، گوره ترین پاداشت له لای خوا بؤ نه وه یه که له پیناوی منډاله کانتدا خه رچی ده که یت.

* دایکی باوه پداران (عائشه) (خوا لئی پازی بیت) ده فرمویت: ژنیک ی هه ژار که دوو منډالی پیبوو هات بؤ لام و منیش (۳) دهنکه خورمام پیدان، نه ویش یه کی دانه یه کی پیدان و نه وان نه وه ی خویان خوارد، نه ویش ویستی نه وه ی خوی ببات بؤ ده می و بیخوات، که چی گه پانده وه و کردی به دوو له ته وه و یه کی له تیکی دا پیان، من ژور سرسام بووم به و کاره ی، پاشان بؤ پیغه مبه ری خوام گپړایه وه (ﷺ) نه ویش فرمووی: ((ان الله قد أوجب لها بها الجنة أو اعتقها بها من النار))^۲

واته: خوی عزوجل به هوی نه م کاره یه وه به هه شتی پی ده به خشیت یان له ناگری دوزه خ ده یاریزیت.

۱ رواه مسلم (۲۲۷۴).

۲ رواه مسلم (۶۷۸۷).

* مسلم ده لئ: من له بازار گه پامه وه (معاویه) ی کورې (قرة) م پی گه یشته لئ ی پرسیم: چیت ده کړد له وئ؟ وتم: شتو مه کم بؤ مال و منډاله که م کړی، فرمودی: به حال ده ست که وتوه؟ وتم: به لئ، فرمودی: (لأن اغدو فیما غدوت به کل یوم، أحب الی من أن أقوم اللیل وأصوم النهار)^۱

واته: نه وه ی تو بؤی پوښتوویت من هه مو پوښک بؤی برؤم پیم خوشتره له وه ی به شه و شه ونویژ بکه و به پوښ به پوښویم.

* (عبدالقوی) ده لئ: ئیبراهیمی کورې نه ده م نامه ی نووسی بؤ (عباد) ی کورې (کثیر) له مه ککه و پی وئ: ته وافو حه ج و سه فاو مه روه ت و ایزانه سه رخه و شکاندنیکی مواهیدیکه له پیناوی خوادا، نه ویش له وه لامدا بؤی نووسی: ئیشکگری و غه زاو جیهاده که ت و ایزانه سه رخه و شکاندنیکی کاسبی کاریکه بؤ به خپو کړنې مال و منډاله که ی.^۲

* (سوفیانی سه وری) یش (ره حمه تی خوی لی بیت) ده لئ: (علیک بعمل الابطال، الکسب من الحلال والانفاق علی العیال)^۳ واته: کړده وه ی پاله وانه کان نه نجام بده: کړنې کاسبی حال و خه ر کړنې له پیناوی مال منډال.

* نه حمدی کورې حه نبل (ره حمه تی خوی لی بیت) ده لئ: گریانې منډال له بهر ده ستی باوکیدا بؤ پاره و خوار دن خوشتره له لای خوا له هه ر شتیکی تر بیبیت له بهر ده ستیدا.^۴

۱ رواه أبو نعیم فی (الحلیة) دا (۳۰۰۰/۲).

۲ رواه أبو نعیم فی (الحلیة) دا (۱۹/۸).

۳ رواه الخطیب (الجامع الراوی واداب السامع) (۴۸).

کتاب الورع (۴۲۹). (الاء الصبی بین یدی أبیه متسخطاً یطلب منه خبزاً، أفضل من کذا زکذا

۴ یراه الله بین یدی).

چواره م:

پیغه مبهري خوا (ﷺ) به گونا هباری داناوه نه و که سانه ی پاره و خواردن له مال و منډالیان ده گرنه وه:

* عبدالله ی کورپی عمر (خوا لی ی پازی بیټ) له پیغه مبهري خواوه (ﷺ) ده گپړتته وه که فەرموویه تی: ((كفى بالمرء اثماً أن يحبس عمن يملك قوته))^۱ واته: به سه مړوځ نه وه ننده گونا می هه بیټ که پاره بگړتته وه له مال و منډاله که ی و مه سروفیان نه کات.

پینجه م:

له پړه وشتی سهرده می نه فامی پیش نیسلام نه وه بوو منډاله کانیا ن له ناویردووه و ده یانکوشتن له بهر نه وه ی خه رجیان نه کیشن.

* خوی گه وره ده فهرمویت: ﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةً إِمَّا يَنْتَحِنُوا عَنْكُمْ﴾^۲ واته: منډاله کانتان مه کوژن له ترسی هه ژاری، نیمه پوځی نه وانیش و نیوه ش ده دهین، کوشتنی نه و منډالانه تاوانیکي زور گه وره یه.

* (ابن عباس) (خوا لی ی پازی بیټ) ده فهرمویت: (املاق) واته هه ژاری، له ترسی فقیری و نه بوونی منډاله کانیا ن له ناویردووه.^۳

* عبدالله (خوا لی ی پازی بیټ) ده فهرمویت: وتم: نه ی پیغه مبهري خوا (ﷺ) چ تاوانیک گه وره ترین گونا هه؟ فهرمووی: ((أَنْ تَجْعَلَ لِلَّهِ نَدًا وَهُوَ خَلْقُكَ)) واته: هاو به ش په یدابکه یت بڅ خوا که دروستی کردوویت، وتم: پاشان چی تر؟ فهرمووی: ((أَنْ تَقْتُلَ وَلَدَكَ خَشْيَةً أَنْ يَأْكُلَ مَعَكَ)) واته: منډاله که ت بکوژیت له ترسی نه وه ی له گه لت نان

۱ رواه مسلم (۲۲۷۵).

۲ الاسراء (۳۱).

۳ (طبري) له ته فسرته که یدا پړیوایه تی کردووه (۸۲/۸).

بىخوات، وتم: ئەى پاش ئەو؟ فەرمووى: ((أَنْ تَزْنِي حَلِيلَةَ جَارِكِ)) واتە: زىناكردن لەگەڵ كچى دراوسىگەت.^۱

* ئەلى كوپى بەكار دەلى: پياويك سكالاي خوئى هينا بۆ لاي ئىبراهيمى كوپى ئەدەم (رەحمەتى خواى ئى بىت) وتى: چىم ئى دەكەى مىندالّم زۆرە و فرىايان ناكەوم؟ ئىبراهيم فەرمووى: ئەى براى خۆم، كام لەو مىندالانەى لە مالهەكەى تۆدان و پزىيان لەسەر خوا نىه بىنئىرە بۆ مالهەكەى من.^۲

*

*

*

۱ رواه البخارى (۶۰۰۱) ومسلم (۱۷۱).

۲ رواه البيهقي له (شعب الايمان) دا (۱۳۳۳) ۷ (ابن عساكر في تاريخه) (۶/۳۴۵).

شیریدانی مندا لان:

پاشان بۆرەمیان و کەسانیکى ترم بىنى زۆر ئاوسابوون و بۇنيان ناخۇش بوو
چىرەيان زۆر تال بوو، وتم: ئەمانە كىن؟ وتيان: ژنان و پياوانى شەرۋال پيس و

زیناکه ران. پاشان بردمیان تا گه یشمه کومه لیک ثافره ت که مار په لاماری مه مکه ی دودان و بوی دهرین! وتم: نه ی نه مانه چیان کردووه؟ وتیان: نه مانه نه و ثافره تانه ن که نه یان هیشتووه کورپه کانیا ن مه مکیان بمژن و شیر بخون.

پاشان بردمیان تا کومه لیک منډال م بینى له نیتوان دوو پوویاردا یاریان ده کرد وتم: نه مانه کیڼ؟ وتیان: نه مانه منډالانى موسلمانانن (به منډالى مردوون) هر کتوپر سى که سم که وته به رچاو عره قیان ده خوارده وه (عره قى پاک) وتم: نه ی نه مانه کیڼ؟ وتیان: پیغه مبه ر ابراهیم و موسا و عیسان و چاوه پوانى هاتنى تو ده که ن (سه لامى خویان له سر بیت).

دهرهینانى فرموده که:

ابن خزيمه (۱۹۸۶) و ابن حبان (۷۴۹۴) و الطبرانی له (المعجم الكبير) دا (۱۰۵/۸) - (۱۰۷) و الحاكم (۴۳/۱) به کورتى نه مانه پړوايه تیان کردووه حاکمیش ده لى: له سر مه رجى مسلم صحیحه و فرموده که ش نيسناده که ی صحیحه.

نه و فرمان و نادابانه ی فرموده که دهییه خشیت:

یه که م:

له فرموده که دا هره شهیه کی گوره ی تیدایه بو نه و ثافره تانه ی که ناهیلن کورپه کانیا ن شیریا ن بخون.

مه سه له یه ک: شیرپیدانى منډال له سر کى واجبه؟ زانا کان له مه دا جیاوازیان هیه، نه وانه ی ده لى ن واجبه له سر دایک شیر بدات به منډاله که ی نه م فرموده یه به به لگه ده هیتنه وه، هره که نه م نایه تش ده هیتنه وه که خوی گوره ده فرمویت:

﴿وَالْوِلْدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَدَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُنَمِّ الرِّضَاعَةَ﴾^۱.

به لام جمهورى زانايان له سهر ئه وهن كه فهرز نيه له سهر دايك شيريدات به كورپه كى مه گره له سى حاله تدا نه بېت:

۱- كه سى تر نه بېت شيرى پى بدات، هيچ هوكاريكى به ده سته وه نه بېت بؤ شير پى نه دانه كه.

۲- كه سى تر هه بېت به لام منډاله كه شيرى كه سى تر نه خوات.

۳- نه كورپه كه و نه سهر په رشتياريه كه شى تواناى مادي شيرپيدانيان نه بېت له لايه ن دايه نه وه.

به ثايه تيكي قورئانيش به لگه له سهر قسه كهى خويان ده ميئننه وه كه ده فهرمويت: ﴿وَإِنْ تَعَاَسَرْتُمْ فَعِسْرَضُ لَكُمْ أُخْرَى﴾^۱ نه وه تا خواى كه وړه زورى لى نه كړدوه كه هر ده بېت شير بدات به منډاله كهى.

* (ابن قدامه) (ره حمه تى خواى لى بېت) ده لئيت: (شيرپيدانى منډال له سهر باوكه، بؤى نيه زور له دايكه كه بكات كه شير به منډاله كهى بدات ئيتر با كه نيزه ك بېت يان ثافره تى سهر به ست، ژنى خوى بېت يان ته لاقدراو، نه گره ته لاق دراو بېت ئه وه له سهر پاى هه موو زانايان له سهرى نيه شيرى پى بدات، له لاي ئيمه ش ئه و ژنه شى له لاي پياوه كه يه هر زورى لى ناكريت و (الثورى) و (الشافعى) و (أصحاب الراى) له سهر ئه م پايه ن.

به لام له لاي (ابن ابى ليلى) و (حسن بن صالح) پييان وايه ده توانيت زور له ژنه كهى بكات بؤ شيرپيدانى، (الثورى) له وته يه كيداو (مالك) يش له پياويه تيكيده هه روا ده لئين. چونكه خواى كه وړه ده فهرمويت: ﴿وَالْوَلَدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَدَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُنَمِّى الرِّضَاعَةَ﴾.

پيشه وا (مالك) (ره حمه تى خواى لى بېت) پايه كى نيوانى هه يه كه ده لئيت: نه گره ثافره ته كه له ناست به رزو شريفه كان بوو، ويئنه ئه و شيرى به منډال نه ده دا ئه وه

نابیت زوری لې بکریت به لام نه گهر نافره تیکی ناسایی بوو هاووپنه کانی شیریان ددها به کورپه کانیان نه وه بو میړده که ی هیه زوری لې بکات.

به لام لای نیتمه نه و نایه ته وه لامی نه مانه ددهاته وه که له سهری فره زنیه ﴿وَأَنْ تَعَاْسَرْتُمْ فَعِسْتُ رُضْعُ لَهْ أُخْرَى﴾ واته نه گهر نه توانرا با که سیکی تر شیر ی پی بدات). نه توانین واته ناکوکی نیوانیان...^۱

دووه م:

نه و حوکمانه ی له کاتی شیر پیداندا نافره ته که ده گریته وه:

۱- پښووی له سهر لاده چیت له و پښانه دا که شیر ددهات به کورپه له که ی:

* نه نه سی کوپی مالک له پیاوړیک له وه چه کانی عبداللهی کوپی که عبه وه (خوا لیتې پازی بیت) ده گریته وه که فرموده ی تی: پیغه مبه ری خوا (ﷺ) له گه ل سواره کانیدا دایان به سهر ناوچه که ماندا و من پویشتم بولای و ده بینم نان ده خوات، پیی فرمودم: (إِنْ فُكِلَ) وهره لیم نزیك ببه وه نانم له گه لدا بخو منیش وتم: به پښووم، فرمودی پیم: (أَدْنِ احْدَثْكَ عَنِ الصَّوْمِ، اِنْ اَللّٰهُ تَعَالٰی وَضَعَ عَنِ الْمَسَافِرِ الصَّوْمَ وَشَطْرَ الصَّلَاةِ، وَعَنِ الْحَامِلِ وَالْمَرْضَعِ الصَّوْمَ) واته: وهره نزیك به ره وه با دهر باره ی پښووت باس بکه م، خوی ته عالی پښووی له سهر گه شتیار لابر دووه له گه ل نیوه یه کی نویژه کان و هره ها له سهر نافره تی سکپو شیر دهر پښووی هه لگرتوه.

ده لې: سویند به خوا پیغه مبه ری خوا (ﷺ) هردو کیانی فرمود، نای داخه که م بو چی له خواردنی به رده ستی پیغه مبه رم نه خوارد!^۲

* (ترمذي) ده لې: زانایان به م فرموده یه کاریان کردوه.^۳

۱ المغني (۱۱/۴۲۰)، (ابن أبي شيبة) و (الاشراف على مذاهب العلماء) إبن منذر (۴/۱۵۰-۱۵۱).

۲ رواه احمد (۴/۳۴۷) والترمذي (۳۱۵) و ده که ی هی نه وه و ده لې فرموده یه کی (حسن) ه

۳ السنن، ترمذي (۲/۹۵).

٢- جی به‌جی نه‌کردنی حوكمی زینا له‌سه‌ر ئه‌و ئافره‌ته‌ی كه‌ كۆرپه‌ی شیره‌خۆره‌ی هه‌یه، تا له‌ شیر ده‌برێته‌وه:

وه‌ك له‌ فهرمووده‌كه‌ی (أبو بردة) (خوا لێی پازی بی‌ت) هاتوو له‌سه‌ر ئه‌و ئافره‌ته‌ی كه‌ دانی به‌وه‌دا نا كه‌ زینای كردوو و داوای له‌ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) كرد كه‌ په‌جمی بكات و خاوینی بكاته‌وه، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) پێی فهرموو: ((فان‌ه‌بی حتی تلدی)) واته‌: برپۆره‌وه‌ بۆ ماڵ تا سكه‌كه‌ت ده‌بی‌ت، دوا‌ی ئه‌وه‌ی منداڵه‌كه‌ی بوو، پێچای به‌ په‌رۆیه‌كه‌وه‌ و هه‌تیایه‌وه‌ خزمه‌ت سه‌روه‌ر (ﷺ) وتی: ئه‌وه‌تا منداڵه‌كه‌م بوو!

پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فهرموو: ((ان‌ه‌بی فارضیه‌ حتی تفضمیه‌))^١ واته‌: برپۆره‌وه‌ شیری پێ بده‌ تا له‌ شیر ده‌برێته‌وه‌) ژنه‌كه‌ پاش ماوه‌یه‌ك هاته‌وه‌ و پارچه‌ نانێکی دابوو به‌ ده‌ستی كۆرپه‌كه‌یه‌وه‌ و وتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ئه‌وه‌تا له‌ شیرم براندۆته‌وه‌ و نان ده‌خوات، پیغه‌مبه‌ریش (ﷺ) منداڵه‌كه‌ی دایه‌ ده‌ستی پیاویك، بۆ ژنه‌كه‌ش فهرمانی دا چالێکیان هه‌لگه‌ند بۆی تا سنگی ده‌هات، فهرمانی دا به‌ خه‌لكه‌كه‌ تا په‌جمی بکه‌ن و نه‌وانیش په‌جمیان كرد...

٣- دروسته‌ له‌ ماوه‌ی شیرداندا پیاو بجێته‌ لای خه‌زانی (الغيلة):

* (جذامة‌)ی كچی (وه‌ب الاسدیة) (خوا لێی پازی بی‌ت) له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا‌ی بیستوو (ﷺ) كه‌ فهرموویه‌تی: ((لقد هممت ان‌ ان‌ه‌ی عن‌ الغيلة‌ حتی ذكرت ان‌ الروم‌ وفارس‌ يصنعون‌ ذلك‌ فلا یضر‌ اولادهم))^٢.

واته‌: هات به‌ بیرمدا كه‌ (غيلة) قه‌ده‌غه‌ بکه‌م به‌لام بیرم کرده‌وه‌ كه‌ پۆم و فارسه‌كان ئه‌و کاره‌ له‌ گه‌ڵ خه‌زانه‌كانیان ده‌که‌ن و زیانیشی نیه‌ بۆ منداڵه‌كانیان، وازم له‌و بیره‌ هه‌ینا.

١ رواه‌ أحمد (٣٤٨/٥) ومسلم (٤٤٥١).

٢ رواه‌ مسلم ٣٤٥٤.

* سه‌عدی کوپی ئه‌بی وه‌قاس (خوا لێی پازی بیّت) ده‌فه‌رمویت: پیاویک هات بۆ لای پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و پیتی وت: من ناچمه‌ لای خیزانم، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پیتی فه‌رموو: ((لم تفعل ذلك؟)) واته‌: بۆچی وا ده‌که‌یت، پیاوه‌که‌ش وتی: به‌زه‌ییم به‌ کۆرپه‌که‌یدا دیته‌وه‌، پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رموو: ((لو كان ذلك ضارًا، ضرًّا فارس والروم...))^۱ واته‌: ئه‌گه‌ر ئه‌وه‌ زیانی هه‌بوايه (بۆ منداڵ) ئه‌وه‌ زیانی له‌ فارس و پۆمه‌کان ده‌دا، چونکه‌ ئه‌وان وایان ده‌کرد.

۴- دایک ده‌توانیّت له‌کاتی نوێژدا شیر بدات به‌ منداڵه‌که‌ی به‌ مه‌رجیک مه‌مکی ده‌رنه‌که‌وێت:

* حه‌سه‌ن و ئیبراهیم نه‌خه‌عی (رحمه‌تی خوای لێ بیّت) ده‌لێن: ژن ده‌توانیّت شیر به‌ کۆرپه‌که‌ی بدات له‌کاتی نوێژدا.^۲

* (ابن منذر) (رحمه‌تی خوای لێ بیّت) ده‌لێ: زاناکان جیاوازیان هه‌یه‌ له‌و مه‌سه‌له‌یه‌دا (واته‌ شیرپێدانی منداڵ له‌ نوێژدا):

۱- (اوزاعی) جارێک ده‌لێ نوێژه‌که‌ی به‌پێت و جارێک ده‌لێت ئه‌گه‌ر پێویست بوو قه‌یناکات دروسته‌.

۲- (أبو ثور) ده‌لێ: ئه‌گه‌ر مه‌مه‌که‌کانی ده‌رنه‌که‌وێت نوێژه‌که‌ی دروسته‌.^۳
سێیه‌م:

ماوه‌ی ته‌واوی شیرپێدان و حوکمی له‌ شیر به‌رانه‌وه‌ی منداڵ پێش ئه‌و واده‌یه‌:
ماوه‌ی شیرپێدانی ته‌واو وه‌ک خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: ﴿وَالْوِلْدَاتُ يُرْضَعْنَ أَوْلَدَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُنَمِّ الرِّضَاعَةَ﴾^۴ واته‌: دایکان بۆ ماوه‌ی دو سالی ته‌واو شیر ده‌ده‌ن به‌ منداڵه‌کانیان.

۱ رواه مسلم (۳۴۵۴).

۲ ابن رجب له (فتح الفارس) دا (۱۴۴/۴) دا ده‌لێ اسناده‌که‌ی صحیحه‌.

۳ الاوسط (۲۷۸/۳).

۴ البقرة (۲۳۳).

به‌لام له شیر برانه‌وه‌ی منداڵ پێش نه‌و ماوه‌یه، نه‌گه‌ر به‌ په‌زامه‌ندی دایک و باوک که بوو نه‌وه دروسته‌و گوناوه‌ی نیه وه‌ک خوای (عزوجل) ده‌فه‌رمویت: ﴿فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا﴾^١.

* سوفیانی سه‌وری (په‌حمه‌تی خوای لی بی‌ت) ده‌لی: به‌ مشاوه‌ره‌و په‌زامه‌ندی هه‌ردوولا بوو پێش دوو ساڵه‌که نه‌وه دروسته‌و وه‌ک خوا ده‌فه‌رمویت: ﴿فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ﴾ و به‌لام نه‌گه‌ر ژنه‌که وتی: له شیریه ده‌بپێنمه‌وه‌و پیاوه‌که‌ش وتی: نه‌خیر، نه‌وه بۆ ژنه‌که نیه له شیریه بپێنیته‌وه.^٢

مه‌سه‌له‌یکی به‌سوود:

هه‌ندیک له سه‌له‌فی صالح نه‌یان هێشتوو هه‌پاش دوو ساڵ شیر بدریت به‌ منداڵ:

* (علقه) (ره‌حمه‌تی خوای لی بی‌ت) جاریکیان ئافره‌تیکی بینی له‌دوای دوو ساڵه‌که هه‌ر به‌رده‌وام شیر به‌ منداڵه‌که‌ی ده‌دات پێی وت: به‌سه‌ شیریه پێ مه‌ده ئیت^٣.

* (ابن کثیر) یش ده‌لیت: باس کراوه که شیردان به‌ منداڵ له‌دوای دوو ساڵ زیانبه‌خشه‌ بۆی چ له‌ پووی به‌ده‌نیه‌وه‌ یان له‌ پووی عه‌قلیه‌وه.^٤

سوودیکی دیکه

* (ابن قیم) (ره‌حمه‌تی خوای لی بی‌ت) ده‌لیت: (بپووسته‌ تا کاتی ددان ده‌رهاتن ته‌نها شیریه پێ بدات چونکه له‌ و کاته‌دا گه‌ده‌یان لاوازه‌و توانای هه‌رسکردنی خواردنی

١ البقرة (٢٣٣).

٢ (ابن جریر) له‌ ته‌فسیره‌که‌یدا هه‌تاویه‌تی (٥٠٧/٢).

٣ (الطبري) له‌ ته‌فسیره‌که‌یدا هه‌تاویه‌تی (٤٩٢/٢).

٤ (ابن کثیر) له‌ ته‌فسیره‌که‌یدا هه‌تاویه‌تی (٦٣٥/١).

نیه، هر که ددانی دهرهات و گه دهی به هیزیو و خواردنی پی بدات چونکه حکمته ی خوایی له وه دایه که ددان دهر کړدنې دوا ده خات تا کاتی پیویستی به خواردنه و به زه ییشه به دایکه که دا که ددانی نیه گاز بگریټ له سر گزی مه که کانی دایکی^۱.
چواره م:

منډال دانه دست شیر پیده ری تر جگه له دایکی خوی:

عاده تی عه رب و ابووه له سر ده می نه فامی و نیسلا می شدا که منډاله کانیا ن بنیږن بؤ لادی و بیده نه دهستی دایان نه مه ش له به رنه وهی منډاله که په سن دهر پیچټ و می شکی خاوین و دور له ته مه لی بیټ و به هوی ژیا نیا ن له و لادیانه دا زمانیا ن به عه ره بی پارا و پاده هات و دور ده بوون له (لحن) واته: نه زانینی دهر پرینی وشه کان.
* نه نه سی کوپی مالیک (خوا لیی پازی بیټ) له پیغه مبه ری خواوه (ﷺ)
ده گپ ټټه وه که فرمودیه تی: ((ولد لي الليلة غلام فسميته باسم أبي إبراهيم)) واته: نه م شه و کوپی کم بوو ناوم لینا ابراهیم به ناوی باو کم نیبراهیم پیغه مبه ره وه و پاشان دایه دهستی (ام سیف) که هاوسه ره که ی ناوی قهین بوو، نه بو سوفیا ن پیی ده گوت: (قهین أبو سیف) بوو.^۲

دیسان نه نه سی کوپی مالیک (خوا لیی پازی بیټ) ده فرمودیت: (که سم نه بینیه به سوړو میهره بان بیټ له گه ل مال و منډالیدا به وینه ی پیغه مبه ری خوا (ﷺ)، نیبراهیمی کوپی له دنیه کی سه روی مه دینه دابویه دهستی دایه نیک، ده که وته پی بؤ نه وی و نیمه ش له گه لیدا ده چوون، کاتیک ده چو و ژوره وه ده بینی پیاوه که خه ری کی ناگر کړنه وه یه، منډاله که ی ه لده گرت به باوه شه وه و تیرو پر ماچی ده کړدو پاشان ده که پرایه وه).^۳

۱ (تحفة المودود) لا (۳۸۸).

۲ مسلم گپراویه تیه وه (۶۰۴۵).

۳ مسلم پیاویه تی کړدوه (۶۰۹۵).

* (ابن قیم) (په‌حه‌متی‌خوا‌ی لی‌بیټ) ده‌لی: پی‌ویسته‌دایک له‌دوای‌پوژی‌دووه‌م یان‌سیټیم‌شیر‌بدات‌به‌منډاله‌که‌ی‌چونکه‌پیش‌نهم‌کاتانه‌شیره‌که‌ی‌خه‌ست‌و‌خلته‌داره، وه‌ک‌شیری‌نهو‌ژنه‌نیه‌که‌ده‌گیریت‌بو‌ی‌تا‌شیری‌پی‌بدات‌وه‌ک‌چون‌عه‌رب‌منډاله‌کانیان‌ده‌دایه‌ده‌ستی‌دایه‌نه‌کانی‌بیابان‌نشین‌و‌پیغه‌مبه‌ریش (علیه‌السلام) درایه‌ده‌ستی (حلیمه‌السعدیه) (خوا‌لی‌پازی‌بیټ).^۱

پینجه‌م:

نهو‌حوکمانه‌ی‌تایبه‌تن‌به‌شیر‌پیدانه‌وه‌جگه‌له‌دایکی‌خوی:

* (ابن عباس) (خوا‌ی لی‌پازی‌بیټ) ده‌فهرمویت: پیغه‌مبه‌ری‌خوا (علیه‌السلام) ده‌ریاره‌ی‌کچه‌که‌ی‌حه‌مزه‌ی‌مامی‌فهرموویه‌تی: ((لاتحل‌لي، یحرم‌من‌الرضاعة‌ما‌یحرم‌من‌النسب، هی‌بنت‌امي‌من‌الرضاعة))^۲

* بزانه‌که‌نوم‌مه‌ت‌ه‌موو‌له‌سه‌ر‌نهو‌هن‌حوکمی‌شیر‌خواردن‌پراوپر‌وه‌ک‌حوکمی‌دایکایه‌تی‌نیه: بو‌نمونه‌میرات‌له‌یه‌کتر‌نابه‌ن، خه‌رجیان‌له‌سه‌ریه‌کتر‌نیه، یاسای‌نارادکردنی‌به‌نده‌نایان‌گریته‌وه، خوین‌بزاردنیان‌له‌سه‌ر‌نیه، شایه‌تیا‌ن‌بو‌یه‌ک‌دروسته، به‌کوشتنی‌یه‌کتری‌توله‌یان‌لی‌ده‌کریته‌وه، به‌لکو‌ده‌ستنویژ‌نه‌شکاندن‌و‌سه‌یرکردن‌و‌تیکه‌لی‌یه‌کتر‌حه‌لال‌ده‌کات.^۳

شه‌شه‌م:

۱- ده‌بیټ‌نهو‌شیر‌پیدانه (۵) جاری‌جیا‌جیا‌بیټ‌و‌تیری‌خواردیټ:

* (عائیشه) (خوا‌ی لی‌پازی‌بیټ) ده‌فهرمویت: که‌قورئان‌هاته‌خواره‌وه‌کاتی‌خوی‌به (۱۰) ده‌جار‌شیر‌پیدانی‌ته‌واو‌حه‌رامی‌ده‌کرد، پاشان‌نهو‌حوکمه‌سپایه‌وه‌و

۱ تحفة المودود لا (۳۸۸).

۲ بوخاری‌پی‌ویاته‌تی‌کردوه (۲۶۴۵).

۳ الاعلام بفوائد عمدة الاحکام (۱۳/۹).

بوو به (پینچ) جاري ته و او، پیغه مبهري خوا (ﷺ) له دنیا ده رچوو له قورئاندا نه م پینچ جاره كاري پی كړاوه و خویندراوه ته وه.^۱

یه ك جاريان دوو جار شیر پیدان هرامی ناكات:

* (أُم الْفَضْل) (خوا لی پی پازی بیت) ده فرمویت: پی او یكي نه وه ی عامیری كوپي سه عسه ده لی: نه ی پیغه مبهري خوا (ﷺ) ثایا به یه ك جار شیر خواردن هرام ده بیت؟ پیغه مبهري (ﷺ) فرمووی: (لا) واته: نه خیر.^۲

له پیوایه تیكي تردا فرمووی: ((لَا تَحْرُمُ الرُّضْعَةَ أَوْ الرُّضْعَتَانِ، أَوْ الْمَصَّةَ أَوْ الْمَصَّتَانِ))^۳ واته: یه ك جار شیر خواردن و دوو جار شیر خواردن هرامی ناكات و یه ك مژین یان دوو مژینیش هرامی ناكات.

نهم مه سه له جیگه ی مشتمو پرو جیاوازیه له نیوان زاناكاندا به لام نه وه ی كه زیاتر به لگه كان پشتگیری ده كات پینچ جار شیر خواردن جیا جیا به وه ك به لگه ی فرموده كه ی (عائشه) (خوای لی پازی بیت) و نه مه ش پای (ابن مسعود) و (ابن زبیر) و (عائشه) یه (خوایان لی پازی بیت) و هه روه ها پای عطاو شافیه ی و أحمد ده له یه كيك له بچونه كانید او پای نیسحاقه (والله أعلم).

۲- شیر پیدان له دوی دوو سالی وه كه س هرام ناكات:

* (أُم سَلَمَةَ) (خوا لی پی پازی بیت) ده فرمویت: پیغه مبهري خوا (ﷺ) فرمووی ته ی: ((لَا تَحْرُمُ مِنَ الرُّضَاعَةِ إِلَّا مَا فَتَقَ الْأَمْعَاءُ فِي الشَّدَى، وَكَانَ قَبْلَ الْفُطَامِ)).^۴

۱ مسلم پیوایه تی كړدوه (۲۶۴۵).

۲ مسلم پیوایه تی كړدوه (۳۵۸۲).

۳ مسلم (۳۵۸۳).

۴ ابن ماجه له (۱۹۴۶) دا پیوایه تی كړدوه و (ترمذي) له (۱۱۵۲) دا ده لی: فرموده یه كي (حسن صحیح) ه.

واته: ئه‌و شیره‌ی که حه‌رام ده‌کات ده‌بی‌ت پ‌یخۆ‌له‌کان بکاته‌وه‌ و پ‌یش له‌ شیر برانه‌وه‌ بی‌ت.

* (ابن عباس) (خوا ل‌یی پ‌ازی بی‌ت) ده‌فه‌رمو‌یت: پ‌یغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمو‌ی: ((لا رضاع الا ماکان فی حولین))^۱ واته: شیرخواردن ته‌نها له‌ دوو سالی یه‌که‌مدا ده‌بی‌ت و به‌س.

د‌یسان له‌م مه‌سه‌له‌یه‌شدا جیاوازی هه‌یه‌ له‌ ن‌یوان هاوه‌لانی پ‌یغه‌مبه‌رو د‌وای ئه‌وان‌یشدا، به‌لام پ‌او‌پ‌چوونی پ‌است و دروست ئه‌وه‌یه‌ که له‌ د‌وای دوو سالان که‌س به‌ شیر خواردن حه‌رام ناب‌ی‌ت ئه‌مه‌ش پ‌ای: عمرو ابن مسعود و ابوهریره و ابن عباس و ابن عمره (خوا ل‌ییان پ‌ازی بی‌ت) هه‌روه‌ها پ‌ای (ابن مسیب) و (الش‌عبی) و (سفیان) و (الش‌افعی) و (أحمد) و (اسحاق) و (ابی عبید) و (ابن منذر).

حه‌وته‌م:

زانایان پ‌ی‌یان خۆش بووه‌ که ئه‌و که‌سه‌ی د‌یاری ده‌کر‌یت بۆ شیرپ‌یدانی منداڵ خاوه‌نی په‌وه‌شتی به‌رزبی‌ت، چونکه‌ شیر خواردن کاریگه‌ری هه‌یه‌ له‌سه‌ر گۆپ‌ینی خ‌ووی م‌رو‌ف (طبع).

* عمری ک‌وپ‌ی حبیب له‌ پ‌یاویکی که‌نانه‌یی‌ه‌وه‌ که‌ واب‌زانم (عه‌تواری) بوو ده‌گ‌یر‌یت‌ه‌وه‌ ده‌ل‌ی: له‌لای (ابن عمر) دان‌ی‌شتم (خوا ل‌یی پ‌ازی بی‌ت) و پ‌ی‌ی وتم: تۆ له‌ نه‌وه‌ی فلان که‌سی؟ وتم: نا، به‌لام شیریان پ‌ی‌ داوم، ئه‌و‌یش فه‌رمو‌ی: له‌ عمری ک‌وپ‌ی خطایم بی‌ست‌وه‌ (خوا ل‌یی پ‌ازی بی‌ت) فه‌رمو‌یه‌تی: (ان اللبن یشتبه‌ علیه) واته: شیر کاریگه‌ری هه‌یه‌ له‌سه‌ر له‌یه‌که‌چوون.^۲

۱ الدار قطنی (۱۷۴/۴).

۲ عبدالرزاق (۱۳۹۵۳) و البیه‌قی له‌ (الک‌بری) (۴۶۴/۷) و سعید بن منصور (۹۹۷). السنن.

* (ابن عمر) (خوا لێی پازی بیټ) له‌ وته‌یه‌کی‌دا ده‌فه‌رمو‌یت: (ایاکم ورضاع السوء، فانه لا بد ان يتقدم يوماً ما) ^۱ واته: ده‌خیلتان بم شیرده‌ری خراپ شیر به‌ کۆرپه‌کانتان نه‌دات چونکه‌ پۆژیک هه‌ردی‌ت شو‌ینه‌واره‌که‌ی به‌ منداڵه‌که‌تانه‌وه‌ ده‌رده‌که‌و‌یت.

* قه‌تاده‌ ده‌لی: دایکی‌ سه‌ه‌نی به‌س‌ری که‌نیزه‌کی‌ ئازادک‌راوی (أُم سلمه) بوو (خوا لێی پازی بیټ) و ناوی (خه‌یره) بوو جارێک خێره‌ سه‌ه‌ن به‌جی ده‌هیل‌یت و بۆ کارێک ده‌پوات و سه‌ه‌ن ده‌ست ده‌کات به‌ گریان (أُم سلمه) یش ده‌یگر‌یت به‌ باوه‌شه‌وه‌ و شیرێ خۆی پی ده‌دات تا دایکی‌ ده‌هاته‌وه‌ و ئه‌ویش تیری شیرێ (أُم سلمه) ی ده‌خوارد، زانا‌یان ئه‌و ژیری‌ه‌ی سه‌ه‌نی به‌صری و په‌وانبێژی‌ه‌که‌ی بۆ ئه‌و شیره‌ ده‌گێر‌نه‌وه‌ ^۲.

* هه‌ندی‌ک ده‌لێن: عورف و عاده‌ت وابوو که‌ په‌وشت و هه‌لس و که‌وتی ئافره‌تی شیرده‌ر له‌ کۆرپه‌دا په‌نگی داوه‌ته‌وه‌ کاتی‌ک گه‌وره‌بووه‌، هه‌ر له‌به‌رئه‌وه‌یه‌ پی‌غه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رمو‌یه‌تی: ((تَخَيَّرُوا لِنُطْفِكُمْ)) واه: بزانی‌ن کێ هه‌ڵده‌بژێرن بۆ هاوسه‌ری ^۳.

* (ابن قدامه) (ره‌حمه‌تی خ‌وای لێ بیټ) ده‌لی: أحمدي كوفي حنبل (ره‌حمه‌تی خ‌وای لێ بیټ) به‌ مه‌کروه‌ی زانیوه‌ شیرێ ئافره‌ته‌ به‌ده‌په‌وشت و باوه‌ر کزه‌کان بخ‌ریته‌ ده‌می منداڵه‌وه‌، عمری ک‌وپی خط‌اب (خوا لێی پازی بیټ) و عمری ک‌وپی عبدالعزیز (ره‌حمه‌تی خ‌وای لێ بیټ) فه‌رمو‌ویانه‌: (اللَّبَنُ يَشْتَبِه) واته شیرپیدان له‌یه‌ک چ‌وون دروست ده‌کات.

۱ غريب الحديث (الخطابي) (۲/ ۱۲۰-۱۲۱).

۲ أبونعيم في (الحلية) دا (۲/ ۱۴۷) والدينوري في (المجالسة) دا (۲۴۳۵).

۳ (كشف الخفاء) (۱/ ۴۳۱).

چونكه له وانه يه شيرى به د پره وشتان وا له منډاله كه بكات بچي ته سر پره وشتى شير پيډه ره كى و به داىكى خوى بزانيټ و به هؤيه وه عه ييدار ده بيت و زيانى لى ده كات، مه كروهه شيرى نافرته گيل و گه مژه كان بدريټ به منډال، بؤ نه وهى منډاله كه ش گيل نه بيت، چونكه وهك ده لئين (شير پيدان خوو ده گزيټ) (والله اعلم).^۱

هه شتم:

نه و كورپه يه لى له جه نگدا له گه ل سوپاى كافراندا ده كه ويته چنگى موسلمانان و كه سيشى نيه شيرى پى بدات، حوكمه كهى چيه؟

* (أبو بكر المروزي) (په حمه تى خواى لى بيت) ده لى: پرسىاريان كړد له احمدى كورپى حه نبل (ره حمه تى خواى لى بيت) ده رياره ي منډالى كورپه كه ديل ده كريت و كه سى نيه شيرى بداتى؟ فەرمودى: خؤ وازى لى ناهي نريت به لكو هه لده گيريت و خواردن و خواردنه وهى پى ده دريت، نه گهر مرديش با بمريت دواى نه وه.^۲

* إسحاقى كورپى ئيبراهيم ده لىټ: پرسىارم له (أبو عبدالله) احمدى كورپى حه نبل كړد (ره حمه تى خواى لى بيت) كه له ولاتى پؤم و له ناو نه سيره كاندا منډالى ساوا هه يه و كه س نيه له ريگا شيرى پى بدات ثايا له گه ل خؤمان بيان هينين؟ (أبو عبدالله) فەرمودى: ده بيت بهي نريت نيتر با له ريگه يش گيان له ده ست بدات له گه ل موسلماناندا، نه گهر زيايش نه وه خوا پؤزى ده دات له گه ل سوپاى موسلماناندا.^۳

تقويه م:

فەرموده كه نه وه مان پى ده به خشيت كه منډالى موسلمانان له به هه شتن و له ي گه م و يارى ده كن تا پؤزى قيامه ت.^۴

۱ المغني (۳۴۶/۱۱).

۲ خه لال له (الجامع لاحكام أهل الملك) دا هيناويه تى لا (۲۸).

۳ هه مان سرچاوه ي پيشو (۴۰)

۴ له فەرموده ي (۲۹) دا هاتوه.

ده یه م:

نۀ و منډالۀ ی پیش شیرخواردنې ته واو کچی دوا یی بکات؟

له فرموده ی (صحیح) دا هاتووه که ئیبراهیمی کوړی پیغه مبر (ﷺ) به منډالې کچی وایی کرد پیش نۀ و ه ی شیرخواردنې ته واو بکات، نۀ و ه له به ه شتدا شیری ته واوی پی دۀ دریت:

* به راء (خوا لیّی پازی بیّت) کاتیک ئیبراهیم (سه لامی خوا ی لیّی بیّت) کچی دوا یی کرد، پیغه مبر (ﷺ) فرمو ی: ((ان له مرضعاً فی الجنّة)) واته: دایه نی بؤ ده گیری له به ه شتدا.^۱

* نۀ نه س (خوا لیّی پازی بیّت) ده فرمو ی: پیغه مبر (ﷺ) فرمو ی: ((ان ابراهیم ابني، وانه فی الثدی، وان له ظنّین یکملان رضاعه فی الجنّة))^۲ واته: ئیبراهیمی کوړی من، له کاتی شیرخواردنډا مردووه، ئیستا له به ه شتدا دوو هاو پی هیه و شیر ی پی دۀ دن.

* خالیدی کوړی مه عدان (خوا لیّی پازی بیّت) ده فرمو ی: له به ه شتدا دره ختیک هیه پی دۀ لّین (توبا) و ه موو لق و چله کانی مه مکۀ و نۀ و منډالانۀ ده ی مژن که پیش ته واو کړدنې ماوه ی شیرخواردنې ده من.^۲

*

*

*

۱ بخاری گپړاویه تیه وه (۱۳۸۲) و مسلم (۶۰۹۵).

۲ أحمد پیوا یه تی کردووه (۱۱۲/۳).

۳ ابن ابی حاتم وهك له (الدر المنثور) دا (۶۵۰/۴) هاتووه گپړاویه تیه وه.

فەر مووده ی بیستم

کې شایه نه منډال نه لای نه و گوښ بکړیت؟

عن عبدالله بن عمرو (رضی الله عنهما) ان امرأة قالت: يا رسول الله (ﷺ) ان ابني هذا كان بطني له وعاء، وثدي له سقاء، وحجري له حواء، وان اباہ طلقني، وأراد ان ينتزعه مني، فقال لها رسول الله (ﷺ) ((أنتِ أحقُّ به مالم تنكحي)).

د مړه ښانې فەر مووده که:

(عبدالرزاق) له باسی دایک و باوک شایانه به کورپه دا (۱۵۳/۷) و (احمد) (۱۸۳/۲) داو
أبوداود (۲۷۶) له باسی کې شایانه به منډال؟ داو الدار قطني (۳۰۴/۳-۳۰۵) و البیهقي
(۵۰۴/۸) و الحاکم له (۲۰۷/۲) دا گټړاویانه ته وه و حاکمیش به (صحيح) دایناوه و
(الذهبي) یش دانی پیداناوه، فەر مووده یه کی (صحيح) ه.

نه و فەرمان و نادابانه ی فەر مووده که ده بییه خشیت:

یه که م:

(ابن قدامه) (ره حمه تی خوی لی بیت) ده لی: (گرتنه نه ستو و خزمه تکردي کورپه
واجبه، چونکه به بی نه وه له ناو ده چیت و پیویسته له له ناو چوون بپاریزیت، هه روه ک
چون مه سروف کړدنې واجبه و پاراستنې له له ناو چوونې تیدایه، مافی خزمایه تی بوونی
پیوه به نده، چونکه نه و سه رپه رشتیاری کورپه که یه و له گه ل نه و دا ده بیت و مافی هه یه
له سه ری وه ک به خپو که ری منډالی دوزراوه)^۱

دووه م:

فەر مووده که نه وه ده که یه نیت که دایک شایانی نه وه یه کورپه ی له لاییت و ماده م
منډال تا ته میز په ی داده که ن نه و به خپویان ده کات.

(ابوبکر الصديق) (خوا لئی پازی بیت) و هه موو هاوه لانیښ له سره نه وهن که منډالان له لای دایکی ده بیت:

* قاسمی کوپی محمد (ره حمه تی خوی لی بیت) ده لیت: عمری کوپی خطاب (خوا لئی پازی بیت) خیزانیکی نه نساری هه بوو (عاصم) ی لی بوو پاشان له یه ک جیابونه وه، عمر هات ده بینی عاصم له لای حوشه ی مزگه و تدا یاری ده کات، بالی گرت و خسته پیشی خوی له سره ولاخه که یدا، له پڼگا دایکی منډاله که ی لی تاین بوو، داوای کوپه که ی لی کردو نه ویش پتی نه دده تا چوونه خزمه ت (ابوبکر الصديق) (خوا لئی پازی بیت) و ثافره ته که وتی: کوپی منه و عمریش فرموی: کوپی منه، نه بوبه کریش به عمری فرمو: وازیینه با بجیته وه باوه شی دایکی، ده لی: عمر هیچ قسه ی له قسه یدا نه کرد.^۱

* هر نه م فرموده یه به لام به م زیاده یه وه (عبدالرزاق) ده یگیړپته وه و ده فرمویت: (وقضی لها به) واته حوکی ده رکرد که بدریت به دایکه که ی و فرموویشی پتی: بونی باوه شی نه و ژور له تق باشره تا گه وره ده بیت و خوی لایه که هه لده بژیریت.

* (ابن منذر) (ره حمه تی خوی لی بیت) ده لی: نیجماع و کډه نگی له سره و هه موو زانایان له سره نه وهن که نه گهر ژن و پیاو منډالیان بوو پاشان له یه ک جیابونه وه، نه وه منډاله که به ری دایکه که ده که ویت ماده م شوو نه کاته وه.^۲

واته هه موویان له سره نه وهن که ژن شووی کرده وه مافی نامینیت به سر منډاله کانیه وه و لئی ده سه نریته وه بۆ باوکه که.

رواه مالك في الموطأ (۷۶۷/۲) و (ابن عبد البر) یش ده لی: نه م فرموده یه جیگای قه بوولی

۱ زانایانه و کاریان له سره کړدوه.

۲ الاجماع لا (۱۱۱-۱۱۲).

سینیه‌م:

(ابن قییم) (ره‌حه‌تی خ‌وای لی بی‌ت) ده‌فهرمویت: له‌ئه‌ستوگرتنی منداڵ دوو جوړه:

یه‌که‌م: له‌ دوو لایه‌نه‌وه مافی پیاوه‌که‌یه وه‌ک مه‌سروفو خه‌رجی و هاوسه‌رگیری بیک‌کردنی منداڵه‌که.

دووه‌م: له‌ دوو لایه‌نیشه‌وه دایکه‌که‌ی له‌پیشه وه‌ک به‌خ‌یوکردن و شیرپیدانی، دایک و باوکیش هه‌ر شتیک له‌ به‌رژه‌وه‌ندی منداڵه‌که بی‌ت پیش‌که‌شی ده‌که‌ن که به‌ه‌ویه‌وه منداڵه‌که پ‌ی‌ویستی نه‌می‌نیت.

به‌لام له‌به‌رئه‌وه‌ی ئافره‌تان ئاشناترن به‌ په‌روه‌ده‌کردن و گو‌ش‌کردنی منداڵ و به‌ئارام‌ترو خو‌گر‌ترن و زیاتر ده‌یان‌په‌رزیته سه‌ری و به‌ به‌زه‌یت‌ریشن ب‌ویه ئافره‌ت پیش باوک خراوه له‌به‌خ‌یوکردنیدا.

له‌ پیش‌خ‌ستنی دایک له‌ په‌روه‌ده‌کردنی منداڵه‌که‌یدا له‌ جوانیه‌کانی شه‌ریعه‌ته و ب‌و منداڵه‌که‌ش وا باش‌تره، به‌لام له‌ پیش‌خ‌ستنی باوکدا له‌ مه‌سه‌له‌ی خ‌زمه‌ت‌کردن و مه‌سروف‌کردن و هاوسه‌رگیری کردنیدا هه‌ر له‌ جوانی و ته‌واوی شه‌ریعه‌ته.

چواره‌م:

ئه‌گه‌ر منداڵ گه‌یشته ته‌مه‌نی ته‌میز په‌یدا‌کردن که زۆرجار له‌د‌وای (٧) سالیه‌وه‌یه، خ‌وی سه‌رپشک ده‌کریت لای دایکی یان لای باوکی ده‌می‌نیت‌وه.

* (ابو هریره) (خوا ل‌ی‌ی پازی بی‌ت) ده‌فهرمویت: ئافره‌تیک هاته خ‌زمه‌ت پ‌ی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پ‌ی‌ی وت: دایک و باوکم به‌ساقه‌ت بی‌ت، می‌رده‌که‌م ده‌یه‌و‌یت ئه‌م منداڵه‌م لی ب‌سه‌نیت که من زۆر سوودی لی وهرده‌گرم و ئاوم له‌ بیرى عینه ب‌و ده‌ه‌ینیت، می‌رده‌که‌شی هات و تی: ک‌یه ده‌یه‌و‌یت ئه‌م کوپه‌م لی زه‌وت ب‌کات؟ پ‌ی‌غه‌مبه‌ریش (ﷺ) فهرمو‌ی: (یا غلام هذا ابوک وه‌ذه أمک، فخذ بيد أيهما شئت)). واته: کوپه‌که،

نمه باوکتو و نه مه ش دایکته به ناره زووی خوت دهستی په کیکیان بگره و ه لېږتړه؟
منډاله که ش دهستی دایکی گرتو پیکه وه پوښتن.^۱

* (الترمذی) (رحمتهی خوی لی بیت) له باسی سرپشک کړدنی منډال له نیوان دایکو باوکیدا ده لی: هندیك له هاوه لانی پیغه مبر (عليه السلام) کاریان له سر نه مه کړدوه، به لام هاوه لانی جگه له وان ده لاین: کاتیک منډال سرپشک ده کړیت که ناکوکی بکه ویتته نیوان دایکو باوکی که نه مه ش بچوونی احمدو نيسحاق و هردوکیان ده لاین: نه گهر منډاله که زور بچوک بوو نه وه ده بیټ بدریت به دایکی و هر کاتیک ته مه نی گه یشته حوت سالان سرپشک ده کړیت له نیوان دایکو باوکیدا.^۲

پینجه م:

زاناکان بؤ سرپشک کړدن دوو مرجیان داناهو:

* (ابن قدامه) (رحمتهی خوی لی بیت) ده لی: منډال به دوو مرج سرپشک ده کړیت:

یه که م: ده بیټ هردوکیان شایسته ی منډال به خپو کړدن بن، نه گهر لایه کیان وانه بوو نه وه مانای وایه نه و که سه هر نیه و منډاله که ده دریت به که سی دوو م.

دووه م: نابیت منډاله که ناته واو بیت (معتوه) چونکه نه گهر ناته واو بیت له لای دایکی ده مینیته وه، چونکه نه وه وه منډالی کورپه وایه با به ته مینش گه وره بیت، چونکه دایک شایسته تره به به خپو کړدنی کورپه که ی نه گهر ناته واو و مه نفول بوو با پاش بالق بوونیشی.^۳

۱ رواه أبوداود (۲۲۷۷) والنسائی (۳۴۹۶) و وشه کان هی نه وه و (الترمذی) یش له (۱۳۵۷) دا ده لیت:

فرموده یه کی (حسن صحیح) ه و (حاکم) (۹۷/۴) به صحیحی داناهو و (الذهبی) یش پی پازیه.

۲ سنن الترمذی (۶۳۸/۳).

۳ المغنی (۴۱۷/۱۱).

شه شه م:

فرموده که مانای نه وه ده به خشیت که دایک به شوکړدن مافی به خپو کړدنې
منداله که ی نامینیت:

زانایان له م مه سه له یه دا جیاوازیان هیه: راسترینیان که زوریه ی زانایانې له سه ره
نه وه یه که: دایک به شوو کړدنې مافی به خپو کړدنې منداله که ی نامینیت، ئیتر جیاوازی
نیه منداله که کوپیت یان کچ، (ابن منذر) یش کوډه نگی زانایانې له و باره یه وه نقل
کړدوه، ده لئ: هه مو نه م زانایانه ی من پیان گه یشتووم نه م رایه یان بووه و
شوپه یحیش حوکی به مه کړدوه.^۱

به لام لیړه دا مه سه له یه که هیه و ده بیت ناگامان لئ بیت که نه گه ر دادگای شه رع ی
مافی به خپو کړدنې له دایک سه نده وه به هو ی شوکړدنه وه یه وه و درا به که سیکی تر،
به لام ده رکوت جگه له دایکی که سی نیه نه وه ده دریته وه به دایکی، چونکه نه و
شایسته تره به کوپه که ی له که سیکی بیگانه که دادگا بیداتی، پهروه رده کړدنې مندال
له باوه شی دایکیداو له ژیر چاودیری نه ودا چاکترو گونجاتره له باوه شو چاودیری
که سیکی بیگانه و له مالیک بیگانه دا که هیچ خرما یه تیه کیان له گه لدا نیه که بیت هوی
سوړو میهره بانې، که واته زور مه حاله شه ریعه تی خوا خراپه یه که لادات به جیگیر کړدنې
خراپه یه کی گه وره تر، پیغه مبه ری خوا (ﷺ) یاسایه کی گشتی له م باره یه وه دانه ناوه
که له هه مو حاله تی کدا نافرته که شوو بکات یه کسر مافی به خپو کړدنې منداله که ی
نه مینیت و نه م حاله ته ی سه ره وه که باسما ن کرد پیچه وانه ی نه و خاله نیه.^۲

۱ زاد المعاد (۵/۴۵۴) و تیایدا را جیاوازه کانیشی هیئاوه.

۲ زاد المعاد (۵/۴۶۲-۴۶۳).

حه وته م:

کاتیک منډاله که که سیکیان هه لډه بژیریت که ببیته هوی تیګدانی په روږده کړدنی:
 * (ابن قیم الجوزیه) (ره حمه تی خوی لی بیت) ده فەرمویت: له ماموستای
 که وړه مان بیستوومه (مه به سستی ابن تیمیه یه (ره حمه تی خوی لی بیت)) که
 فەرموویه تی: نه گهر دایک و باوکیک له سر منډالیکیان تیګگیران له به رده م حاکمداو
 نویش سرپشکی کردو منډاله که ش باوکی هه لډبژارد، به لام دایکی وتی: جه نابی حاکم
 لئی بپرسه بچی باوکی هه لډه بژیریت؟

حاکمیش لئی پرسی و له وه لامدا منډاله که وتی: چونکه دایکم ده مخاته بهر
 خویندن و ماموستا که ش له حویره لیم ده دات، به لام باوکم وازم لی دینیت و نامنیریت
 بچ خویندن له ناو منډالاندا بچ خوم یاری بکه م، حاکمیش حوکی ده رکرد که بدریت به
 دایکی و وتیشی: تو شایانتریت پی.

ماموستامان ده فەرمویت: نه گهر دایک یان باوک وازی له په روږده کړدنی منډال
 هیئاو فەرمانی نه ده دا به سریدا به خواناسی و گوږپایه لی په روږدگار، نه وه تاوانبارو
 بچ ویلايهت و سر په رشتیکردنی ده ست نادات، به لکو هر که س به کاری پیوستی سر
 شانی خوی هه لډه ستیت له کاتی سر په رشتیکردندا نه وه مافی سر په رشتی کردنی
 نامینیت یان نه وه یه خوی له سر په رشتی کردن ده ست هه لډبگریت و بدریت ده سستی
 که سیکی تر که به و کاره هه لډستیت.

یاخود نه وه یه که سیکی دیکه ش له گال خویدا دابیت که نه وه به و کاره هه لډستیت،
 چونکه مه به سته که دیته دی که گوږپایه لی خواو پیغه مبه ره که یه تی به پپی توانا.

هه روږه ها ماموستامان ده فەرمویت: خو نه مافه به شیک نیه له میراتی که به هوی
 خزمایه تیه وه ده ست بکه ویت یان ژنو ژنخوازی و سر په رشتی کاریه وه، ئیتر نه و
 سر په رشتیاره پیاوچاک بیت یان گونا هبار، به لکو نه م جوړه سر په رشتی کردنه

پټووستی به وه هه یه بتوانیت ئه م واجبه جی به جی بکات و بیزانیت، به پټی پټووست کاری پی بکات.

وه ده فەرمویت: ئه گەر پوویدا باوکە که ژنی مینایه وه به لام ئه م ژنه په چاوی به ژه وه ندی ئه م منډاله ناکات و کاری له سەر ناکات، دایکی زۆر له وه وه یه به شتره بق منډاله که و ئا له م حاله ته دا بیگومان منډاله که ده بیت بدریته دهستی دایکی خوی.

ده لیت: ئه وه ی پټووسیه بزانیت ئه وه که خواو پیغه مبه ر (ﷺ) ده قیکی گشتیان نه فەرموو که باوک یان دایک له پیشتر بگریت له سه ره رشتی کردنی منډاله که دا، هه روه ها منډاله که شی به ته واوی سه ره شک نه کردوه که به ئاره زوی خوی کامیانی بویت هه لیبژیریت).

زانایان له سەر ئه وه کۆکن که دانه نراوه که یه کیکیان به هه میشه یی له پیشتر بیت به لکو که سی دوژمنکارو پوچوو له ئیهمالیدا ناخریته پیش مروفی چاک و دادپه روه رو چاکه کار، (والله أعلم).

هه شته م:

خوشکی دایک له سه ره شتی کردنی منډالدا له ئاستی دایکدایه:

* به راء (خوا لئی رازی بیت) ده فەرمویت: (له مانگی ذی القعدة) دا پیغه مبه ری خوا (ﷺ) به مه بهستی عه مره به ره و شاری مه که که وه پی، به لام خه لکی مه که پټیان نه دا بچیته ناو مه که وه تا پرسیری شه ری ئی نه که ن،... له فەرمووده که دا هاتوه که کاتیک پیغه مبه ر (ﷺ) ده پویش به پښگادا که که ی حه مزه شوینی که وه و هاواری کرد: مامه گیان..

ئەو ەبوو ەلى (خو لىلى پازى بىت) دەستى گرتو بردى بۆلای خۆى، بە (فاطمەى فەرمود: ئەو ە ئامۇزاكەتە بىبە لای خۆت، ئەو ەبوو ەلىو جعفرۇ زىد ەرىكەيان داواى دەكرد بۆ ئەو بىت، ەلىش (خو لىلى پازى بىت) فەرمودى: شایانى منە چونكە كچە مامەمە، جەغفەرىش فەرمودى: كچى مامى منىشەو خىزانىشم پورىەتىو زەیدىش فەرمودى برازای منە، پىغەمبەرىش (ﷺ) داى بە لای جەغفەرەو ە فەرمودى: (الخالة بمنزلة الام)) واتە: خوشكى دايك له حوكمى دايكدايه^۱.

تۆيەم:

زاناکان كۆمەلىك مەرجيان داناو ە بۆ ئەو كەسەى مندالّ كەى پى دەدرىت كە دەقى فەرمودەو ئايەتى قورئان پالېشتيان دەكات:

۱- دەبىت ئايىنيان يەكك بىت چونكە كافر نابىت مندالى مۇسلمان بەخىوبكات لەبەر ئەم ەيانە:

أ- بەخىوكەر ەول دەدات مندالّ كە لەسەر ئاينو بىروباو ەپى خۆى گەرە بكاتو ئىتر كاتىك گەرەبوو ئاستەمە بتوانىت واز لەو بىروباو ەپانە بەينىت، ەول دەدات لەو فىترەتە پاكەى پەرۋەردگار لای بداتو ەرگىز نەتوانى بگەرپتەو ەسەرى.

ب- خواى (عزوجل) بەرگرى كردو ە لەو ەپەيوەندى دۆستانە لەنتوان مۇسلمانو كافردا دروست بىت، مۇسلمانەكانى كردۆتە دۆستو خۆشەويستى يەكترى، كافرانىش ەروا لەناو يەكدا، دەى بەخىوكردنى مندالّ بە ەيزترىن ەوكارى دۆستايەتى كردنە كە خواى گەرە ئەو پەيوەندىەى لەنتوان كافرو مۇسلماندا پچراندوو.

۲- دەبىت ئەو ئافەرەتە شووى نە كۆردىتتەو وەك ڧەرموودەكەى پىشتەر.

۳- زىرى، نابىت شىت يان كەم عەقلا منداڭ بە خىوبىكات، چونكە ئەوانە خۆيشيان
پىويستيان بەو يە خزمەت بىكرىن ئىتر چۆن سەرپە رشتى بە خىوكۆردى كەسى تر لە
ئەستۆ بگرن؟! ^۱

*

*

*

فرموده یی بیست و یه کهم داد په روږه یی له نیوان منډالاندا:

عن نُعمان بن بشیر (رضی الله عنه) قال: قال رسول الله (ﷺ): **إِعْدِلُوا بَيْنَ آبْنَائِكُمْ، إِعْدِلُوا بَيْنَ آبْنَائِكُمْ**)).

د هر هینانی فرموده کهه:

أحمد پړوايه تی کرووه (۴/۲۷۵، ۲۷۸) و أبوداود (۳۵۴۴) له باسی جیا کړنه وه ی
باوک یه کیک له منډاله کانی له به خششدا، النسائی (۳۶۸۷) و (السنن الکبری) (۶۵۱۴).
له نه سلدا فرموده کهه ی نعمانی کوپی به شیر له (الصحيحین) دا هاتوه، بخاری
پړوايه تی کړدوه له (۳۶۵۰) و مسلم (۴۱۸۹) به چنه د پسته یه کی جیا، ترمذی
(۱۳۶۷).

نه و ناداب و فرمانانده ی فرموده کهه ده ییبه خشیت:

یه کهم: فرموده کهه نه وه ده به خشیت که ده بیت و فرمان کراوه به داد په روږه ی
له نیوان منډالاندا:

* (ابن قدامه) ده لی: جیاوازی نیه له نیوان زانایاندا له سره باشی داد په روږه ی و
که راهه تی جیاوازی کړننیاں.^۱

نه و زانایانه ی که ده لی د ادب په روږه ی له نیوان منډالاندا واجبه: طاوس و ابن مبارک و
الثوری و أحمد و أسحاق و بوخاری (ره حمه تی خویان لی بیت) و زانایانی تریش جکه
له وان.

دووه‌م: فه‌رموده‌که ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نیت که دادپه‌روه‌ری له‌نیوان منداڵدا یه‌کیکه‌ له‌ مافه‌کانیان به‌سه‌ر دایک و باوکانه‌وه‌.

وه‌ك چۆن له‌ پڕیویه‌تی أحمددا هاتوو ده‌فه‌رمووت: ((ان لِبْنِكَ عَلَيكَ حَقُّ انْ تَعْدَلَ بَيْنَهُمْ))^۱ واته‌: یه‌كێك له‌ مافه‌کانی منداڵه‌كه‌ت به‌سه‌رته‌وه‌ ئه‌وه‌یه‌ که دادپه‌روه‌رییت له‌ناویاندا.

سێیه‌م: هۆی ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌:

* نوعمانی کوپی به‌شیر (خوا له‌خۆی و باوکی پازی بێت) ده‌گێژێته‌وه‌ و ده‌لی: عه‌مه‌ری کچی ره‌واحه‌ داوای له‌ به‌شیری کوپی ابن سعد کرد که له‌ سامانه‌که‌ی شتیکم بۆ جیابکاته‌وه‌، به‌لام باوکم وتی شتی وا ناکم، به‌لام پاش یه‌ك دو سال خۆیشی پای هاته‌ سه‌ر ئه‌وه‌ی کارێکی وام بۆ بکات، بۆیه‌ به‌ دایکمی وت: ئه‌وه‌ی که تۆ ئه‌وسا داوات کرد لێم بۆ نوعمان ئیستا ده‌یکم.

دایکیشم وتی: نه‌وه‌للا شتی وا نه‌که‌یت، تا ده‌ستی نه‌گرت و نه‌یبه‌یته‌ خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ). تا ئه‌و پێی پازی نه‌بیت و شایه‌تی له‌سه‌ر نه‌دات.

ده‌لی: ده‌ستی گرتم و بردمی بۆ خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و به‌سه‌رهاته‌که‌ی بۆ گێژایه‌وه‌، پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پێی فه‌رموو: ((هل لك معه ولد غيره)) واته‌: جگه‌ له‌ ئه‌م منداڵی تریشت هه‌یه‌، وتی: به‌لی.

فه‌رمووی: ((فهل اتيت كل واحد منهم مثل الذي اتيت هذا؟)) قال: لا، قال: ((فاني لا أشهد على هذا، هذا جور، أشهد على هذا غيري، اعدلوا بين أولادكم في النحل~ كما تحبون ان يعدلوا بينكم في البر واللطف))^۲.

۱ المسند (۲۶۹/۴).

۲ رواه البخاری (۲۶۵۰) ومسلم (۴۱۸۹) و (ابن حبان) في صحيحه (۵۱۰۴) وشه‌کان هی ئه‌وه‌.

واته: نایا به هه موو مندال کانت به خشيووه وهك بهم كوپړت به خشيووه؟ وتی: نه خیر، فەرمووی: من شایهت نابم له سهر نه مه، نه مه سته مكردنه، با په كیكي تر شایهت بیت له سهری، دادپه روږډن له به خشینه کانتان به مندال کانتان وهك چوڼ ئیوه پیتان خوښه له چاكه و سوزدا).

چواره م:

نوعمانی کوپی به شیر له و کاته دا که باوکی دیار په که ی پی به خشی مندال بوو بالقی نه بوو بوو. وهك له پړوايه تی بوخاریدا هاتوه ((... فأخذ بيدي وانا غلام، فأتى بي النبي ﷺ)).

وه له لای (مسلم) یش ده فەرمویت: ((انطلق بي ابي يحملني الى رسول الله ﷺ)).
پینجه م:

چاكه و خیری نه و باوكانه ی دادپه روږډن له نیوان مندال کانیاندا:

* عبدالله ی کوپی عه مر ده گړپته وه و ده فەرمویت: پیغه مبهری خوا (ﷺ) فەرموویه تی: ((ان المقسطین عند الله على منابر من نور عن يمين الرحمن (عز وجل) وكلتا يديه يمين، الذين يعدلون في حكمهم وأهليهم وما ولوا)).^۱

واته: دادپه روږډان له لای په روږدگار له سهر مینبهری نور دانیشتوون له لای پاستی په روږدگار وه که هه ردوو دهستی پاسته، نه وانه ی له حوکم پانیداو له گه ل ژیرده سته کانیاندا دادپه روږډن.
شه شه م:

که روږدترین به خشش که باوكان بیبه خشش به پوله کانیان نه ده بی جوان و په روږده کړدنی دروستیانه:—

* نه یو بی کوپی موسای کوپی عه مری کوپی سه عیدی کوپی عاس، له باوکیه وه و نه ویش له باوکیه وه ده گړپته وه و ده لی پیغه مبهری خوا (ﷺ) فەرموویه تی: ((ما نحل والد ولده أفضل من أدب حسن)).^۲

۱ رواه مسلم (۴۷۴۸).

۲ رواه أحمد (۲۱۴/۳) الترمذي (۱۹۵۲) والحاكم (۲۶۴/۴) و ده لی (صحيح الاسناد) ه.

واته: هیچ باوکیک خه لاتى مندالی خوی نه کړدوه گه وږه تر بیټ له وهی که په وشتی جوانیان فیږیکات.

حه وته م: فه رمان دراوه به دادپه روهری له نیوان منداله کانداه که هه موو شتیک ده گړیته وه له وانه:

۱- دادپه روهری له ماچکړدنیا نندا.

۲- دادپه روهری له فیږکړدنیا نندا.

* (مجاهد) (ره حمه تی خوی لی بیټ) له پوژی قیامه تدا ماموستای مندالان ده هیږیږتو نه گه ر جیاوازی کړدبوو له نیوانیا نندا نه وه له پیزی سته مکاراندا داده نریټ)^۱

* (حسن البصری) (ره حمه تی خوی لی بیټ) ده ریاره ی نه و ماموستایانه ی که له باتی فیږکړدنی مندالان مووچه وه ریگړیتو که چی دادپه روهر نه بیټ له ناویاندا له پیزی سته مکاره کانداه ده نوو سړیت.^۲

۳- دادپه روهری له له خواردندا:

* (السری کوږی یه حیا) ده لی: نه وانه ی که متمانه م به زانستیان هه یه بویان باس کړدم که عمری کوږی عبدالعزیز (ره حمه تی خوی لی بیټ) کوږیکی خوی گوشارد به خوی ه وه و نوری خوش ده ویست، پی و ت: نه ی فلان که س سویند به خوا خوشم ده وییت، به لام ناتوانم جیاوازی بکه م له نیوان توو براکه تدا به پاروویه کیش بیټ.^۳

۱ (ابن قتیبة) له (عیون الاخیان) (۱/۱۴۴).

۲ رواه ابن ابی الدنيا له (العیال) دا (۳۵۵).

۳ رواه ابن ابی الدنيا فی العیال (۴۰).

۴- دادپەرۋەرى لە خەوتندا:

* عبدالعزىزى كوپى عمرى كوپى عبدالعزىز دەلى: عمرى كوپى عبدالعزىز (رەحمەتى خاى لى بىت) كوپىكى مەبوو لە ژنىكى مۆزى كەعب، نۆزى خۆشەو وىستەو لەگەلدا دەخەوت، دەلى: شەوئىكىان چوومە پىگەى! وتى: عبدالعزىزى؟ وتم: بەلى، وتى: چىە خراپەيەك پەوى نەداوە وا مەتووى وەرە ژوورەو، مەنىش چوومە ژوورەو و دانىشتەم وتى: چىت دەوئەت؟ وتم: تۆ بەجۆرىك لەگەل كوپى ئەم حارسىدا مەلسەكەوت دەكەيت كە لەگەل ئىمەدا واناكەيت، وە مەن لەو دۇنيا نىم كە بلىن: ديارە شتىك لەودا مەيە كە لە كوپەكانى ترىدا نىە، فەرمووى: كەس ئەمەى پى وتىت؟ وتم: نە، فەرمووى: ئادەى بىلئىرەو، مەنىش وتمەو، فەرمووى: بگەپئەو بۆ ژوورەكەى خۆت، مەنىش گەپامەو.

مەن و ئىبراھىم و عاصم و عبدالله پىكەو لە ژوورىكدا دەخەوتىن، مەن ئەو نەندەمان زانى جىگەكە ئەو كوپەى مەلگەت و مەت بۆ ژوورەكەى ئىمەو كوپەكەشى بەداوە بوو وتمەن: ئەو چىە خىرە؟ وتى: خىرى چى ئەوەى تۆ پىت كەردم. نەعیمى كوپى مەيسەرە دەلى: ئەمەى كەرد لە ترسى ئەوەى نەوەك سەمەكەردن بووبىت.^۱

مەسەلەيەكى تايبەت:

* (ابن قدامه) (رەحمەتى خاى لى بىت) دەلى: ئەگەر مىنداللىك جىاكرايەو لەبەر پەوشتىك كە پىوئىستە جىابكرىتەو لەبەر نەخۆشى و كەم ئەندامى يان يان مىندالّ نۆزى يان خەرىكبوون بە زانستەو يان مەشەتىكى تر، يان پۆزانە گرتەو لە مەندىك مىنداللى لەبەر سەرفەردنى لە حەرامدا يان لەبەر بىدەچىتى يان لەوانەيە لە گوناھو سەرىپچى خاودا بەكارى بەئىنئەت، ئەو لە ئەحمەدى كوپى حەنبەلەو

ده گپړنه وه که دروسته نه و کاره، وهك ده لئ: نه گهر شتی کی له سهر وه قف بکریټ له بهر پټو یستی بیټ دروسته به لام نه گهر له بهر جیاوازی کړدن بیټ نه وه که راهیه تی هیه.

منیش ده لئیم ثایه تی: ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾^۱ به لگه ی نه و ته یه ی سهر وه یه.

هه روها نه ی چوڼ په وایه که جیاوازی نه کات له نیوان کوپه شه لاتی و خرابه کاره کی یان که مژه یه ك که پاره ی باوکی له حه رامدا خه رج ده کات یان له نازاردانی خه لکید او نیوان کوپه صالح و چاکه کی که هه موو پاره و پولی له چاکسازۍ و خیرکړدندا خه رج ده کات؟ والله أعلم.^۲

هه شته م:

ناگادار به که جیاوازی کړدن له نیوان منډاله کانددا ده بیټه هوی پقو کینه و دوژمنایه تی له نیوانیاندا:

هه رو هك چوڼ خوی گه وره ده رباره ی براکانی یوسف ده فهرمویت: ﴿إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَخِيهِ أَخِي أَحَبُّ إِلَيَّ أَلَيَّنَا مَتَا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾^۳ أَقْتُلُوا يُوسُفَ أَوْ اطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ^۴ تویه م:

زاناکان له دادپه روهری نواندن له نیوان منډالاندا جیاوازیان هیه

۱ المائدة (۲).

۲ المغني (۸/۲۵۸).

۳ يوسف (۹، ۸).

* (ابن قدامه) (ره‌حمه‌تی خ‌وای لی بی‌ت) ده‌فه‌رمو‌یت: (داد‌په‌روه‌ری جو‌ان و سو‌ننه‌ت ئه‌وه‌یه که داد‌په‌روه‌ری‌یت له به‌ش‌کردنی میرات به‌و شی‌وه‌یه‌ی خوا فه‌رمانی پ‌یداوه که کو‌پ دوو ئه‌وه‌نده‌ی ک‌چ ده‌بات) ئه‌مه‌ش بۆ‌چوونی عه‌طا و شو‌ره‌یه‌ی ئ‌یس‌حاق و مح‌م‌دی کو‌پی هه‌سه‌ن^١

شو‌ره‌یه‌ی پ‌ۆ‌ژیکیان بینی پ‌یاو‌یک سامانه‌که‌ی له‌نی‌وان کو‌په‌کانیدا به‌ش کرد پ‌یی و‌ت: به‌و جو‌ره به‌شیان بده که خ‌وای عز و‌جل به‌شی دیاری کردو‌ن له قور‌ئاندا.^٢

به‌لام أبو حنیفه و مالک و شافعی و ابن مبارک ده‌ل‌ین: کو‌پو ک‌چ داد‌په‌روه‌رانه وه‌ک یه‌کیان پ‌ی ده‌در‌یت له خه‌لات‌کردن و به‌خ‌شیندا، چون‌که پ‌یغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) به به‌شیری کو‌پی سه‌عدی فه‌رمو‌و: ((سو‌ی بینهم)) واته: (یه‌کسان به له‌نی‌وانیاندا) و پاشان فه‌رمو‌ی: ((أیس‌رک أن یست‌ووا فی ب‌رک؟)) واته: ئایا خ‌ۆش‌حال نیت کات‌یک له چاکه‌کردن له‌گه‌لت‌دا داد‌په‌روه‌رانه بن؟.

* (ابن عباس) (خوا ل‌یی رازی بی‌ت) ده‌گ‌یر‌یت‌ه‌وه که پ‌یغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمو‌ویه‌تی: ((سو‌وا بین أولادکم فی العطیة، ولو کنت مؤثراً لاحد لا‌ثرت النساء علی الرجال)).

واته: له خه‌لات‌کردندا ده‌بی‌ت یه‌کسان بن له‌نی‌وان مندا‌له‌کانتاندا و ئه‌گه‌ر دروست بو‌وایه که س‌یکم فه‌رق بک‌ردایه ئه‌وه ئافره‌تم فه‌رق ده‌کردو له پ‌یاوان با‌ش‌ترم پ‌یده‌دان. چون‌که خه‌لات و به‌خ‌شین بۆ ژیا‌نی دنیا‌یه و ژن و پ‌یاو وه‌ک یه‌ک پ‌ت‌ویستیان پ‌ییه‌تی وه‌ک خو‌اردن و جل و به‌رگ.

*

*

*

فهرموده ی بیست و دووهم

ناونانی منډالان

عن عبدالله بن عمر (رضی الله عنهما) قال قال رسول الله (ﷺ) ((إِنَّ أَحَبَّ أَسْمَائِكُمْ إِلَى اللَّهِ: عَبْدُ اللَّهِ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ)).

واته: عبدالله ی کورپی عمر (خوا لیان پازی بیت) ده لیت: پیغه مبهری خوا (ﷺ) فرموده ی: خوشه ویستترین ناوتان له لای خوا دوو ناوه: عبدالله و عبدالرحمن).

د هینانی فرموده که:

(ابن ابی شیبه) له باسی —هو ناوانه ی سوننه تن— لا (۵۹۶۲) و أحمد (۲/۲۴) و مسلم (۵۶۳۸) و وشه کان هی نهون، أبو داود له باسی گورپینی ناوه کاند او (الترمذی) (۲۸۳۳-۲۸۳۴) و (ابن ماجه) (۳۷۲۸) له باسی —هو ناوانه ی که سونه تن.

هو و ناداب و فرمانانه ی فرموده که ده ییبه خشیت:

یه که م:

فرموده که نهوه ده که یه نیت که سوننه ته ناوی منډال بنریت عبدالله و عبدالرحمن.

دووه م:

ده که شه ریه کان نهوه ده که یه نن که کومه لیک ناو هن سوننه تن ناوی منډالی پی بنریت:

۱- عبدالله و عبدالرحمن وه که فرموده که ی پیشوو.

۲- هو ناوانه ی که وشه ی (عبد) بخریته پیش ناوه جوانه کانی خوی گه وړه وه: عبدالعزيز و عبدالملك و عبدالرزاق و هت...

۳- ناوانان به ناوی پیغه مبهروه (ﷺ) واته محمد:

* جابر (خوا لیتی پازی بیت) له پیغه مبهري خواوه (ﷺ) ده گيړي ته وه که فېرموويه تی: ((تَسْمُوا بِاسْمِي ، وَلَا تَكْتُوا بِكُنْيَتِي، فاني أنا أبو القاسم، أقسم بينكم)).^۱ واته: ناوی منډالتان به ناوی منه وه بنين به لام به نازناوی منه وه نه خير، چونکه من (أبو القاسم) م و له نيوانتانداندا به شکه رم.

۴- ناوان به ناوی پیغه مبه رانه وه سه لامی خوايان لی بیت:

* (أبي وهب الجشمي) (خوا لیتی پازی بیت) که هاوه لی پیغه مبهري كړدووه ده لی: پیغه مبهري خوا (ﷺ) فېرموويه تی: ((تسموا بأسماء الانبياء، واحب الاسماء الى الله عبدالله وعبدالرحمن، وأصدقها حارث وهمام وأقبحها حرب ومرة)).^۲

واته: ناوی منډالتان به ناوی پیغه مبه ره كانه وه بنين، خو شه ويستېرین ناو له لای خوا (عبدالله وعبدالرحمن) ه، دروستېرین ناویش هه مام و حارث و ناشيرين تري شيان هه رب و مور په يه .

* سه عیدي كوپي موسه يب (ره حمه تی خوی لی بیت) ده فېرمویت: (خو شه ويستېرین ناو له لای خوی گوره ناوی پیغه مبه رانه).^۳

* (ابن القيم) (ره حمه تی خوی لی بیت) ده فېرمویت: پیغه مبه ران له گه وړه و سه رداره كانی نه وه ی ئاده من و په وشتیان به رزترين په وشته و كړداره كانیان دروستېرین كړده وه يه و ناوه كانی شيان جوانترين و به ريزترين ناوه، بویه پیغه مبهري خوا (ﷺ) هانی خه لگی داوه که ناوی منډال كانیان به ناوی نه وانه وه ناو بنين.

۱ رواه البخاري (۳۵۳۸)، مسلم (۵۶۴۲).

۲ رواه احمد (۳۴۵/۴) وأبو داود (۴۹۵۰) واستاده حسن بشواهد.

۳ رواه ابن ابي شيبة (۵۹۶۱).

هه‌روه‌ك له سونه‌نی (ابی داود) دا هاتووه ((تسموا باسماء الانبياء)) و نه‌گه‌ر هه‌ر نه‌و سووده‌شی هه‌بیټ كه مړوڤ هه‌ول دده‌ات وه‌ك ناوه‌كه‌ی خوی بیټ به‌سه كه ناو بنریت به‌ناوی پیغه‌مبه‌رانه‌وه، ئیتر جگه له‌وه‌ی كه پاراستن و له‌یاد‌کردنه‌وه‌ی ناوی به‌رزیا‌نی تیدایه و ژیا‌ن و به‌سه‌ره‌ات و شی‌وا‌زیا‌ن له‌بیری خه‌لك‌دا ده‌می‌نن.^۱

ناگاهیه‌ك:

هه‌ندیك له زانا‌نیا‌ن پی‌یا‌ن وایه باش نیه و كه‌راهه‌تی هه‌یه ناوی مندال بنیټ به‌ناوی پیغه‌مبه‌رانه‌وه و نه‌مه‌ش بۆ (ابن عمر) ده‌گێڤنه‌وه (خوا لئی پازی بیټ) له‌گه‌ل هه‌ندیك زانا‌ی تردا، نه‌م بۆ‌چوونه‌ش له‌به‌ر نه‌وه‌یه كه ناوی پی‌رو‌زی پیغه‌مبه‌ران له‌ بى پى‌زی پاری‌زى‌ت و له‌كاتى توپه‌بوون‌دا به‌خراپ ناو نه‌برین:

* نه‌وه‌تا (أبو العالیه) (ره‌حه‌تى خوا‌ی لى بیټ) ده‌لئى: (ئیه‌وه له‌مه‌ش خراپ‌تر ده‌كه‌ن، منداله‌كان‌تان به‌ناوی پیغه‌مبه‌رانه‌وه ناوده‌نن و كه لی‌یا‌ن توپه‌ش ده‌بن نه‌فره‌تیا‌ن لى ده‌كه‌ن)^۲

نووسه‌رى نه‌م ك‌تیبه‌ش ده‌لئى: شتىكى شار‌اوه نیه كه له سونه‌ت‌دا چه‌سپاوه ناوان به‌ناوی پیغه‌مبه‌رانه‌وه شتىكى چاك و جوانه، نه‌وه‌تا پیغه‌مبه‌رى خوا (ﷺ) كو‌په‌كه‌ی خوی ناوناوه ئی‌برا‌هیم به‌ناوی با‌پى‌رى ئی‌برا‌هیم.

ه- ناوان به‌ناوی هه‌مام و حارث

* نه‌مه‌ش له فرموده‌كه‌ی (أبى وهب الجشمى) گێڤا‌یه‌وه كه تیا‌یدا هاتووه: ((واصدقها حارث وهمام)) واته: پاسترینیا‌ن ناوی حارث و هه‌مامه.

۱ زاد المعاد (۲/ ۳۴۱-۳۴۲).

۲ رواه ابن ابی شیبه (۵۹۵).

٦- ناوێنان به‌ناوی پیاوچاكانه‌وه:

* (مغیره)ی کوپی (شوعبه) (خوا لێی پازی بیټ) ده‌فه‌رمووت: به‌سه‌ردان چووم بۆ نه‌جران و له‌وێ لێیان پرسیم که ئێوه له‌قورئاندا ده‌خوینن ﴿يَا أُخْتَ هَارُونَ﴾ و خۆ موسا زۆر له‌پێش عیساوه‌هاتووه‌به‌چه‌ندان سال؟ منیش هاتمه‌وه‌خزمت پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و ته‌و پرسیاره‌م لێ کردو ته‌ویش فه‌رمووی: ((انهم كانوا يسمون بانبيائهم والصالحين قبلهم))^١ واته‌ ته‌وان به‌ناوی پێغه‌مبه‌ره‌كانیان و پیاوچاكانه‌وه‌ناوی خه‌لكیان ناوه‌.

سه‌رداری پیاوچاكانیش له‌ئیسلامدا هاره‌له‌به‌پێژه‌کانی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) که هاوپی و هاوده‌می پێغه‌مبه‌ره‌که‌مان بوون (خوا لێیان پازی بیټ).
سێیه‌م:

پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رمانی داوه‌ به‌ جوانکردن و خوشکردنی ناوه‌کان، زۆر خوشحال بووه‌ به‌ناوی خوش و نگینی تێدا بینیه‌:

* (ابی الدرداء) (خوا لێی پازی بیټ) له‌ پێغه‌مبه‌ری خواوه‌ ده‌گێرێته‌وه‌ (ﷺ) فه‌رموویه‌تی: ((انما تدعون يوم القيامة باسمائكم واسماء ابائكم، فاحسنوا أسمائكم))^٢ واته‌: ئێوه له‌ پۆژی قیامه‌تدا به‌ناوی خۆتان و ناوی باوک و باپیرتان وه‌بانگ ده‌کری، ده‌ی که‌واته‌ ناوی جوان هه‌لبژێرن.
چواره‌م:

پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ناوی ناشیرین و خرابی پێ ناخۆش بووه‌، به‌لکو هه‌ولیشی داوه‌ بیانگۆرێت به‌ناوی خوش و مانابه‌خش.^٣

١ رواه مسلم (٥٦٤٩).

٢ رواه أحمد (١٩٤/٥) وأبو داود (٤٩٤٨).

٣ رواه الترمذی (٢٨٣٩).

ئهو ناوانه‌ی که پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) گۆڤویه‌تی نۆڤوون له‌وانه:

* (ابن عمر) (خوا لێی پازی بی‌ت) ده‌گێڕێته‌وه که پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ناوی (عاصیه‌ی گۆڤیوه‌و فه‌رموویه‌تی: ((أَنْتِ جَمِيلَةٌ)) واته‌ تۆ ناوت (جوان)ه.^١

* (ابن عباس) (خوا لێی پازی بی‌ت) ده‌فه‌رموێت: جویرییه‌ له‌ سه‌ره‌تاوه‌ ناوی (به‌رده‌)بوو و پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ناوی ناوه‌ جویرییه‌، دواتریش پێی ناخۆش بووه‌ بڵێن له‌ مائی به‌رده‌ هاته‌ ده‌ره‌وه‌.^٢

* (أبو داود) (ره‌حمه‌تی خوای لێ بی‌ت) ده‌لێت: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ناوی (عاص و عزیزو عتله‌ و شیطان و حَکَم و غُراب و حُباب و شهاب)ی گۆڤیوه‌ به‌ (ه‌شام و (ح‌رب‌)ی کردووه‌ به‌ (س‌لم) واته‌ ناشتی، (مصط‌ج‌)ی کردووه‌ به‌ (منبع‌ث‌)، (ع‌ضره‌)ی کردووه‌ به‌ (خ‌ضر‌)، دۆلی گوم‌رای کردووه‌ به‌ دۆلی پێن‌مایی، بنوا الز‌نیه‌ی کردووه‌ به‌ به‌نی الر‌شده‌، وه‌ بنی مغویه‌ی کردووه‌ به‌ بنی ر‌شده‌.^٣

پێنجه‌م:

زاناکان کۆمه‌لێک ناویان دیاری کردووه‌ که دروست نیه‌ ناوی منداڵی پێوه‌ بن‌رێت:

١- وشه‌ی (ع‌بد) بد‌رێته‌ پ‌اڵی جگه‌ له‌ ناوی خوای گه‌وره‌ وه‌ك ع‌بدالرس‌ول،

ع‌بالع‌زی، ع‌بالکعبه‌ و هاوشیوه‌کانی ئەم ناوانه‌.

* (ه‌انی‌)ی کۆپی (یه‌زید) (خوا لێی پازی بی‌ت) ده‌لێ: وه‌ف‌دیک‌ ه‌اتنه‌ خ‌زمه‌ت پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) گوێی لێ بوو به‌ یه‌ک‌کیان ده‌ووت (ع‌بالح‌ج‌) واته‌: به‌نده‌ی به‌رد!

١ رواه مسلم (٥٦٥٥).

٢ رواه مسلم (٥٦٥٧).

٣ رواه ابو داود في سننه (٢٤١/٥-٢٤٢). ابن ابي شيبه (٦٦٢/٨-٦٦٥).

پیغه مېهر (ﷺ) پیی فرموو: ((ما أسمعك)) ناوت چیه؟ وتی: عبدالحجر!
پیغه مېهری خوا (ﷺ) پیی فرموو: ((انما انت عبدالله)) به لکو تو (عبدالله) یت و تو
به نده ی خوات. ۱

له سهر نه م شیوه یه ش دروست نیه بلئی به یه کیک (غلام رسول) و (غلام محمد) که
مه به ست لئی عبدالرسول و عبدالمحمد.

ده بیت بزاین که ناوه کانی خوی (عز وجل) له لایه ن شهره وه دیاری کراون
(توقیفیه)، که واته: مقصود و موجود له پرزی ناوه کانی خوادا نین و دروست نیه که سیک
ناوېنریت عبدالموجود یان عبدالمقصود.

۲- ناوانان به ناوی ناوه کانی خوی ته علاوه، وهک:

الاحد، الصمد، الخالق، الرزاق، ناوی رحمن و رحیم که تایبه تن به خوی گه وره وه،
دروست نیه به پاشاکان بگوتریت: قاهر، ظاهر، جبار، متکبر، الاول، الاخر، الباطن،
علام الغیوب.

* یه زیدی کوپی میقدام له باوکیه وه و ئه ویش له باوانیه وه شوریه ی و ئه ویش له
(هانی) وه (خوا لئی پازی بیت) ده گپرتته وه: که کاتیک وه فدیك هات بو مه دینه
بۆلای پیغه مېهری خوا و بین یه کیکیان ناوی (ابی الحاکم) بوو، پیغه مېهر (ﷺ) بانگی
کردو پیی فرموو: ((ان الله هو الحکیم والیه الحکم)) و پاشان نازناوه که ی گۆپی بو
گه وره ترینی کوپی و ناوی (ئبو شوریه ی). ۲

ئمه مه به ستی له و ناوانه ی که تایبه تن به خوا، به لام ئه و ناوانه ی دروستن که
به سهر جگه له خوی گه وره یشدا ده بریت وهک: سمیع، بصیر، رؤوف، رحیم به لام
ته نها وهک ناوان تهک پراوپر به هه موو مانایه کیه وه بپریت به سهر که سیکدا.

۱ رواه ابن أبي شيبة (۵۹۵۲). والبخاري في الادب المفرد (۸۱۱).

۲ رواه ابو داود (۴۹۵۵) اسناده صحيح.

ده لټم: هه روه ك دروست نيه نازناو به ناوه تاييه تيه كاني خواوه وهك (أبو الاعلى و أبو الحكم).

۳- دروست نيه ناوان به ناوی شاو سولتان و شاهنشاه:

* (ابو هريره) (خوا لټی پازی بیټ) له پیغه مبهري خواوه (ﷺ) ده گيرپټه وه كه فرموده تی: ((إِنَّ أَقْبَحَ اسْمٍ عِنْدَ اللَّهِ رَجُلٌ تُسَمَّى مَلِكَ الْأَمْلَاقِ))^۱

* له پړوايه تی (مسلم) دا هاتووه: ((أَغْيَظُ رَجُلٍ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَابْخَثُهُ وَأَغْيَظُهُ عَلَيْهِ، رَجُلٌ كَانَ يُسَمَّى مَلِكَ الْأَمْلَاقِ لَا مَلِكَ إِلَّا اللَّهُ))^۲

واته: خرابترین و ناحه زترین كه س له لای خوا له پړوی قیامه تدا كه سیكه ناوی شاهه نشاهه، و پادشا نيه جگه له خوا.

هه روه ها حرامه ناو بنریت (سهرداری هه مووان) و (سهرداری خه لگی) یان سهرداری نه وه كانی ئاډهم كه نه و ناوه تاييه ته به پیغه مبهري خواوه (ﷺ) كه پټی ده لټن (سید ولد ادم).

۴- ناوی بیگانه كه كافران ناوی منډالۍ خویانی پی ده نټن:

كه نه مړ نه گبه تی موسلمانان له وه دایه كه نه و ناوانه له ناو موسلماناندا ته شه نه ی كړدووه و ژور جار گویت له به چكه موسلمانان و ناوی جورجیه یان ده یانا، سوزان یان جهرجیس و چندان ناوی تركه له ولاتای بی باوه پوه هینراوه ته وه ناو موسلمانان.

۵- باش وایه بۆ پاراستنی هه ویه ی موسلمانان ته له و ناوه فارسی و تورکی و به ربه ریبه كان دوور بكه وینه وه وهك - شیریهان و جیهان، اسبهان و شادی - كه به مانای مه یمون دیت له لایان.

۱ رواه البخاري (۶۲۰۶) ومسلم (۵۶۶۱).

۲ مسلم (۵۶۶۲).

۶- هره ها دروست نیه ناوانان به ناوه کانی شهیتانه وه وهك ئیبلیس و

خه نزه بو وه لهان و نه عوه رو نه جدع:

* له شه عبه بیه وه ده گپړنه وه و نه ویش له مه سروقه وه که ده لئ: که یشتم به عمری کوپی خطاب (خوا لئ پازی بیت) پی و تم: تو کی؟ و تم: مه سروقی کوپی نه جدع عم، نه ویش فرمووی: له پیغه مبه ری خوا (ﷺ) بیستوه که فرمووی ته: ((الاجدع شیطان)) واته نه جدع ناوی شهیتانه.

شه شه م:

نه و ناوانه زوړن که له لای زانایانی ئیسلام مه کروهن و پیان ناخو شبووه له واته:

۱- ناویك مانای خو به چاك زانینی تیډاییت (الترکیه):

* په زیدی کوپی نه بو حه بیب له محمدی کوپی عه مری کوپی عه تاوه ده گپړته وه و ده لئ: کچی کمان بو ناوم لئنا (بره) واته چاکه، زهینه بی کچی نه بوسه له مه وتی: پیغه مبه ری خوا (ﷺ) به رگری کردوه له ناوانان به ناوی (بره) وه، وه من ناوم (به ره) بو، پیغه مبه ری خوا (ﷺ) فرمووی: ((لاتزکوا أنفسکم، والله اعلم بأهل البر منکم)) فقالوا: بم نسمیها؟ قال: ((سموها زینب))^۱

واته: خو تان به چاك مه زانن، ته نها خوا خو دی ده زانیت کی چاکه له ناوتاندا، وتیان:

که واته ناوی بنیین چی؟ فرمووی: ناوی بنین زهینه ب

۲- نه و ناوانه ی که باش نیه ناوی منډالی پی بنریت و پیغه مبه ر (ﷺ) به رگری

لی کردون له واته:

* عن سمره بن جندب (رضی الله عنه) قال: قال رسول الله (ﷺ): ((لاتسمین غلامك یساراً ولا رباحاً ولا نجیحاً ولا أفلح، فانك تقول: اثم هو؟ فلا یكون فیقول لا))^۲.

۱ رواه أحمد (۳۱/۱). و أبوداود (۴۹۵۷).

۲ رواه مسلم (۵۶۶۰).

۳ رواه مسلم (۵۶۵۲).

واته: (منډاله كه ت به ناوی په سارو رباح و نه جیح و نه فله ح مه نئ، چونكه ت د ده لئى: له پاستیدا وایه؟ چونكه وایه ده لئى: نه.)

له سر نه و شتوازه ناوی (خه یرو سرور و نعیمه و مبارک) یش مه کړهن چونكه پرسیارکه ده لئى خیر یان سرور لیره یه؟ ده لئى: نه د لیش خه ف تبار ده بیټ و ده روونه کان ناړه حه ده بن.

۳- هه روها ناوی سته مکاران و فیرعونه کان دروست نیه وهك فیرعونه و قارون و هامان.

۴- هه روها ناوی فیرشته کان وهك جبریل و میکائیل و اسرافیل، ناونانی ئاده میه کان به و ناوانه مه کړهن.

* نه شه به ده لئى: پرسیار کرا له نیمام مالک ده رباره ی ناونان به ناوی جبریل؟ به مه کړه ی زانی و پئى خوش نه بوو، به لام هه ندیک له زانایان پڼگه یان پیداوه.

۵- هه روها هه موو نه و ناوانه ی كه ده روون پئى ناخوشه و ناگونجیت له گه ل ناسكى پوخ وهك: جهنگ، تال، شتواو، داماو، سهگ، تووله، مار و هاوشیوه کانیان.

* په حیای کوپى سه عید (ره حمه تی خواى لى بیټ) ده فهرمویت: پیغه مبه رى خوا (ﷺ) ویستی كه سیک حه یوانیکى بؤ بدوشیت فهرمووی: كى نه مه مان بؤ ده دوشیت؟ پیاویك هه ستایه سر پئى، پیغه مبه ر (ﷺ) پئى فهرموو ((ما اسمك)) ناوت چیه؟ وتی: موړه! پیغه مبه ر فهرمووی: ((اجلس)) واته: دانیشه

پاشان فهرمووی: ((من یطلب هذه)) كى نه مه مان بؤ ده دوشیت؟ پیاویك هه ستایه سر پئى و پیغه مبه ریش (ﷺ) فهرمووی: ناوت چیه؟ وتی: حرب فهرمووی: ((اجلس)) واته: تۆیش دانیشه وه، پاشان فهرمووی: كى نه مه مان بؤ ده دوشیت؟ پیاویك هه ستایه سر پئى، پئى فهرموو: ناوت چیه؟ وتی: ناوم په عیش واته نه ئى، فهرمووی: تۆ بؤمان بدوشه).

۶- ناوه كانی قورئان مه كړوهن ناوان پټیانه وه وهك: طه، یاسین، حم، پټشه وا مالیک (په حمه تی خوی لی بیت) به پاشكاوانه كه راهیه تی ناوان به ناوی (یاسین) ی فەرموده.^۱

ئاگاداریهك:

نوه ی كه خه لکی باسی لیوه ده كه ن كه یاسین و طه دوو ناوی پټغه مبه ری خواجه (علیه السلام)، پاست نیه و له هیچ فەرموده یه کی صحیح یان حسن یان مرسل یان وته یه کی هاوه لاندانه هاتووه، به لكو پیتی جیا جیان وهك هه موو پټه كانی تری سه ره تای قورئان وهك حم، الر، الم و هند...

۷- ناوان به ناوی هونه رهنده په وشت نزمه كانه وه دروست نیه و مه كړوه، وه گورانیبیزو یاریزانه كانیسه وه.

۸- هه روهك ناوان به ناوی ئاژه له ناسراوه كان به په وشتی ناشیرین وهك: حمار، قردان، كلب، كلیب واته سه گو كه رو مه یمون و چه قه ل و هند...

۹- هه روهك مه كړوه دوو ناو ټیكه لكیش بكریت به تاییه ت (حمه) یان (محمد) بخړیته پټشیه وه بؤ پیروزی وهك حمه علی و حمه صالح محمد قادر و محمد سعید و هند...

حه وته م:

ده بیت باوكان و سه رپه رشتیاران ناوی جوان هه لېژن بؤ پؤله كانیان، چونكه ناو کاریگری له سه ر ناوانراوه كه هه یه:

* (ابن المسیب) له باوکیه و ده گټرپته وه كه به منډالی باوکی هاتبووه خزمه ت پټغه مبه ر (علیه السلام) و ئه ویش لی پرسیبوو: ((ما اسمك؟)) ناوت چیه، وتی: حزن، واته: غه مبار، پټغه مبه ریش (علیه السلام) فەرمووی: ((انت سهل)) واته تو ناوت سانایه،

پیاوێکەش وتی: ((لا أُغیر إسماً سمانیہ أبی)) واتە: ناویک ناگۆڕم باوکم بۆی
هەڵبژاردروم!

(ابن المسيب) دەڵێ: تا مردن ئەو پیاوێکە ناوماندا هەر غەمبارو دلتەنگ بوو^۱

* (ابن القيم) (رەحمەتی خوای لی بیئت) دەفەرمویت:

پێغەمبەر (ﷺ) زۆر گرنگی داوێ بە ناوان، ئەگەر بە وردی سەیری سوننەتەکانی
بکەین بۆمان دەردەکەوێت کە هەموو ناوەکانی کە لەو سەردەمەدا بوو مانای
ناوە پۆکی کەسەکی گەیانوووە و لەوێوە وەرگیراوە، لەم فەرموودەیە وردبەرەوێ کە
دەفەرمویت: ((أَسْلَمَ سَالَمَهَا اللَّهُ، وَغَفَرَ غَفَرَ اللَّهُ لَهَا، وَعَصِيَتْ عَصَتْ اللَّهُ))^۲ واتە: بێ وە
خوا بێ وە بکات، لێبوورده خوا لێی ببوریت و سەرکەش لە خوا یاخێ.

یان ئەو کاتە ی صولحی حودەیبیە بە سوھەیلی کوپی عەمری فەرموو: ((سَهْلٌ
أَمْرَكُم)) واتە ئەو ئاسان خوا کارت ئاسان بکات.

* یان جاریکیان بە بورەیدە ی فەرموو: ناوت چیە؟ ئەویش فەرموو: (بُرَيْدَة) واتە:
فیتک، پێغەمبەر (ﷺ) بە ئەبوبەکر ی فەرموو: ((يَا أَبَا بَكْرٍ بَرْدٌ أَمْرُنَا)) واتە ئەو
ئەبوبەکر فیتکی بۆ کارەکانمان دیت.

پاشان فەرموو: (مَنْ أَنْتَ؟) واتە: لە چ ھۆزێکی؟ وتی: ھۆزی أسلم، ئەویش
فەرموو: بێ وە دەبین، پاشان پێی فەرموو: (مَنْ؟) لە چ تیرە یەکی ئەسلەم؟
ئەویش وتی: لە سەھم، واتە بەش، فەرموو بەشت دیاری کرا ((خَرَجَ سَهْمَكُ))^۳

۱ رواہ البخاری (۶۱۹۲).

۲ تحفة المودود لا (۲۰۳-۲۰۵).

۳ الاستذکار، أبو عمر.

هه شته م:

کاتی ناوانی مندال:

له سوننه تی صحیحدا هاتوو که کږپه ناوده نریت له:

۱- پوژی له دایکبوونی. وهك چوڼ پیغه مبه رمان (ﷺ) که ئیبراهیمی کوپی

ناونا له پوژی له دایکبوونیدا.

۲- ناوانی مندال له پوژی سییه مدا:

* خه لال (رهحمه تی خوی لی بیت) له باسی ناوانی مندالدا ده لی: عبدالملك ی

کوپی عبدالحمید ده لی: پیکه وه لیکنه وه مان دهر باره ی کاتی ناوانی مندال ده کرد

که ئایا که ی ده نریت؟

نه حمه دی کوپی خه نبل (رهحمه تی خوی لی بیت) فرمودی: نه وه ی که سابتو

جیگیره له سوننه تدا هاتوو که نه نه س (خوا لی پازی بیت) له سی پوژده مندالی

ناوناوه به لام سه مره (خوا لی پازی بیت) له حوته م پوژدا ناوی ده نا.

۳- پوژی حوته م: وهك له فرموده ی سه مره دا باسی ده که ین انشاء الله.

منیش ده لیم: هر که س ویستی با له پوژی له دایکبووندا ناوی منداله که ی بنیت،

به لام نه گهر خوی به کلا نه کردبوویه وه با دوا ی بخت بۆ پوژی سییه م یان حوته م تا

شیوه سوننه تیه که ی بیپیکیت (والله أعلم).

تویه م:

له و سوننه تانه ی که له لای زور که س وازی لی هینراوه دانانی نازناو بۆ مندال.

نه وه پیغه مبه ری خوايه (ﷺ) براهی کی بچکوله ی نه نه س (خوا لی پازی بیت)

ده بینیت که هیشتا شیره خوره بوو پیی ده فرمویت: ((یا ابا عمیر)) واته نه ی باکی

عومه یر، واتا نازناوی خوی بۆ دانا.

هروه ها جاریکیان کچیکی بچوکی بانگ کرد به ((أم خالد)) واته دایکی خالد.

* عمری کوږی خطاب (خوا لیږی پازی بیټ) فرموده تی: (عجلوا بکنی اولادکم، لاتسرع الیهم القاب السوء) خیرا نازناو دابنیت بؤ منډاله کانتان پیش نه وهی ناتوره و نازناوی خراپ وه رگرن.

* زانا کان ده فرمودون: بؤیه منډاله کانیا ن هر له منډالیه وه به نازناو بانگ کړدوه وه که شبینیه که به وهی که گوره ده بنو دهن به باوک یان دایک و هروها بؤ نه وهی نه وه که له قه بی ناشیرین بخړیته دوايان.

هروها و باوه که نه گره یه کیڅ که سیڅ به گوره سیر بکات پووی نایه ت به ناوی خو یه وه بانگی بکات و نه گره نازناوی هه بوو به وه وه بانگی ده کات.^۱

ده یه م:

ناونانی منډال مافی باوکه به پله ی یه که م:

نه گره هاتوو ناکوکی که و ته نیوان دایک و باوک له سر ناونانی منډاله کانیا ن گومانی تیدانیه که نه و مافه ده دریت به باوک له سر پوژنایی هه موو نه و فرمودانه ی پیشوو، به لام نه گره به لیکه یشتن و پرس وړا بیټ لای خوا خو شه ویستره.

یازده یه م:

پیغه مبه ری خوا (ﷺ) سوعبه ت و شوخی کړدوه له گه ل منډالاندا و به ناوی بچو ککرا وه وه بانگی کړدوون.

* هه رده م به نه نه سی ده فرمودو: (یا أنیس) واته نه ی نه نه سه خنجیله که.^۲

* نه نه سی کوږی مالیک (خوا لیږی پازی بیټ) ده فرمویت: پیغه مبه ری خوا (ﷺ) سوعبه تی ده کړد له گه ل زه ی نه بی کچی نوم سه له مه دا ده کړد ناوه که ی بچوک ده کړده وه و پیږی ده فرمودو: ((یا زوینب!)) نه ی زه ی نه به گچکه که (!) یان زه ی نه بؤلکه.^۱

۱ عمدة القاري (۲۶۵/۱۸).

۲ رواه مسلم (۸۱/۶۰).

فەرمووده‌ی بیست و سێهه

ته حنیکی مندال به دهمه جوی خورما

عن عائشة (رضي الله عنها): ان رسول الله (ﷺ) كَانَ يُؤْتِي بِالصَّبِيَّانِ، فَيَبْرِكُ عَلَيْهِمْ وَيَحْنِكُهُمْ)).

دهرهینانی فەرمووده‌که:

ئه حمه د گێڕاویه تیه وه له (٤٦/٦-٢١٢) و مسلم (٥٦٧٠) و أبو داود له (٥١٠٦) له باسی بانگدان به گوێی مندالدا، ابن حبان له صحیحه کهیدا (١٣٧٢).

ئه وه نه حکام و ئادابانه‌ی ئەم فەرمووده‌یه وهرده‌گیریت:

یه کهم: ته حنیک مانای چیه؟

* ئه بو عوبه‌ید (خوا لێی پازی بیئت) ده‌لێ: پێشه‌وا یه‌زیدی ده‌لێ: ته حنیک واته: خورمایه‌ک بجوێنریت پاشان به په‌نجه ده‌هینریت به ئاسمانه‌ی ده‌می کۆرپه‌که‌دا.

دووه‌م: فەرمووده‌که ئه وه ده‌که‌یه‌تیت که ته حنیک سوننه‌ته:

* هاوه‌لان (خوایان لێ پازی بیئت) مندال تازه له‌دایکبووه‌کانیان ده‌هینایه‌ خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) تا دهمه‌جوی خورمایان بۆ بکات و دووعای فه‌پو به‌ره‌که‌یان بۆ بکات.

* (أبو موسی) (خوا لێی پازی بیئت) ده‌لێ: کوپێکم بوو، هینامه‌ خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و ناوی لێنا ئیبراهیم و به‌ خورمایه‌کیش دهمه‌جوی بۆ کرد.^١

* عائیشه (خوا لێی پازی بیئت) ده‌فه‌رمووت: یه‌که‌م مندال له ئیسلامدا له‌دایک بوو، عبدالله‌ی کوپی زویر بوو هینایان بۆ خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و پێغه‌مبه‌ریش

(ﷺ) خورمايه كي ه لگرتو خستيه ده مي و جووي و پاشان كړديه ده مي، به و جوړه يه كه مين دلؤپيځ چوو ه سكيه وه تفې پيغه مېري خوابوو (ﷺ).^۱

منيش ده ليم: به لگه زوره له سهر نه وه ي كه ته حنيك له پوړي له دايكې بوندا سوننه ته و زاناکان له سهر نه وه سهر باسيان نوو سيوه و به شيان جيا كړدو ته وه:

* (ابن أبي شيبه) (ره حمه تي خوي لي بيت) له باسي خورما كاتيځ ده جوړيت و ده دريت به منډال.^۲

* پيشه وا بوخاري (ره حمه تي خوي لي بيت) له (صحيح) ه كيدا سهر باسيكي ناوناوه (باسي منډال له و پوړه دا كه له دايك ده بيت و عقيقه و ته حنيكي بؤ ده كريت)^۳

ه روه ها به رده وام زانايان كاريان له سهر نه مه كړدوه له گه ل منډاله كانيان:

* خه لال (ره حمه تي خوي لي بيت) ده لي: محمدي كوپي عه لي ه والي پيدام و تي: له خيزاني نه حمه دي كوپي حه نه لم بيست ده يووت: كاتي ژان زوري بؤ هينام نيمام خه وتبوو، پيم وت: نه ي سهر دارم خه ريكه ده مرم، نه ويش فېرمووي: خودا ده روو ده كاته وه.. نه و قسه كه ي ته واو نه كړد من سه عيديم بوو.

كاتيځ منډاله كه م بوو فېرمووي: نه و خورمايه بهينن (كه له مه ككه وه بؤمان هاتبوو) منيش به دايكي عه ليم وت: جوان بيجووه و پاشان ده مي منډاله كه ي پي شيرين بكه و نه ويش واي كړد.^۴

* (ابن منذر) يش (ره حمه تي خوي لي بيت) ده ليت: ته حنيكي كوپي سوننه ته.^۵

۱ رواه البخاري (۳۹۱۰) ومسلم (۵۶۶۸).

۲ المصنف (۲۰۰۱۹/۸).

۳ صحيح البخاري. وفي الادب المفرد لا (۳۶۶).

۴ تحفة المودود لا (۶۶).

۵ الاقناع لا (۳۷۹/۱).

منیش ده‌لیم: هه‌ندیک پټیان وایه ئه‌م سوننه‌ته تایبته بووه به پټغه‌مبه‌روه (ﷺ) به‌لام ئه‌م قسه‌یه به‌لگه‌ی ده‌وټت، خو پاسته‌هاوه‌لان (خوایان لی پازی بیټ) منداله‌کانیان ده‌هټنایه‌ خزمه‌تی پټغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) تا ته‌حنیکیان بۆ بکات و به‌ره‌که‌تی لیکي پټغه‌مبه‌ر (ﷺ) بجټته‌ ناو ده‌می کۆرپه‌کانیان‌وه ئه‌مه‌یان تایبته به پټغه‌مبه‌روه (ﷺ).

سییه‌م: کټی هه‌ستټ به ته‌حنیک کردنه‌که؟

هه‌ر که‌سیک له‌و کاته‌دا که له‌دایک ده‌بیټ ئاماده‌بیټ له خزمه‌کانی وه‌ک چۆن ئیمام أحمد به دایکی منداله‌که‌ی وت که ته‌حنیکه‌که‌ی بۆ بکات.

منیش ده‌لیم: به‌لام ئه‌وه‌ی ئه‌مپۆ زۆری له نووسه‌رو زانایانی ئه‌م دوا‌ییانه که خاوه‌نی (تربیه‌ الاولاد فی الاسلام) یه‌کیکیانه ده‌لټن: سوننه‌ته وایه ئه‌و که‌سه‌ی که ته‌حنیکی ئه‌و منداله ده‌کات که‌سیک بیټ به‌خواناسی و له‌خواترس بناسرټ، ئه‌مه‌ش له‌به‌ر فه‌پو به‌ره‌که‌ت و به‌هیوای ئه‌وه‌ی له پاشه‌پۆژدا صالح ده‌ریچټ.

ئه‌مه‌ش پاست نیه به‌لکو بیده‌یه‌و له ئیسلامدا داهټنراوه‌و شه‌رع شتی وای نه‌فرمووه، سه‌له‌فی ئه‌م ئومه‌ته‌یش جگه له پټغه‌مبه‌ر (ﷺ) که‌سی تر شتی وای نه‌کردوه، بۆیه زاناکان له‌مه‌ هۆشداریان داوه.

* سوله‌یمانی کوپی عبدالله‌ی کوپی محمدی کوپی عبدالوهاب (ره‌حمه‌تی خوای لی بیټ) ده‌لټ: هه‌ندیک له زانایانی ئه‌م دوا‌ییه (متأخرین) باسی ئه‌وه‌یان کردوه سوننه‌ته پاشماوه‌ی ده‌می پیاوچاکان بخوړټته‌وه به‌مه‌به‌ستی فه‌پو به‌ره‌که‌ت یان ده‌ست هټنان به‌جلو به‌رگیاندا یان ماچکردنی ده‌ست و قاچیان، بردنی مندال بۆ لایان تا ته‌حنیکیان بکه‌ن بۆیان و تا یه‌که‌مین شت بپواته‌گه‌ده‌یان‌وه لیکي پیاوچاکان بیټ، یان به‌ره‌که‌ت وه‌رگرتن له‌عه‌ره‌قیان یان له‌هه‌ر شتیکی تر...

ئیمام نه‌وه‌وی له شه‌رحی (صحیحی مسلم) دا هه‌موو ئه‌و فرمودانه‌ی هټناوه که هاوه‌لان به‌مه‌به‌ستی فه‌پو به‌ره‌که‌ت مندالی خو‌یانیان بردۆته‌ خزمه‌ت سه‌روه‌ر (ﷺ)

وای گومان بردووه که هه مان شیوه یش له گه ل پیاوچا کان و زانایاندا ده کړیت که نه مه ش زور هه له یه کی ناشکرایه له چه ند پوویه که وه:

۱- نه گه ر نیمه گومانمان هه بیت له چاکی و ته قوای که سیک، به لام دلنیا نین له سر نه و چاکیه ته مه نی ته واو ده کات (سوء الخاتمة) ی به سر دا نایه و کرده وه ی چاکیش به خاتیمه که یه وه به نده، نابیت به ته مای فه پو به ره که ت بیت له شوینه وارو پاش خوانه کانی.

۲- هه روه که هاوه لان (خوایان لی پازی بیت) جگه له پیغه مبه ر (ﷺ) له گه ل هیچ هاوه لیکي دواي خویدا شتی وایان نه کردووه، خو نه گه ر شتیکی دروست و چاک بووایه له پیش نیمه وه نه وان ده یانکرد، ته نانه ت له گه ل نه بو به کړو عمرو عثمان و علی و نه وانی تریشدا شتی وایان نه کردووه هه رچه نده نه وانه مژده ی به هه شتیان پی دراوه.

هه روه ها تابعین له گه ل سه عیدی کوپی موسه یبو و علی کوپی حوسه یین و نووه یسی قهره نی و حه سه نی به صری و که سانی تریشدا نه م کاره یان نه کردووه، به مه رجیک هه موولا له سر ته قواو خوانا سینیان یه کن، نه مه ش به لگه یه له سر نه وه ی که نه و به ره که ت وهرگرته تاییه ت بووه به پیغه مبه روه (ﷺ).

۳- هه رگیز هیچ که س له پیغه مبه روه نزیک نابیت ته وه له فه زل و به ره که تدا، چجای بچیت ته ناستی نه و زاته وه.

۴- که س ناتوانیت صالحیه ت و پیاوچاکی مژوه بکیشیت، چونکه نه وه کاریکه له ناو دلدايه و دلش که س پیی نازانیت مه گه ر به نایه ت ناشکرای بکات وه که هاوه لان که قورئان وه سفو سه نای چاکیان ده کات یان پیغه مبه ر (ﷺ)، هه روه ها سه رده می تابعین به ده قی فرموده ی پیغه مبه ر (ﷺ): ((خير القرون قرني ثم الذين يلونهم ثم الذين يلونهم)). به لام خه لکانی تری بیجگه له وان خه لک گومانی پیاوچاکیان لی ده کات و دلنیا نین لییان و هیوادارین واش بن ان شاء الله.

٥- ئەم به‌ پیرۆزو‌گه‌وره‌ راگرتنه‌ی جگه‌ له‌ پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ک‌ی ده‌لێت نابێته‌ه‌وی فیتنه‌ و فیزو به‌گه‌وره‌ سه‌یری خۆکردن و پوو‌پامایی نواندن که‌ ئه‌وه‌ش له‌لایه‌ن خه‌لک‌یه‌وه‌ وه‌ك مه‌ده‌حکردن و وه‌سفکردنیان وایه‌ به‌ کرده‌وه‌ که‌ زۆر له‌ ده‌ربیرینی ده‌م گه‌وره‌تره‌.

که‌واته‌ به‌مه‌دا بۆمان ده‌رده‌که‌وێت که‌ هه‌لگرتنی کۆرپه‌له‌ و بردنی بۆخزمه‌ت پیاوچاکان به‌ه‌یوای ته‌حنیک کردنیان و به‌ره‌که‌تاوی کردنیان بیدعه‌یه‌ و داهێنراوێکی ترسناکه‌ و پێشینه‌ی چاکی ئەم ئوممه‌ته‌ نه‌یانکردوه‌ له‌ دوا‌ی پێغه‌مبه‌ر (ﷺ).^١

چواره‌م:

ئایا ته‌حنیک به‌چی ده‌کرێت؟ له‌ سوننه‌تدا هاتوه‌ به‌ خورما ده‌کرێت:

* عائیشه (خوای لی پازی بی‌ت) ده‌فهرمو‌یت: عبدالله‌ی کو‌پی زوبی‌رمان هێنا‌یه‌ خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بۆ ئه‌وه‌ی ته‌حنیکی بکات، زۆر گه‌ پاین به‌ دوا‌ی خورمادا و زۆر به‌ نا‌ره‌حه‌ت ده‌ستمان که‌وت.^٢

له‌ پیاو‌یه‌تیکی تری (مسلم) دا هاتوه‌ که‌ پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) لێی وه‌رگرت و خسته‌ باوه‌شی و داوا‌ی خورما‌یه‌کی کرد، عائیشه (خوای لی پازی بی‌ت) ده‌فهرمو‌یت: بۆماوه‌ی سه‌عاتیک وه‌ستاین ئه‌وجا په‌یدا‌کرا و پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) خسته‌ ده‌میه‌وه‌ و جووی و پاشان ده‌مه‌جووه‌که‌ی کرده‌ ده‌می عبدالله‌و به‌و جو‌ره‌ یه‌که‌مین قه‌تره‌یه‌ك جووه‌ ناو سکی عبدالله‌وه‌ تفی پێغه‌مبه‌ری خوا بوو (ﷺ).^٣

١ تیسیر العزیز الحمید شرح کتاب التوحید (١٨٥-١٨٦).

٢ مسلم (٥٦٧١).

٣ مسلم (٥٦٦٧).

ته نانه ت (ابن ابی شیبه) (ره حمه تی خوی لی بیت) یه ک باسی جیای نووسیه وه
به ناوی (خورما کاتیک ته حنیکي کورپه له ی پی ده کړیت).^۱

منیش ده لیم: نه گره خورما ده ست نه که وت، به ه موو شتیکی شیرینی تر
ده کړیت و نه گره ه نگوین بیت چاکتره:

* نه حمه دی کوپی حه نبل (ره حمه تی خوی لی بیت) فرمودیه تی: له کاتی
له دایکبوونیدا ه نگوین ده دریت له مه لاشوی.^۲
پینجه م:

مه به ست له وته کی عائیشه (خوا لیی پازی بیت) که فرمودیه تی (فیبرک علیهم)
واته داوی به ره که ت و پیروزیونی بۆ ده کړدن.

* وه ک چۆن له پړوايه تی (أبو داود) دا هاتووه ده فرمویت: (یؤتی بالصبيان فیدعوا
لهم بالبركة) واته منډالانیان بۆ ده هیئاو نه ویش دوعای به ره که تی بۆ ده کړدن.
شه شه م:

چۆنیه تی دووعا کړدن به پیروزی نه وه یه بلئیت: (بارک الله فیک)
* وه ک له فرموده یه کی دریژی (ابن مسعود) دا هاتووه (خوا لیی پازی بیت) که
تیايدا هاتووه ده فرمویت: وتم: نه ی پیغه مبه ری خوا (ﷺ) فیرم بکه؟ نه ویش
ده ستی هیئا به سرمد او فرمووی پیم: ((بارک الله فیک، فانک غلام معلّم))^۳
* سه له مه ی کوپی وهردان ده لئیت: نه نه سی کوپی مالیکم بینی (خوا لیی پازی
بیت) ته وقه ی له گه ل خه لکه که دا ده کړد گه یشته سه ره ی من لیی پرسیم: تو کتی؟ وتم:
من له (بني لیث) م سی جار ده ستی هیئا به سرمد او فرمووی: (بارک الله فیک).^۴

۱ مصنف ابن ابی شیبه (کتاب الطب) (۱۹/۸).

۲ المغني (۴۹۷/۲).

۳ پیشتر سه رچاوه که ی دراوه.

۴ رواه البخاري في الادب المفرد (۹۶۶).

حه وته م:

فرموده که نه وه ده گه یه نیت که سوننه ته کړپه بېړیت بولای که سانیک که دووعای فیه پویه ره که تی بۆ بکه ن.

نم کاره تاییه ت نیه به پیغه مبه ری خواوه (ﷺ) و به س، به لکو پیشینه ی چاک (رحمه تی خویان لی بیت) منډاله کانیا ن بر دوه بۆ لای پیاوچاک و زانا و له خواترسان به هیوای نه وه ی دووعای خیریا ن بۆ بکه ن و دووعای صالحیه ت بۆ کړپه کانیا ن بکه ن:

* عه لقه مه له دایکيه وه ده گپړته وه که عائیشه (خوا لئی پازی بیت) فرموده تی:

(که خه لکی منډالیا ن ده بوو ده یانه پنا بۆ لای نه و، نه ویش دووعای فیه پویه ره که تی بۆ ده کړد)

* مو عاویه ی کوپ ی قوپه (رحمه تی خوی لی بیت) ده فرموده تی: کاتیک (ایاس) له دایکبوو، کومه لئی له هاوه لانی پیغه مبه ری خوام کۆکرده وه و ده عوه تم کړد و پاش نان خواردن هه موویان دووعای خیری زوریان کړد، منیش وتم: نیوه دووعاتان کړدو (بارک الله) له هه موو دووعا کانتان، به لام منیش هه ندیک دووعا ده که م نیوه نامین بکه ن بوی، ده لئی: دووعای زؤرم کړد بۆ دینداری و عاقلی و شتی تریش، پاشان ده لئی: من که پاشتر سهیری نه و منډاله م ده کړد ئاسه واری نه و دووعایانه م تیدا به دی ده کړد.

* ئیبراهیمی کوپ ی نه ده م (رحمه تی خوی لی بیت) ده لئی: نه ده م پیاوکی صالح بوو، کاتیک له مه که ده ئیبراهیمی بوو، خسته یه پارچه یه ک قوماش و گه پاندى به سر خواناس و پیاوچاکان و دنیا نه ویسته کاند پئی ده وتن: دووعای خیری بۆ بکه ن ئیبراهیم ده لئی: وادیاره دووعای هه ندیکیا نی به ئاشکرا تیدا دیاربوه.

۱ رواه البخاري به (الادب المفرد) دا (۹۱۲).

۲ هه مان سه رچاوه (۱۲۵۵).

۳ رواه ابو نعيم في الحلية (۳۷/۷) وابن عساكر في تاريخه (۲۸۶/۶).

هه شته م:

منډال له کاتې له دایکېووندا چی لی ده کریت:

فرموده که نه وه ده گه یه نیت که سوننه ته نه مانه ی له گه لدا بکریت:

۱- ته حنیک کړنې به خورما.

۲- بردنې بۆ خزمه ت نه وانه ی دووعای فو پو به ره که تی بۆ ده خوازن.

۳- ناوانانی.

۴- سوپاس کړنې په روږدگار له سر له دایکېوونې منډاله که به یی ناته وایو به

سه لامه تی:

* نه نه س (خوا لیی پازی بیټ) ده فرمویت: پیغه مبه ری خوا (ﷺ) فرموویه تی:
(ما أنعم الله على عبد نعمة (في أهل و مال و ولد) فقال: الحمد لله (رب العالمين)، إلا كان قد أعطى خيراً مما أخذ))^۱

واته: خوا هیچ به خشینیکی (له مال و منډال و که س) نه داوه به هیچ به نده یه کی و
وتبیټی (سوپاس بۆ خوا په روږدگاری جیهانیان، مه گهر نه وه ی پیی درابیت پاشتر
باشتره له وه ی لیی سه نراوه ته وه).

* کثیری کوږی عه بید ده لی: عانیسه (خوا لیی پازی بیټ) هر کاتیک منډالیکیان
بېوايه نه یده پرسى کوږه یان کچ، به لکو هه میسه ده یفه رموو: (خُلِقَ سوياً) واته
ته واهو نو قسان نیه؟ ده یان وت: به لی: نه ویش ده یفه رموو (الحمد لله رب العالمين).^۲

۱ رواه ابن ماجة (۳۸۰۵) واسناده حسن.

۲ رواه البخاري في (الادب المفرد) دا (۱۲۵۶). (له باسی گوئ نهدان نه نیرو میو هه والی ته وایو پرسین).

۵- بانگدان به‌گوږی منډاله‌که‌دا:

* (أبی رافع) (خوا لږی پازی بیټ) ده‌لږی: (کاتیک فاطمة) (خوا لږی پزای بیټ) حه‌سه‌نی بوو پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بانگی دا به‌گوږی حه‌سه‌نی کوږی عه‌لیدا.^۱

* عبدالله‌ی کوږی نه‌بو به‌کر ده‌گیږیتته‌وه که عمری کوږی عبدالعزیز (ره‌حمه‌تی خوی لږ بیټ) هر کاتیک منډالیان ببوایه ده‌یخسته پارچه په‌پویه‌ک و بانگی ده‌دا به‌گوږی راستیداو قامه‌تیشی به‌گوږی چه‌پیدا ده‌خویند.^۲

۶- دروستکړدنې خواردن له پوژۍ له‌دایک‌بوونیدا:

که عه‌ره‌ب پیی ده‌لږن: پوژۍ خورس که بریتیه له‌خوارنیک که له‌و پوژده‌دا لږ ده‌نریت و خه‌لکی بۆ بانگ ده‌کړیت که ژنه‌که به‌بیوه‌ی له‌ژان و ئیش پزگاری بووه و منډاله‌که‌ی بووه.

نهم خواردنه له‌سهرده‌می نه‌فامیشدا دروستکراوه و ئیسلامیش هیشتوویه‌تیه‌وه.

* بیلالی کوږی عه‌کی (العکی) ده‌لږی: من و ئیبراهیمی کوږی نه‌ده‌م و عبدالعزیزی کوږی قه‌ریرو موسای کوږی یه‌سار چووین بۆ سهردانی یه‌حیای کوږی حه‌سانی (البکری) فله‌ستینی له‌لادیکه‌ی خوی، نه‌ویش خواردنی زوری خسته به‌رده‌ستمان، موسا چوه‌ دواوه و وتی من به‌پوژووم، یه‌حیا وتی: بۆماوه‌ی چل سال ئا له‌م مزگه‌وته‌دا هاوه‌لږکی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌ (بنی کنانه) بوو به‌رنویژی بۆ ده‌کردين (أبا قرصافه) یان پیی ده‌ووت، پوژیک نا پوژیک به‌پوژوو ده‌بوو، من کوږیکم بوو له‌و پوژده‌ی به‌پوژوو بوو ده‌عوتم کړدو نه‌ویش پوژوه‌که‌ی شکاند، ئیبراهیم هه‌ستا مزگه‌وته‌که‌ی گسکداو موسایش پوژوو ده‌که‌ی شکاند.^۳

۱ رواه أبو داود (۵۱۰۵) والحاكم (۱۷۹/۳) وصححه الحاكم والترمذي.

۲ رواه عبدالرزاق في (مصنف) دا (۷۹۸۵).

۳ رواه البخاري في (الادب المفرد) دا (۱۲۵۳). وه ده‌لږی ناوی نه‌و هاوه‌له (جندرة بن خيشنة) بوو (خوا لږی پازی بیټ).

* مو‌عاوی‌ه‌ی کوپ‌ی قوپ‌په ده‌ل‌ی: کاتیک ایاس له‌دایکبوو، کومه‌ل‌یک له‌هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوام ده‌عوته‌کردو له‌پاش نان خواردن دووعای خیریان کرد.^۱

* شافعی (ره‌حمه‌تی خوای لی بیت) ده‌فه‌رمویت: چوون ب‌و ده‌عوته‌تی (وه‌لیمه‌ی منډال‌بوون) واجبه، هه‌رچه‌نده پ‌یگه‌یش ناده‌م به‌نه‌چوون ب‌و ده‌عوته‌کانی تری وه‌ک املاک، پ‌زگار‌بوونی ژن له‌حه‌مل، خه‌ته‌نه‌سوران و پ‌ووداوی خو‌ش، به‌لام وانا‌زانم جگه له‌(وه‌لیمه) که‌س گونا‌ه‌بار نابیت نه‌چیت به‌ده‌میانه‌وه.^۲

منیش ده‌ل‌یم: ئەم خواردنه جیاوازه له‌خواردنی (العقیقه) که له‌پ‌وژی هه‌وته‌مدا هه‌یوانیک یان دووان سه‌رده‌به‌دریت و دواتر باسی ده‌که‌ین إن شاء الله. ت‌زیه‌م: سوننه‌ته م‌ژده‌دان و پ‌ی‌و‌زبایی له‌وه‌که‌سه‌ی منډالی ده‌بیت:

* خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ﴾ ۱۰۰ ﴿فَبَشِّرْهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ﴾^۳
* چونکه م‌ژده‌دان د‌لی موس‌لمان خو‌ش ده‌کات، سوننه‌ته م‌و‌و د‌لی برا موس‌لمان‌ه‌که‌ی خو‌ش بکات، ئەگه‌ر م‌ژده‌ی له‌ده‌ست ده‌رچوو با پ‌ی‌و‌زبایی لی بکات، چونکه م‌و‌ژده‌دان ب‌و دل‌خ‌و‌ش‌کردنه، به‌لام پ‌ی‌و‌زبایی دووعای چاکه‌کردنه ب‌و منډاله‌که له‌پاش زانینی هه‌واله‌که:

هه‌ر ب‌ویه کاتیک خوای گه‌وره ته‌وبه‌ی که‌عبی کوپ‌ی مالیک وهاوه‌له‌کانی راگه‌یاند (خوا لیان پازی بیت) م‌ژده‌ده‌ریک پایکرد ب‌ولای م‌ژده‌ی دایه و پاشتر خه‌لکه‌که له‌مزگه‌وت پ‌ی‌و‌زباییان لی کرد.^۴

له‌سه‌له‌فی صالحه‌وه هه‌ندیک شتی‌وازی پ‌ی‌و‌زبایی ده‌گ‌ی‌پ‌نه‌وه له‌وانه:

۱ هه‌مان سه‌رچاوه (۱۲۵۵).

۲ الاست‌ذکار (۵/۵۳۱).

۳ الصافات (۱۰۱).

۴ تحفة المودود (۵۸-۵۹).

* هیڅمی کوږی جَمَاز ده لئ: له خزمهت هسه نی به سریدا پیاوړک به پیاوړکی تری وت: پیروژت بیټ سوارچاکیک! هسه ن فرمووی: چوَن ده زانی سوارچاک دهرده چیت؟ کئ ده لئ خوشتره وان یان گاوان دهرناچیت؟!

به لکو بلئ: شکرت الواهب، وبورك لك في الموهوب، وبلغ أشده، ورزقت برّه^۱ واته: سوپاسگوزاری به خشنده بیت، به خششه که ت لئ پیروژبیټ، پی بکات و له گه ل توشدا چاک بیټ.

* هروها سهری بن یه حیا ده لئ: جاریک له حزور هسه نی به سریدا (رحمه تی خوی لئ بیټ) پیاوړک به هاوړپیه کی خوی وت: پیروژت بیټ نه و سوارچاکه ت (که بووتانه) له ویدا پیشه و هسه ن فرمووی: به چیدا ده زانیت سوارچاک دهرده چیت؟ نه ی کئ ده لئ دارتاش یان خه یات دهرناچیت؟!

پیاوه که ش وتی: نه ی چی بلیم قوربان؟ نه ویش فرمووی بلئ: (جعل الله مبارکاً عليك وعلى امة محمد ﷺ) واته: خوا پیروزی بکات بو توو نوممه تی محمد ﷺ.^۲ هر به م شیوه یه ش له (ایوب السخنیانی) یه وه ده گپړنه وه (رحمه تی خوی لئ بیټ).^۳

*

*

*

۱ رواه ابن الجعد في (المسند) دا (۳۵۲۳) وابن ابي الدنيا في (العيال) (۲۰۱).

۲ رواه الطبراني في (الدعاء) دا (۹۴۵).

۳ رواه ابن ابي الدنيا في (العيال) دا (۲۰۲) والطبراني في (الدعاء) دا (۹۴۶).

فهرمووده ی بیست و چوارم

((العقیقه))

سهربرینی حیوان له پژی حه وته مدا

عن سمره بن جندب (رضی الله عنه) عن النبي (ﷺ) قَالَ: ((كُلُّ تَذْبِجٍ عَنْهُ يَوْمَ السَّابِعِ، وَيُحْلَقُ رَأْسُهُ وَيُسَمَّى)).

دهرهینانی فهرمووده که :

نه حمه د پړوايه تی کردووه (۸،۱۲-۷/۵) وه ابو داود (۲۸۳۷) له باسی (العقیقه) و ترمذي (۱۵۲۲) و النسائی (۴۲۲۱) و ابن ماجه (۳۱۶۵) و الدارمی (۲۰۲۱) و الحاکم (۲۳۷/۴) و که سانی تریش.

فهرمووده یه کی (صحیح)ه، ترمذي و حاکم و أشبیلی به صحیحیان داناوه.

نه و فهرمان و نادابانه ی له فهرمووده که وه و مرده گیریت :

یه که م: مانای وشه ی (العقیقه): سهربرینی حیوان به پژی له دایکبوونی مندال وه له پژی حه وته مدا.

دووه م: فهرمووده که نه وه ده که یه نیټ که عه قیقه شتیکی دروست و پړوايه :

* (ابن منذر) (ره حمه تی خوی لی بیټ) ده لی: به رده وام له حیجازدا عه قیقه کراوه له کؤن و نویداو زاناکان کاریان له سهر کردووه و مالیک ده لی نه مه یه کیکه له و مه سه لانه ی هه موو له سهری کؤکن و که س قسه یه کی له سهر نیه .

* هه روه ها ده لی: نه وانه ی که (عه قیقه) به سوننه ت ده زانن: عبدالله ی کوپی عباس و عبدالله ی کوپی عمر و دایکی بړواداران عائشه (خوا له هه موویان پازی بیټ) و ته نانه ت کؤمه لیکي زؤر له ژماره نه هاتووی زاناکانیش نه مه به سوننه تی پیغه مبه ری خوا (رضی الله عنه) ده زانن، هه ر کاتیکیش که مه سه له یه که له سوننه تدا چه سپا کار پی کړدنی واجب ده بیټ.

ابن منذر ده لې: کومه لیک له وانه ی که به (أصحاب الرأي) ناسراون عقیقه به سوننه نازان و به مهش پیچه وانه ی سوننه تی چه سپاوی پیغه مبه ریان کړدوه (ﷺ) و هه روږه ها پیچه وانه ی هاوډ لانو تابیعینان کړدوه.^۱

سییه م: مه کړوه عقیقه نه کړدن بؤکه سیک له توانایدا هه بیټ بیکات:

* (أبو زناد) (ره حمه تی خوی لې بیټ) ده لې: (عقیقه تاییه تمه ندیه کی موسلمانان و پټیان ناخوش بووه وازی لې بهیتریت)

* حه نبل ده لې: (أبو عبدالله أحمدی کوپی حه نبل) فرموده تی: پیم خوښ نیه بؤ که سیک بتوانیت عقیقه بکات و که چی وازی لې بهیتریت و نیکات چونکه پیغه مبه ری خوا (ﷺ) فرموده تی: ((الْغُلَامُ مُرْتَهَنٌ بِعَقِيقَتِهِ)) واته: منډال په یوه سته به عقیقه که یه وه و نه مهش توندترین فرموده یه له م باره یه وه هاتبیټ^۲

چواړه م: ثایا نه گهر له و کاته دا پاره ی نه بوو ده توانیت قهرزی بؤ بکات؟

* حارث ده لې: له أحمدی کوپی حه نبل لم پرسى: نه ی نه گهر له کاتی منډال بوونه که دا پاره ی له ده ستدا نه بوو چی بکات؟ أحمد فرمودی: نه گهر قهرزی بؤ بکات هیوام وایه خوی گه وړه بؤی بیتریت چونکه سوننه تیکی زیندو کړدو ته وه.^۳

پینجه م: بؤ کوپ چه ندو بؤ کچ چه ند حه یوان سه رده برپریت؟

* (أم کُرْن) (خوا لیسی پازی بیټ) ده لیت: له پیغه مبه ری خوام بیست (ﷺ) ده یفرمودو: ((عن الغلام شاتان، وعن الجارية واحدة، لا یضرمک ذکرانا کنّ أو اناثاً))^۴ واته: بؤ کوپ دوو مهر، بؤ کچیش یه ک مهر، زیانی نیه نه گهر مهره کان نیترین یان می).

۱ تحفة المودود لا (۶۹).

۲ تحفة المودود (۷۷، ۱۰۰).

۳ تحفة (۱۹).

۴ رواه أبوداود (۲۸۳۴، ۲۸۳۵) والترمذي (۱۵۱۶) والحاكم (۲۳۷/۴) وصححه الترمذي والحاكم

شه‌شه‌م: فهرمووده‌که ئه‌وه ده‌به‌خشیت که عه‌قیقه‌کردنه‌که له پۆژی هه‌وته‌مدا ده‌بیّت:

ئه‌گەر له‌و کاته‌دا پێک نه‌که‌وت زانا‌یان پێیان وایه که به‌خێته پۆژی چوارده‌یه‌م و ئه‌گەر ئه‌و پۆژه‌یش پێک نه‌که‌وت با پۆژی بیست و یه‌که‌مین بیّت.

* عایشه (خوا لێی پازی بیّت) ده‌فه‌رمو‌یت: ئه‌گەر له پۆژی هه‌وته‌مدا عه‌قیقه‌ی بۆ نه‌کرا با له پۆژی چوارده‌دا بکریّت ئه‌گەر له‌و پۆژه‌یشدا نه‌کرا با له پۆژی بیست و یه‌که‌مدا بکریّت.^١

* ترمذی (ره‌حه‌مه‌تی خ‌وای لێ بیّت) ده‌لێ: له‌لای زانا‌یان به‌مه کار کراوه‌ و پێیان خۆش بووه له پۆژی هه‌وته‌مدا بۆی سه‌ری‌پریت و ئه‌گەر نه‌کرا با له پۆژی چوارده‌دا بیّت و ئه‌گەر نه‌شکرا با له پۆژی بیست و یه‌که‌مدا بکریّت.^٢

منیش ده‌لێم: ئه‌مه وه‌ک سونه‌ت نه‌ک وه‌ک واجب، به‌لکو له هه‌ر پۆژێکدا بکریّت دروسته.

* محم‌دی کو‌پی سیرین (ره‌حه‌مه‌تی خ‌وای لێ بیّت) ده‌فه‌رمو‌یت: (هیچی تێدانه‌یه ئه‌گەر له‌پێش پۆژی هه‌وته‌م یان د‌وای ئه‌و پۆژه عه‌قیقه بکریّت، ده‌یووت: گۆشته‌که‌شی به‌ ئاره‌زووی خ‌وی ده‌به‌خشیت وه‌)^٣

هه‌وته‌م: مه‌به‌ست له فهرمووده‌ی پیغه‌م‌به‌ر (ﷺ) چیه که ده‌فه‌رمو‌یت ((کُلْ غُلَامٌ مِّنْهُمْ بِعَقِيْقَتِهِ))؟

* یه‌حیای کو‌پی هه‌مزه ده‌لێ: له (عطاء الخراسانی) م پرسی ده‌رباره‌ی مانای ((کُلْ غُلَامٌ مِّنْهُمْ بِعَقِيْقَتِهِ)) له وه‌لامدا وتی: له شه‌فاعه‌تی منداڵه‌که‌ی بێ به‌ش ده‌بیّت.

١ التمهيد (ابن عبدالب) (٣١٢/٤) و (شرح السنة) بغري (٢٦٨/١١).

٢ السنن (٨٦/٤).

٣ رواه ابن ابي شيبة (٤٣٠٨).

هەرۆك حەسەنی بەسری و عطای كۆپی ئەبی ریباح و قەتادە و احمدو بغوی پیش
هەمان مانای ئەو فەرموودەیان کردووە (رەحمەتی خویان لێ بێت).^١

هەشتەم:

كۆمەڵێك مەسەلەی پەيوەست بە عەقیقەو:

١- سەرپرینی باشتەر لەوێ پارەكەى بكات بەخێر با زیاتریش بدات:

* (أبو داود) (رەحمەتی خوی لێ بێت) گویم لیبوو جارێکیان لە ئەحمەدی كۆپی
حەنبەلیان پرسى ئایا کامیانت پى خۆشە سەرپرینی حەيوانەكە یان خێركردن بە
پارەكەى؟ فەرمووی: سەرپرین.^٢

ئەمەش لەبەرئەوێە كە سەرپرینی حەيوان سوننەتێكى شەریعە بەهۆی دووبارە
بەخشندەیی خوا لەگەڵ دایك و باوكەكەدا، وە نەینێهەكى شاراوێ جوانی تێدايە كە لە
كۆندا یادەوێ سەرپرینی ئەو مەپرەيە لەجیاتى اسماعیل پێغەمبەر (سەلامی خوی
لەسەر بێت) -لەلایەن باوكیەو ئیبراهیم پێغەمبەر- و لەدوای ئەو بوو بە سوننەت
لەناو ئەوێكانیدا كە لەكاتى لەدایكبووندا حەيوانیك سەرپرێت لەجیاتیدا، ئەمەش
دوورنێە كە لەبەرئەوێە بێت كە لە شەپى شەیتان بەدووربێت وەك چۆن لەكاتى
دروستبوونی دایك و باوكدا (ناوی خوا دەهێنرێت تا پاشتر لە شەپى شەیتان بەدوور
بێت) بۆیە زۆر بە دەگمەن باوك هەبوو واز لە عەقیقە بەینى مەگەر پاشان شەیتان
چووبێتە بنكێشەى منداڵەكەى و نەینێهەكانى شەریعیش زۆر لەمانە زیاتر و گەورەترن.^٣

١ العیال (ابن ابی الدنيا) (٧٦) و شرح السنة للبغوي (٢٦٨/١١).

٢ رواه الخلال في (تحفة المودود) لا (١١١).

٣ تحفة المودود (١١٢، ١١١).

٢- هه‌ر كه‌سێك به‌ سكه‌ك دوو كو‌پ یان بوو له‌باتی هه‌ریه‌كه‌یان یه‌ك مه‌پ سه‌رده‌بێت:

* (لیثی) كو‌پی سه‌عه‌ده (ره‌حه‌مه‌تی خ‌وای ئی بی‌ت) ده‌رباره‌ی ژنیك دوو كو‌پی بی‌ت به‌ سكه‌ك، ده‌لی: یه‌کی مه‌پێك له‌باتیاندا سه‌رده‌بێت والله أعلم.

٣- ئه‌و مه‌رجانه‌ چین كه‌ ده‌بی‌ت له‌و مه‌رده‌دا هه‌بی‌ت كه‌ سه‌ری ده‌بێت:

* مالك (ره‌حه‌مه‌تی خ‌وای ئی بی‌ت) ده‌فه‌رمو‌یت: هه‌ر كه‌سێك عه‌قیقه‌ بۆ منداڵێك بكات هه‌روه‌ك قوربانی وایه‌، ناب‌یت هه‌یوانه‌كه‌ كو‌پ یان شه‌ل یان شو‌ینێکی شكا بی‌ت، یان نه‌خ‌وش بی‌ت یان ناب‌یت له‌ گ‌ۆشته‌كه‌ی یان پ‌یسته‌كه‌ی بفرو‌شی‌ت.^١

* ترم‌زی (ره‌حه‌مه‌تی خ‌وای ئی بی‌ت) ده‌لی: زانا‌یان پ‌ی‌یان وایه‌ ئه‌و مه‌رده‌ی دروسته‌ عه‌قیقه‌ی پ‌ی ب‌کر‌یت كه‌ دروسته‌ قوربانی پ‌ی ب‌کر‌یت.^٢

٤- عه‌قیقه‌کردن به‌ مه‌پ یان به‌ مانگا یان به‌ ح‌وشتر باشه‌؟

* (ابن ابی ملیکه) (ره‌حه‌مه‌تی خ‌وای ئی بی‌ت) ده‌لی: کاتیك خوشکێکی عایشه (خوا ل‌ی پ‌ازی بی‌ت) کو‌پ‌ی بوو (دوو به‌چ‌که‌ ح‌وشتریان سه‌رپ‌ری) کاتیك عایشه‌یان له‌مه‌ ئاگادارکرد فه‌رمو‌ی: (په‌نا به‌ خوا به‌ ل‌کو ده‌بی‌ت وه‌ك پ‌یغه‌مبه‌ر فه‌رمو‌یه‌تی: (شاتان مکاف‌ت‌ان).^٣

* ابو داود (ره‌حه‌مه‌تی خ‌وای ئی بی‌ت) ده‌لی: بیستم له‌ ئه‌حه‌مه‌دی کو‌پی هه‌نبه‌ل ده‌یفه‌رمو‌و: (مکاف‌ت‌ان) واته‌: وه‌ك یه‌ك واب‌ن، له‌ یه‌كه‌وه‌ نزیک بن)^٤

١ الموطأ (٥٠٢/٢).

٢ السنن (٦٨/٤).

٣ رواه ابن ابی الدنيا في العیال (٥٩).

٤ السنن (٢٨٣٤).

۵- له کاتې سره برېښي ه یوانه که دا چي ده لیت:

* له عائشه وه ده گپړنه وه (خوا لیتی پازی بیت) و نه ویش له پیغه مبهروه (ﷺ) که فرموده ی تی: ((اذبحوا علی اسمہ، فقولوا: بسم الله، اللهم لك واليك، هذه عقیقة فلان))^۱ واته: سهری برن به ناویه وه و بلین: به ناوی خواوه، نه ی په روږدگارم بۆ تویه و بۆ لای تویه، نه مه عقیقه ی فلان که سه (... ناوی منډاله که ده بریت.

* (ابن منذر) ده لی: نه مه شتیکی باشه به لام نه گهر نیه تی عقیقه بی و هیچیش نه لی هر دروسته.

زانایانې فرموده له سر نه وه ن که وه ک چۆن له قوربانیدا ناو ده بریت له عقیقه ی شدا ناو ده بریت. نه مه و ته ی: قه تاده و عطا و أحمد و ابن منذر (ره حمه تی خویان لی بیت).

۶- شکاندنی ئیسقانه کانی مه پره که:

تۆر به ی زانایان پټیان باش نیه که ئیسقانه کانی ورد بکړیت و پټیان خوشه له جومگه کاند ا له ت بکړیت.

* جه غفر له باوکیه وه ده گپړته وه که پیغه مبهری خوا (ﷺ) فرمانی دا که له و عقیقه یه ی که فاطمة بۆ حسن و حسینی سره بری یه ک لاقی بنیرن بۆ مامانه که و ((ولا یکر منها عظم)) وه ئیسقانه کانی نه شکینن^۲

* عائشه (خوا لیتی پازی بیت) ده فرمودیت: له جومگه کاند ا ده برږیت و لیده نریت و ئیسقانه کانی ناشکیت.^۳

^۱ رواه عبدالرزاق (۷۹۶۳). وابن ابی الدنيا في العیال (۴۳).

^۲ رواه ابن ابی شیبه (۴۳۱۴). صحیح الاسناد.

^۳ رواه ابن ابی شیبه (۴۱۱۵).

* (عطاء) یش ده‌لئ: هاوۀ لان (خوایان لی پازی بیټ) حەزیان نە کردووه ئیسقانه‌کانی عەقیقه بشکینریت.

* جابری کوږی عبدالله (خوا لئی پازی بیټ) و زوهری و ابن جوړه‌بیچ و شافعی و احمدی کوږی حەنبەل ئەم پایەیان هەبووه.

۷- گوشتە‌که‌ی چۆن دە‌به‌خشریتە‌وه:

زانایان وایان پئ خوښه‌که هەروەك قوریانی بیه‌خشریتە‌وه که خۆی لئی بخوات و لئی بکات به‌خیر و لیشی بدات به‌ دراوسیکانی.

* (ابن عبدالبر) ده‌لئ: هەمان شت له عایشه‌وه گټ‌پراوه‌ته‌وه و جمهوری زانایانیش له‌سەر نه‌وه‌ن.^۱

۸- گوشتە‌که‌ی به‌ کولای بیه‌خشریتە‌وه:

زانایان وایان پئ خوښ بووه که گوشتە‌که به‌ کولای بنی‌دریت بۆ دراوسیکان چونکه به‌و کاره‌ی ئه‌رکی لینان له‌سەر هە‌زاران و دراوسیکانی ناهیلئ و نه‌وه‌ش چاکه‌یه‌کی زیاتره‌و سوپاسیکی زیاتری ئەم نيعمه‌ته‌یه‌و زیاتریش دلی دراوسیکان، خوښ ده‌کات، چونکه که‌سیك گوشتی به‌ حارزکراوی و لینراوی بۆ بنی‌دریت خوښ‌حالت‌ر ده‌بیټ له‌وه‌ی که به‌ کالئ بۆی بنی‌دریت و ئه‌رکی کولان و لینانی بخاته‌وه‌ستۆ.^۲

* جابری کوږی عبدالله (خوا لئی پازی بیټ) ده‌فرمودیت: له‌ عەقیقه‌دا مه‌په‌که‌ له‌ جومگه‌کانیدا ده‌ب‌دریت و له‌ ناو ناو خویدا ده‌کولینریت و پاشان ده‌نی‌دریت بۆ

۱ التمهید (۳۲۱/۴).

۲ تحفة المودود لا (۱۲۶).

دراوسێكان، دهوتریت ئه‌مه عه‌قیقه‌ی فلان كه‌سه، (أبو زیبر) ده‌لێ به‌ جابرم وت: ئایا سرکه‌ی تیبکریت؟ فرمووی: به‌لێ خۆشتری ده‌کات.^۱

* (الفضل) ی کوپی زیاد ده‌لێ: به‌ احمدی کوپی هه‌نبه‌لیان وت: ئایا به‌ ئاوو خوی لیده‌نریت؟ فرمووی: وا سوننه‌ته، وتیان: ئه‌ی ئه‌گه‌ر به‌ شتیکی تر لێنرا؟ فرمووی خراپی چیه‌.

له‌ پڕوایه‌تیکی تردا ده‌لێ پێیان وت: ئاخ‌ر قورسه‌ له‌ سه‌ریان لێشی بنێن، فرمووی: با ته‌حه‌مولی ئه‌وه‌ش بکه‌ن.^۲
تۆیه‌م:

(ويخلق رأسه) به‌لگه‌یه‌ له‌ سه‌ر ئه‌وه‌ی سوننه‌ته له‌ پۆژی هه‌وته‌مدا سه‌ری منداڵه‌که‌ بئاشریت، ئه‌وه‌ش مه‌به‌ستی پێغه‌مبه‌ره (ﷺ) كه‌ ده‌فرمویت: ((وأميطوا عنه الاذى)) خراپه‌ و پیسی لێ دوور بکه‌نه‌وه‌:

* سلمانی کوپی عامیر (الضبي) (خوا لێی رازی بێت) ده‌لێت: پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فرموویه‌تی: ((مع الغلام عقيقه، فاهريقوا عنه دماً وأميطوا عنه الاذى))^۳
واته‌: منداڵ عه‌قیقه‌ی له‌ گه‌ڵدایه‌ به‌ سه‌ر بپینی مه‌ پێک و کورتکردنه‌وه‌ی قژی پزگاری بکه‌ن لێی.

* هه‌سه‌نی به‌سه‌ری (ره‌حه‌متی خوای لێ بێت) ده‌فرمویت: ((اماطة الاذى))
واته‌ سه‌رتاشینی منداڵه‌که‌.^۴

۱ رواه ابن ابي الدنيا (العيال) (۴۸) اسناده حسن.

۲ رواه الخلال كما في (تحفة المودود) لا (۱۲۶)

۳ رواه البخاري (۵۴۷۲).

۴ رواه ابو داود (۲۸۴۰).

مه سه له يه ك:

نایا سه ری کچیش ده تاشریت؟ به لئ

* مالك له (الموطأ ۵۰۱/۲) دا هیناو یه تی: له جه عفری کوپی محمده وه و نه ویش له باوکیه وه که وتویه تی: فاطمۃ کچی پیغه مبهری خوا (علیه السلام) قورسای قزی حه سه نو حسین و زینب و أم کلثوم زیوی به خشی^۱

و ((یخلق رأسه)) گشتیه و کچیش ده گریته وه.

پیغه مبهری خوا (علیه السلام) حکمه تی لابرندی مووی سه ری منډال به لابرندی دهر دو داو خراپه ناوبردو وه و فرموویه تی: ((وأمیطوا عنه الاذی)) سه ری بتاشن و خراپه ی لی دوور بخه نه وه و نه مه ش کوپو کچ ده گریته وه والله أعلم.

ده یه م: سوننه ت وایه قزه که ی بکیشریت و به قورسای مووه کانی زیو بکریت به خیر:

* علی (خوا لی پازی بیت) ده فرمویت: پیغه مبهری خوا (علیه السلام) عه قیقه ی کرد به سه ربړنی مه ریك بؤ حه سه نو فرمووی: یا فاطمة، احلқи رأسه و تصدقی بزنة شعره (فضة)

واته: نه ی فاطمة، سه ری بتاشه و به قورسای مووه کانی قزی زیو بکه به خیر.

ده لئ: فاطمة کیشای و قورسای دره میك یان چه ند دره میك بوو.^۲

* حنبل ده لئ: گویم لی بوو أبو عبدالله (أحمدی کوپی حه نبل) ده یه فرموو: ناسایه نه گه ر به قورسای مووه کانی قزی کوږپه له بکات به خیر.^۳

۱ حدیث مرسل صحیح.

۲ رواه ابن ابی شیبہ (۴۲۸۶)، والترمذی (۱۵۱۹) وقال حدیث حسن غریب.

۳ رواه الخلال فی (جامعه) تحفة المودود لا (۱۶).

یازدهیم: سوننه تیځی فراموشکړاو: له پاش تاشینی سهری منډاله که سهری بساوئ به زه عفران:

* بوره یده (خوا لیې پازی بیت) ده لیت: له سهرده می نه فامیدا نه گره عقیقه یان بؤ منډال بکړدایه، به خوینه که ی لؤکه یان لی ده ژوندو له پاش سهرتاشین ده یان نه پنا به سهریدا، به لام پاش نه وهی نیسلا م هات نئمه مه پیکمان سهرده پری و سهری منډاله که مان ده تاشی و پاشان به زه عفران ده مان هه سوی).^۱

عائیشه (خوا لیې پازی بیت) ده فرمویت: له سهرده می نه فامیدا کاتیک عقیقه یان بؤ منډالیک ده کړد، به خوینه که ی لؤکه یان خویناوی ده کړدو له پاش سهرتاشین ده یان نه پنا به سهریدا، پیغه مبر (ﷺ) فرمووی: ((اجعلوا مکان الدم خلوفاً))^۲ واته: له جیاتی خوینه که دا شتیځی بؤن خوشی لی بدن.

دوانزهیم: نایا وه لیه که ی له پیشدا سهری بتاشیت یان مه پره که سهری پریټ؟ به و ده قانه ی پیشوودا ده رده که ویت که عقیقه که له پیشه وهیه و به دوایدا سهرتاشینه که دیت و پاشتریش زه عفرانه که ده دریت له سهری.

* عطاء (رهحه تی خوی لی بیت) ده لی: له پیشدا سهرده پریټ بؤی و پاشان سهری ده تاشریت).^۳

سیزدهیم: سووده کانی تاشینی سهری منډالی تازه له دایکبوو:

* ابن قیم (رهحه تی خوی لی بیت) هه ندیک له سووده کانی سهرتاشینی کورپه له وه دایه که خراپه و زیانی لی دوور ده که ویته وه و هه روه که لابردنی مووه لاوازه کانه و له شونتیدا مووی به هیژ سه وز ده بیت و به سوودتریش ده بیت بؤ سهر، سهر سووکیه که

۱ رواه أبو داود (۲۸۴۳) واسناده صحیح.

۲ رواه أبو یعلی فی مسنده (۲۸۴۳) وزاسناده صحیح.

۳ رواه ابن ابی الدنيا فی (العیال) لا (۷۷).

بۆ منډاله که، کونه وورده کانی سهر والاده بنو هالاو که رماوی سهر له ویتوه درده چیت و به و هویه شه وه چاوو گوی و بونی به هیز ده بیت.

چوارده یه م: فەرمووده که نه وه ده که یه نیت که له پوژی حوته مډا سوننه ته ناوی منډاله که بنریت که پیشت به دریژی له سهری دواوین.

*

*

*

فه‌رمووده‌ی بیست و پینجه‌م به‌زه‌یی هاتنه‌وه به منداڵدا

عن عبدالله بن عمرو (رضی الله عنهما) قال: قال رسول الله (ﷺ) ((لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا، وَيَعْرِفَ حَقَّ كَبِيرِنَا)).

ده‌هینانی فه‌رمووده‌که:

احمد له (۲/۱۸۵، ۲۲۲) گێڤاویه‌تی‌وه و بوخاری له (الادب المفرد) دا (۳۵۶-۳۵۸-۳۶۳) له باسی به‌زه‌یی هاتنه‌وه به منداڵانداندا ابوداود (۴۹۴۳) و الترمذی (۱۹۲۰) و الحاکم (۱/۶۲) ده‌لی: فه‌رمووده‌یه‌کی (صحیح) ه و له‌سه‌ر مه‌رجی مسلمه. له‌پاستیشدا فه‌رمووده‌یه‌کی (صحیح) ه.

ئه‌وه‌ ئه‌ حکام و ئادا‌بانیه‌ی ئه‌م فه‌رمووده‌یه و مرده‌گیریت:

یه‌که‌م: فه‌رمووده‌که ئه‌وه ده‌که‌یه‌نیت که دوو مه‌سه‌له‌ی گرنگ به منداڵانه‌وه هه‌یه:

۱- به‌زه‌یی هاتنه‌وه به منداڵاندا واجبه.

۲- پێزگرتنی منداڵانیش له گه‌وره‌کان واجبه.

دووه‌م: پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) به به‌زه‌یه‌ترین که‌س بووه به‌رامبه‌ر به منداڵان:

* ئه‌نه‌سی کوپ‌ی مالیک (خوا لێی پازی بیت) ده‌فه‌رموویت: پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) به به‌زه‌یه‌ترین که‌س بووه به خێزانی و مال‌ و منداڵ) وه له پێوایه‌تیکی تردا به منداڵان^۱ نمونه‌ش له‌سه‌ر سۆزو به‌زه‌یی هاتنه‌وه‌ی پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) به منداڵاندا نۆرو له‌پاده‌به‌ده‌ره‌و له باسکردن نایه‌ت:

۱ رواه البخاري في الادب المفرد (۲۷۶) وابن عساكر في (تأريخ دمشق) (۴-۸۸).

۱- ماچکړنې منډالان و باوهش پیداکړنیا و نه و فرموده یه ی که به رامېر

(عهر به ده شته کیه که) فرمووی:

((ثایا نثوه منډالان ماچ ده که ن؟ نثمه ماچیان نا که ین پثی فرموو: ((أو املك لك ان نزع الله من قلبك الرحمة))^۱

واته: جا من چیم له ده ست دیت نه گهر خوا ی گه وړه په حم و به زه یی له دلدا دهره ینابی.

۲- کور تکر دنه وه و خیراکړنې نویژه که ی کاتیک گوئی له گریانې منډالیک

بووایه:

* (أبو قتاده) (خوا لئی پازی بیت) که پیغه مبر ی خوا (ﷺ) فرموویه تی: ((أني لأقوم في الصلاة أريد أن أطول فيها فاسمع بكاء الصبي فاتجوز في صلاتي كراهية أن أشق على أمه))^۲

واته: من ده چمه ناو نویژه وه و ده مه ویت دریژی بکه مه وه به لام که گویم له گریانې منډالیک ده بیت نویژه که م کورت ده که مه وه له ترسی نه وه ی نه وه ک دایکی نیگه ران بکه م.

۳- فرمانی داوه که نویژ دریژ نه کړیته وه له بهر نه وه ی منډالان نا په حهت

نه کات:

* نه بو هریره (خوا لئی پازی بیت) له پیغه مبر ی خوا وه (ﷺ) ده گپړیته وه که فرموویه تی: ((إذا أم احدكم الناس فليخفف، فإن فيهم الصغير والكبير والضعيف والمريض، فإذا صلى وحده فليصل كيف شاء))^۳

۱ رواه البخاري (۵۹۹۸).

۲ رواه البخاري (۷۰۷).

۳ رواه مسلم (۹۷۹).

واته: هر کاتیک به نوږځی موسلمانان تان کرد با به سووکی پټیان بکه، چونکه هه یانه منډال و هه یانه به ته مه نه و هه یانه لاوازه و هه یانه نه خوښ، به لام هر که سیک به ته نه نوږځی کرد به ثاره زوی خوی دريځی بکاته وه.

۴- سهردانى کړدنې منډالان کاتیک نه خوښ بن، وهک له فرموده دى (۳۵) دا به دريځی هینا ومانه.

۵- گریان بویان کاتیک ده مرغ: وهک چوڼ پیغه مبه رمان (ﷺ) گریا بؤ نیراهیمی کوپى کاتیک به منډالې مرد.

هه روږده که زاکه ی گرتنه باوهش کاتیک گیانی ده داو چاوه کانی پرپوون له ناو سه عد (خوا لیې پازى بیت) وتی: نه مه چیه؟ نه ی پیغه مبه رى خوا (ﷺ) توش ده گریت؟! پیغه مبه ر (ﷺ) فرمودی: ((هذه رحمة جعلها الله في قلوب عباده، وانما يرحم الله من عباده الرحماء))^۱

واته: نه مه سوږو پرهمو به زه یی خوايه و خستوويه تیه دلې به نده کانی وه، به پاستی خوا پرهم به و که سانه ده کات له به نده کانی که به پرهمو به زه یین.

۶- سوعبه ت و شوخی کړدن و یاری کړدنې پیغه مبه ر (ﷺ) له گهل منډالاندا نږدې، هندیکی له فرموده دى (۳۷) دا باس ده که یین.

۷- هه لگرتن و له باوهش گرتنیان چ له نوږځو دهره وهی نوږځی شدا.

۸- برینى وتارو هاتنه خواره وه له مینه به رکه ی له بهر خاتری منډالان وهک چوڼ بؤ حه سهن و حه سین وای کرد (خوایان لى پازى بیت)

* بریده (خوا لیې پازى بیت) ده لى: پیغه مبه رى خوا (ﷺ) وتاری بؤ ده داینو له وکاتدا حه سهن و حه سین هاتن که یه کی کراسیکی سووریان له بهر دابوو، ده که وتن (تازه پټیان گرتبو) پیغه مبه ر (ﷺ) له مینه به رکه ی دابه زیه خواره وه و هلی گرتن و

له به‌رده‌می خۆیدا داینان، پاشان فه‌رمووی: ((صدق الله ورسوله ﴿إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ﴾ نظرت الی هذین الصبیین یمشیان ویعثران، فلم أصبر حتی قطعت حدیثی ورفعتهما))^۱

واته: به‌پاستی خواو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی پاستن (سامان و مال و مندالتان هوی فیتنه و تاقیکردنه‌وه‌تانن) ﴿إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ﴾ من له‌کاتی وتاردا که نه‌م دوو منداله‌م بینن له به‌رده‌مندا ده‌هاتن و ده‌که‌وتن خۆم بۆ پی نه‌گیراو وتاره‌که‌م بپی و هه‌لم گرتن.

۹- هیشتوویه‌تی مندالان یاری له‌گه‌لدا بکه‌ن و بچه‌ سه‌ر پشته‌ی له‌ نوێژدا به‌لکو نوێژه‌که‌یشی درێژیکاته‌وه له‌کاتی سوژده‌دا له‌به‌ر خاتری نه‌وان و به‌ه‌رمویت ((ان ابني إرتطني فکرت ان أعجله حتى يقضى حاجته))^۲

۱۰- هه‌روه‌ها نه‌و ئافه‌رته‌ زیناکه‌ره‌ی که دوو گیان بوو به‌ زیناکه‌یه‌وه (خوا لئی پازی بیټ) له‌به‌ر خاتری کۆرپه‌که‌ی سکی حوکه‌ی زیناکه‌ری به‌سه‌ردا نه‌دا له‌ جێدا به‌لکو دوا‌ی خست بۆ پاش نه‌وه‌ی منداله‌که‌ی ببیټ و گه‌وره‌بیټ.

۱۱- بانگکردنی مندالان به‌ وشه‌ی ((یا بُنّی)) واته‌ کۆرپی خۆم، کۆرپی شیرینم.

* نه‌ه‌سی کۆرپی مالیک (خوا لئی پازی بیټ) ده‌گێڤێته‌وه که پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پیتی فه‌رموو: ((یا بنّی))^۳

۱۲- نزاکردنی بۆیان و ده‌سته‌یانی به‌ سه‌ریاندا وه‌ک سۆزو به‌زه‌یی بۆیان.

۱۳- زۆر له‌ باوه‌شگرتنی مندالان و دانانیان له‌سه‌ر پانی و باوه‌شیدا.

* ئوسامه‌ی کۆرپی زه‌ید (خوا لئی پازی بیټ) ده‌لّی: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌یبردم و له‌باوه‌شیدا دایده‌نام و هه‌سه‌نیشی له‌سه‌ر نه‌و پانه‌که‌ی داده‌ناو پاشان

۱ رواه أحمد (۳۵۴/۵) وابن خزيمة (۱۴۵۶) والحاكم (۲۸۷/۱).

۲ پیشتر راویه‌که‌ی دراوه.

۳ رواه ابن ابی شیبه (۶۶۰۸) و أبو داود (۴۹۶۴).

هەردووکیانی بەخۆیەو دەگوشی و پاشان دەیفەرموو: ((اللهم ارحمهما فانی ارحمهما))^۱ واتە: ئەى پەرۋەردگارم رەحمیان پێ بکە چونکە من پەحمم هەیه بۆیان.

سێیەم: بەزەیی ھاتنەو بە مىندالدا دەبێتە ھۆى چوونە بەھەشت:

* ۋەك لە چیرۆكى ئەو ئافەتەدا دەردەكەوێت كە خورماكەى خۆشى كرد بە دوو لەتەو بە ھەریەكەیان لەتێكى پێدان، ۋە خۆى ھىچى نەخوارد پێغەمبەرمان (ﷺ) فەرمووی: ((ان الله قد أوجب لها بها الجنة، او اعتقها بها من النار))^۲

واتە: خۆى گەر بە ۋە ھۆیەو بەھەشتى بپارداو ۋە بۆ ئەو ژنە، یان بە ۋە ھۆیەو لە ئاگر پزگار دەكات.

چوارەم: نابێت لە ھەلە و ناشەرعیان چاوپۆشی بكریت:

ئەو ھەتا پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لەگەڵ ئەو سۆزو خۆشەویستىیدا بۆ مىندالان ھەرگیز چاوپۆشی نەکردووە لە ھەلە و خراپەى مىندالان با نزیکترین كەسیشى بووین و با مىندالەكش پێى ناخۆش بێت و خەفەتى پێى بخوات یان بیگرینی، ۋەك چۆن لەگەڵ حەسەنى كچەزایدە كردى كاتێك لە خورماى زەكاتى خواردو بەزۆر لە دەمى دەرھێناى ۋە بە لێكەكەشیو.

پنجەم: بەشى دووھەمى فەرمودەكە ((وَيَعْرِفُ حَقَّ كَبِيرَتَا)) پێویستە لەسەر باوك و دایك و مامۆستا و سەرپرەشتیاران كە پزگرتنى گەرەو بە ئەدەب بوون لەگەڵیاندا یان تێدا دروست بكات كە ئەمەش مافى مىندالە لەسەر باوكان.

* سوفیان (رەحمەتى خۆى لى بێت) دەفەرمویت: جارێ دەیان فەرموو: لە مافى مىندال بەسەر باوك و دایكەو ۋە ھۆیە فێرى ئەدەب و پزى بكات.^۳

۱ رواه البخارى (۶۰۰۳).

۲ رواه مسلم (۶۷۸۷).

۳ العیال (۳۳۲).

* (أبو الحسن المدايني) ده لى: کاتیک زياد بوو به والى عيراق چوو ه سر مينبرو سوپاس و سه نای خواى کردو پاشان وتى: نهى خه لکينه من کومه لى خه له لو ناتو واوى و به لا ده بينم، که خه لکى قسه ی خيرو ناموزگاريان تيدا ناکه و وازيان لى هيناوه. ده بينم پيژگرتنى گه وره پياو و حورمه ت دانان بو زانايان و به ته مه ن و پيش سپيه کان ته واو نيه، من په يمانم داوه به خوا نه گه ر پيرک بيت بو لام و پيژى لى نه گيراييت له لايه ن که نجه کانه وه و به سوك سهر کراييت سزای له سر ده دم چونکه پيژو حورمه تى خه لکى به گه وره پياو و زانايان و به ته مه نه کانيانه وه يه.^۱

شه شه م: هه نديک نادابى پيژلتيان که ده بيت منډالان فيرکري:

۱- ده بيت بچوک سللو له گه وره بکات:

* أبو هريره (خوا لى پازى بيت) ده گيړپته وه که پيغه مبرى خوا (عليه السلام) فرموده تى: ((يسلم الصغير على الكبير))^۲ واته: منډال سللو له گه وره تر له خوى بکات.

۲- بچوک له پيش گه وره وه قسه نه کات:

* سه هلى کوپى نه بى حه سه مه و پافعى کوپى خه ديچ ده گيړپته وه که موحه يسه ی کوپى مه سعودو عبداللهى کوپى سه هل به ره و خه يبه ر که و تنه پى و له ناو دارخورماکاندا له يه ک دابران، له وى عبدالله کوژرا، جوله که يان تومه تبار کرد، حوه يسه و مه حيسه ی ناموزاى و عبدالرحمنى براى هاتنه خزمه ت پيغه مبر (عليه السلام) مه سه له که يان باسکردو سه ره تا عبدالرحمنى براى که و ته قسه کردن که له هه ردوکیان بچوک تربوو، پيغه مبرى

۱ مكارم الاخلاق للخرائطي لا (۳۵۲).

۲ رواه البخاري (۶۲۳۴).

خوا (ﷺ) فرمودی: ((الْكَبَرُ الْكَبَرُ)) یان فرمودی ((لیبدأ الاکبر)) واته: (که وره تر قسه بکات که وره تر) یان با که وره تر ده ست پی بکات و ئیتر نه و دووانه که ده ستیان کرد به گفتوگو کردن).^۱

۳- پیش که وره کان ناو نه خواته وه:

* (ابن عباس) (خوا لئی پازی بیت) ده گپړته وه که پیغه مبهری خوا (ﷺ) هرکاتیک ناو بگپړد رایه ده یفرمود: ((ابدأوا بالکبر)) واته: له که وره کانه وه ده ست پی بکن یان ((بالاکبر)) واته له که وره کانه وه.^۲

منیش ده لیم: نه مه له خواردنه وه دا له که وره وه ده ست پی ده کړیت پاش نه و له لای پاستی نه و که وره یه وه ده ست پی ده کات به و جوړه سوننه ته ئیتر با نه وه ی لای پاستی منډالیش بیت و نه گربیه ویت به که وره کانی تری بدات ده بیت پرس بکات به نه و منډالهی لای پاستیه وه یه چونکه مافی خویه تی.

* سه هلی کوپی سه عد (خوا لئی پازی بیت) ده گپړته وه که خواردنه وه یه ک هیترایه خزمه ت پیغه مبه ر (ﷺ) و نه ویش لئی خواره وه، بینى له لای پاستی نه و کوپړک دانیشتبو و له لای چه پیه وه به سالاجوان دانیشتبوون، پروی کرده کوپړه که نه که و پیی فرمود: ((أَتَأْذَنُ لِي أَنْ أُعْطِيَ هَؤُلَاءِ)) نایا پښگام ده ده ی له پیش تو بیده م به نه وان؟

کوپړه ش ووتی: سویند به خوا نه ی پیغه مبهری خوا پاش ماوه ی ده می تو به که س ناده م، پیغه مبه ریش (ﷺ) ناوه که ی دایه ده ستی).^۳

۱ رواه البخاری له (الصحيح) دا و أبو داود (۴۵۲۰) وشه کان هی نه وه.

۲ أبو يعلى له (مسند) ده که یدا (۳۱۵/۴) اسناده که ی صحیحه.

۳ رواه البخاري (۵۶۲۰).

۴- ده بیټ خزمه تی گه وره سالان بکات:

* نه نه سی کوږی مالیک (خوا لئی پازی بیټ) ده فەرمویت: پیغه مبه ری خوا (ﷺ) کاتیک ده چوو ه سرئو، من و کوږیک مه سینه ی ئاو ه که یمان بؤ ه لده گرت و به ئاو تاراتی ده گرت)^۱

* نه نه س (خوا لئی پازی بیټ) ده فەرمویت: کاتیک پیغه مبه ری خوا (ﷺ) ته شریفی بؤ شاری مه دینه هیئا من ته مه من ده سالان بوو، کاتیک له دنیا ده رچوو من ته مه من بیست سالان بوو، دایکانی باوه پدارانم هانیان ده دام که به رده وام خزمه تی بکه م).^۲

۵- ده بیټ پیښی گه وره نه که ویت له پوښتندا:

* مالیک کوږی میغوهل ده لئ: له گال طلحتی کوږی مصرّفا به پښگایه کدا ده پوښتین تا که یشتنه ته نگه لانیك و نه ویش پښکه وت و لای کرده وه وتی: به س بمزانیایه یه ک پوژ له من گه وره تری پیشت نه ده که وتم.^۳

۶- بانگ کړنی گه وره کان به (مامه گیان) یا عمی:

* عبدالرحمن کوږی عه وف (خوا لئی پازی بیټ) ده فەرمویت: له پوژنی جهنگی به دردا له ناو پریزه کاند ا بووم سهیری پاست و چه پی خؤم کرد، دوو منډالی ته نصاریم که وته به رچاو که تازه پیگه یشتبوون، ئاو تم خواست که له نیوان هه ردوکیاندا بوومایه، یه کیکیان به چاو ئاماژه ی بؤ کردم وتی: مامه گیان، نه بوجه هل ده ناسی؟

۱ رواه البخاري (۱۵۲) ومسلم (۲۷۱).

۲ رواه ابن ابی شيبه (۴۲۴۷).

۳ رواه الخطيب له (الجامع لاخلق الراوي) (۲۵۲).

وتم: بە ئێ، ئیشت پێی چیە برازای خۆم؟ وتی: ھەوالم پێگە یشتووھ کە جنیوی بە
 پێغەمبەری خوا داوھ (ﷺ)، دەی سویند بەو کەسە ی گیانی منی بە دەستە ئەگەر
 بەس چاوم بە چاوی بکەوێت لە کۆلی نابمەوھ تا یەکیکمان یەکیکمان نەکوژیت،
 زۆر سەرم سوپما لەو کارە ی، ئەوی تریشیان بەو شیۆھ سەیری کردم و بەو جوۆرە ی
 ئەوی پێ و تم).^۱

*

*

*

فهرمووده ی بیست و شه شه م

گه وهری چاکه له گه ل کچان

عن انس بن مالك (رضي الله عنه) قال: قال رسول الله (ﷺ) ((مَنْ عَالَ جَارِيَتَيْنِ حَتَّى تَبْلُغَا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنَا وَهُوَ)) وَضَمَّ أَصَابِعَهُ)).

د مړه یفانی فهرمووده که:

ابن ابی شیبه له (۵۴۹۱) دا پړوايه تی کړدوه له باسی (نواندنې سۆز له گه ل کچاندا) له لایه ن باوکانه وه، البخاری له (الادب المفرد) (۸۹۴) و مسلم (۶۷۸۸) و الترمذی (۱۹۱۴) و الحاكم (۱۷۷/۴).

نه و نه حکام و نادابانه ی له م فهرمووده و مړده گیریت:

یه که م:

له پړه وشتی سرده می نه فامیه و خوی گه وړه به قیزه ون باسی کړدوه که ناوچاو دان به یه کداو پی ناخو شېوونی له دایکېوونی کچ، ته تانه ت هه یانبووه به زیندویی کړدوویه تی به ژیر خو له وه نه ورنده پقی له کچ بووه!

خوی (عزوجل) یش له م باره یه وه فهرموویه تی: ﴿وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِالْأُنْثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ۝ يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ ۚ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ ۗ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ۝﴾.

واته: هه رکاتیک مژده بدرایه به یه کیکیان به وه ی کچی بووه، دهم و چاوی پړه ش هه لده گه پړاوشی ده خوارده وه، له شه رماندا خوی له خه لکی ده شارده وه که کچی بووه، نایا به سه رشوپی گه وړه ی بکات یان بیکات به ژیر خو له وه به پراستی شتیکی خراپ و چه وت ده کن.

دووم:

خوای گەورە ئىسلامى بە چەشنىك ھىنا، كە ھانى خەلگى دەدا ھەزەكەن كچيان
بىيىت و كچ گەورە بكن، لە سەر ئەو ھەش پاداشتى گەورەى داناو، لە وائە:

۱- پەروەردە كىردن و فێركىردنى كچ دەبىتە ھۆى چوئە بە ھەشت.

* ابن عباس (خوای لى پازى بىت) دە فەرموئە: پىغەمبەرى خوای (ﷺ)
فەرموويەتى: ((مَنْ كَانَتْ لَهُ أَنْثَى فَلَمْ يَنْدِهَا وَلَمْ يَهْنِهَا وَلَمْ يُوْثِرْ وَلَدَهُ عَلَيْهَا - يَعْنِي الذَّكَورَ - أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ))^۱

وائە: ھەر كە سىك كچى ھەبىت و زىندە بە چاللى نەكات و سوكاىەتى پى نەكات و
لە گەل كۆرەكانىدا فەرقى نەكات ئەو ھەش پازى خوای عزوجل بەو ھۆيەو دەيخاتە بە ھەشتەو.

* جابرى كۆپى عبداللە (خوای لى پازى بىت) لە پىغەمبەرى خواو (ﷺ)
دەگىرپىتەو كە فەرموويەتى: ((مَنْ كُنَّ لَهُ ثَلَاثُ بَنَاتٍ يُؤْوِيَهُنَّ وَيَرْحَمُهُنَّ وَيَكْفِلُهُنَّ، وَجَبَتْ
لَهُ الْجَنَّةُ الْبَتَّةَ، قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ: فَاِنْ كَانَتْ اثْنَتَيْنِ؟ قَالَ: وَاِنْ كَانَتْ اثْنَتَيْنِ قَالَ: فَرَأَى
بَعْضُ الْقَوْمِ اِنْ لَوْ قَالُوا وَاحِدَةً، لِقَالَ: وَاحِدَةً))^۲

وائە: ھەر كە سىك سى كچى ھەبىت كۆشيان بكات و سۆزو بەزەبىيان پى بەخەشيت و
ئەركيان لە ئەستۆ بگىرەت، ئەو بى دوو دلى بە ھەشتى مسۆگەر كىردو، ھاوەلان
وتيان: ئەى ئەگەر دوو كچى ھەبو، فەرمووى: با دوو كچيشى ھەبىت، روای دەلى:
ھەندىك پىيان وایە ئەگەر بىيان ووتايە يەك كچ، دەيفەرموو: يەك كچيش.

۲- وەك لە فەرموودەكەى ئەنەسدا پىشتر باسما كىرد ھەر كە سىك كچى
ھەبىت و گەورەيان بكات دەبىتە ھاوپى پىغەمبەر (ﷺ) لە بە ھەشتدا.

۳- چاكبوون لە گەل كچدا دەبىتە ھۆى پاراستنى باوك و دايك لە ئاگرى دۆزەخ.

۱ رواه أحمد (۲۲۳/۱) و أبوداود (۵۱۴۶).

۲ رواه أحمد (۳۰۳/۳) و البخاري له (الادب المفرد) (۷۸) و اسنادەكەشى صحيحه.

* عائیشه (خوا لێی پازی بیئت) ده‌فه‌رموویت: ئافره‌تێك هات بۆلام كه دوو كچی پێبوو، داواى خواردنیان كرد، هه‌یچم شك نه‌برد پێیان بده‌م ته‌نها ده‌نكه خورمايه‌ك نه‌بیئت، كه دام پێی له‌تى كردو داى به‌ هه‌ردوو كچه‌كه‌ی، خۆی هه‌یچی نه‌خوارد، پاشان هه‌ستان و چوونه‌ ده‌ره‌وه‌و پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) هاته‌ ژووره‌وه‌و مه‌سه‌له‌كه‌م بۆ گێپرایه‌وه‌و ئه‌ویش فه‌رموو: ((مَنْ ابْتَلَى مِنْ هَذِهِ الْبَنَاتِ بَشْيءٍ كُنَّ لَهُ سِتْرًا مِنَ النَّارِ)) و له‌ وشه‌یه‌كدا ((مَنْ ابْتَلَى بَشْيءٍ فَأَحْسَنَ إِلَيْهِنَّ مِنَ الْبَنَاتِ كُنَّ لَهُ حِجَابًا مِنَ النَّارِ))^١.

واته: هه‌ر كه‌سێك خواى گه‌وره‌ تاقي بكاته‌وه‌و هه‌ندێك كچی پێ بیه‌خشیت ده‌بنه‌ به‌ربه‌ست له‌ نێوان ئه‌و و ئاگرى دۆزه‌خدا، له‌ پێوايه‌ تێكدا- ئه‌گه‌ر چاك بیئت له‌ گه‌ڵياندا ده‌بنه‌ هۆی پاراستنی له‌ ئاگرى دۆزه‌خ.

* هه‌روه‌ها له‌ عائیشه‌وه‌ (خوا لێی پازی بیئت) ده‌گێڤنه‌وه‌ كه‌ فه‌رموو یه‌تى: (ئافره‌تێكى هه‌زار هات بۆ لام و دوو كچی خۆی پێ بوو، منیش سێ ده‌نكه خورمام پێدان و ئه‌ویش یه‌كى ده‌نكێكى دا به‌ كچه‌كانی و خواردنیان ویستی دانه‌كه‌ی خۆی ببات بۆ ده‌مى، ده‌بینیت هه‌ردووکیان سه‌یری ده‌كه‌ن ئه‌ویش خورماكه‌ی كرد به‌ دوو كه‌رته‌وه‌و یه‌كى له‌ تێكى پێدان، منیش ژۆر سه‌رسامی ئه‌و دیمه‌نه‌ بووم و پاشان بۆ پێغه‌مبه‌رى خوام گێپرایه‌وه‌ (ﷺ)) و ئه‌ویش فه‌رموو: ((ان الله قد اوجب لها بها الجنة، او اعتقها بها من النار))^٢.

واته: خوا به‌و هۆیه‌وه‌ به‌هه‌شتی پێ ده‌به‌خشیت یان له‌ ئاگر ده‌پارێزیت.

* عه‌قه‌به‌ی كۆپی عامر (خوا لێی پازی بیئت) ده‌فه‌رموویت: له‌ پێغه‌مبه‌رى خوام بیستوه‌ (ﷺ) كه‌ فه‌رموو یه‌تى: ((من كان له ثلاث بنات وصبر عليهنَّ وكساهنَّ من جدته كُنَّ له حجاباً من النار))^٣.

١ رواه البخاري (١٤١٨) ومسلم (٦٧٨٦) وترمذي (١٩١٣).

٢ رواه مسلم (٦٧٨٧).

٣ رواه أحمد (١٥٤/٤) والبخاري له (الادب المفرد) دا (٢٧٦١)، اسناده‌كه‌ی صحیحه‌.

واته: هر که سيک سی کچی هه بیټ و به سه بریټ له گه لیان و به جوانی جلو
به رگیان بۆ بکات ده بڼه هوی پاراستنی له ناگری دۆزه‌خ.

سینیه م:

پټویسته له سهر که سی موسلمان دواي نه‌وه‌ی نه‌م هه موو مژده خوشانه‌ی بیست
له سهر به خټو کړدن و په روږده کړدنې کچ پټویسته سوپاس و ستایشی خوا بکات له سهر
نه‌و کچه نازدارانه‌ی خواي میهره بان پټی به خشویه تا بڼه هوی پاراستنی له ناگری
دۆزه‌خ و هوی چونه به هه شتی، هرگیز توو په نه‌بیټ و ده‌م وچاو نه‌دات به یه کدا له سهر
نه‌م نیعمه‌ته:

* صالحی کوپی احمدی کوپی حه‌نبه‌ل (ره‌حمه‌تی خواي لی بیټ) ده‌لی: باوکم هر
کاتیک کچیکی ببووايه ده‌یفه‌رموو: پیغه‌مبه‌ران باوکی کچ بوون، ده‌یووت: که ده‌رباره‌ی
کچان فەرموده‌ی زۆرم پی گه‌یشتوو.^١

* یه‌عقوبی کوپی به‌ختان ده‌لیټ: حه‌وت کچم بوو، هرکه کچیکم ده‌بوو، ده‌چووم
بۆ لای احمدی کوپی حه‌نبه‌ل (ره‌حمه‌تی خواي لی بیټ) و نه‌ویش ده‌یفه‌رموو: نه‌ی
باوکی یوسف پیغه‌مبه‌ران باوکی کچ بوون، نیتر به‌و قسه‌یه‌ی خه‌فه‌تم نه‌ده‌ماو ناوی
ده‌کرد به‌ ده‌روونمدا.^٢

* ره‌بیعی کوپی رۆحی کوپی سه‌فوان ده‌لی: هه‌والی نه‌و ئافره‌ته‌یان له‌لای وه‌لیدی
کوپی مسلما باسی کرد که (١٠) کچی بووه، لییان پرسیه‌و ئایا نه‌گه‌ر کچیکی تـرت
بیټ سوپاسی خواي له‌سهر ده‌که‌یت؟ له‌ وه‌لامدا وتویه‌تی: نه‌ه هرگیز، سه‌ری
یازده‌یه‌م مه‌یموونیکي میینه‌ی بوو.^٣

*

*

*

١ تحفة المودود لا (٥٦).

٢ هه‌مان سه‌رچاوه لا (٥٦، ٥٧).

٣ رواه ابن عساکر فی تاریخه (٣٦٢، ٣٦١/٢٢).

فهرموده ی بیست و هه وځم

ګه روه یی له نه ستوگرتنی هه تیوو

عن سهل بن سعد (رضی الله عنه) عن النبي (ﷺ) قال: ((أَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ فِي الْجَنَّةِ كَهَذَا))
وقال بإصبعه: السَّبَابَةُ وَالْوُسْطَى)).

د مړه یانی فەرموده ګه :

نه حمه د (۳۷۵/۲) ړیوایه تی کړدوه و بوخاری (۶۰۰۵) و له (الادب المفرد) لا
(۱۳۳) دا و مسلم (۷۵۷۸) و أبو داود (۵۱۵۰) و ترمذی (۱۹۱۸) و ابن حبان (۴۶۰).

نه و نه حکام و نادابانه ی له فەرموده ګه و و مړده ګیریت :

یه ګه م: هه تیو نه و ګه سه یه پیش بالقبون باوکی مړدیت.
دوه م: نه ګه ر هه تیو بالق بوو نیتر ناوی هه تیووی لی ده کړیته وه.
* ګه لی کوړی نه بوطالب (خوا لی پازی بیت) ده فەرمویت: له پیغه مبه ری خواوه
(ﷺ) نه وه م له به ر کړدوه ګه فەرموویه تی: ((لَا يُتَمَّ بَعْدَ احْتِلَامٍ))^۱ واته: له دوی
بالقبون و پیګه یشتن هه تیووی نامینیت و له هه تیوی دهرده چیت.

سپیه م: مه به ست چیه له ګرته نه ستوی هه تیوو؟

مه به ست نه وه یه: نیش و کاره کانی به ړی بکات و به رژه ونډیه کانی بپاریزیت له
خواردن و جل و به رګو پاره کانی بخاته کاسبیه وه و نه ګه ر پاره شی نه بوو خوی خه رچی
بکیشیت و جلی جوانی له به ر بکات و ته نه ایش له به ر په زامه ندی خوی ته عالا.^۲
چواره م: قورنانی پیروژ ګرنګی داوه به ګرنګیدان به هه تیوو سه رپه رشتی کړدنیاو
پاراستنی به رژه ونډیه کانیان له بیست و سی جیګادا بۆ نمونه:

۱ رواه أبو داود (۲۸۷۳). والبيهقي له (السنن الكبرى) (۵۷/۶) واسناده ګه ی صحیحه.

۲ الكبائر (الذهبي) لا (۱۱۰).

۱- چاکه‌کردن له‌گه‌ڵ هه‌تیوانی خستۆته‌ دوا به‌دوای یه‌کتا په‌رستی:

وَهَكَ خَوَايَ (عز وجل) ده‌فه‌رمویت: ﴿وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا﴾^۱

۲- سووکایه‌تیکردن و پێزلێنه‌نانی هه‌تیوانی به‌ په‌وشتی سه‌رده‌می نه‌فامی

نابردووه: وَهَكَ ده‌فه‌رمویت: ﴿كَلَّا بَلْ لَا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ﴾^۲

۳- کردوویه‌تی به‌ په‌وشتی ئه‌وانه‌ی ئیسلام به‌درۆ ده‌خه‌نه‌وه که سووکایه‌تی به‌ هه‌تیو ده‌که‌ن و به‌په‌قی له‌گه‌لیان ده‌جوولێنه‌وه.

وَهَكَ ده‌فه‌رمویت: ﴿أَرَأَيْتَ الَّذِي يَكْذِبُ بِالذِّمِّ ۚ ﴿١﴾ فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ﴾^۳

۴- هه‌په‌شه‌ له‌و که‌سانه‌ ده‌کات که به‌ سته‌م مالی هه‌تیوان ده‌خۆن که له‌ پوژی دوایدا سکیان پێ ده‌بیت له‌ ناگر.

وَهَكَ ده‌فه‌رمویت: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا ۖ وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا﴾^۴.

واته‌ ئه‌وانه‌ی مال و سامانی هه‌تیوانی ژێرده‌ستیان ده‌خۆن به‌ سته‌م وه‌ك ئه‌وه‌یه‌ ناگر بکه‌نه‌ سکیانه‌وه به‌ ناگرو بلیسه‌ی دۆزه‌خ ده‌که‌ن.

۱ النساء: ۳۶.

۲ الفجر: ۱۷.

۳ الماعون: ۱، ۲.

۴ النساء: (۱۰).

* ابو هريره (خوای پازي بیت) له پیغه مبهري خوا (ﷺ) ده گپړته وه که فرموده یی: ((اجتنبوا السبع الموبقات)) قالوا یا رسول الله وما هن؟ قال: الشرك بالله والسحر وقتل النفس التي حرم الله الا بالحق واكل الربا واكل مال الیتیم...))^۱

واته: له حوت له ناوېره که دوورکه ونه وه وتیان کامانه نه ی پیغه مبهري خوا (ﷺ)؟ فرمودی: هاوېل بخوا پیدا کړدو جادوگر ی و پیاو کوژی و سوو خواردو و خواردنی سامانی هه تیو... هتد.

۵- له قورئاندا به رگری له پیغه مبهري که ی ده کات که هه تیوان دل شکینی

نه کات وه که ده فرمویت: ﴿فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ﴾^۲

۶- خپرو مال به خشین به هه تیوانی کړدوه به به شیک له کاری چاکه:

وه که خوی گوره ده فرمویت: ﴿لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَءَاتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَءَاتَى الزَّكَاةَ وَالْمُؤْمِنُ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾^۳

پینجه م:

هه روه ها له سوننه ت و پینمونیه کانی پیغه مبهري خوا دا (ﷺ) گرنگی دان هاتوه به هه تیوان و چاکه کړدو له گه لیان و دلخوش کړدنیان.

۱- پیغه مبهري (ﷺ) هانی موسلمانان ده دات تا هه تیوان له نه ستو بگړو

پاداشته که یشی به هاوړپیه تی کړدنی خوی له به هه شتدا دیار کړدوه وه که فرموده که ی سهر باسه که.

۱ رواه البخاري (۲۷۶۶) ومسلم (۱۷۵).

۲ الضحی: (۹).

۳ البقرة: (۱۷۷).

۲- پیغه مبرمان (ﷺ) پاداشتی نه و ژاندهی که شوو ناکه نه وه و خویان ته رخان ده که ن بؤ به خپو کړنې هه تیوه کانیان له دوا ی مردنې میړده کانیان به هه شتی به رینی داناوه بویان:

* ابو هريره (خو لئی پازی بیټ) له پیغه مبره ی خواوه (ﷺ) ده گپړته وه که فرموویه تی: ((أنا أول من يفتح له باب الجنة، الا انه تأتي إمراة تبادرنی: فأقول لها: مالك؟ تقول انا إمراة قعدتُ على إیتام لی))^۱

واته: من یه که مین که سم که ده رگای به هه شتم بؤ ده کړته وه کاتیک ده مه ویت برپوه ژوړده وه ده بینم نافرته تیک شانه خړپې چوونه ژوړده وه له که لدا ده کات و منیش پپی ده لیم: چپته؟ بؤ وا ده که ی؟ نه ویش ده لی: من ژنیکم که دانیشتم به سر کومه لی هه تیومداو به خپوم کردوون (واته شووم نه کردوته وه له بهر نه وان).

۳- ده ست هیټان به سهری هه تیوانی داناوه به هوکاري نه رمبوونی دل:

* ابو هريره (خو لئی پازی بیټ) ده گپړته وه که پیاوړیک هاته خزمه ت پیغه مبره ی خوا (ﷺ) و سکا لای دلپه قی خوی کرد، پیغه مبریش (ﷺ) پپی فرموو: ((إن اردت تلین قلبک فاطعم المسکین وامسح رأس الیتیم))^۲

واته: نه که ر ده ته ویت دلټ نه رم بیټ خواردن به هه ژاران بده و ده ست به سهری هه تیواندا بهینه).

۴- دوو عابو کړنې هه تیوان له کاتی مردنې باوکیانداو ده ستهینان به سهریاندا:

کاتیک جه عفره ی کوړی أبو طالب شه هیدبوو پیغه مبره ی خوا (ﷺ) ده سستی هیټا به سهری عبدالله ی کوړیداو فرمووی: ((اللهم اخلف جعفرأ فی أهله، وبارک لعبدالله فی صفقة یمینه))^۳.

۱ رواه ابو یعلی (۶۶۵۱) منذري له (ترغیب وترهیب) دا ده لی: اسناد هه کی (حسن) ه.

۲ رواه أحمد (۲۶۳/۲) والطبرانی له (مکارم الاخلاق) (۱۰۷) و اسناد هه کی (حسن) ه.

۳ رواه أحمد (۲۰۴/۱) و (الضیاء فی الاحادیث المختارة) (۱۶۸/۹) (۱۴۴).

واته: په روږدگارم جیځای جه غفر پرېکه روږه بۆ که سه کانی و بهر که تیش بخه یته پښو که سایه تی دهستی عبدالله.

* ابو هريره (خوا لئی پازی بیت) له پیغمبري خواوه (ﷺ) ده گیریته وه که فەرموده تی: ((خير نساء رکن الابل - قال أحدهما - صالح نساء قریش - وقال الآخر - نساء قریش احناه علی یتیم فی صغره وارعاہ علی زوج فی ذات یدہ))^۱

واته: باشترین ژنانیک که سوارۍ خوشتر بوون - یه که میان - ژنه چاکه کانی قوپه یشه، - دووه میان - نه و ژنانه ی قوپه یشن که زور به سوزو به زهین له گه ل منډال هه تیوه کانیانداو زوریش له دلی میردان له کاتی دهست ته نگیدا).

۵- پیغمبري خوا (ﷺ) مه دح و سه نای ثا فره تانی عه رب ده کات له بهر سوزو شه فقه یان بۆ هه تیوه کانیان.

شه شه م: کاری هه تیو به خپوکه رو کاری پیغمبر (ﷺ) و له یه که ده چن:

(... له وانه یه بویه به خپوکه ری هه تیوان ده چیت به هشت یان پله و پایه ی له پیغمبري خواوه (ﷺ) نزیکه له به هشتدا له بهر نه وه یه که پیغمبر (ﷺ) نیردراوه بۆ که لیک که نه فامن و له نیسلامدا زور نه شاره زان و نه و ده یانگریته نه ستو و فیریان ده کات و پښمونیان ده کات.

هه روږه ها به خپوکه ری هه تیویش هه وایه کومه لیک منډال ده گریته نه ستو که له ثابینه که ی و له کاروباری دنیايش سفره و ناشاره زایه و نه و دهستی ده گریته و فیری ده کات و نه ده بی جوانی داده دات).^۲

۱ رواه مسلم (۶۵۴۵).

۲ (الفتح) (۴۳۷/۱۰).

حه وته م: نه گهر به خټوکه ری هه تیوو نه داربوو ده توانیت له پاره ی هه تیوه کان بخوات به پې پیو یست:

* عائشه (خوا لئی پازی بیت) له سر نه و ټایه ته: ﴿مَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ﴾ واته هر که س ده وله مهنده با خوی له مالی هه تیو پاریزیت و هر که سیش هه ژاره با به پټی پټوسیت و به جوانی لئی بخوات

ده لیت: ده رپاره ی به خټوکه ری هه تیوان هاتو ته خواره وه: که نه گهر هه ژارو نه داربوو ده توانیت له پاره کانیاں بخوات به لام به شیوه یه کی جوان واته به پټی پیو یست).

* عمری کورپی شوعه یب له باوکیه وه نه ویش له باپیری وه ده گټرپته وه که پیاوړک هاته خزمه ت پیغه مبه ر (ﷺ) و پټی وت: من زور ده ست کورت و نه دارم و کومه لیک هه تیوم له لایه، پټی فرمو: ((کل من مال یتیمک، غیر مسرف، ولا مبادر ولا متأثل))^۱

واته: قه یناکات له پاره ی هه تیوه کان بخو به لام زیاده پوی نه که یت و ده ست پیڅخه ری نه که یت له خه رجیداو لئی هه لنه گریت بو خوت.

هه شته م: ټایا مالی هه تیو زه کاتی لئ ده دریت؟

* له عومری کورپی خطابه وه ده گټرپنه وه (خوا لئی پازی بیت) که فرموویه تی: (ابتغوا باموال الیتامی لاتذهبها الصدقة)^۲ واته: ټاگات له مالی هه تیوان بیت و بویان بخه نه کاسبیه وه با زه کات گشتی ته واو نه کات.

۱ رواه البخاري (۲۷۶۵).

۲ رواه ابو داود (۲۸۷۲) و ابن ماجه (۲۷۱۸).

۳ رواه ابو عبدالله له (الاموال) دا (۱۳۰۱) والدار قطني (۱۱۰/۲).

* ابن عبدالبر ده لئ: له عه لی کوپې ئه بوطالبو عبداللهی کوپې عمرو حه سېنی کوپې عه لی و جابره وه (خوایان لی پازی بیټ) ده گېړنه وه که فېرموویانه مائی هه تیو زه کاتی ده که ویت، هه روه ک مالکیش له عمرو عائیشه وه هه مان حوکم ده گېړپته وه.^۱

* أبو عبید (ره حمه تی خوی لی بیټ) ده لئیت: له لای ئیمه له ژیر پوښنایي ئه و پاشماوانه ی له پیغه مېره ی خواو هاوه لانی به درو که سانی دوی ئه وانیش له تابعینه وه ده گېړنه وه که زه کات ده رکړدن له مائی هه تیوان واجبه).^۲

* هه روه ها ده لئیت: له لای ئیمه زه کات ده رکړدن له مائی منډالی بچکوله دا واجبه، سه په رشتیاره که ی پتی هه لده ستیت وه ک چون کړین و فروښتنه کانی بؤ ده کات، هه کاتیک گه وره بوو پاره و پووله کانی ده داته وه ده ستی خوی و وه ک عبداللهی کوپې مه سعود (خوا لئ پازی بیټ) ده لئ: فئری کاسبی بکات چونکه گونا هېار ده بیټ پاره کانی بداته ده ستی ئه و ئه ویش هه مووی فه وت و په وت بکات وه ک (طاوس) ده لئ: ئه گه ر وانه کات گونا هېاره.^۳

نویم: لئدان و ته می کړنې هه تیوان:

* جابر (خوا لئ پازی بیټ) ده فېرموویت: پیاوړیک به پیغه مېره ی خوی (ﷺ) وت: له سه ر چی ده توانم له هه تیوه کانی ژیرده ستم بده م؟ پیغه مېره (ﷺ) فېرمووی: ((مما كنت ضارباً منه ولدك، غير واق مالك بماله ولا متأثل من ماله مالا))^۴

واته: له سه ر هه ر شتیک که له کوپه که ی خوت ده ده یت به لام مال و سامانت له مال و سامانه که ی ئه و بپاریزه و پاره کانی ئه و مه خه ره لاوه و کوی مه که ره وه بؤ خوت).

۱ الاستنکار (۱۵۵/۳).

۲ الاموال (۴۶۰).

۳ هه مان سه رچاوه لا (۴۶۱)..

۴ رواه الطبراني في (الصغیر) دا (۲۴۴) و ابن حبان (۴۲۴۴) و اسناده که ی لاوازه

* عائیشه (خوا لږی پازی بیت) دهرباره ی نه دهب دادانی مه تیوان ده فوړم ویت:
 (انی لاضریه حتی ینبسط)^۱
 واته: جاری وا ده بیت نه وړنده ی لی ده دم له زهویه که دا ته خت پاده کشیت.

*

*

*

۱ البخاري في الادب المفرد (۱۴۲)، اسناده حسن.

فهرموده ی بیستو هه شتم

خوگرتن و نارامی له کاتې منډال مردندا

عن انس بن مالك (رضي الله عنه) : ان رسول الله (ﷺ) أتى على امرأة تبكي على صبي لها، فقال لها: ((أتق الله واصبري))، فقالت: وما تبالي بمصيبتي، فلما ذهب قيل لها: إنه رسول الله (ﷺ)، فأخذها مثل الموت، فأتت بابه - فلم تجد على بابه بوابين - فقالت: يا رسول الله، لم أعرفك، فقال: ((إنما الصبر عند أول صدمة)) او قال ((عند أول الصدمة)).

دهرهینانی فهرموده که :

بوخاری (۱۲۵۲) پړوايه تی کړدوه و (۱۲۸۳)، (۱۳۰۲) و (۷۱۵۴) و مسلم (۲۰۹۵) وشه کانیښ هی نه وه، أبوداود (۳۱۲۴) وه الترمذی (۹۸۷) و النسائی (۱۸۶۹)، ابن ماجه (۱۵۹۶) گټړاویانه ته وه.

نه و نه حکام و نادابانه ی له فهرموده که و مرده گيریت :

یه که م: مانای نارامگرتن چیه ؟

نارامگرتن: سی بنه مای هه یه: یه که م / له دل و دهر و نه وه له و برپاره ی خوا دلگران و زویر نه بیټ، دووهم / زمانی بگریټ له وشه ی ناشوکړی و ناپره زایی دهر برپین، سییه م / به نه دنامه کانی له شی ناپره زایی دهر نه برپټ وه له خوځدان و پرش پوښی و سنگ دادپان و قورپیوان.

* ناصرالدین الدمشقی له کتیبی (برد الکباد) لا (۶۷) دا ده لی: هر که سیټک نه و سی بنه مایه ی پیښوو له خویدا بهینیته دی نه وه کاره ساته که وره که ی بو ده بیټه پاداشت و به خششیکي زور که وره و وای لی دی موسیبه ت و پووداوه دلته زینه کان به به خشنده یی خوای دهرانیت و پی خۆشه نه ک دلته نگ.

دووەم: سەبرو خۆگىرى لە سەر بەلاو قەزاو قەدەرەکانى خوا لەلای هەموو زانایان واجبە، نیوەى باوەرپە، ئیمان دوو بەشە: بەشێکیان سەبرو ئارامیە بەشەکی تریان شوکرو سوپاسە و خۆى گەورەیش دەفەرمویت: ﴿أَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ﴾.^۱

* احمدى كوپى حەنبەل (رەحمەتى خۆى لى بىت) دەفەرمویت: سەبرو ئارامگرتن لە نزىكەى (۷۰) ئایەتى قورئاندا باسكراوە.^۲

سێهەم:

مەبەست لە فەرمودەكەى پێغەمبەر (ﷺ) كە دەفەرمویت ((الصبر عند أول صدمة)) واتە ئارامگرتنى راستەقىنە ئەوەیە كە لە ساتەوختەكانى سەرەتای بىستنى هەوالە ناخۆشەكەدا خۆى بگىرت ئەگەرنا هەموو كەسێك بە مرورى كات هیور دەبێتەو ئارامى پەوى تى دەكاتو لەبیری دەچێتەو، بەلام ئەجرو پاداشت لەسەر خۆگىر یەكەمجارى كارەساتەكەى چونكە ئاكامى هەموو كارەساتێك سەبرو خۆگىر و لەبىركردنە ئیتر با ماوەیەكى زۆریش لەسەر گۆرەكەى دانیشیت).^۳

چوارەم:

پێغەمبەر (ﷺ) هاوارو پۆلە پۆو دەنگ بەرزكردنەوێ قەدەغەكردووە لە كاتى مردندا یان هەر كارەستێكى تر.

* أبوهریره (خوا لى پازى بىت) دەفەرمویت: كاتێك ئىبراهیمى كوپى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) مرد ئوسامە هاوارێكى كرد، پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: ((ليس هذا مني، وليس بصائح حق، القلب يحزن والعين تدمع ولانقول ما يغضب الرب))^۴

۱ البقرة: (۱۵۳).

۲ مدارج السالكين (۱۵۲/۲).

۳ برد الاكباد لا (۱۵).

۴ رواه الحاكم (۳۸۲/۱) وابن حبان (۳۱۶۰) واسناده حسن.

واته: نه‌م کاره‌ی نوسامه له کاری نئمه‌نیه، نه‌م هاو‌اره‌یشی هاواریکی پ‌است و له‌جنگه‌ی خ‌ویدا نه‌بوو، به‌لئ د‌ل‌خه‌ف‌ه‌ت‌بار ده‌بی‌ت و چ‌او فرم‌ی‌س‌ک ده‌پ‌ژ‌ی‌ت به‌لام هر‌گی‌ز ش‌ت‌ی‌ک ن‌ال‌ی‌ن که په‌رو‌ه‌ر‌د‌گ‌ار زو‌ی‌رو تو‌پ‌ه‌ب‌ک‌ات.

ه‌رو‌ه‌ک پ‌ی‌غ‌ه‌م‌ب‌ه‌ر (ﷺ) هاو‌ارو شی‌وه‌ن‌گ‌ی‌پ‌ی‌و یه‌خ‌ه‌د‌ا‌د‌ی‌ن‌و له‌کول‌م‌د‌ان و ش‌تی ت‌ری ق‌ه‌ده‌غ‌ه‌ک‌رد‌وه.

پ‌ی‌ن‌ج‌ه‌م: له‌ک‌اتی پ‌و‌ود‌ان و کاره‌ساتی نا‌ه‌م‌وار‌دا موس‌ل‌مان ده‌بی‌ت چی‌ب‌ل‌ی؟

* خ‌و‌ای‌گ‌ه‌و‌ده ده‌ف‌ه‌رم‌و‌ی‌ت: ﴿وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٥﴾ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿١٥٦﴾ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَعَدُونَ﴾^۱

واته: نه‌ی م‌ر‌و‌ف‌ه‌ک‌ان تا‌ق‌ی‌ت‌ان ده‌که‌ی‌نه‌وه به‌ت‌رس‌و له‌رزو بر‌سی‌تی و که‌م‌بو‌نه‌وه‌ی سا‌مان و من‌د‌ال و با‌خ و با‌خ‌ات‌ان، به‌لام م‌ژ‌ده له‌س‌ای‌رو خ‌و‌گ‌ران نه‌وانه‌ی که‌کاره‌سات‌ی‌ک لی‌ی‌ان پ‌و‌و‌د‌ات یه‌ک‌س‌ر ده‌ل‌ی‌ن نئمه‌مول‌کی خ‌وا‌ی‌ن و س‌ه‌ره‌ن‌جا‌م‌ی‌ش هر‌ده‌که‌پ‌ی‌ی‌نه‌وه ب‌و‌ل‌ای‌نه‌و، نه‌وانه لی‌خ‌و‌ش‌بو‌ون و پ‌ه‌م‌ه‌تی په‌رو‌ه‌ر‌د‌گ‌اری‌ان به‌س‌ه‌ر‌دا ده‌ر‌ژ‌ی‌ت و نه‌وانه ه‌ی‌د‌ای‌ه‌ت در‌او‌ان‌ن.

* (أبو موسی الاشعري) (خ‌وا‌ل‌ی‌ی‌ پ‌ازی بی‌ت) له‌پ‌ی‌غ‌ه‌م‌ب‌ه‌ری خ‌وا‌وه (ﷺ) ده‌گ‌ی‌ر‌ی‌ته‌وه که‌ف‌ه‌رم‌و‌یه‌تی: ((اذا مات ولد العبد، قال الله للملائكة: قبضتم ولد عبدي؟ فيقولون: نعم، فيقول: قبضتم ثمرة فؤاده؟ فيقولون: نعم، فيقول: ماذا قال عبدي؟ فيقولون: حمدك واسترجع، فيقول: ابنوا لعبدي بيتاً في الجنة وسموه بيت الحمد)).^۲

۱ البقرة (۱۵۵-۱۵۷).

۲ رواه أحمد (۴/۴۱۵) والترمذي (۱۰۲۱) وابن حبان (۲۹۴۸).

واته: هه رکاتیک منډالې به نډه یه ک بمریت، خوای عز وجل به فریشته کان ده فەرمویت: منډالې به نډه که متان گیان کیښا؟ ده لټین: به لې، ده فەرمویت: به ره می دلټان کوشت؟ ده لټین: به لې، ده فەرمویت: نه ی باشه به نډه که م هه لویستی چوڼ بوو؟ ده لټین: سوپاسی ده کړدیت و (انا لله وانا الیه راجعون) ی ده وت، خوای گه وره یش ده فەرمویت: ده ی کوشکیک له به هشتدا بۆ ئه م به نډه یه م دروست بکه ن و ناوی بنین کوشکی سوپاس.

* (أُم سلمه) (خوا لټی پازی بیت) ده فەرمویت: له پیغه مبهری خوام بیست (ﷺ) ده فەرموو: ((مامن مسلم تحسبه مصیبه، فيقول ما امره الله، انا لله وانا الیه راجعون) اللهم اجرني في مصيبي واخلف لي خيراً منها، إلا اخلف الله له خيراً منها)).^۱

واته: هه مو موسلمانیک که تووشی کاره سات یان مه رگه ساتیک ده بیت و نه وه ده لې که خوا فهرمانی داوه که بلې: (انا لله وانا الیه راجعون) پاشان بلې: نه ی خوای گه وره پاداشتی چاکه م بده یته وه له سر نه م کاره ساته م و چاکترم پی ببه خشه ره وه لټی، نه وه بیگومان خوا شوینه که ی پر ده کاته وه به چاکتر.

* (أُم سلمه) (خوا لټی پازی بیت) ده فەرمویت: چ موسلمانیک باشته ره له (أبو سلمه) یه که مین خانه واده بوو کوچی کرد بولای پیغه مبهری خوا (ﷺ) و کاتیک له ده ستم چو نه م دوعایه م خویندو خوایش له (أبوسلمه) چاکتری پی به خشیم که پیغه مبهری خوابوو (ﷺ).^۲

شه شه م:

خه فتاریوون و فرمیسک پرستن دژایه تی نیه له گه ل نارامگرتندا له سر مردنی منډال به لکو نه وه په حمه تیکه و خوا خستویه تیه دلې هه ر که سیک له به نډه کانی که خوی بیه ویت.

۱ رواه مسلم (۲۰۸۲).

۲ رواه البخاري (۱۳۰۳).

* نه نه سی کوږی مالک (خوا لئی پازی بیټ) ده فرمویت: له گه ل پیغه مبهری خوا (ﷺ) چووین بولای ابوسیف القین هاوسه ری شیرپیډه ری ئیبراهیمی کوږی پیغه مبهری بووه (ﷺ) و پیغه مبهری خوا (ﷺ) باوه شی کرد به ئیبراهیمی کوږیداو تیرتیر ماچی کردو بونی ده کرد، پاشان جاریکی تر چووینه وه بینیمان ئیبراهیم گیان ده دات، پیغه مبهری خواش (ﷺ) هون هون ئاو به چاوه کانیدا ده هاتنه وه خواره وه.

تا عبدالرحمن ی کوږی عه وف (خوا لئی پازی بیټ) پیی وت: توش ده گریټ نه ی پیغه مبهری خوا؟ پیغه مبه ریش (ﷺ) فرمووی: ((یا ابن عوف إنها رحمة)) واته نه ی کوږی عه وف نه وه سوزو به زه ییه، پاشانیش فرمووی: ((ان العین لتدمع، والقلب یحزن، ولانقول الا ما یرضی ربنا، وانا بفراقک یا ابراهیم لمحزونون)).

واته: چاو فرمیتسک ده پښت و دلش غه مبار ده بیټ، به لام هیچ شتیک نالین جگه له و وتانه ی خوا پیی پازی، نیمه ش هه موومان نه ی ئیبراهیم به م کوچت دلگرانو خه فته بارین.

* نوسامه ی کوږی زه ید (خوا لئی پازی بیټ) ده لی: کچیکی پیغه مبهری (ﷺ) جوابی نارد بؤ پیغه مبهری خواو پیی وت: کوږیکمان خه ریکه ده مریت وهره بؤ لمان، نه ویش به نوینه ریکدا سلوی بؤ ناردو پیی فرموو: ((ان الله ما اخذ وله ما اعطى، وکلّ عنده بأجل مسمی، فلتصبر ولتحتسب)) واته: نه وه ی ده بیات ووه و نه وه یش ده یبه خشیت هه مووی هی خواجه، هه موو شتیک له لای خوا ماوه ی دیاریرکراوی بؤ دانراوه، با نه و کچه م نارام بگریټ و چاوه پوانی پاداشتی لای خوا بیټ.

له دریژه ی فرموده که دا هاتووه: منډاله که یان دایه دهستی پیغه مبهری خواو نه ویش گیانی ده داو نه میش چاوه کانی پرپوون له ئاو وه ک بلئ: بووه به پیسته کونه، سه عد (خوا لئی پازی بیټ) وتی: نه ی پیغه مبهری خوا نه م گریان و شته ت له چیه؟ پیغه مبه ریش (ﷺ) فرمووی: ((هذه رحمة جعلها الله في قلوب عباده، وانما یرحم الله في عباده الرحماء)).^۱

واته: ئەمه سۆزو به زه ییه و خوا ی گه وړه خستوویه تیه نیو دله کانه وه، خوایش به س پرهم به و که سانه ده کات که به پرهمن.

* (ابن قیم) (رحمته تی خوا ی لی بیت) ده لیت: پیغه مبه ر (ﷺ) خشوعی و غه مباری و گریانیک که دهنگی نه بیت و نیگه رانبوونی دلی به سوننه ت داناوه بۆ ئوممه ته که ی و ده فەرمویت: ((العین تدمع، ویحزن القلب ، ولانقول الا ما یرضی ربنا))^۱

هه روه ک به سوننه تی داناوه بۆ ئوممه ت که سوپاسی خوا بکریت و (انا لله وانا الیه راجعون) بگوتریت و پازیبوون به و کاره ی خودا ده رپردریت، ئەمه ش دزایه تی نیه له گه ل فرمیسک پشتن و خه فە تباربوونی دل، چونکه پازیتین که س به کاره کانی خواو سوپاس گوازترین که س بۆی (محمد) بووه (ﷺ) که چی بۆ مردنی کوپه که ی گریاوه و خه فە تباریش بووه، به لام دلی کتویک بووه له په زامه ندی و زمانیشی به زیکروه خه ریک بووه.

حه وته م: ئارامگری سه له فی صالحی ئەم ئوممه ته له سه ر مردنی پۆله کانیان:

* ئەنه س (خوا لی پازی بیت) ده گیتپته وه که کوپکی (أبوظلحة) (خوا لی پازی بیت) ده مریت، (ام سلیم) (خوا لی پازی بیت) ده لی: که س به باوکی نه لیت تا من خۆم بۆی باس ده که م، ته رمی جگه ر گوشه که ی خۆی له ژووریک ماله که یدا دا پۆشت، کاتیک (أبوظلحة) که رایه وه هه والی کوپه که ی لی پرسی وتی: کوپه که م چۆنه ؟ (ام سلیم) وتی: زۆر نتم و بۆ ده نگ بووه، هیوادارم به جوانی به ویتته وه، (أبوظلحة) وای زانی مه به سستی ئەوه یه خه وتووه.

بویه (ام سلیم) خواردنې ناماده کړېدو خستیه به زده ستی (أبوطلحة) و پاشان خوی
 بؤ جوان کړېدو بونی خوځی له خوی داو نه ویش کاری ژنو پیاوی له گه لدا نه نجامداو
 پاشان پړوی کړده (أبوطلحة) و پتی وت:

نه ی (أبوطلحة) فلان مال شتیکیان قه زکړد له فلان مال و هر ویستیان لیان داوا
 بکه نه وه، چوون به گزیانداو وتیان ناتانده ینه وه! (أبوطلحة) یش وتی: هقی نیه وایان
 بکړدایه چونکه نه مانه ده بیت بگه پټته وه بؤ خاوه نه که ی (ام سلیم) یش وتی: ده ی
 کوړه که ت سپارده یه کی په زړه رډگار بوو له لای نیمه بوو، ده ی خوا ی (عز وجل)
 سپارده که ی برده وه و گیانی سپارده وه، نه ویش هیچی پتی نه کړا جگه له وه ی وتی:
 (انا لله وانا الیه راجعون).

نه نه س ده فېرمویت: له پوږه که یدا مه سه له که یان بؤ پیغه مبه ر (ﷺ) گپړایه وه و
 پیغه مبه ریش (ﷺ) فېرمووی: ((بارک الله لهما فی لیلتهما))^۱
 واته: نه و شه و یان لی پړوږزو موباره ک بیت.

* (ابو علی رازی) ده لی: ماوه ی سی سال ه او پتی (فضیل) ی کوړی (عیاض) بووم،
 نه مدیوه پټیکه نئ یان زه زده خه نه یه ک بکات ته نها نه و شه وه نه بیت که علی کوړی
 گیانی سپارد، منیش به سه رسامیه وه له هوی نه و پټیکه نینه یم لی پرس ی؟ له وه لامدا
 وتی: خوا ی گوره کاریکه و پتی خوځ بووه بیکات ده ی منیش پټم خوځه نه وه ی خوا
 خوځی ده ویت و هزی پی ده کات.^۲

* زوه ری بانی ده لی: کوړی کی (مطرف) ی کوړی عبدالله ی کوړی شیخیر مرد،
 نه ویش ه سته نه سپه که ی زین کړدو جلی جوانی له بهر کړد، وتیان پتی: نیمه رازی نین
 تو تاوات کړدوه له م وه خته دا که کوړه که ت مردوه ؟!

۱ رواه أحمد (۲۸۸، ۲۸۷/۳) والبخاري (۱۳۰۱) ومسلم (۵۶۶۴).

۲ رواه ابونعیم فی الحلیة (۱۰۰/۸).

نەویش له وه لāmدا وتی: بۆ ئیوه دەتانه ویت له بەردەم کاره ساتیکدا چۆك دابدهم، دهی سا وه لاهی هه موو دنیاو نه وهشی که تییدایه هی من بووایه و خوای گه وره به رامبه ری په رداخیک ئاو لیتی به سەندمایه قبولم بوو، دهی چی ده لێن که له جیاتیدا لی بووردن و لیخۆشبوون و پێنموونی بدات به خاوه نه که ی.^۱

ده لێم سه برو ئارامی سه له فی صالح له م باره یه وه گه یشتبووه ئاستیک که نه وهنده پازی بوو به قه زاو قه ده ری په روه رداگار یه ک گریان و کړوزانه وه ی لی نه بیستراوه .

نه وه پێغه مبه ری خوايه (ﷺ) نه وهنده پازیه به قه زاو قه ده ری خوا که سوپاسی ده کات له سه ر کاره ساتی مردنی کوپه گه وره که ی و له به رامبه ریشدا نه وهنده به سۆزه بۆی چاوه کانی پرده بیته له ئاو، نه مه ش جوانترین شیوازی پرسه گێرانه.^۲

هه شته م: سوننه تی ئیسلام وایه که سه ره خوشی و دلنه وایی نه و که سه بکریته که که سیکی ده مریت:

* بوره یده ی کوپی هه سیب (خوا لیتی پازی بیته) ده فەرمویت: پێغه مبه ری خوا (ﷺ) نه نساره کانی به سه رکرده وه و سه ردانی ده کردن وه وه والی ده پرسین، جاریک هه والی ژنیکی زانی که کوپیکی مردبوو، ئیتر که سی دیکه ی نه مابوو، بۆیه زۆر گریابوو به سه ریدا، پێغه مبه ر (ﷺ) هات بۆ سه ردانی کردنی و فره مانی پێدا به ته قواو له خوا ترسان و ئارامگرتن، ژنه که ش وتی: نه ی پێغه مبه ری خوا (ﷺ) چۆن هاوار نه که م و چۆن نه گریم، که من ژنیکم منډالم نابیته وه و ده مرز و منډالی دیکه م نه جگه له نه و.

۱ رواء ابو نعیم فی الحلیه (۲/ ۱۹۹) و ابن عساکر له (تاریخه که یدا) لا (۸/ ۳۱۹).

۲ نه مه ش نه و په پی گه وره یی به رنامه ی ئیسلام ده رده خات که شوینکه وتوانی والی ده کات له به رده م گه وره ترین توشه اتدا خۆگرو به ئارام بن که له هیه قوتا بخانه یه کی پۆژئاوادا شتی وا به دی ناکریته. وه رگێر.

پێغه‌مبه‌ریش (ﷺ) فرمووی: ((الرقوب الذي يبقی ولدها)) واته: ئەو ژنانە‌ی مندالیان بۆ‌نامی‌نێت و ده‌مرن هه‌ر ئەوانه‌ مندالیان بۆ‌ماوه‌ته‌وه، پاشان فرمووی: ((ما من امرأة مسلمة يموت لها ثلاث أولاد -يحتسبهم- الا ادخلهم الله بهم الجنة)) واته: هه‌چ پیاوو ژنیکی موسلمان سی مندالیان نامریت به‌ مه‌رجیک خۆیان بگرن و ناشوکی نه‌که‌ن به‌هۆیان‌وه خوای گه‌وره‌ ده‌یانباته‌ به‌هه‌شته‌وه، عم‌ریش له‌ویدا فرمووی: ئە‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ئە‌ی نه‌گه‌ر دووان بوون؟ فرمووی: دووانیش).^١

* ابن قدامه (ره‌حه‌تی خوای لی بی‌ت) ده‌لی سوننه‌ته -مستحب- پرسه‌و سه‌ره‌خۆشیکردن له‌ که‌سو کاری مردوو، هه‌چ یه‌کێک له‌ زانایان جیاوازیان له‌مه‌دا نیه،... مه‌به‌ستیش له‌ سه‌ره‌خۆشیکردن واته: دلنه‌وایی کردنی که‌سو کاری مردوو‌که‌و جی به‌جی نه‌کردنی کاره‌کانیان و مانه‌وه‌ له‌ نزیکیان‌وه، چونکه‌ پێداویستی دوا‌ی ناشتن وه‌ک پێداویستی پێش ناشتنه‌که‌ وایه‌.

هه‌روه‌ک سوننه‌ته‌ له‌ هه‌موو ئە‌ندامانی بنه‌ماله‌که‌ سه‌ره‌خۆشی بک‌ریت، گه‌وره‌و بچوکیان.^٢

هه‌ر له‌سه‌ر خێرو چاکه‌و گه‌وره‌یی سه‌ره‌خۆشیکردنی که‌سو کاری مردوو ئە‌م فرموده‌یه‌ هاتوه‌:

* ئە‌نه‌سی کوپی مالیک (خوا لێ‌ی پازی بی‌ت) له‌ پێغه‌مبه‌ری خواوه‌ ده‌گێ‌رێ‌ته‌وه (ﷺ) که‌ فرموویه‌تی: ((من عزی أخاه المؤمن في مصیبه‌ه کساه الله حلة خضراء، یحبر بها يوم القيامة)) قیل یا رسول الله، ما یحبر؟ قال یغبط^٣

١ ر‌واه البزازی فی کشف الاستار (٨٥٧١) والحاکم (٣٨٤/١) و ده‌لی: (صحیح الاسناد) ه.
٢ المغنی (٤٨٥/٣).

٣ ر‌واه الخطیب فی (تاریخ بغداد) (٣٤٧/٧) و(رواه الغلیل) (٢١٧/٣).

واته: نه و که سه ی سهره خوښی له برا موسلماننه که ی بکات له کاتی مردن و
 کاره ساته کاند ا خوی گه وره له به هشتدا جل و به رگیکي سه وزی پی ده به خشیت، له
 پوځی قیامه تدا خوی پی ه لده نیت، وتیان: (یحبر) یانی چی؟ فرمودی: زور دلخوش
 بوون.

*

*

*

فهرمووده ی بیست و نؤیه م

خپرو گه وره یی نارامی و خوگری له سه مردنی منډال:

عن ابي حسان قال: قلت لأبي هريرة (رضي الله عنه): انه قد مات لي إبنان، فما أنت محدثي عن رسول الله (ﷺ) بحديث: تطيب به أنفسنا عن موتانا؟ قال: قال نعم ((صغارهم دعاميص الجنة، يتلقى أحدهم أباه، أو قال: أبويه فيأخذ بثوبه، أو قال: بيده، كما اخذ انا بصنفة ثوبك هذا، فلا يتناهي - أو قال: فلا ينتهي - حتى يدخله الله وأباه الجنة)).

دهرهینانی فهرمووده که:

أحمد (۴۸۸/۲) ړپوایه تی کردووه و بخاری له (الادب المفرد) لا (۱۴۵) داو (مسلم) یش له (۶۷۹۴) داو وشه کانیش هی نه وه.

نه و نه حکام و نادابانه ی له فهرمووده که و مرده گیریت:

یه که م: فهرمووده که نه وه ده گه یه نیت که پاداشتی نه و که سه زور گه وره یه که منډالکی ده مریت و به نارامیه وه به قه زواقه ده ری خوا رازی ده بیت، چونکه منډال مردن گه وره ترین تاقیکردنه وه یه و قورسترین کؤس که وتنه، ناگری که جگر ده سوتینیت و بویه پاداشتی نارامگرتن له سه ری زور گه وره یه و له پوژی قیامه تداو له ناوی کرده وه کانیدا زور کیشی قورسه.^۱

دووه م: مه به ست له بر گه ی فهرمووده که ی پیغه مبر (ﷺ) که ده فهرمویت: ((صغارهم دعاميص الجنة)).

* خه لیلی کوپی احمدی فراهیدی ده لی: (دعموص) واته: گیانله به ریکی ناو ناو وه زور دیت و ده چیت یان (دعموص): پیاویکه ده چیت هه موو مه سه له یه که وه، واته: نه و منډالانه گه شتیارن له ناو به هه شتداو ده چن ناو ماله کانه وه و که س ده ست ناداته

پښگه‌یان وه‌ک چوڼ له‌م دنیا‌یه‌دا منډال خوی ده‌کات به‌ه‌موو ژووریک‌داو که‌س لی‌ی تو‌رپه‌نا‌بی‌ت و که‌س ده‌رگایان به‌رپو‌دا دانا‌خات.^۱

سی‌یه‌م: له‌به‌رته‌وه‌ی منډال مردن ژور نا‌رپه‌حه‌ته له‌سه‌ر دل‌و ده‌روونی دایک و باوک، پا‌داشته‌که‌شی ژور گه‌وریه‌ بۆ ئه‌وانه‌ی ئارام ده‌گرن و به‌ته‌مای پا‌داشته‌ی خوان:

۱- مردنیان به‌ منډالی ده‌بنه‌ه‌وی چوونه‌ به‌ه‌شته‌ی دایک و باوک: وه‌ک له‌ فرموده‌که‌ی (ابو هریره) دا با‌سمان کرد.

* نه‌نه‌س (خوا لی‌ی پازی بی‌ت) ده‌لی‌ت: پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فرمو‌یه‌تی: ((ما‌من مسل‌م یتوفی له‌ ثلاث لم یبلغوا الحنث الا ادخله‌ الله‌ الجنه‌ بفضل رحمته‌ إیاهم))^۲ واته‌: ه‌ه‌موو موس‌لمانیک سی‌ منډالی بم‌ریت و هی‌چیان نه‌گه‌یش‌تب‌نه‌ ته‌مه‌نی با‌لغ‌بوون نه‌وه‌ خوا‌ی گه‌وره‌ به‌ه‌وی خو‌شه‌ویستی بۆیان، دایک و باوک‌ی ده‌خاته‌ به‌ه‌شته‌وه‌.

* مو‌عاوی‌ه‌ی کو‌پی‌ قو‌رپه‌ له‌ باوک‌یه‌وه‌ ده‌گ‌یر‌پ‌ته‌وه‌: که‌ پیاو‌یک هاته‌ خ‌زمه‌ت پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) کو‌پ‌یک‌ی (ب‌چوک‌ی) خ‌وی پی‌بوو، پی‌غه‌مبه‌ر (ﷺ) لی‌ی پرس‌ی: (أت‌حب‌ه‌؟) ئایا خو‌شت ده‌و‌یت، وت‌ی: نه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا، نه‌وه‌نده‌ی من خو‌شم ده‌و‌یت خوا‌یش تو‌ی خو‌ش بو‌و‌یت، پاش ما‌وه‌یه‌ک پی‌غه‌مبه‌ر (ﷺ) فرمو‌ی: ما فعل ابن‌ فلان؟ واته‌ نه‌وه‌ کو‌رپه‌که‌ی فلان که‌س چی به‌سه‌ره‌ات؟ وت‌یان: نه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا مرد، پی‌غه‌مبه‌ری خوا‌یش (ﷺ) به‌ باوک‌ی فرموو: ((أما تحب‌ ان لا تأتی باباً من أبواب الجنه‌ تستفتح‌ الا جاء یفتح‌ لك))^۳ واته‌: ئایا ح‌ز نا‌که‌یت بته‌و‌یت ه‌ر ده‌رگایه‌کی به‌ه‌شت بکه‌یت‌وه‌ یه‌ک‌سه‌ر بک‌ریت‌وه‌ بۆت؟

۱ لسان العرب (۳۶/۷).

۲ رواه البخاري (۱۲۴۸).

رواه أحمد (۴۳۶/۳) السنائي (۱۷۸۰) والحاكم (۲۸۴/۱) و به (صحیح) یثی داناه‌. (الذهبی) یش

۳ پشت‌گیری کردووه‌.

هاوه لان وتیان: نه مه تهنه بؤ نهو پیاوړیه یان بؤ هر هه موومانه؟ پیغه مبهه
(علیه السلام) فرموی: ((بل کلکم)) واته: بؤ هه مووتانه.

۲- نه گهر به مندالی بمرن نه وه له قیامه تدا شه فاعه ت و تکا بؤ دایک و باوکیان
ده کهن.

* هه ندیک له هاوه لان ده گپړنه وه که له پیغه مبهه ری خویان بیستوه (علیه السلام) که
فرمویه تی: (يقال للولدان يوم القيامة: ادخلوا الجنة، قال: فيقولون: يارب حتى يدخل
أباؤنا وامهاتنا، قال: فيأتون، قال: فيقول الله عز وجل: مالي اراهم محبطين؟ ادخلوا
الجنة، قال: فيقولون: يارب اباؤنا وامهاتنا، قال، فيقول: ادخلوا الجنة أنتم وأباؤكم)^۱
واته: له پوڅی دوايیدا به مندالان ده لئین: فرموون بچنه ناو به هه شته وه، ده لئ: نه وانیښ
ده لئین: خوايه گیان - ناروین - تا له گهل دایک و باوکماندا نه بیټ، ده لئ: باوک و
دایکیان دین و خوی (عز وجل) یش ده فرمویت: نه م خاوه خاوه یان له چیه؟ بؤ ناچنه
ناو به هه شته وه؟ ده لئ: نه وانیښ ده لئیت: نه ی خوايه گیان له گهل دایک و باوکماندا
ده پوین، ده لئ: خوايش ده فرمویت: له گهل دایک و باوکماندا بچنه به هه شته وه.

۳- مردنی مندال به بچوکی ده بیټه هوی هه لوه رینی گونا می دایک و باوک:

* أبو هريره (خو لئ پازی بیټ) له پیغه مبهه ری خواوه (علیه السلام) ده گپړیته وه که ی
فرمویه تی: ((ما يزال البلاء بالمؤمن والمؤمنة في نفسه و ولده و ماله حتى يلقي الله و ما
عليه خطيئة))^۲

واته: به رده وام خوا ژنان و پیاوانی موسلمان تا قی ده کاته وه به له ده ستچوونی
نه ندامیکي له شی خوی یان مردنی مندال یان له ده ستچوونی سامانی تا له ناکامدا وای
لی ده کات گونا می پی ناهیلئیت و پاکی ده کاته وه له تاوان.

۱ رواه أحمد (۱۰۵/۴) و (اسناده حسن).

۲ رواه أحمد (۴۵۰/۴) و الترمذي (۲۳۹۹) و ده لئ فرموده یه کی (حسن صحیح) ه.

۴- مردنی مندال به بچوکی ده‌بیته پارێزه‌ری دایک و باوک له ئاگری دۆزه‌خ:

* له (أبو سعید) هوه ده‌گیرنه‌وه (خوا لێی پازی بیټ) که ئافره‌تان به پیغه‌مبه‌ری خویان وت به‌لکو پۆژیکمان بۆ دابنیت و تیایدا ئامۆزگاریمان بکه‌یت، ئه‌ویش بۆی دانان و تیایدا فەرمووی: ((ایما امراة مات لها ثلاثة من الولد، كانوا لها حجاباً من الناس)) قالت امراة: واثنان؟ قال: ((واثنان))^۱

واته: هه‌ر ئافره‌تیکی موسلمان سی مندالی بمیټ، ده‌بنه به‌ربه‌ست له‌نیوان ئه‌و و دۆزه‌خ، ئافره‌تیکی وتی: ئه‌ی دووان؟ ئه‌ویش فەرمووی: دووانیش.

۵- مردنی مندال به مندالی ده‌بیته هۆی سه‌نگین کردنی ته‌رازووی چاکه‌ی دایک و باوکی:

* (أبو سلمی) (خوا لێی پازی بیټ) شوانی پیغه‌مبه‌ری خوابوو (ﷺ) ده‌لی: له پیغه‌مبه‌ری خوام بیست (ﷺ) ده‌یفه‌رموو: ((بخ بخ لخمس ما أثقلهن فی المیزان: سبحان الله والحمد لله ولا إله إلا الله والله أكبر والولد الصالح يتوفى للمسلم فيحتسبه))^۲ واته: به‌ه، به‌ه، پینج شت چه‌ند قورسن له میزانی کرده‌وه‌کاندا: (سبحان الله و (الحمد لله) و (لا إله إلا الله) و (الله أكبر) و مندالیکی صالحی موسلمانیک بمیټ و باوک و دایکی خۆپاگرو به‌ئارام بن له پاداشته‌که‌ی.

۶- ئه‌گه‌ر به مندالی بمرن ده‌گه‌ن به باوک و دایکیان له‌به‌رده‌می ده‌رگا‌کانی به‌هه‌شتاو ده‌راکانیان بۆ ده‌که‌نه‌وه:

* عوتبه‌ی کوری عبدالسُلمی (خوا لێی پازی بیټ) ده‌گیرته‌وه که له پیغه‌مبه‌ری خوای بیست (ﷺ) که فەرموویه‌تی: ((ما من مسلم يموت له ثلاث من الولد لم يبلغوا الحنث، الا تلقوه من ابواب الجنة الثمانية، من أيهما شاء دخل))^۳ واته: هه‌ر موسلمانیک

۱ رواه البخاري (۱۲۴۹) وشه‌کانیش هی ئه‌وه، مسلم (۶۷۹۲).

۲ رواه أحمد (۳۶۵/۵-۳۶۶)، (۲۳۷/۴) والبزاز.

۳ رواه أحمد (۱۸۳/۴) و ابن‌ماجة (۱۶۰۴).

سې منډالې نابالغې بمریت له بهر دمه می دهرگاګانی به هشتدا دوه ستنو له هر دهرګایه که وه پټی خوښ بیت دهبینه ژووره وه.

چواره م:

هه نډیک له سه له ف (ره حمه تی خویان لی بیت) ثاواتی مردنی منډاله کانیان خواستوه، له بهر نه و پاداشته گه وره و ګرانه ی بؤ باوکو دایکیان ناماده کراوه نه ګر خویان بګر و ناشوکړی و له خؤدان و سه رمؤرګرتن نه ګر ن:

* سه هلی کوږی حنظلة (خوا لټی پازی بیت) هاوه لټیک بوو منډالې نه ده بوو، ده یووت: حزم ده کرد له نیسلامدا منډالیکم ببوايه تیر با له باریش بچوایه له هه موو دنیا که هی من بووايه پټم خوښتر بوو بؤ نه وهی نارام بګرم و پاداشتی باوکانی به نارام ده ست بکه و تايه له سه ر مردنی پؤله کانیان.^۱

* أبو الاحوص (ره حمه تی خوی لی بیت) ده لټی: چوینه خزمه ت عبدالله ی کوږی مه سعود (خوا لټی پازی بیت) سې کوږی جوانی له پالیدا بوون نه وه نده جوان بوون وه ک دینار پرشه یان لی ده هات، نیمه یش سه یرمان ده کردن، نه ویش هه سستی کرد بؤیه فهرمووی: ده لټی (شاکامی) م پټی ده بهن؟ وتمان: به لټی نه ی توخوا وینه ی نه وانه شاکامی پټی نابریت؟ نه ویش سه ری به رزکړده وه بؤ بنمیچی دیواره که که په په سیلکه هیلانه ی تیدا کردبوو، فهرمووی: نه ګر به ده سستی خؤم بیاننیزم و خؤل بکه مه سه ر قه بره کانیان پټم خوښتره له وهی که هیلکه یه کی نه م بالنده یه بکه ویته خواره وه و بشکیت)^۲

* محمدی کوږی خه له فی کوږی وکیع ده لټی: (ابراهیم الحری) (ره حمه تی خوی لی بیت) کوږیکې هه وو یانزه سالان بووو هه موو قورثانی پټی له بهر کردبوو له فیهدا نؤر شاره زای کردبوو، ده لټی: مرد منیش چوم بؤلای تا سه ره خوښی لی بکه م، نه ویش وتی حزم کردووه نه م کوږه م بمریت.

۱ رواه البخاري له (الادب المفرد) دا (۱۵۲).

۲ رواه عبدالرزاق (۲۰۶۴۸) وابونعیم فی (الطیة) دا (۱۳۳/۱).

ده‌لی: وتم بۆ خاتری خوا (باوکی ئیسحاق) تۆ زانای هه‌موو دنیای که‌چی ده‌رباره‌ی منداڵێک که‌ قورئان و فرموده‌ و فیه‌ت فێر کردوه‌ و ده‌لی؟!

ده‌لی: وتی: له‌ خه‌مدا قیامه‌ت هه‌لسابوو، کۆمه‌ لێک منداڵم بینی یه‌کی گۆزه‌ یه‌کیان به‌ ده‌سته‌وه‌ بوو ئاوی تێدا بوو، پێشوازیان له‌ خه‌لکه‌ که‌ ده‌کردو ئاویان پێده‌دان، پۆژه‌ که‌ زۆر گه‌رم بوو، ده‌لی: وتم به‌ یه‌کیکیان ئاوم پێ بده‌، سه‌یریکی کردم و وتی: ئاخ‌ر تۆ باوکم نیت! وتم ئێوه‌ کێن؟ وتی: ئێمه‌ نه‌و منداڵانه‌ین که‌ له‌ دنیا دا مردین و باوکمان به‌ جێ هێشتوه‌ و ئێستا ئاویان پێ ده‌ده‌ین و ده‌لی: له‌ به‌ر ئه‌وه‌ یه‌ ئاوا ته‌ خوازیووم به‌ریت.^۱

* سوفیان (ره‌حمه‌تی خوای ئی بی‌ت) ده‌لی: سه‌عیدی کوپی جو به‌یر (ره‌حمه‌تی خوای ئی بی‌ت) کوپیکی بچوکی خۆی بینی له‌ هه‌جدا ته‌وافی که‌عه‌بی ده‌کرد، فرمووی: ئه‌مه‌ خۆشه‌و یسترین که‌سه‌ له‌لام، هه‌یچ نه‌وه‌نده‌ی نه‌و پێ خۆش نیه‌ که‌ بچێته‌ ناو ته‌رازووی چا که‌کانم.^۲

* عه‌مری کوپی مه‌یمونی کوپی مه‌هران (ره‌حمه‌تی خوای ئی بی‌ت) ده‌لی: له‌ گه‌ل باوکدا بووم، له‌ که‌عه‌دا ته‌وافمان ده‌کرد، باوکم گه‌یشته‌ به‌ پیاوێکی به‌ ته‌مه‌ن و باوه‌شیان کرد به‌ یه‌کدا و له‌ گه‌ل کوپیکی به‌ ته‌مه‌نی منداڵدا بوو، باوکم پێی وت: ئه‌مه‌ کێیه‌؟ وتی: کوپمه‌، پێی وت: ئه‌مه‌ پازیت لێی؟ وتی: ئه‌ی بۆنا هه‌یچ په‌وه‌شتیکی خێرو چا که‌ نیه‌ که‌ له‌م منداڵه‌دا نه‌بی‌ت و هه‌موویانم تێدا به‌دی کردوه‌ ته‌نها یه‌ک شت نه‌بی‌ت، وتی: نه‌و شته‌ چیه‌؟ وتی: ده‌مه‌ ویت به‌ریت و بگه‌مه‌ نه‌جرو پادا شتی دایک و باوک ته‌رامگره‌کانم له‌ سه‌ری ده‌ست بکه‌وێت!! پاشان باوکم لێی جیا بوویه‌ و وتم باوک ته‌وه‌ کێ بوو؟ وتی: مه‌کحول* بوو.^۳

۱ رواه الخطيب في (تأريخ بغداد) (۳۷/۶).

۲ رواه المدائني في (التعازي) (۶۶) وابونعيم في (الحلية) (۴/۲۷۵).

* مه‌کحول: زانایه‌کی پایه‌ به‌رزی فیه‌قی ناو شامه‌.

۳ رواه القشيري في (تأريخ الرقة) (۱۰۰) وابو نعيم في (الحلية) (۴/۹۰-۹۱).

پېنجەم:

ئەم ھەلۋىستەى سەلەفى صالح پېچەوانە نىيە لەگەل ئەوەى كە ھەندىك لە زانايان لەلايان مەكروھ بووھ ئاواتى مەرگى منداڭ كە مەبەست لىتى ترسى ھەژارى و كەم دەستى بىت.

● لەلاى (ابن عمر) دا (خوا لىتى پازى بىت) پىاويك (كە كۆمەلىك كچى ھەبوو) ئاواتى مردنى خواستن و ابن عمرىش زۆر توپەبوو و فەرمووى: بۆ ئىوھ پۆزىيان دەدەن.^۱
بەلام ئاواتى زانايانى سەلەف (رەھمەتى خاويان لى بىت) لەبەر ترسى ھەژارى و كەم دەرەمەتى نەبوھ بەلكو لەبەر دەستەكەوتنى ئەو كىئوھ ئەجرو پاداشتەى كە بۆ باوك و دايكانى بەئارامو خۆگر ئامادەكراوھ كاتىك مندالىكيان دەمرىت والله أعلم.
شەشەم: فەرمودەكە بەلگەىە لەسەر ئەوەى منداڭنى موسلمان دەچنە بەھەشتەوھ:

* احمدى كوپى حەنبەل (رەھمەتى خاوى لى بىت) دەفەرمويت: (ھىچ جىاوازيەك نىيە لەنىوان زاناياندا كە وان لە بەھەشتەدا).^۲

بەلام مەسەلەى منداڭلى بى باوھەران جىگەى ناكوكى و جىاوازيە لەنىوان زاناياندا لەبەر ئەو ھەموو فەرمودەىەى بە ھەردوو بارەكەدا ھاتوھ، بۆيە زۆرىك لە زانايان پىيان خۆش نەبوھ لەم مەسەلە تىكەلەدا قسە بكن چونكە:

* عبداللەى كوپى عەباس (خوا لىتى پازى بىت) دەفەرمويت: پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموويەتى: ((لايزال أمر هذه الأمة مؤثماً -مقارباً- ما لم يتكلموا في ولدان والقدرا)^۳

واتە: ئىش و كارى ئەم ئوممەتە زۆر تەباو لەيەكەوھ نىكە مادەم دەربارەى سەرئەنجامى قىامەتى منداڭنى و مەسەلەى قەزاو قەدەر قسە نەكەن و بى دەنگ بن.

۱ رواه البخاري في (الادب المفرد) دا (۸۳).

۲ رواه الخلال في (أحكام أهل الملل) (۱۴).

۳ رواه الحاكم (۳۳/۱) وصححه ووافقه الذهبي.

* (ابو عبدالله) نه حمه دی کوپی حه نبل (ره حمه تی خوی لی بیت) ده فهرمویت: هر که سیک دهر باره ی سهر نه تجامی منډالانی بی باوه پان دوا (نه وه سهرچاوه ی هه موو ناکوکیه که) که س له و باره یه وه ناپرسیت جگه له که سیک مه گهر خوا خوی بزانت چي له دلیدایه.

هه روه ها ده لی: نیمه ده دهین به لای هه موو نه و فهرموودانه داو له خومانه وه قسه یان له سهر ناکه یین.^۱

* دیسان (ابو عبدالله) نه حمه دی کوپی حه نبل ده لی: (بیشری کوپی سهری) پرسپاری کرد له سوفیانی سهری دهر باره ی قیامه تی منډالانی بی باوه پان؟ نه ویش هاواری کرد به سهریداو پیی وت: نه ی منډال تو دهر باره ی شتی وا ده پرسی؟!^۲

* حه نبل: ده لی: گویم له (ابو عبدالله) نه حمه دی کوپی حه نبل بوو که کوپه که ی نیمام شافعی پرسپاری لی کرد دهر باره ی دواړو منډالی مردوو؟ له وه لامدا فهرمووی: مه به ست منډالی موسلمانان یان بی باوه پان؟ وتی: بی باوه پان، احمد هاواری کرد به سهریداو فهرمووی: نه م مه سسلانه نه هلی زه یغو گومانچیان ده یجولینن؟ تو هه قت چیه به سهر نه م جوړه مه سسلانه وه؟

ده لی: کوپه که ی شافعی (که والی حه لب بوو) بی دنگ بوو هه ستاو پویی و هه رگیز نه گه پایه وه خزمه ت أبو عبدالله تا له نیا دهرچوو.^۳

*

*

*

۱ رواه الخلال في (احكام أهل الملل) (۲۱).

۲ هه مان سهرچاوه (۲۲).

۳ هه مان سهرچاوه (۲۲) له گه ل (الاداب الشرعيه) (ابن مفلح) لا (۶۹/۲).

فرموده ی سی یه م

ماچکړدنی مندالان

عن ابي هريرة (رضي الله عنه) قال: قبل رسول الله الحسن بن علي، وعنده الاقرع بن حابس التميمي جالسا، فقال الاقرع: ان لي عشرة من الولد ما قبلت منهم احدا، فنظر إليه رسول الله (ﷺ) ثم قال ((مَنْ لَا يَرْحَمَ لَا يَرْحَمَ)).

دهره یانی فرموده که:

بوخاری له (۵۹۹۷) دا پړوايه تی کړدوه و له (أدب المفرد) دا (۹۱) و مسلم له (۶۰۹۷) دا و أبوداود له (۵۲۱۸) و الترمذي له (۱۹۱۱) دا گړپړاویانه ته وه.

نوه نه حکام و نادابانه ی له فرموده که و مرده گړیت:

یه که م: فرموده که به لگه یه له سر نه وه ی دروسته مندالان ماچ بکړین له بهر هؤکاری په حمو به زه یی وه ک بوخاری (رحمه تی خوی لی بیت) سه ریاسی کی ناوناوه (باسی به زه یی هاتنه وه به مندالداو ماچکړدو و ده ست کړدنه ملی).

فرموده یش له م باره یه وه زوره:

* عائشه (خوا لئی پازی بیت) ده فرمویت: عه ره بی کی ده شته کی هاته خزمه ت پیغه مبر (ﷺ) وتی: نایا نثیوه مندالان ماچ ده که ن نثیمه هه رگیز مندالی خومان ماچ ناکه یین، پیغه مبر ی خوایش (ﷺ) فرمووی: ((أو املك لك ان نزع الله من قلبك الرحمة))^۱ واته: من چ ده سه لاتی کم هه یه که خوا سوژو به زه یی له ناو دلتدا دهره یی ناوه. دووه م:

دادپه روهری له ماچکړدنی مندالاندا:

* نه نه س (خوا لئی پازی بیت) ده فرمویت: پیاویک له خزمه ت پیغه مبر دا (ﷺ) دانیشتبوو له و کاته دا مندالی کی هات بق لای و پیاوه که ش ماچی کړدو له باوه شیدا

داینا، پاشان کچیکې هاتو دهستی گرتو له لای خویدا داینشاند، پیغه مبه ر (ﷺ) فەرمووی: ((فما عدلت بینهما))^۱ واته: دادپه روه نه بوویت له نیتوانیاندا.

* له ئیبراهیمه وه (ره حمه تی خوی لى بیت) ده گپړنه وه فەرموویه تی: سه له ف پییان خوش بووه دادپه روه رین له نیتوان منډاله کانایاندا ته نانه ت له ماچکردنیشیاندا)^۲

سییه م: کوئی منډال ماچ بکړیت؟

۱- ماچکردنی دهم:

* ابوهریره (خوا لئی پازی بیت) ده لیت: به م دوو چاوه ی خوم دیومه و به م گوئیانه ی خوم بیستومه له پیغه مبه ر (ﷺ) که دهستی حه سن یان حه سینی گرتووه و پی فەرموو: ((ترق عین بقه)) واته: خوت به رزکه روه چاو بچکوله، ده لی: منډاله کش ده چوه سر قاچی پیغه مبه رو نه ویش به رزی ده کرده وه و ده یخسته سر سنگی و پی ده فەرموو: ((افتح فاک)) دهمت بکه روه؟ دهمی ماچ ده کردو پاشان ده ی فەرموو: ((اللهم انی احبه فأحبه)) واته: ئه ی خویاه من خوشم ده ویت توش خوشت بویت.^۳

۲- ماچکردنی ناوک:

* عومه یری کوپی ئیسحاق (ره حمه تی خوی لى بیت) ده لی: ئه بوهریره م بینى (خوا لئی پازی بیت) به حه سهنی کوپی عه لی فەرموو: ئه و جیگایه م پی پیشانده که پیغه مبه ری خوا (ﷺ) ماچی کردووه له جهسته ت؟ نه ویش ناوکه ی خوی پیشاندا.^۴

۱ رواه البزار (الزوائد) (۱۸۹۳) والبيهقي في (الشعب الايمان) دا (۶/۴۱۰) واسناده صحيح.

۲ رواه ابن ابي شيبة (۱۱۰۴۲) وابن ابي الدنيا في (العيال) (۳۷) دا.

۳ رواه ابن ابي شيبة (۱۲۲۴۱).

۴ رواه ابن ابي الدنيا في (العيال) دا (۲۱۲).

چوارەم:

لە بارەى ماچکردنى مىندالّ ۋە بەھۆى پەحم و بەزەيى و خۆشەويستىە ۋە:

۱- مژىنى لىۋى و دەمى:

* موعاويە (خوالى پازى بىت) دەفەرموئىت: پىغەمبەرى خوام بىنى (ﷺ) زمانى يان لىۋى حەسەنى كۆپى عەلى دەمژى، ھەرگىز لىۋىك يان زمانىك پىغەمبەرى خوا (ﷺ) مژىبىتى بە ئاگرى دۆزەخ ناسوتىت.^۱

* ئەبو ھريرە (خوالى پازى بىت) دەفەرموئىت: پىغەمبەرى خوام بىنى (ﷺ) زمانى حەسەنى كۆپى عەلى دەمژى ۋەك چۆن مىندالّ خورما دەمژىت.^۲

* ھەر ۋەھا ئەبو ھريرە (خوالى پازى بىت) دەفەرموئىت: پىغەمبەرى خوام بىنى (ﷺ) حەسەنى لە باۋەشدا بوو دەستى دەگەرد بە ناو پىشى پىغەمبەرداۋ پىغەمبەرىش (ﷺ) زمانى دەخستە ناو دەمى و دەيفەرموو: ((اللهم إني أحبه فأحبه))^۳ واتە: ئەى خوايە من خۆشم دەوئىت تۆش خۆشت بوئىت.

۲- بۆنکردنى مىندالّ لەگەلّ ماچکردنىدا:

* لە ئەنەسە ۋە دەگىپنە ۋە كە فەرموويەتى: پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ئىبراھىمى ماچ دەگەردو بۆنى دەگەرد.^۴

* ئەسمائى كچى عومەيس (خوالى پازى بىت) دەلى: كاتىك جەفەر (خوالى پازى بىت) لەگەلّ ھاۋرپىگانىدا شەھىدبوو پىغەمبەر (ﷺ) فەرمووى: مىندالّە كانىم بۆ بىنن ((انتني ببني جعفر)) دەلى: منىش ھەمويانم بۆ ھىناۋ يەك يەك بۆنى دەگەردو چاۋەكانى پىپوون لە ئاۋ.^۵

۱ رواه أحمد (۹۳/۲) وابن عساكر في (تأريخ دمشق) دا (۲۲۱/۱۳) (اسنادە صحيح).

۲ رواه (ابن عساكر) في (تأريخ دمشق) (۱۶۹/۱۴).

۳ رواه الحاكم (۱۶۹/۳) دەلى: (صحيح الاسناد) ە.

۴ رواه البخاري (۱۳۰۳).

۵ رواه أحمد (۳۷۰/۶).

پېنجه م: ټایا پیاو ده توانیت کچی خه لکی ماچ بکات؟

به لئی، ده توانیت نه گهر له بهر سؤزو خوشه ویستی و به زه یی بیټ و کچه که ش بچوک بیټ و له فیتنه و خرابه ییش دلنیا بیټ).

* بوکه یر ده گپړتته وه و ده لئی: بینیم عبدالله ی کوپړی جعفر (خوا لئی پازی بیټ) زهینه بی کچی عومه یری کوپړی ابي سلمه ی ماچ ده کړد که ته مه نی نژیکه ی دوو سالان بو.

مه سه له يه ك:

ماچ كړدنې کوپړی جوان یان کؤسه یان نیره موك:

نیره موك به کوپړك ده لئین ته مه نی بگاته ناستی پيش و سمیل به لام پيش و سمیلې دهر نه کات..

هه ندیک له سوفیه کان که وتوونه ته هه لای ماچ كړدن و سه لا مكردن له كؤسه کان و شهیتان به هه دهری بردوون له م مه سه له یه دا، ته نانه ت یه کیکیان نه گهر بیه ویت کوپړکی نیره موکی جوان ماچ بکات فیلیکی لی ده کات و پیی ده لئی بلئی: (لا إله إلا الله). هه ر که منډاله که نه وه ی وت: سوفیه نه گبه ته که ش ده لئی: ده ی لیم بگه پی با نه و دهمه ی که (لا إله إلا الله) ی پی و تراوه تیر ماچی بکه م.

* شیخ الاسلام (ابن تیمیه) (ره حمه تی خوی لی بیټ) ده لئیت: منډالې جوانی (بی مو) وهك کچی بیگانه وایه له زؤر شتدا، نابیت ماچ بکریټ بؤ چیژ وهرگرتن، به لکو نابیت ماچ بکریټ مه گهر که سانیک که دلنیا بن له خرابه و فیتنه و (مه حره م بن) وهك باوك و برا، هه روه ها سه یر كړدنیشی دروست نه. ۲

*

*

*

۱ رواه البخاري في (الادب المفرد) دا (۳۶۵).

۲ مجموع الفتاوى (۲۴۷/۳۲).

فهرمووده ی سی ویه کهم

سلاو کړن له منډالان

عن أنس بن مالك (رضي الله عنه) قال: أتى علي رسول الله (ﷺ) وأنا العب مع الغلمان، قال: فسلم علينا، فبعثني إلى حاجة، فأبطأت على أمي، فلما جئت، قالت: ما حبسك؟ قلت: بعثني رسول الله (ﷺ) لحاجة، قالت: ما حاجته؟ قلت: انها سِرٌّ، قالت: لا تحدثن بسرّ رسول الله (ﷺ) (أحداً)).

قال أنس : والله لو حدثتُ به أحداً لحدثتك يا ثابت.

دهره یانی فهرمووده که:

أحمد ږیوایه تی کړدوه (۱۹۵/۳) و مسلم (۶۴۶۱) وشه کان هی نه وه، وه ابوداود (۵۲۰۳).

نه وه حکام و نادابانه ی فهرمووده که دهییه خشیټ:

یه که م: فهرمووده که به لگه یه له سهر سوننه تیکی پیغه مبر (ﷺ) که له م پوژگار ه دا فهرامو شکراوه نه ویش سه لامکړنه له منډالان.

دووه م: چوڼیه تی سه لامکړن له منډالان:

* نه نه س (خوا لیټی پازی بیټ) ده فهرمویت: پیغه مبر ی خوا (ﷺ) دای به لاماندا که یاریمان ده کړد فهرمووی: ((السلام علیکم یا صبیان))^۱

سیټیه م: ته وکه کړن له که ل منډالان:

* سه له مه ی کوږی ویردان ده لی: نه نه سی کوږی مالیکم بینی (خوا لیټی پازی بیټ) ته وکه ی له که ل خه لکدا ده کړد، که یشته سهره ی من و وتی: تو کیی؟ وتم: مه ولای به نی له یسم، سی جار ده سستی هیټا به سهرمدا وتی: (بارک الله فیک)^۲.

۱ رواه أحمد (۱۸۳/۳) و ابن ابی شیبه (۵۸۲۶).

۲ رواه البخاري في (الادب المفرد) (۹۶۶).

چواره م: سلاو کړدن له گه نجی جوان یان سافو لووس یان نیږه موک:

* أبوسهل ده لی: له ناو نوممه تدا سی جور نیږیاز (لوطی) په یدا ده بن پیږیک به سه یرکړدنو به ته وځه کړدنو پیږیک به کړدنی کاره خراپه که).^۱

* شیخ الاسلام (ابن تیمیه) (رحمه تی خوی لی بیّت) ده لیّت: ((چیژ وه رگرتن به ده ست به رکه وتنی کوپی جوان و لوس وه ته وځه کړدن له گه لیډا حه رame له سه ر پای هه موو زانایان، هه روک چون حه رame چیژ وه رگرتن له ده ستدان له ده سستی نه و که سانه ی حه رامن لیّ وه خوشکو دایک و ثافره تی بیگانه یش، نه وه ی پای زږیه ی زانایانی له سه ره ده ستدان له و که سانه ی حه رامن بوی به مه به سستی چیژ وه رگرتن له ده ستدان له ثافره تی بیگانه ترسناک تره و گونا هه که ی گه وره تره).^۲

پینجه م: له فەرمووده که دا نه وه ده گه یه نیّت که دروسته سلاو له منډالان بکړیت کاتیک خه ریکی یاری و گه مه ی خویانن.

شه شه م: منډالان فیږده کړین که سلاو بکن له و که سانه ی له خویان گه وره ترن:

* نه بوهریره (خوا لیّ پازی بیّت) له پیغه مبه ری خواوه (ﷺ) ده گپړیته وه که فەرموویه تی: ((یُسلم الصغیر علی الکبیر، والمار علی القاعد والقلیل علی الکثیر)).^۳
واته: منډال سلاو له گه وره ده کات و سوار یان پیاده سلاو له دانیش توو ده کات و که م سلاو له زور ده ک ن.

حه وته م: منډال فیږی شیوازی سلاو کړدن و پوخسته خواستن ده کړیت.

* خوی گه وره ده فەرمویت: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لِيَسْتَفْزِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَنُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَوةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ

۱ رواه ابن ابي الدنيا (ذم الملاهي) (۱۴۰).

۲ مجموع الفتاوى (۲۴۵/۲۱).

۳ رواه البخاري (۶۲۳۴).

صَلَوَةُ الْوُشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٨٨﴾ وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٨٩﴾

واته: ئەو کۆمەڵی ئیمانداران با که نیزیه کو منداله بچوکه کانتان ئەوانه ی بالۆ نه بوون له سێ کاتدا بێ پرسکردن خۆیان نه کهن به ژووردا که پیش نویژی به یانی و پاش نیوه پۆو دواى نویژی عیسا ئەم سێ کاته (عه ورتن)، جگه له م سێ کاته چ کاتی بیانه ویت قهیناکات با خۆیان بکهن به ژووردا بۆ لاتان چونکه ئیوه به رده وام دین و ده چن به ناویه کداو ئا به و جۆره خوا ئایه تهکانی خۆی پۆشن ده کاته وه بۆتان، به لام نه گهر ئەو مندالانه گه یشتنه ئاستی بالغ بوون وه که گهره کان پوخسه ت وه ریگرن ئا به و جۆره خوا ئایه تهکان پوون ده کاته وه بۆتان و به پاستی ئەو زانا و کار دروسته).

* عامری کوپی عبداللهی کوپی زوبیر (رحمهتی خوی لى بیئت) ده لى: په یحانه ده لى که سو و کاره که ی ناردیان بۆ لای عمر (خوا لى پازى بیئت) بۆ کارىک و بى پرس چوه ژووره وه بۆ لای، عمریش فیڕی کردو پیى فهرموو: کچم برۆ ده ره وه و سه لام بکه و پاشان داواى پوخسه ت بکه.^۲

* زهیدى کوپی ئەسهلم (رحمهتی خوی لى بیئت) ده لى: باوکم بۆ کارىک ناردمى بۆ لای عبداللهی کوپی عمر (خوا لى پازى بیئت) وتم: بێمه ژووره وه؟ ئەویش وتى: کوپی خۆم وامه لى، به لکو نه گهر چوویت بۆ ناو کۆمه لى که س بلێ: السلام علیکم، هه ر کاتىک وه لامى سلاوه که یان دایته وه بلێ: پێگام ده ده ن بێمه ژووره وه؟^۳

۱ النور (۵۹، ۵۸).

۲ رواه ابن أبي شيبه (۵۷۲۵).

۳ رواه أحمد (۲۲/۲) و ابن اي شيبه (۵۷۲۷).

* محمدی کوږی سرین (رحمتهی خوی لی بیت) ده فرمویت: له سر نه و نایه ته ی که ده فرمویت: ﴿وَالَّذِينَ لَا يَرْجُوا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ مال وه مان فیران ده کړین که سلاو بکه یو نه گهر یه کیکیان بچوايه بؤ شوینیک ده یووت: السلام علیکم من فلانم نایا بیمه ژوړه وه؟^۱

ه شتم: فرموده که نه وه ده گه یه نیت که ده بیت ږیگا به منډالان بدریت پیکه وه یاری بکن.

نویم: فرموده که نه وه ده گه یه نیت که دروسته بؤ پاپه پاندنی ئیش و کاره کان مړو منډالی دراوسی به کار به نیت نه گهر ناپه حته ی و فو تانی لی نه که ویته وه.

ده یه م: مه سه له یه کی گرنګ: پرسیاریک: نایا نه گهر منډالیکې دراوسی بنیردریت بؤ کاریک و له وی منډاله که تیاچوو یان کاره ساتیکې به سه رها ت تو تاوانبارو زامنیت؟ به لی.

* (ابن منذر) (رحمتهی خوی لی بیت) (مه مو نه و زانایانه ی که نیمه شتمان لی وه رگرتوون له سر نه وه ن که نه گهر منډالیکې نابالقی یان خزمه تکاریک به بی پرسې مال وه یان بنیردریت بؤ جیگه یه ک و تیاچوو، نه وه تاوانبارو زامنیشه)^۲

* مالیک (رحمتهی خوی لی بیت) ده فرمویت: نه وه ی زانایانی فیهی له سه ره نه وه یه که نه گهر که سیک منډلک یان خزمه تکاریکې نارد بؤ کاریک نه وه شتیکی لی بیت نه و زامن و به رپرسه لی، نه گهر به بی پرسې مال وه یان بنیردریت، وه نه گهر که سیک به منډالیک بللی بړو ناو نه و بیر ه یان بړو سر نه و دره خته و له وی تیاچوو نه وه زامن و به رپرس ده بیت به رامبه ری.

۱ رواه ابن ابی شیبه (۵۸۷).

۲ ابن منذر فی الاشراف (۱۲۵/۳-۱۲۶).

به لام نه گړ به پرس و په زامه ندی مالّه وه یان نه و کاره ی کرد هیچ به پرس نابیت به رامبه ری:

* عه لی کوړی نه بو طالب (خوا لیی پازی بیت) ده فرمویت: نه گړ پیاو مندالیک تا (۵) بست دریژ نه بو، ناردی به لایه کدا بۆ کاریک نه وه به پرسه لیی تا دیته وه به لام نه گړ پرسى به که س وکاری کرد بوو هیچ به پرس نیه لیی.^۱

یازده یه م: فرموده که نه وه ده گه یه نیت که ده بیت مندال فیتری په وشتی جوان نادابی کومه لایه تی دروست بکړیت، نه و په وستانه ی که شهرع گرنگی پیداون و هانی خه لکی داوه تا خویانی پی برازیننه وه وه: نه مانه ت پاراستن و ده ستپاکی و نه ینی پاریزی و په یمان بردنه سهر و راستگویی له قسه کردنداو ... هتد.

تا منداله که له سهر نه م په وستانه گوره ببیت و ببیته به شیک له خو وه لس و که وتی پوژانه ی تا مردن:-

* نوعمانی کوړی به شیر (خوا لیی پازی بیت) ده لی: له شاری (طائف) وه به دیاری تریان هیئا بۆ پیغه مبه ری خوا (ﷺ) و منی بانگ کرد و پیی فرمووم: ((خذ هذا العنقود فابلغه أمك)) واته: نه م بۆشکه ترییه بگه یه نره دایکت، منیش پیش نه وه ی بگه م دایکم هه موویم خوارد، پاش چه ند شه ویک پیغه مبه ر (ﷺ) پیی فرمووم: ((ما فعل العنقود؟ هل ابلغته امك؟)) واته: چیت کرد به بۆشکه ترییه که؟ گه یانته ده ستی دایکت؟ وتم: نه، پیغه مبه ر بۆ خوشی پیی فرموو: ((یا غدر))^۲ واته: نیی غه دار واته نه ی ناپاک.

۱ المحلي (۶۴/۱۱) وهو صحيح عن علي.

۲ رواه ابن ماجه (۳۳۶۸) ده لی (إسناده صحيح).

* عبداللهى كوپى بىر المازنى (خو لىلى پازى بىت) دەلى: دايىم ھەندىك تىرى پىدا ناردىم بۇ پىغەمبەرى خوا (ﷺ) پىش ئەۋەى بىگەيەنم پىلى لىم خوارد، كاتىك بۆم ھىنا، گوچكى پاكىشتمو فەرموى: ((يا غدر)) واتە: ئىتى غەدار واتە: ئەى ناپاك.

* عبداللهى كوپى عامىر (خو لىلى پازى بىت) دەلى: پۇژىك پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لە مالىمان بوو، دايىم پىلى وتم: با بىدەمى، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) پىلى فەرموو: ((ما أردت أن تعطيه؟)) واتە: دەتويست چى پىلى بىدەيت؟ وتى: خورمايەكم دەدايە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموى: ((أما إنك لولم تعطيه شيئاً، كتبت عليك كذبة))^۲ واتە: ئەگەر ھىچت نەدايە پىلى درۆيەكت بۇ دەنوسرا..

* ەكرىمەى كوپى خالىد دەلى: لە خىزمەت ەمرى كوپى خطابدا دانىشتىبووين (خو لىلى پازى بىت) كوپىكى كەشخەى خۆى كرد بە ژوردا كە قىزى داھىنا بوو، جلى سىپورتى لەبەركىدبوو، ەمرىش (خو لىلى پازى بىت) ەستاۋ دارىكى لىداۋ گراندى، ەفصەيش (خو لىلى پازى بىت) پىلى وت: خۆ ھىچى نەكردبوو بۇچى لىتدا؟ بىنىم زۆر لەخۆى بايى بوو بوو، ويستم لەبەرجاۋى خۆى بچوكى بگەمەۋە.^۲

* ەۋنى كوپى ەللەيش دەلىت: دايىم جلىكى جوانى لەبەركىدم، پىيەۋە چومە دەرەۋە، ھاۋپىكانم پىيان وتم: دەلىلى پاشا (امىر) پىلى بەخشىويت؟ منىش ەزم كرد ەروا بزانم ئەمىر بۆى كرىوم بۆيە وتم:، خوا پاداشتى ئەمىر بداتەۋەۋ خۋاى گەۋرە لە بەھشتدا جلو بەرگى ئاۋاى پىلى بىبەخشىت، مەسەلەكەم بۇ باۋكم گىراپەۋەۋ ئەۋىش وتى: كوپى خۆم درۆ نەكەيت و خۆت بەدرۆزن پىشان مەدە.^۴

۱ رواه ابن السني - عمل اليوم والليلة - (۴۰۱).

۲ رواه أبو داود (۴۹۹۱) إسناده صحيح.

۳ رواه عبد الرزاق (۱۹۵۴۸).

۴ رواه ابن أبي الدنيا في (الصمت) (۵۳۶).

* عمری کوپی عبدالعزیز (ره‌حمه‌تی خوای لی بیټ) ده‌فهرمویت به‌کوړه‌که‌ی: کوپی خۆم، نه‌گه‌ر وشه‌یه‌کت له‌موسلمانیکه‌وه‌بیست به‌گومانی چاکه‌وه‌لیکی بده‌وه‌مه‌گه‌ر هه‌ر مانای چاکه‌هه‌لنه‌گریت.^۱

* محمدی کوپی عبدالله الرداد ده‌للی: محمدی کوپی واسیع (ره‌حمه‌تی خوای لی بیټ) چاوی که‌وت به‌کوړپکی که‌ده‌سته‌کانی به‌جوړیک پاده‌وه‌شاند که‌خوی زور به‌که‌وره‌ده‌زانی پی‌وت: نه‌گه‌ت: ده‌زانی تو‌کی؟ تو‌کوپی ژنیکی به‌دوسه‌درهم‌کریم و باوکیشت پیاوړیکه‌له‌موسلمانان که‌نمونه‌ی له‌ناو‌موسلماناندا‌دووباره‌نه‌بیته‌وه‌(واته‌له‌خراپیدا).^۲

* ئیبراهیم النخعی (ره‌حمه‌تی خوای لی بیټ) ده‌فهرمویت: منډال بووین له‌سه‌ر شایه‌تیدان و په‌یمان شکاندن لییان ده‌داین.^۳

دوانزه‌یه‌م:

فهرموده‌که‌ش نه‌وه‌ده‌گه‌یه‌نیټ که‌سه‌ره‌رشتیاری منډال ده‌بیټ له‌منډال‌بپرستته‌وه‌له‌نه‌جامی دواکه‌وتنی له‌گه‌پانه‌وه‌بو‌مال، چونکه‌که‌مترخه‌می‌کردن‌له‌گه‌لیان و چاودیری نه‌کردنیان و لی نه‌پرسینه‌وه‌یان گه‌وره‌ترین هوکاری تی‌کچوونی‌په‌وشت و هه‌لس‌وکه‌وتیانه‌.

چونکه‌نه‌وانه‌ی چوراده‌وره‌کاریگه‌ریان له‌سه‌ری ده‌بیټ که‌له‌گه‌لیان ده‌گه‌رین و تی‌که‌لی هاوړتی خراپ ده‌کات وه‌ک ئیبراهیم النخعی (ره‌حمه‌تی خوای لی بیټ) ده‌فهرمویت: (سه‌ره‌تای خراپ بوونی منډالان له‌ناو‌خویانه‌وه‌ده‌ست پی‌ده‌کات).^۴

۱ رواه ابن ابی الدنيا في (مدارات الناس) (۳۹).

۲ رواه ابونعیم في (الحلیة) (۳۵۰/۲).

۳ رواه البخاري - معلقاً (۳۶۵۱).

۴ رواه ابن الجوزي في (ذم الهوى) لا (۹۷).

زۆر بە داخووە کە ئەمڕۆ سەرپەرشتیارانى مىندالّ وازيان هێناوە لە چاودێرىکردن و لێپرسینهوهيان لە کاتەکانيان، لە هاوڕێکانيان، هەر بەو ھۆيەشەو ھەيە کە زۆرى لە مىندالّى مۆسڵمانان ئەمڕۆ لە سەر جادەکان و قەراغ دەرياو ناو پارکەکاناندا چەندان سەعات دەمێننەو بەبى ھیچ چاودێرو لێپرسینهو ھەيە !! .

لە بەرامبەر ئەمەشدا کۆمەلێک باوکەن ھەن بە پێچەوانەو ناهێلن مىندالّەکانيان لە مالّ دەريچن و ھەك زیندانی لە مالّ دەيانھێلنەو بە بیانوى ئەو ھەي نەو ھەك ھاوڕێيەتى کەسانی خراب بکات، بەلام لەلایەكى ترەو ھەو لەپێگەي تەلەفزیۆن و سەتەلايت و ئینتەرنێت و گۆڤارە بى ئابروەکانەو ھەموو گۆرانى بىژو تەمسيلکەرە -بى ئابروەکان- دەھێننەو بەردەستى ئەم مىندالّە داماو ھەو کە ئەو شتانە غەزووى ھەموو مالّە مۆسڵمانەکانيان کردو ھەو، مەگەر کەسێک خوا پرەحمى پى کردبێت کە مىندالّە داماو ھەو ھەو چەندان سەعات لە بەردەمیاندا دادەنیشن و ھەموو ھۆکارێكى خرابەيان لێو ھەردەگرن لەوانە:

۱- شەھەوات و ئارەزوکارى کە پايان دەکێشى بەرەو بەد پرەوشتى.

۲- شتى گوماناوى کە لادانيان تێدا دروست دەکات يان پرەو يان گوى پێنەدان و دەرچوون لە پەپرەو و پرۆگرامى سەلەفى صالح و ھیچ زانیاریەكى بێشتريان نەيە کە بەرگرى پى بکەن لە خۆيان و ھەو کە سەيان لێدیت کە ھەو کۆپى ئەبو طالب (خوا لێ پازى بێت) وەسفیان دەکات و دەفەرمویت:

(گێل و گەوارن، شوین ھەموو وىقەيەك دەکەون، لەگەڵ بادا لار دەبنەو، بە پووناكى زانست چوار دەورى خۆيان پووناك نەکردۆتەو، پشتىكى بتەويان بۆ خۆيان دروست نەکردو ھەو).^۱

ده‌بیټ نه‌ی په‌روه‌رده‌کاران و سه‌په‌رشیاران له‌خوا بترسن و ناگاتان له‌وانه بیټ که خوا خستوویه‌تیه به‌رده‌سستتان و ژیر ده‌سستتان و ته‌ی پیغه‌مبه‌رتان له‌بیر بیټ که ((مامن عبد یسترعاه الله رعیة، یموت یوم یموت وهو غاش لرعیته الا حرم الله علیه الجنة))^۱

واته: هر به‌نده‌یه‌ک خوای گه‌وره ژیره‌سسته‌ی پیدابیټ و کاتیټک ده‌مریټ غه‌شو ناپاکی له‌گه‌ل‌کردن نه‌وه خوای (عزوجل) به‌هه‌شتی له‌سه‌ر حرام ده‌کات).

ژور بکوشن نه‌ی نه‌وانه‌ی خوای گه‌وره کردوونی به‌سه‌رگه‌وره‌ی مال و منډال و سوورین له‌سه‌ر په‌روه‌رده‌کردنیان، له‌سه‌ر پرېوگرامی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) و سه‌له‌فی صالح، چونکه هرگیز کوتایی نه‌م نوممه‌ته چاک نابیټه‌وه مه‌گر به‌وه‌ی نه‌وه‌ل جار چاکبوو پیی نه‌مه‌ش و ته‌ی: پیشه‌وا مالیکی کوپی نه‌نه‌س (ره‌حه‌تی خوای لی بیټ).

له‌په‌روه‌رده‌کردنی منډاله‌کانتاندا پشت به‌خوا ببه‌ستن له‌هه‌موو حاله‌ته‌کاندا چونکه مه‌سه‌له‌که ترسناکه و به‌رپرسیاریټیه‌کی گه‌وره‌یه، به‌تایبته له‌م سه‌رده‌مه‌ی دواییماندا که یارمه‌تی که‌م بوته‌وه، نامویی په‌ره‌ی سه‌ندوه، هوکاری خراپه و خراپه‌کاری ژوربووه، بانگخووانی ناگری دوزه‌خ ژوربوون، له‌وانه‌ی که جگه له‌رېبازه‌که‌ی محمد (ﷺ) پېچکه‌ی تریان گرتوته‌به‌ر، شتی تر به‌رېنمونیکه‌ر ده‌زانن (لا حول ولا قوة إلا بالله العلي العظيم)

به‌لام به‌وه دلی خو‌مان خو‌ش ده‌که‌ین که خوای گه‌وره ده‌فرمویت: ﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا﴾^۲ واته: هر که‌سینک له‌خوا بترسیټ خوایش ده‌رووی لی ده‌کاته‌وه، یان نایه‌تی ﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا﴾^۳ واته: نه‌وانه‌ی بو‌ئیټمه خو‌یان ماندوو ده‌که‌ن و ده‌ره‌نجین، پېبازی راسته‌قینه‌ی خو‌مانیان پیشان ده‌ده‌ین و ده‌یانخه‌ینه سه‌ر پی.

۱ رواه مسلم (۲۸۰).

۲ الطلاق (۲).

۳ العنکبوت (۶۹).

سیژده یه م:

له فرموده که نه وه وږده گرین که ده ترانین له پاراستنی نهینیدا متمانه به منډال بکهین، فیږی وانه ی که تمانیان بکهین.

چوارده یه م:

له فرموده که دا نه وه ش وږده گرین که بچوک ده بیټ خزمه تی گوره بکات و کاری بچو راپه پینیت.

پازده یه م:

نه گه ر کارمان به سر منډالدا دا با له سرخو به نه رمی هلس وکه وتیان له گه ل بکهین و پیان هله شاخیتین و لیان نه دین هر که که میک دواکه وتن یان سستیان نواند له جی به جی کړنه که دا.

* نه نه س (خوا لیسې پازی بیټ) ده فرمویت: ماوه ی ده سال خزمه تکاری پیغه مبه ری خوابووم پوژیک پی نه وتووم: ئوف له ده ست، بچی نه مه ت کړد یان بلې نه وه ت نه کړدوه؟^۱

* هږوه ها ده فرمویت: ماوه ی ده سال خزمه تی پیغه مبه ری خوام کړدوه (ﷺ) له سر کاریک که نه مکړد بیټ یان سستیم نواند بیټ یان شتیکم ون کړد بیټ، لومه ی نه کړدووم و نه گه ر که سیکیش لومه ی بکړد مایه پی ده فرموو: وازی لیټینن قه ده ر و ابو ((دعوه لو قزی ان یكون کان)).^۲

*

*

*

۱ رواه البخاري (۶۰۲۸).

۲ رواه أحمد (۲۳۱/۳).

فهرموده ی سی و دووه

دووعا نه كړدن له منډالان

عن جابر بن عبدالله (رضی الله عنهما) قال: قال النبي (ﷺ): ((لَا تَدْعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ، وَلَا تَدْعُوا عَلَى أَوْلَادِكُمْ، وَلَا تَدْعُوا عَلَى أَمْوَالِكُمْ، لَا تُؤَافِقُوا مِنَ اللَّهِ سَاعَةً يُسْأَلُ فِيهَا عَطَاءٌ فَيَسْتَجِيبَ لَكُمْ)).

دهرهینانی فهرموده که:

موسليم پړوايه تی كړدوه (۷۶۲۲) و أبو داود (۱۵۳۲).

له و نه حكام و نادابانه ی له فهرموده که و مرده گيریت:

یه که م: فهرموده که نه وه ده گیه نیت که بهرگری کراوه له باوك و دایكان دووعا له منډاله كانیان بکه ن.

دووه م: له پیغه مبهری خواوه (ﷺ) سابت بووه که دووعای باوك له سر منډاله کانی گیرایه.

* نه بو هریره (خوا لئی پازی بیټ) ده فهرمویت: پیغه مبهری خوا (ﷺ) فهرمویه تی: ((ثلاث دعوات مستجاب لاشك فيهن: دعوة المظلوم، ودعوة المسافر، ودعوة الوالد على ولده))^۱

واته: سی دووعا هیه بیگومان دینه دی و خوا وهری ده گریټ: دووعای سته ملیکراو، دووعای گه شتیار، دووعای باوك له منډاله که ی.

* حه سه نی به سری (ره حمه تی خوی لی بیټ) ده فهرمویت: دووعای دایک و باوك ریشکی مال و منډال دهرده هیټیت) پییان وت: مه به ست چیه له دووعای دایک و باوك له سر کړپه یان؟ فهرمووی: (نجاه) واته: لئی گیرا ده بیټ) و تیان له سر منډاله که ی؟ فهرمووی: له پشه دهری ده هیټیت)^۲

۱ رواه أحمد (۵۲۸/۲) والبخاري في الادب المفرد (۴۸۱) والترمذي (۱۹۰۵).

۲ رواه ابن الجوزي في (البر والصلة) (۱۶۱).

* پیاوړیک هاته خزمه تی عبداللهی کوپی مبارهك (ره حمه تی خوی لی بیټ) و سكالای ناسالمی كوپه كه ی ده كړد له لايدا، نه ویش فهرمودی: دووعات لی كړدوه؟ وتی: به لی، عبدالله فهرمودی: خوت فهورتاندووته.

* محمدی کوپی فضل البخی ده لی: به منډالی محمدی کوپی ئیسماعیل البخاری چای کوپړ بوو، دایکی له خه ودا چای كه وت به ئیبراهیم الخلیل (سهلامی خوی له سر بیټ) پی فهرمود: ها، ژنه كه له بهر خاتری نه وه موو گریان و دوو عا كړد نانه ت بوی خوی (عز وجل) چاوه كانی بو گپړایه وه، ده لی: به یانی له خه وه ستاین چاوه كانی بوخاری چاك بوو بوونه وه.^۱

سییه م: له په حمه م ت و سوزی خوی كه له كاتی توپه بوون و ه لچونی باوك و دایكاندا دوو عا كانیان له منډاله كانیان گپړا ناكات:

* خوی گه وړه ده فهرمودی: ﴿وَيَدْعُ الْإِنْسَنُ بِالشَّرِّ دُعَاءَهُ بِالْخَيْرِ وَكَانَ الْإِنْسَنُ عَجُولًا﴾^۲ * حه سنی به سری (ره حمه تی خوی لی بیټ) له سر نه و نایه ته پیروزه ﴿وَيَدْعُ الْإِنْسَنُ بِالشَّرِّ دُعَاءَهُ بِالْخَيْرِ وَكَانَ الْإِنْسَنُ عَجُولًا﴾ ده فهرمودی: مه به سستی له ویه كه باوك توپه بوو دوعای شه پ له منډال و خیزان و مال و سامانی ده كات نه گه ر نه م دوو عایه بیټه دی ته و او نار په حه ت و په نجه پړ ده بیټ به لام پاشان دوعای خیر ده كات و نه و دوو عایه یانی گپړا ده بیټ.^۳

* ابن جریر الطبری (ره حمه تی خوی لی بیټ) له ته فسیره كه یدا ده فهرمودی: خوی گه وړه (وهك یاد خستنه ویه کی به نده كانی) مړوف دوعای شه پ له مال و منډاله كانی

۱ رواه اللالكائي في (كرامات الاولياء) (۲۲۹).

۲ الاسراء (۱۱).

۳ رواه عبد بن حميد و ابن منذر وابن أبي حاتم في (الدر المنثور) (۲۴۶/۵).

ده‌کات و ده‌لی: خوايه له‌ناویان به‌ره، خوايه له‌عنه‌تیان لی بکه وه‌ک چۆن له‌کاتی
خۆشیدا دووعای خیر ده‌کات و ده‌لی: خوايه مال و مندال و خیزانمان بی وه‌ی بکه‌یت.

ده‌لی: وه‌ک چۆن پیشتر دووعا چاکه‌کانی بۆ هیناوه‌ته‌دی، هه‌ر به‌و شیوه‌یش دووعا
شه‌په‌کانی به‌هینایه‌ته‌دی تیا‌ده‌چوو، به‌لام خوا به‌په‌حمو به‌زه‌یی خۆی دووعا شه‌په‌کانی
ناهیینه‌ته‌دی.^۱

چواره‌م:

هه‌ندیك له‌ پیشه‌وايانى سه‌له‌فى صالح نه‌گه‌ر زۆر له‌ منداله‌كانيان توپه‌ ببونايه،
پێيان ده‌ووت: (بارك الله فيك):

* نه‌حمه‌دى كورپى حه‌نبه‌ل (ره‌حمه‌تى خواى لی بێت) ده‌فه‌رموێت: ابن عوف هه‌ر
كاتيك توپه‌ ببوایه له‌ خیزانى یان مندالیکى پێی ده‌وت: (بارك الله فيك) تا پۆژیکیان
وتی به‌ کورپیکى (بارك الله فيك) کورپه‌که‌شى وتی: من خوا موباره‌کم کات؟ وتی: به‌لی،
یه‌کێک له‌ ئاماده‌بووان وتی: ئی خۆ شتى خرابی پێ نه‌وتوو، کورپه‌که‌ش وتی: نا قه‌د
شتى وام پێ نالیت مه‌گه‌ر کاتیک زۆر توپه‌ بێت لیم.^۲

پێنجه‌م:

سوننه‌تى پێغه‌مبه‌رى خوا (ﷺ) وایه‌ که‌ موسلمان دووعای خیر زۆر بکات بۆ مال و
مندالی خۆی به‌لکو خواى گه‌وره‌ دووعا‌کانی گه‌را بکات، پێغه‌مبه‌رى خوا (ﷺ) زۆر
دووعای کردووه‌ بۆ مندالان:

* عایشه (خوا لێی پازى بێت) ده‌گێڕێته‌وه‌ که‌ پێغه‌مبه‌رى خوا (ﷺ) هه‌ر
مندالیکیان ده‌هینایه‌ خزمه‌تى دووعای خیرى بۆ ده‌کردن.^۳

۱ تفسیر الطبری (۴۷/۱۵).

۲ رواه ابن عساکر فی تأریخه (۳۵۲/۳۱).

۳ رواه البخاری (۶۳۵۵).

* نه نه س (خوا لئی پازی بیټ) ده گپړتیه وه که پیغه مبهری خوا (ﷺ) سهر دانی نه نصاریه کانی ده کړدو سلاوی له منډاله کانیان ده کړدو دهستی ده هیئا به سهریاند او دووعای خیری بۆ ده کړدن.^۱

شه شه م: له دووعا کانی پیغه مبهری خوا (ﷺ) بۆ منډالان:

۱- دووعای فیهو بهر که ت بویان وه چۆن له فرموده که ی سانیبی کوپی یه زیددا (خوا لئی پازی بیټ) هاتوه که پیغه مبهری خوا (ﷺ) دهستی هیئاوه به سهرید او دووعای بهر که تی بۆ کړدوه.^۲

۲- دووعای بۆ حه سەن و ئوسامه ی کوپی زهید کرد (خوایان لی پازی بیټ) و فرمووی: ((اللهم ارحمهما فاني ارحمهما)) واته: خواجه من زور به زهیم پتیاندا دیته وه توش به زهیمیت بیته وه پتیاندا.^۳

۳- نزا کړدن بۆ منډال بۆ نه وه ی خوا خوشی بویت:

* به راء (خوا لئی پازی بیټ) ده فرمویت: پیغه مبهری خوام بینی (ﷺ) که حه سەنی به سهر شانه وه بوو ده یه فرموو: ((اللهم اني احبه فاحبه))^۴ واته: نه ی خواجه من حه سەنم خوشده ویت توش خوشت بویت.

منیش ده لیم: ناشکرایه هر که سیك خوا خوشی بویت ده یخاته سهر پښگای خیرو چاکه.

۴- دووعا کړدن بۆ منډال به وه ی که له ئیسلام شاره زای بیټ:

* (ابن عباس) (خوا لئی پازی بیټ) ده فرمویت: پیغه مبهری خوا (ﷺ) گوشار دمی به خویه وه و فرمووی: ((اللهم علمه الكتاب)) واته خواجه له قورئان شاره زای بکه.

۱ رواه النسائي في (الكبرى) (۱۰۱۶۱).

۲ رواه البخاري (۶۳۵۲).

۳ رواه البخاري (۶۰۰۳).

۴ رواه البخاري (۳۷۳۵) ومسلم (۶۳۳۸).

۵- دوو عاکردن بۆ منډال که ده وله مه ندو کوږو کچدار ده ریچیت:

* نه نه س (خوا لئی پازی بیت) ده گټر ټټه وه ده لئ: دایکم وتی: ئه‌ی پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) ئه‌مه نه‌سی خزمه تکارته دوو عای بۆ بکه، پیغه مبه‌ریش (ﷺ) فەرمووی: ((کثر ماله و ولده، باریک له فیما أعطیته)).^۱

۶- دوو عاکردن بۆ یان به هیدایه‌ت و پښموونی:

* کاتیک پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) منډال ټکی سه‌رېشک کرد له هه لېږاردنې دایکی یان باوکی و فەرمووی: ((اللهم اهده)) خواجه پښموونی بکه، منډاله که ش باوکی هه لېږارد.^۲

۷- دوو عاکردن بۆ منډال که به‌ره‌که‌ت بکه و ټټه کاسبی و بازرگانیه‌کانی:

* عه‌مری کوږی حوره‌یس (خوا لئی پازی بیت) ده لئ: پیغه مبه‌ر (ﷺ) دای به‌لای عبدالله‌ی کوږی جه‌عفر دا یاری به خول ده کرد فەرمووی: ((اللهم باریک له فی تجارته))^۳ واته: خواجه به‌ره‌که‌ت بخه‌ره بازرگانیه‌که‌یه‌وه.

۸- داوای لیخو شېبون کردن بۆی:

* (أبو یاس) ده لئ: باوکم —ایاس کوږی ریاب المزنی— هاته خزمه‌ت پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) له و کاته دا منډال ټکی بچوکی بوو، ده‌ستی هی‌نا به‌سه‌ریداو داوای لیخو شېبونی بۆ کرد.^۴

*

*

*

۱ رواه البخاري (۶۳۴۴) ومسلم (۶۶۰).

۲ رواه أحمد (۴۴۶/۵-۴۴۷) والنسائي (۳۴۹۵)

۳ رواه ابن عساکر فی تأریخه (۲۶۰/۲۷) و (ابن قانع) فی (معجم الصحابة) (۳۰۲/۲).

۴ رواه أحمد (۱۹/۴) و (ابن ابی عاصم) فی (الاحاد والمثنانی) (۱۰۹۸).

فهرموده یی سی و سییه م

مندالان فیږی نادابی نان خواردن بکړین

عن عمر بن ابي سلمة (رضي الله عنه) قال: كنت غلاماً في حجر رسول الله (ﷺ) وكانت يدي تطيش في الصحفة، فقال لي رسول الله (ﷺ) ((يَا غُلَامُ سَمِّ اللَّهَ ، وَكُلْ بِيَمِينِكَ وَكُلْ مِمَّا يَلِيكَ))

دورهینانی فهرموده که :

بوخاری له ژماره (۵۳۷۶) و (۵۳۷۷) و مسلم (۵۳۱۷) و الترمذی (۱۸۵۷) و ابن ماجه (۳۲۶۷) له باسی خواردن به دهستی پاستدا.

نه و نه حکام و نادابانه یی لهم فهرموده یی و ورده گیریت :

یه که م: فهرموده که نه و ده که یه نیت که سوننه ته منډالان فیږی په وشتی خواردن و خوارندنه و بکړین.

دووه م: فهرموده که نه و ده که یه نیت که سوننه ت وایه نه هیلی منډال پیچه وانه یی شرع بکات و هولی پاستکردنه و یی بدریت و پیږه وی سوننه تیان بؤ پوښن بکړیته و نه تا له سر پیبازی سوننه ت گوش بکړین و دووین له سر پیچی کړدی.

سییه م: فهرموده که نه و ده که یه نیت که منډالان ده توانن له گه ل گه ورده دا له سر سفره و خوان و له گه لیان نان بخون.

چواره م: فهرموده که نه و ده که یه نیت که ده بیت منډال فیږ بکړیت پیش نان خواردن ناوی خوا بهینیت و بللی (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) و له پیغه مبه ره و (ﷺ) سابیت بووه که شهیتان له گه ل منډالدا نان ده خوات کاتیک ناوی خوا یی گه وره نه هیښن:

* حذیفة (خوا لپی پازی بیت) ده لی: نه گه ر له گه ل پیغه مبه ری خوا بووینایه (ﷺ) له کاتی نان خواردندا ... له فهرموده که دا ... کچیک هات و دهستی برد بؤ خوارندنه کان و پیغه مبه ریش (ﷺ) دهستی گرت و نه هیشت، پاشان ده شته کیه کیش هات و ویستی خوی بکات به ناو خه لکه که دا و ده ست بیات بؤ خوارنه که و دوو یاره پیغه مبه ر (ﷺ) دهستی نه ویشتی گرت و فهرمودی: ((ان الشيطان يستحل الطعام ان لا يذكر اسم الله

عليه، وانه جاء بهذه الجارية، ليستحل بها، فأخذتُ بيدها، فجاء بهذا الاعرابي ليستحل به فأخذت بيده، والذي نفسى بيده ان يده في يدي مع يدها)).^۱

واته: شهيتان خواردنه كه بؤ خوی مسوگر ده كات به وې ناوی خوی له سر نه بریت، شهيتان ويستی له ریگه ی نه كچه وه له م خوارنه بخوات و من نه مهیشت، پاشان نه و عره به لادى نشينه ی هینا تا بیته ناو خواردنه كه وه و دووباره من بوام پینه داو ده ستیم گرت، سویند به و كه سه ی كه گیانی منی به ده سته ده ستی شهيتان كه و ته ناو ده ستم كاتيك ده ستی جاريه كه م گرت.

پینجه م: فرمان به منډال ده دریت به ده ستی پاستی نان بخوات و فیبرکیت كه تنه شهيتان به ده ستی چه پی نان ده خوات و ناو ده خوات وه:—

* (ابن عمر) (خو لى پازى بیت) ده گيریت وه كه پیغه مېرى خوا (ﷺ) فرموده ی: ((اذا اكل أحدكم فليأكل بيمينه، وإذا شرب فليشرب بيمينه، فان الشيطان يأكل بشماله ويشرب بشماله))^۲

هر چه نده له م پوژگار ده زوریک له دایك و باوكان و سه په رشتیاران نه م سوننه ته كه وړه یان فراموش كړد وه مه گره كه یك كيك خوا ره حمی پی كړد بیت (له خویدا چجای منډال كانیان) له م كاره شياندا كتومت چاو له جوله كه و گاور ده كهن كه نه وان به ده ستی چه پ نان ده خون.

شه شه م: منډال فیری نه وه ده كړیت كه ده ست بؤ به رده می خوی ببات و له به رده می خوی وه بخوات:

نه مه نه گره خواردنه كه یك جور بوو، به لام نه گره زیاتر بوو له یك جور نه وه بوی هیه شه رعنه ده ست ببات بؤ هر لایه کی سفره كه به ناره زوی خوی:

۱ رواه مسلم (۵۳۰۷).

۲ مسلم (۵۳۱۳).

* نه‌نس (خوا لئی پازی بیټ) ده‌گیړټټه‌وه‌و ده‌لئ: به‌رگ دروویه‌ک پیغه‌مبه‌ری
خوای (ﷺ) ده‌عوته‌ کرد بۆ نان خواردنیک‌و منیش چووم له‌گه‌ل‌یداو پیغه‌مبه‌ر
نانه‌که‌ی نزیك کردمه‌وه له‌گه‌ل قاپیک‌ شله‌ی کوله‌که‌دا، پیغه‌مبه‌رم (ﷺ) بینی که
له‌ناو ته‌شته‌که‌دا ده‌ستی ده‌گیړاو بۆ کوله‌که‌ ده‌گه‌پا.^۱

حه‌وته‌م: وشه‌ی یاغلام (یا بئی) به‌لگه‌یه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) به
جوانترین شیوه‌ منډالانی بانگ کردوه‌و قسه‌ی له‌گه‌ل کردوون‌و به‌لگه‌یه له‌سه‌ر
خۆشه‌ویستی‌و سۆزو میهره‌بانی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌گه‌ل منډالاندا.^۲

هه‌شته‌م: وشه‌ی (أدن یا بني) واته‌: کوپی خۆم نزیك به‌روه‌و به‌لگه‌یه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی
که دروسته‌ به‌ منډالی خه‌لک‌ بلئی کوپم یان کوپی خۆم به‌ پیچه‌وانه‌ی هه‌ندیک‌ له
سه‌له‌ف که پټیان ناخۆش بوه‌ چونکه‌ جوړیکه‌ له‌ درۆ.^۳

تویه‌م:

وته‌ی عمری کوپی سه‌له‌مه‌ (خوا لئی پازی بیټ): (كنت غلاماً في حجر رسول الله
(ﷺ)) واته‌: له‌ ماله‌که‌یداو له‌ ژیر چاودیری ئه‌ودا بووم‌و مه‌به‌ست له‌ (تطيش في
الصحفة) واته‌ ده‌ستم ده‌برد بۆ ئه‌ملاو ئه‌ولای خواردنه‌که‌و له‌ يه‌ك لاوه‌ نه‌م ده‌خوارد.

ده‌یه‌م: مه‌به‌ست له‌ وشه‌ی عمری کوپی سه‌له‌مه‌ که ده‌لئ: (فما زالت تلك طعمتي)
واته‌ له‌و پۆژه‌دا به‌دوا به‌و جوړه‌ نانم ده‌خوارد که پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پټنمونی
کردم بۆی به‌لگه‌یه له‌سه‌ر پاپه‌ندبونی منډالانی هاوه‌لان به‌ پټنمونی‌و سوننه‌ته‌کانی
پیغه‌مبه‌ره‌وه‌ (ﷺ) و لټیان لانه‌داوه‌.

*

*

*

۱ رواه البخاري (۲۰۹۲).

۲ يابني له (مصنف عبدالرزاق) دا (۱۹۵۴۴).

۳ مصنف ابن ابي شيبة (۸۲/۹) والبخاري (الادب المفرد) لا (۱۱۷) و أبوداود (۱۸۳).

فرموده ی سی و چواره م

په نادانی منډال له خرا په

عن ابن عباس (رضی الله عنهما) قال: كان النبي (ﷺ) يَعُوذُ الْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ: ((أَعِيذُكُمَا بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ، مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَامَّةٍ، وَمِنْ كُلِّ عَيْنٍ لَأَمَّةٍ، ثُمَّ يَقُولُ: كَانَ أَبُوكُم يَعُوذُ بِهِمَا إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ)).

د مهینانی فرموده که:

أحمد ږیوایه تی کردوه (۱/۲۷۰) و ابن ابی شیبه (۳۶۲۹) و البخاری (۳۳۷۱) و أبو داود (۴۷۳۷) و الترمذی (۲۰۶۰) و ابن ماجه (۳۵۲۵) و ابن حبان (۱۰۱۲).
لهو نه حکام و نادابانه ی له فرموده که و مرده گیرین:

یه که م:

فرموده که به لگه یه له سهر دروستی سوننه تیکی فراموش کړا و ئه ویش: (په نادانی منډال له خرا په). به لگو ته تانته فرمانیش دراوه به وهی منډالان په نا بدرین وهک پیغه مبر (ﷺ) ده فرمویت: ((عوذوا بها أبنائکم، فان ابراهیم علیه السلام کان یعوذ بها بنیه - اسماعیل واسحاق))^۱

واته: منډال کانتان په نابگن له خوا به و دوغایانه ی پیشوو چونکه ئیبراهیم (سه لامي خوی لی بیت) ده یخویند به سهر اسماعیل و ئیسحاقی کوړیدا.
 دووه م:

له سوننه تدا ږینمونی کړاوه بؤ کومه لیک شت که به هوایانه وه منډالان له شه ږو خراپه ی شه یتان به دور ده گیریت له وانه:

۱- (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) کردن له پیش دروستبوون له گه ل خیزاندا (جماع):

* ابن عباس (خوا لی پازی بیت) ده گیریت وه له پیغه مبر وه (ﷺ) که فرموویته: ((لو ان أحدکم اذا اتی أهله قال: اللهم جنبني الشیطان وجنب الشیطان ما رزقتني، فان کان بینهما ولد، لم یضره الشیطان ولم یسلط علیه))^۲

واته: نه گهر بیتو هر یه که له نیوه کاتیک ده چپته لای خیزانی بلی: خوايه له شهیتان بمپاریزه و نه و پوله یه ش که پیم ده به خشی له شهیتان بمپاریزه نه گهر به هوی نه و (کاته وه) منډالیان ببیت شهیتان ناتوانیت هیچ زیانی پی بگه یه نیت و دهستی به سهریدا ناروات.

۲- په ناگرتنی له شهیتان له کاتی منډال بووندا:

وهك چون خواي عز وجل باسي خيزاني عمرانمان بو دهكات کاتیک مه ریه می بوو، که چون فەرمووی: ﴿فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ اِنِّیْ وَضَعْتُهَا اُنْثٰی وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا وَضَعْتَ وَلَیْسَ الَّذِکَ بِالْاُنْثٰی وَاِنِّیْ سَمَّیْتُهَا مَرْیَمَ وَاِنِّیْ اُعِیْذُهَا بِکَ وَذُرِّیَّتَهَا مِنَ الشَّیْطٰنِ الرَّجِیْمِ﴾^۱

سه یرکه چون له پاشی بوونی په کسره فەرمووی: خوايه وهك ده بینی کچ بووه دهی په روږدگار من په نای خوی و نه وه کانیشی به تو ده گرم له شهیتانی نه فرت لیکراو.

* (ابو هریره) (خوا لئی پازی بیت) له پیغه مبهری خواوه (ﷺ) ده گپړپته وه که فەرموویته: ((مامن بني ادم مولود الا يمسه الشيطان حين يولد، فيستهل صارخاً من مس الشيطان غير مريم وابنها))

واته: هرچی منډاله کاتیک له دایک ده بیت شهیتان دهستی بو ده بات له کاتی له دایک بوونداو هوی نه وه شه له کاتی له دایک بووندا ده گری جگه له مریه و عیسی کوی.

وه (ابو هریره) له پاش نه م فەرموده یه فەرمووی: (نه گهر حه ز ده کن نه و نایه ته بخوینن که ده فەرمویت: ﴿وَاِنِّیْ اُعِیْذُهَا بِکَ وَذُرِّیَّتَهَا مِنَ الشَّیْطٰنِ الرَّجِیْمِ﴾^۲).

۱ ال عمران (۳۶).

۲ رواه البخاري (۲۴۳۱) ومسلم (۶۲۰۹).

۳- له کاتې خور نیشن یان سه ره تاي شه ودا نه هیلین بچنه دهره وه، چونکه

شه یټانه کان له و دوو کاته دا بلاو دهنه وه:

* جابر (خوا لیسې پازی بیت) له پیغه مبهري خواوه (ﷺ) ده گپړټه وه که فەرموویه تی ((اذا كان جنح الليل أو امسيتم فكفوا صبيانكم فان الشياطين تنتشر حينئذ، فاذا ذهب ساعة من الليل فخلوهم...))^۱

واته: هر که شه و داهات یان له کاتې نیواراندا (پیش ئاوابوون) منډاله کانتان له شه یټانه کان به دوور بگرن چونکه له و دوو کاته دا بلاو دهنه وه، هر که ماوه یه که له شه و تیپه پی نیتر وازیان لی بهینن -واته قه یناکات له دهره وه بن بؤ کاریک-.

۴- په نایان پی بگرن له خوا هر به و شیوازه ی که پیغه مبهري خوا (ﷺ) و نیبراهیم (سه لامی خوی لی بیت) په نای منډاله کانیا پی ده گرن له شه یاتین.

۵- هر له منډالییه وه دوژمنایه تی شه یټانیا پی بکه ن:

* وه که چؤن خوی گوره له سر زمانی به عقوب (سه لامی خوی لی بیت) یوسفی بچکوله له دوژمنایه تی شه یټان حالی ده کات وه که دهره رمویت: ﴿قَالَ يَبْنَى لَا نَقْصُصَ رُءُيَاكَ عَلَىٰ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ﴾^۲

سییه م: نه گره مرقؤ بی ناگایانه وازیټنی له په نادانی منډال له خرابه ی شه یاتین، نه و کاته شه یټانه کانی جنؤکه ده ست ده گرن به سهریاندو نازاریان دهره ن، هر وه که له چیرؤکی نه م نافرته ده دهره ده که ویت:

* په علای کوپی موپه (خوا لیسې پازی بیت) له پیغه مبهري خواوه (ﷺ) ده گپړټه وه که: نافرته ټیک کوپه بچوکه که ی هیټایه خزمه ت پیغه مبهري خوا (ﷺ) که شتیکی به سهر هاتبوو، پیغه مبهري (ﷺ) پی پی فهرموو: ((اخرج عدو الله انا رسول الله)) واته: واز له و منډاله بیټه نه ی دوژمنی خوا، من پیغه مبهري خوا (ده لی: منډاله که چاکبوویه وه و دایکیشی دوو به ران و هندی که شک و پونی به دیاری دا به

۱ رواه البخاري في (صحيحه) (۳۲۸۰) و (الادب المفرد) (۱۲۳۱) و مسلم (۵۲۹۸).

۲ يوسف (۵).

پیغه مېر (ﷺ) و نه ویش فەرمودی: ((یا علی خذ الاقط والسمن، وخذ احد الکبشین وردّ علیهما الاخر))^۱

واته: علی بړو که شک و پونه که ی لږ و ډیر گړه و بهرانیکیان گل بهر ووه و نه وی تر بدهر ووه به خوی.

چوارم: له بهر نه ووهی که جنو که کان توانای نازاردانی منډالیان هیه و منډال ناتوانیت خوی دهر باز بکات لییان بویه له سهر سهر په رشتیاره که یه تی که: نه و دو عایانه‌ی به سهر دا بخوینیت که په نای پی دهر گړت له شهیتان و له به یانیا و نیواراندا بهر ده و ام بیان خوینیت به سهریدا، له وانه:

۱- خویندنی (قل أعوذ) وه کان-یه کی سی جارو فوو بکاته دهسته کانیدا و بیهیتیت به سهر چاو و له شی منډاله که دا.

۲- سوره تی فاتحه‌ی به سهر دا بخوینیت:

* سانبی کورپی یه زید (خوا لی پی پازی بیت) ده گړپته ووه ده لی: پیغه مېر (ﷺ) فاتحه‌ی به سهر دا خویندنی و پاشان فووی کرد پیامدا)^۲

۳- خویندنی نایه تی کورسی به سهر منډاله که و ماله که شدا:

* (أبو هريره) (خوا لی پی پازی بیت) ده فەرمودت: پیغه مېر کاری ناگاداری زه کاتی په مزانو خسته نه ستوی من، یه کیک هات بڼو لام، دهستی خسته ناو خوار د نه که، منیش گرت و وتم پی ده بیت بته م بڼو لای پیغه مېری خوا (ﷺ) ... نه ویش و تی: مه مبه به لام هر کاتیک چوینه سهر جیگا بخوا بیت (ایة الكرسي) بخوینه بیگومان له لایه ن خواوه ده پاریزریت و شهیتان نزیکت نابیته ووه تا به یانی و کاتیک مه سه له که م

۱ رواه أحمد (۱۷۲/۴) والطبراني (۲۶۴-۲۶۵) والحاكم (۶۱۷/۲) وقال صحيح الاسناد و وافقه الذهبي.

۲ رواه الطبراني (المعجم الكبير) (۱۵۹/۷) ۶۶۹۲.

بۇ پیغه مبهري خوا (ﷺ) باس کرد فرمودی: ((صدقك وهو كذوب، ذلك الشيطان))^۱
 واته: راست دهكات، هرچنده خوی دروژنه و نه وه شهیتان بووه.

* په حیای کوږی معین (ره حمه تی خوی لی بیټ) له شه ودا که دهاته وه بۇ
 ماله وه (۵) جار نایه تی کورسیم ده خویند، جارتیکیان ده مخویند ده نگیگ هات و پیی
 وتم: تا که ی هر به رده وام ده یخوینیت ده لی که س جوان نایزانتیت تو نه بیټ؟! وتم:
 وایز انم پیټ ناخوښه؟ ها؟ ده ی وه للاهی زیاتری ده خوینم و نه وه شه وده دواوه کردم به
 (۵۰) تا (۶۰) جار.^۲

پینجه م:

ده بیټ منډاله که خویشی فیتری نه و دووعایانه بکړیت که له شه پی شهیتانه کان
 ده پیاریزیت به یارمه تی خوا:

* عه مری کوږی شوعیب له باوکیه وه و له باپیږیه وه (خوا لیی پازی بیټ) ده لی:
 پیغه مبهري خوا (ﷺ) هندیك وشه ی فیترکردین که له کاتی له خه و پاچله کاند
 بیخوینین: ((بسم الله، أعوذ بكلمات الله التامة، من غضبه وعقابه وشر عباده، ومن
 همزات الشياطين وان يحضرون))

واته: به ناوی خوا، په نا ده گرم به وشه ته واده کانی خوا له تووږه بوون و سزای و
 خراپه ی به نده کانی و لاقرتیکان و ناماده بوونی نادروستیان.

عبداللهی کوږی عه م (خوا لیی پازی بیټ) هر مندالیکی پییگه یشتایه نه م
 دووعایه ی پی له بهر ده کردو نه گهر زور بچوکیش بووایه ده ینوسییه وه به به روکید
 ه لیده واسی.^۳

۱ رواه البخاري (۵۰۱۰).

۲ سير اعلام النبلاء (۸۷/۱۱).

۳ رواه أحمد (۱۸۱/۲) والترمذی (۳۵۲۸) وقال حديث حسن غريب.

شه شه م: زانا يانی نه هلی سوننه جیاوازيان هه یه له مه سه له ی هه لواسینی دووعا به منډالدا، کومه لیکیان پڼگه یان پیداوه وهك عائیشه و عبداللهی کوپی عه مر (خوایان لی پازی بیټ) و سه عیدی کوپی موسه یب و یحیی کوپی سه عید و سه عیدی کوپی جوبه یرو مواهید و ضحاک و مالک و احمد له ریوایه تیگدا و زانا يانی دواتریش له سه ر نه و پڼپه وه پویشتون.

له به رامبه ردا دهسته یه کی تریش نه یان هیشتوه نه م کاره بکریټ و به رگریان لی کردوه له وانه:

* عه قه به ی کوپی عامیر (خوا لی پازی بیټ) ده لی: هه لواسینی دووعا و نوشته به مړوفا هاوبه شی بؤ خوا په یدا کردنه.^۱

* حه رب (ره حمه تی خوی لی بیټ) ده لی: به احمدی کوپی حه نبه لم وت: هه لواسینی نوشته که نایه تی قورنانی تیدا بیټ یان شتی تر دروسته؟ له وه لامدا فرمودی: (ابن مسعود) (خوا لی پازی بیټ) زوری پی ناخوش و مه کروه بووه به که راهه تیکی زور توند.^۲

منیش ده لی: هوی پی ناخوش بوونه که یان ده گه پڼته وه بؤ نه وه ی که هه لواسینه که ی سووکایه تی به نایه ته کانی قورنات و فرموده یه به بردنی بؤ سه ر ناو شوینی پیس.

* نبیراهیم نه خه عی (ره حمه تی خوی لی بیټ) پی ناخوش بووه دووعا و نوشته به منډالندا هه لواسریټ و ده یوت: ده چنه سه ر ناو پییه وه.^۳

له لایه کی تره وه که لایه نیکی زور گرنکه و به تاییه ت له م پوزگارهی نه مړماندا که خه لکی ده ربارهی یه کتا په رستی و هاوبه ش په یدا کردن بؤ خوا هیچ نازان و جادو

۱ رواه ابن ابی شیبه (۳۵۱۶).

۲ ابن ابی شیبه (۳۵۱۸).

۳ رواه ابن ابی شیبه (۳۵۲۷).

نوښته ی پړوپوچ (شعوذة) زوړپووه - له بهر شهو هی ناتوانریت شهو هی به نایه تی
قورنای کراوه لهو هی به نایه تی قورنای نه نوسراوه جیا بکریته وه له بهر شهو فه توا
دراوه به نه کړدنی به م سی به لگه یه ی خواره وه:

۱- به گشتی به رگری کراوه له هه لواسینی نوښته و ته میمه.

۲- نه گهر پڼگه درا به نایه تی قورنای بنوسریت شهو سهرده کیښیت بؤ
هاوبه ش په یداکړدن چونکه هه موو جوړه ته میمه و نوښته یه ک ده نوسریت و نازانی
کامیان قه ده غه بکه یت چونکه تی که ل ده بن.

۳- سوکایه تی کړدن به قورنای پیروزی تیدایه بهو هی ده بریته سهرتاو.

حه و ته م: له سهر باوکان پیوسته که مندال کانیان له چاو بپاریزن چونکه پیغه مبه ر
(عزیز الله) هه والی داوه که چاو راسته و کاریگری هه یه به تاییه ت له سهر مندالان زیاتر:

* نه وه تا خوی گه وړه باسی به عقوب پیغه مبه رمان بؤ ده کات (سه لامی خوی
له سهر بیت) که چو ن ترساوه کوپه کانی بن به چاوه وه وه ک خوی گه وړه
ده فهرمویت: ﴿وَقَالَ يٰبَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَجِدْ وَاَدْخُلُوا مِنْ اَبْوَابٍ مُّتَفَرِّقَةً وَمَا اَغْنِي عَنْكُمْ مِنَ
اَللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ اِنَّ الْحُكْمَ اِلَّا لِلّٰهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ﴾^۱.

* ضحاک (په حمه تی خوی ل بیت) ده رباره ی هم نایه ته ده فهرمویت: پیغه مبه ری
خوا به یه عقوب (سه لامی خوی ل بیت) له وه ترساوه کوپه کانی بن به چاوه وه
چونکه زوړ جوان و پیکه و ته بوون.^۲

* (ابن قیم) (ره حمه تی خوی ل بیت) ده لی: له چاره سهره کانی گرفتی چاوو
خوپاراستن لی، نه وه یه جوانیه کانی مندال له بهر چاوی خه ک بشاریته وه وه ک به غه وی
له (شرح السنه) دا له عثمانی کوپی عه فانه وه (خوا لی پازی بیت) ده گیریته وه که
جاریکیان چاوی که وت به مندالیکي زوړ جوان فهرمووی: چه ناگه ی په ش بکه ن با له
چاو پاریزراو بیت.

۱ یوسف (۶۷).

۲ رواه ابن جریر فی تفسیره (۱۳/۱۲).

هه شتم: هر کاتیک منډاله که به چاولیکردن دوچار بوو دووعای تایبه تی بۆ ده کړیت وه ک پیغه مبر (ﷺ) کړدوویه تی:

* جابر (خوا لئی پازی بیت) ده لئ: پیغه مبری خوا (ﷺ) به ئه سمای کچی عومه یسی فرموو: ((مالی اری اجسام بني أخي ضارعة تصيبهم الحاجة؟ واته ئه وه چی ده بینم له شی برازا کانم لاوازه نایا له نه بوونیدایه؟ وتی: نه، به لام چاو کاریان تیده کات، پیغه مبر (ﷺ) فرمووی ((ارقیهم)) واته دووعایان بۆ بکه ن، ده لئ بردنم بۆ لای دیسان فرمووی: ((ارقیهم)) دووعایان بۆ بکه ن.^۱

* (ام سلمه) خیزانی پیغه مبرمان (ﷺ) (خوا لئی پازی بیت) ده گپړته وه که پیغه مبری خوا (ﷺ) کچیکی بیني له مالی (ام سلمه) که دهمو چاوی زهرده ه لگه پرا بوو فرمووی: ((بها نظرة، فاسترقوا لها)) واته: په نگي زهرده (چاو کاری لیکردوه) دووعای بۆ بکه ن.^۲

* عائشه (خوا لئی پازی بیت) ده فرمویت: پیغه مبر (ﷺ) هاته ژورده وه گوئی له منډالیک بوو ده گریا فرمووی: ((ما لصبيكم هذا يبكي؟ فهلا استرقيتم له من العين؟)) واته: ئه م منډاله تان بۆ چی ده گری؟ نایا دوعا یه کی بۆ ناکه ن بۆ کاریگری چاو لئی؟

نویه م: پیچه وانه ی یه کتاپه رستیه که هه ندیک له نه قامان له کاتیکدا منډالیکیان ده بیت شتی سه یرو سه مه ره ده خه نه ژوروی سه ری یان به ناو چاویدا ه لیده واسن یان به بهر ده رگا کانیدا ه لیده واسن و له و باوه په شدان (په نا به خوا) که ئه وانه سودیان پی ده گه یه نیت و له چاو ده یان پاریزیت:

۱ رواه مسلم (۵۷۷۷).

۲ رواه مسلم (۵۷۷۶).

* عائشه (خوا لې پازې بېټ) هر كه سيك منډالې ده بوو ده يان هېنايه خزمه تې و دوو عاې بڼو ده كړن، جاريكيان منډالتيكيان بڼو هېنا كه پشتيه كي له ژوور سه ردابوو پشتيه كي هېلدايه وه ده بيني موسيكي له ژيړدايه، پرسياړي لې كړن ده رياره ي نه و موسه؟ وتيان: له بهر نه وه ي له جنوكه پاريزراو بېټ، عائشه يش (خوا لې پازې بېټ) موسه كي گرت و فرېي داو وتي شتي وانه كه نو فېرمووي: پېغه مبهري خوا (ﷺ) (طيرة) ي پې ناخوش بووه و عائشه يش بهرگري لې كړدوه.

ده يم: مه به ست چيه له وشې (من كل شيطان وهامة ومن كل عين لامة)؟:

* ابو عبېده (ره حمه تي خواي لې بېټ) ده لې: وشې (هامة) واته: جانه وهرې زه وي و هك دوپشك و مارو هه موو شتيكي تر كه به سهر زه ويډا بېوات و بگه زيت.^۱
مه به ست له وشې (ومن كل عين لامة):

* الحربي (ره حمه تي خواي لې بېټ) ده لې: مروؤ دوچار ده كات و لېي ده پچرېټ.^۲

*

*

*

۱ غريب الحديث (۵۶۲/۲).

۲ هه مان سه رچاوه (۳۱۹/۱).

فهرمووده ی سی و پینجه م

چاره سره کړدنى منډالان

عن ام قيس بنت محصن (رضى الله عنها): انها أتت رسول الله (ﷺ) ببإبن لها لم يبلغ أن يأكل الطعام، وقد أغلقت عليه من العذرة، قالت: فقال رسول الله (ﷺ) ((عَلَامَ تَدْعُرْنَ أَوْلَادَكُنَّ بِهَذَا الْإِعْلَاقِ، عَلَيْكُم بِهَذَا الْعُودِ الْهِنْدِيِّ - يَعْنِي بِهِ (الْكُسْت) - فَإِنَّ فِيهِ سَبْعَةَ أَشْفِيَةٍ مِنْهَا ذَاتُ الْجَنْبِ)).

د مړه يانی فهرمووده که:

أحمد ريوایه تی کردووه (۳۵۵/۶-۳۵۶) و ابن ابی شیبه (۳۴۸۷) و البخاری (۵۶۹۲) له باسی (الطب) و مسلم (۵۸۱۶) و أبو داود (۳۸۷۷) و النسائی له (الکبری) (۷۵۸۳) و ابن ماجه (۳۴۶۳).

نوه نه حکام و نادابانه ی لهم فهرمووده یه و مړده گیریت:

یه که م: فهرمووده که نوه ده که یه نیت که دروسته منډال چاره سره بکړیت له سره نوه و دردو داو و نه خوښیانه ی توشی ده بیت و چی باشه بوی بکړیت.

دووه م: پاداشتی چاک له لایه ن خواوه بۆ باوک و دایک ناماده کراوه نه که ر خوځگرو به نارام بن له سره نه خوښی منډاله که یان چونکه نوه ش به لاو تاقیکردنه و یه کی قورسه:

* أبو هريره (خوای پانی بیت) له پیغه مبه ری خواوه (ﷺ) ده گیریت ته و یه که فهرموویه تی: ((ما يزال البلاء بالمؤمن والمؤمنة في نفسه ولده وماله، حتى يلقى الله وما عليه خطيئة)).^۱

واته: به ږده وام به لاو تا قیکړدنه وه به شوین پیاوان و ژنانی باوه پداره ویه، چ له خویدا یان منډال کانی یان سامانه کای تا وای لی دیت کاتیک ده گه پیته وه بو لای خوا یه ک گوناوی نامینیت، واته ده بڼه که فاره تی تاوانه کانی.

سپیه م: چاره سر دوو جوړه (ماددی و معنوی) به لام له م پوژگارده دا زوریک له موسلمانان پشت به به شه ماددیه کای ده به ستن وه ک دهرزی و دهرمان و به شه معنویه گرنگه کایان فهراموش کړدووه که چاره سره به نایه ته کانی قورئان و دوو عاکانی پیغمبر (ﷺ):

نه وه تا خوی (عز وجل) ده فهرمویت: ﴿وَنَزَّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا﴾^۱ واته: نه و قورئانه ی نار دوو مانه چاره سره و ره حمه ته بو باوه پداران به لام سته ماران جگه له زیانی سودی لی نابین.

* عبدالله ی کوپی مه سعود (خوا لیتی پازی بیت) فهرموویه تی: دوو چاره سره مه زنه که به کار بهینن یه که م قورئان دوو هم هه نگوین.^۲

چواره م: له و سوننه ته فهراموش کراوانه ی که له گه ل منډالی نه خوځدا به کار دین:

۱- خویندنی هر سی (معوذات) واته: ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ و ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ﴾ و ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾ فوو کړدن به سر نه خوځه که دا.

* عائشه (خوا لیتی پازی بیت) له پیغمبر ی خواوه (ﷺ) ده گپ پیته وه که هر کاتیک یه کیک نه خوځ بکه و تايه (معوذات) ی به سر دا ده خویندو فوی ده کړد پیايدا.^۳

۱ الاسراء (۸۲).

۲ رواه ابن ابی شیبه (۲۷۴۱) واسناده صحیح.

۳ رواه مسلم (۵۷۶۵).

۲- خۇيىندى سۈرەتى فاتىحە بەسەرىدا:

* (ابو سعيد الخدرى) (خو لىلى پازى بىت) دەفەرمۇيت: كۆمەلئىك لە ھاۋەلانى پىغەمبەر (ﷺ) چۈنە ناۋ ھەندىك لە ھۆزە ەرەبەكان، بەلام بەگەرمى خولكىيان نەگردن، لەو كاتەدا سەرۆك ھۆزەكەيان مار پىۋەى دابو، وتيان: ئايا چارەسەرىك، دوعايە، شتىكتان پى نى؟

ھاۋەلانىش (خو لىيان پازى بىت) فەرمۇيان: ئىۋە فەرمۇتان لە ئىمە نەگرد، بۆيە دەبىت لە بەرامبەردا شتمان پى بدەن، ئەۋانىش لەسەر چەند سەر مەپىك پىكەكەۋتن، يەككىيان دەستى كرد بە خۇيىندى سۈرەتى فاتحە بە سەرىداۋ تەكەى لەگەل فودا دەھىناۋ بەشۋىن دەمى مارەكەدا - چاك بوۋىۋە بە جۆرىك ھەستايەۋە پاي كرد بەۋ ناۋەدا- ئەۋانىش مەپەكانيان پىدان، بەلام ۋەريان نەگرت وتيان تا پرس بە پىغەمبەر (ﷺ) نەكەين، كاتىك لىيان پرسى: دەستى كرد بە پىكەننۋ فەرمۇى: ئەۋە چۈن زانىت سۈرەتى فاتىحە دوعايەكى چارەسەرە (رقىة) يە؟ بەلى لىيان ۋەرىگرن ۋە شىكىش بۆمىن دابىنن) ۋە فەرمۇى: (وما ادراك انها رقية؟ خذوها واضربوا لي بسهم)¹.

پىنچەم: ھەر لە سۈننەتە فەرمۇشكراۋەكانە دەست ھىنان بە سەرى نەخۇشەكەداۋ دوۋاگردن بۆى:

* عائىشە (خو لىلى پازى بىت) فەرمۇيەتى: ھەر كاتىك يەككىمان ئازارىكمان ھەبوۋايە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەستى دەھىنا بە سەر ئازارەكەداۋ دەيفەرمۇ: ((إذهب البأس، رب الناس، واشف أنت الشافي، لاشفاء الا شفاءك، شفاء لا يغادر سقماً))².

ۋاتە: ئازارەكە لاپە ئەى پەرۋەردگارى خەلكى، چارەسەرى بكة چۈنكە تەنھا تۆيت چارەسەرەكەر، جگە لە چارەسەرى تۆ چارەسەرىكى تر نى، چارەسەرىكى ۋاي بكة نەخۇشى تىدا نەمىنىت.

۱ رواه البخاري (۵۷۳۶).

۲ رواه البخاري (۵۷۵۰) و مسلم (۵۷۵۸) واللفظ له.

* محمدی کړپې حاطب (خوا لټی پازی بیټ) ده لټی: مه نجه لټکی گهرم بؤ دایکم هه لگرتو ده ستم سووتا، نه ویش بر دمی بؤ لای پیغه مبر (ﷺ) و نه ویش: ده سستی هیڼا به سهر ده سته سووتا وه که مداو شتیکی به سهر دا خویند که من له بهر مندالیم نه مزانی چی خویند، پاشان له دایکم پرسى نه وه چی خویند به سهر مدا؟ نه ویش وتی: نه مه ی ده فەرموو: ((إذهب البأس، رب الناس، واشف أنت الشافي، لاشفاء الا شفاءك))^۱

* أبو سعيد الخدري (خوا لټی پازی بیټ) ده گڼ پښته وه که: جبریل (سەلامی خوی له سهر بیټ) هات بؤ لای پیغه مبر و پټی وت: نه ی محمد، نازارت هه یه؟ فەرموی: به لټی، نه ویش وتی: ((بسم الله أرقیک، من کل شیء یؤذیک، من شر کل نفس أو عین حاسد، الله یشفیک بسم الله أرقیک))^۲

* عائشهی کچی سهد (خوا لټی پازی بیټ) ده لټی: باوکم وتی له مه که بووین - پېش کړچ کړدن بؤ مه دینه - نازاریک که وته سهرم، پیغه مبر (ﷺ) هات بؤ لام بؤ سهر داند ده سستی خسته سهر ناوچه واندو پاشان ده سستی گه پاند به سهر سنگو سکمداو فەرموی: ((اللهم اشف سعداً واتمم له هجرته))^۳

واته: نه ی په روږدگارم شیفای سهد بده و کۆچه کړنه که ی بؤ ته واو بکه. شه شه م: پیغه مبر ی خوا (ﷺ) منډالانی فیږ ده کړد هر کاتیک نه خوښ بوون به تاو له رزیا ن هر نه خوښیه کی تر هاوار بکه نه خوا تا چاکیان بکاته وه:

* ابن عباس (خوا لټی پازی بیټ) ده فەرموی: پیغه مبر ی خوا (ﷺ) له کاتی له رزو تاو هر نازاریکدا فیږی ده کړدین بلټین: ((بسم الله الکبیر، من شر عرق نّعار، ومن شر حر النار))^۴

واته: به ناوی خوی مه زنه وه، په نا ده گرین له خوین به ربوونی په گه کانی له شو خراپه ی سوتانی ناگر.

۱ رواه أحمد (۲۵۹/۴) والنسائي في الكبرى (۷۵۳۸) والطبراني في الدعاء (۱۱۰۷) واسناده صحيح.

۲ رواه البخاري (۵۶۵۹) وأبو داود (۳۱۰۴) واللفظ له.

۳ رواه أحمد (۳۰۰/۱) والترمذي (۲۰۷۵) وابن ماجه (۳۵۲۶) والحاكم (۴۱۴/۴) وصححه.

* (عوثمان) ی کوپی (ابی العاص الثقفی) (خوا لئی پازی بیټ) ده‌لئ: له و کاته وه
 موسلمان بوو بوو ئیشیک په‌پیوه سکی، پیغه‌مبه‌ری خوایش (ﷺ) پیی فرموو:
 ((ضع يدك على الذي تألم من جسدك (امسحه بيمينك سبع مرات) وقل: بسم الله (ثلاثاً)
 وقل سبع مرات: (أعوذ بالله وقدرته من شر ما أجد وأحاذر)) واته: ده‌ست بخه‌ره
 شوینی نازاره‌که و حوت جار ده‌ستی راستی پیدا بیته و سی جار بللی به‌ناوی خوا،
 حوت جاریش بللی: په‌نا ده‌گرم به‌خواو ده‌سه‌لاتی خوا له هه‌مو ئیش و نازاریک که
 تیمدا بیټ و لئی بترسم.

ده‌لئ: به‌و جوړم کردو خوی که وده‌یش نازاره‌که ی هه‌لگرتو به‌رده‌وام به‌مال و
 منداله‌که م ده‌لیم وا بکه‌ن.^۱

حه‌وته‌م: فرموده‌که گرنگیدانی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌گه‌یه‌نیت به‌چاره‌سه‌ری
 مندالان و پاراستنی له در دو داو نه‌خو‌شی که ده‌بیته هوی گریان و نازاریان.

وه‌ک چو‌ن له فرموده‌که دا به‌رگری لی‌کردن له وه‌ی په‌ړو بکی‌شنه لوتی منداله‌که و
 جی‌که نازاره‌که بکو‌لینه‌وه و خو‌ینی په‌شی لی‌دهربه‌ینن، که له و کاته دا باوی بووه.

ته‌نانه‌ت ویستیشی به‌رگری بکات له موسلمانان که له ماوه‌ی شیرپیدانی مندالدا
 پیاوان بچه‌لای خیزانه‌کانیان که پیی ده‌لین غیله‌:-

* (جدامه‌ی کچی (وه‌ب الاسدی) (خوا لئی پازی بیټ) له پیغه‌مبه‌ری خوی بیست
 (ﷺ) که ده‌یفه‌رموو: ((لقد هممت ان انهي عن الغيلة، حتى ذكرت ان الروم والفارس
 يصنعون ذلك فلا يضر اولادهم)).^۲

واته: نیازم کردوه قه‌ده‌غه‌ی بکه‌م له‌سه‌ر پیاوان له‌ماوه‌ی شیرپیدانی مندالدا بچه
 لای خیزانه‌کانیان به‌لام بیرم کرده‌وه پړوم و فارسه‌کان نه‌و کاره ده‌که‌ن و هیچ
 زیان‌کی‌شی نیه بۆ منداله‌کانیان، بۆیه نه‌و کاره‌م نه‌کرد.

۱ رواه مسلم (۵۷۸۸) وابو داود (۳۸۹۱) وابن ماجه (۳۵۲۲).

۲ رواه مسلم (۳۵۵۴) وابو داود (۳۸۸۲) والترمذي (۲۰۷۶).

هه شتم:

فرموده که نه وه ش ده گه یه نیت که دروسته منډال چاره سر بکړیت له کاتې نه خوش که وتنیدا، نه وه پیغه مبه ری خواجه (ﷺ) شیوازی چاره سر کړنې نه خوشی که روو - عذرة - یان فیر ده کات، به رگریان لی ده کات به و شیوه یه ی پیشوو چاره سر ی بکن که زیان به منډاله که ده گه یه نیت.

وشه ی (عذرة) واتای چیه له فرموده که دا؟

عذرة: نازاریکه له که رووداو به زوری منډالان تووشی ده بنو برینیکه له نیوان گوی و که روودا.

* مصعبی کوی عبدالله ده لی: عذرة له و سرده مه دا به و شیویه چاره سر ده کرا که نافرته تان په پویه کی دریزیان ده ناخنیه لووتی و ده گه یشته نه و په پی برناخ و برینه که ی ده کولانده وه و خوینی په شی لی ده هات و له وانه یه نه و برینه دوی نه وه هر خوش نه ده بوویه وه نه وه ش مانای (العذرة) یه.^۱

* پزیشک محمد بن علی البار ده لی: وا دیاره به نیشانه کانیدا (العذرة) یه به مانای سوربوونه وه ی له وزه کانی که رو واته (له وزه ته یین)^۲ نویه م:

له فرموده که دا نه وه هاتوو که دروست نیه بؤ دایک و باوکان چاره سر ی منډاله کانیا بکن به شتانیکی ترسناک که له وانه یه ببیته هوی مردنی منډاله که:

* (ابن حبیب) له کتیبی (الطب النبوی) لاپه ره (۱۲۲) دا ده لی: قدامه پی و تم (الاعلاق) واته: ناسنیک سوورده کړیت وه ک نوکی تیری لی ده کړیت و زور تیز ده کړیت و پاشان ده کړیت به قورگی منډاله که دا و ده یچه قینن پیایدا تا خوینی لی دیت.

۱ غریب الحدیث / للحری (۲۶۹/۱).

۲ حاشیه الطب النبوی - ابن حبیب - لا (۱۲۲).

ده یه م: له بهرنه وهی نه و چاره سهری پیښه وه به نازارو ترسناکه بڼ منډاله که و له وانه یه تووشی خوښه ربوون بیټ له هندیك حاله تدا، بویه پیغه مبر (ﷺ) به رگری لئ کړدوه، پښمونی کړدوه بڼ چاره سهریکی گونجاوتر:

* جابر (خوا لئی پازی بیټ) ده گپړته وه که پیغه مبر ی خوا (ﷺ) چووه ته ژوره وه لای عایشه (خوا لئی پازی بیټ) ده بینیت منډالیک له برناخیه وه دیته خواره وه، فرموی: ((ما شأن هذا الصبي))؟ نه منډاله چیه تی؟ عایشه فرموی: (نه خوښی گه روی هیه (العذرة)، پیغه مبر فرموی: ((لاتقتلوا اولادکم، ولكن آية امرأة تصيبها (العذرة)، أو وجع في رأسه، فلتأخذ قسطاً هندياً، ثم لتحت به الماء - سبع مرات - ثم لتسعطه إياه))

واته: هر که س تووشی نه و نه خوښه بوو یان سهری ده نیشا شتی و مه که ن منډاله کانتان مه کوژن، با پوه کی هندی بهینن، بیکن به ناو ناودا - حوت جار - پاشان له پښکی لوته وه بیده نی، پاشان فرمانی دا به عایشه و ابکات و نه ویش به و جوړه ی کړدو چاک بوویه وه.

یازده یه م: مه به ست چیه له (القسط البحري) له فرموده که دا:

* (ابن قیم) (رحمه تی خوی لئ بیټ) ده لی: داری هنډیه و پهنکی سپیه و تامی شیرینه و سودیکی زوری هیه و چاره سهری منډاله کانیا پئ کړدوه و به په نجه برینه که یان کون کړدوه یان شتیان به منډاله که دا هلواسیه و پیغه مبر قه ده غی کړن له م شتانه و پښمونی کړن بڼ شتانیکی به سودترو ناسانتر.

به لام (السعوط) دهرمانه که یه که له لوته وه ده دریت به منډاله که (وهک قه تری نه مړمان) دهرمانه له گه ل گراوه ی تر دا جوان ده شیلریت و پاشان وشک ده کړیته وه و له کاتی پیو یستدا ده توینریته وه و ده کړیته لووتی نه خوښه که ...

به جورىك نه‌خۆشه‌كه له‌سه‌ر پشت ده‌خړيت و مى ده‌خړى به پشتدا به ئاسانى ده‌رمانه‌كه بگاته مىشكى و ده‌ست ده‌كات به پڙمين و هه‌رچى ده‌ردو دايه‌كى هه‌يه ده‌رى ده‌داته ده‌ره‌وه و ئه‌م كاره‌يش پيغه‌مبه‌رى خوا (ﷺ) مه‌دح و سه‌ناى كردوه و ابو داود له (سنن) هه‌كه‌يدا هه‌ناويه‌تى كه پيغه‌مبه‌ر (ﷺ) بۆ خۆى به‌كارى هه‌ناوه.^۱

پيئاسه‌يه‌كى وشه‌ى (القُسط) له فرموده‌كه‌دا:

(القُسط) پيشى ده‌لّين (الكُست) و پيشى ده‌لّين (العود) واته دارو جوره ده‌رمانىكى ده‌رياييه.

جوره‌كانى:

يه‌كه‌م: سپيه‌كى كال مه‌يله و زه‌ردو بۆن خۆش و عه‌ره‌بيه و پيشى ده‌لّين (العربى).
دووه‌م: په‌شيكى تۆخ و پيى ده‌لّين (هندي).

سييه‌م: له سوريا هه‌يه و په‌نگى وه‌ك په‌نگى ته‌خته‌يه.

باشترين جورى سپى عه‌ره‌بيه‌كه‌يه‌تى كه تازه بىت و پىر بىت و كۆن نه‌بىت و بۆنى نه‌كرد بىت و ئه‌م جوره ده‌لكى به زماندا، له دواى ئه‌ويشه‌وه جوره هه‌نديه‌كه‌يه‌تى و په‌شى شامى، به‌لام باشترينيان ده‌رياييه تويكل ته‌نكه‌كه‌يه وه‌ك (ابن سينا) ده‌لّى.

* ابن حبيب ده‌لّى: مه‌به‌ست له (قُسط) واته قسطى هه‌نديه.

* (ابن قيم) يش ده‌لّى: (قُسط) به هه‌ردوو جوره‌كه‌يه‌وه سودبه‌خشه، چ سپيه‌كه‌ى كه پيى ده‌لّين ده‌ريايى، ئه‌وى تریش جورى هه‌نديه و ئه‌مه زۆر گه‌رم و توونه و سپيه‌كه‌شى زۆر نه‌رمه، هه‌ردووكيان ئيجگار به‌سوودن.^۲

دوازه‌يه‌م: دروسته بۆ مرؤف كه مىندالّيكى نه‌خۆشى هه‌بوو بيبات بۆلاى كه‌سانىكى خواناس و له‌خواترس تا له خوا بپاڤيته‌وه بۆى داواى شيفاي بۆ بكات:

* سائى كوپى يه‌زيد (خوا لى پازى بىت) ده‌لّى: نه‌خۆش بووم ئازارم هه‌بوو پورم برديمه خزمه‌ت پيغه‌مبه‌رى خوا (ﷺ) عه‌زى كرد: ئه‌ى پيغه‌مبه‌رى خوا، ئه‌م

۱ زاد المعاد (۹۵/۴-۹۶).

۲ احكام الادويه لا (۲۱۳-۲۱۴).

خوشكه‌زایه‌م ئازاری هه‌یه، ئه‌ویش ده‌ستی هه‌ینا به‌ سه‌رمدا دووعای فه‌رو به‌ره‌که‌تی بۆ کردم.^١

سی‌زده‌یه‌م: هه‌ر له‌ سۆزو به‌زه‌یی پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بۆ منداڵان سه‌ردانی منداڵه‌ نه‌خۆشه‌کانی کردووه‌و بوخاریش باسیکی ناوناوه (باسی سه‌ردانی منداڵانی نه‌خۆش):

* ئوسامه‌ی کوپی زه‌ید (خوا لێی پازی بی‌ت) ده‌لی: کچیکی پی‌غه‌مبه‌ر (ﷺ) جوابی نارد بۆ پی‌غه‌مبه‌ر (ﷺ) که له‌و کاته‌دا ئه‌و سه‌عدو ئه‌وه‌ی له‌گه‌ڵدابوو پێی وت: منداڵه‌که‌م گیان ده‌دات به‌لکو بی‌ت بۆ لامان...

له‌ فهرموده‌که‌دا هاتوه‌ که ده‌لی.. هه‌ستاو ئی‌مه‌یش له‌گه‌ڵی هه‌ستاین و چوین و منداڵه‌که‌ی خسته‌ سه‌ر پانی و دوا هه‌ناسه‌ی ده‌داو چاوه‌کانی پی‌غه‌مبه‌ر پرپوون له‌ ئاو، سه‌عدیش پێی وت: ئه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ئه‌م گریانه‌ چی‌ه؟ ئه‌ویش فهرمووی: ((هذه رحمة وضعها الله في قلوب من يشاء من عباده، ولا يرحم الله من عباده الا الرحماء))^٢

ئاگاهیه‌ک:

سوننه‌ته‌ ئه‌گه‌ر سه‌ردانی نه‌خۆشمان کرد له‌ پال سه‌ری‌دا دابنیشین و دووعای بۆ بکه‌ین:

* (ابن عباس) (خوا لێی پازی بی‌ت) له‌ پی‌غه‌مبه‌ره‌وه (ﷺ) ده‌گێرێته‌وه‌ که فهرموویه‌تی: ((ما من مسلم يعود مريضاً لم يحضر أجله فيقول سبع مرات: اسأل الله العظيم، رب الرش العظيم أن يشفيك، الا عوفي))^٣.

واته: هه‌ر که‌سیکی مو‌س‌لمان سه‌ردانی نه‌خۆشێک بکات و ئه‌م دووعایه‌ بکات چاک ده‌بی‌ته‌وه‌ مه‌گه‌ر هه‌ر ئه‌جه‌لی هات‌بی‌ت و بلی: داوا له‌ خوا له‌ په‌روه‌ردگاری گه‌وره‌و مه‌زن ده‌که‌م، په‌روه‌ردگاری خاوه‌نی عه‌رشێ مه‌زن، که خۆشت بکاته‌وه‌.

١ رواه البخاري (٥٦٧٠).

٢ رواه البخاري (٥٦٥٥).

٣ رواه أحمد (٢٣٩/١) والبخاري في الادب المفرد (٥٣٦).

له فەرمووده‌ی (أبو داود) دا هاتووه که (صحیح) ه و ده فەرمویت: (پیغه‌مبهری خوا ﷺ) سهری له هر نه‌خوشتیک بدایه له ژووری سهریدا داده‌نیشت و نه‌م دو‌عایه‌ی ده‌خویند: ((أَسْأَلُ اِلَهَ الْعَظِيمِ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ أَنْ يَشْفِيكَ)).

* په‌بیعی کوپی عبدالله ده‌لی: له‌گه‌ل حه‌سه‌ندا چو‌وین بۆ سهردانی قه‌تاده که نه‌خوشت بوو، له‌لای سهریدا دانیش‌ت و پرس‌یاری نه‌خوشتیه‌که‌ی لی‌کړدو پاشان دو‌وعای بۆ کړدو وتی: اللهم اشف قلبه، واشف سقمه^۱

واته: په‌روږده‌گارم دل‌ی چاک بکه‌ره‌وه و نه‌خوشتیه‌که‌ی چاک بکه‌ره‌وه.

* (ابن عباس) (خوا لی‌ی پازی بیت) ده‌لی: پیغه‌مبهری خوا (ﷺ) سهردانی نه‌خوشتیکي کړد فەرمووی پی‌ی: ((لَا بَأْسَ ظَهَرَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ))^۲ واته: هیچ‌نیه، چاکه‌بیته‌وه ان شاء‌الله.

چوارده‌یه‌م: هر له به‌زه‌یی و سۆزی پیغه‌مبهر (ﷺ) بۆ منډالان به‌تایب‌ت له‌و کاته‌دا که نه‌خوشت بوون یان له‌کاتی گیان ده‌رچووندا وه که له فەرمووده‌که‌ی ئوسامه‌دا هاتووه.

پازده‌یه‌م: دروسته‌ موسلمان سهردانی نه‌خوشتی منډالی بی‌ باوه‌پان بکات و له‌ویش بانگی بکات بۆ موسلمان بوون و شایه‌تومان هی‌تان نه‌گه‌ر له سهرمه‌رگدا بوو:

* نه‌نه‌س (خوا لی‌ی پازی بیت) ده‌لی: منډالیکی جوله‌که خزمه‌تی پیغه‌مبهری خوی (ﷺ) ده‌کړد پوژیک نه‌خوشت که‌وت، پیغه‌مبهری خوا (ﷺ) به‌ هاوه‌لانی فەرموو: ((إِذْهَبُوا بِنَا إِلَيْهِ نَعُوذُ)) واته با برۆین بۆ سهردانی کړدنې.

چوون بۆلای و له‌و کاته‌دا باوکی له‌ژوور سهریدا دانیش‌ت‌بوو، پیغه‌مبهری خوا (ﷺ) پی‌ی فەرموو: ((قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، اَشْفَعُ لَكَ بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ)) واته: بلی، (لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) له‌پوژنی قیامه‌تدا به‌و هؤیه‌وه تکای لی‌خوشت‌بوونت بۆ ده‌که‌م.

۱ رواه البخاري في الادب المفرد (۵۳۶).

۲ رواه البخاري (۱۳۵۶) وابن حبان (۲۹۶۰) واللفظ له.

منډاله که ش سهیری باوکی ده کړدو باوکیشی پیی وت: باوکی قاسم چیت پی ده لیت وایکه، نه ویش وتی: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، پیغه مبهری خوایش (ﷺ) فرمووی: ((الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْقَذَهُ مِنْ نَارِ جَهَنَّمَ)) سوپاس بوئو خویای له ناگری دوزه خ پرزگاری کړد.

شازده یه م: هه ندیک له و دهرمانانه که سوننه ته به کارهینانیان که له لایه ن زوری ی موسلمانانه وه فرمؤش کراوه و له جیاتیدا دارو دهرمانی سهرده م به کارده هینن که زوری ی ناسه واری خراپی له سهر منډال هیه له وانه:

۱- هه نگوین:

خوای گه وړه ده فرمویت: ﴿وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّعْلِ أَنْ اتَّخِذْ مِنَ اللَّيْلِ يَوْمًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴿٦٨﴾ ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا يَخْرُجُ مِنْ بَطْنِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَنُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾^۱

واته له پاش نه وهی خوی گه وړه باسی شوین و ماوای هه نگ ده کات مه دح و وه سفی هه نگوین ده کات و ده فرمویت: شیفاو چاره سهری نه خوشیه کانی خه لکيه.

* ابن عباس (خوا لیی پازی بیت) له پیغه مبهره وه (ﷺ) ده گپړپته وه که فرموویه تی: ((الشفاء في ثلاثة، في شرطة محجم، او شربة عسل، او كيّة بنار، وانهی امتی عن الکی))^۲

واته: چاره سهر له سی شتدایه یه که م که له شاخ گرتن دووهم هه نگوین خواردن و داخکړن به ناگر، نایه لم نوممه ته که م به داخکړن چاره سهری خویان بکه ن.

* أبو سعید (خوا لیی پازی بیت) ده گپړپته وه و ده لی: پیاوړیک هاته خزمه ت پیغه مبه ر (ﷺ) و عرزی کړد: براهه م سکی ده چیت؟ پیغه مبهری خوا (ﷺ)

فرمودی: هه نگوینی بده ری ((اسقه عسلاً)) و نه ویش هه نگوینی پیداو پاش ماوه یه ک هاته وه و وتی: هه نگوینم پیدا به لام سکچونه که ی خراپتر بوو، سی جار نه مه ی دووباره کرده وه و له چواره م جاردا هه ر پیی فرموو: ((اسقه عسلاً)) و نه ویش وتی: هه نگوینم پیداو به لام سکچونه که ی خراپتر بوو، پیغه مبه ری خوا (ﷺ) فرمودی: ((صدق الله وكذب بطن أخيك)) واته خوا پاستی فرمووه به لام سکی براکه ی تو درو ده کات و دیسان هه نگوینی پیداو چاکبوییه وه.^۱

۲- الحبة السوداء - په شکه:

* خالیدی کوپی سه عد ده لی: له مال دهرچووین به ره و شاری مه دینه و له پریگا غالبی کوپی نه به رحمان له گه لدا بوو نه خو ش که وتو به و شیوه یه وه چووینه وه نه وی و (ابن ابی عتیق) هات بو سهر دانی کردنی و پیی وت: نه و ده نکه ره شانه په یدا بکه ن (په شکه) پینج تا حوت دانه ی لی ورد بکه ن و پاشان بیتکی ننه لووتیه وه له گه ل زه یتدا له هه ردو کونی لووتیه وه چونکه عایشه (خوا لی پازی بیټ) خوی باسی بو کردم که له پیغه مبه ری خواوه (ﷺ) بیستوویه تی که فرموویه تی: ((إن هذه الحبة السوداء شفاء من كل داء الا من السام)) واته: نه م ده نکه په شانه (په شکه) چاره سهرن بو هه موو نه خو شیه ک جگه له (سام) وتیان: سام چیه؟ فرمودی: ((الموت)) واته مردن.^۲

۳- ناوی زه مزه م:

* (أبو ذر) (خوا لی پازی بیټ) ده لی: پیغه مبه ری خوا (ﷺ) فرموویه تی: ((إنها مباركة، إنها طعام طعم وشفاء سقم))^۳.

واته: ناویکی موباره ک و به فه ره، ناویکه جیگه ی خواردن و نان ده گریتیه وه و چاره سهری نه خو شیه.

۱ رواه البخاري (۵۶۸۴) ومسلم (۵۸۲۳) واللفظ له.

۲ رواه البخاري (۵۶۸۷).

۳ رواه مسلم (۶۴۴۲) والزيادة للطيالسي (۴۵۹) والزيادة صحيحه.

* جابر (خوا لێی پازی بیټ) ده‌لی: پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فرمودیه‌تی: ((ماء زمزم لما شرب له))^١ واته: ئاوی زه‌مزه‌م چاره‌سه‌ره‌ بۆ هه‌ر نه‌خۆشیه‌ك له‌به‌ر ئه‌و بخوڕیته‌وه.

* ابن عباس (خوا لێی پازی بیټ) ده‌فرمویت: ئێمه‌ ئاوی زه‌مزه‌ممان نابوو تیركه‌ر، وامان ده‌زانی باشترین هاوكاره‌ بۆ خێزانه‌ فره‌ منداڵه‌كان.^٢

* عبدالله‌ی كوپی عوسمانی كوپی خه‌سیم (خوا لێی پازی بیټ) ده‌لی: وه‌بی كوپی مونه‌ه‌ه‌ه‌ات بۆ لامان بۆ مه‌كه‌، له‌وێ نه‌خۆش كه‌وت و ئێمه‌ش چووین بۆ سه‌ردانی و ده‌بینین ئاوی زه‌مزه‌می له‌لایه‌، پێمان وت: بۆچی ئاوێکی شیرین و خۆش ناخوڕیته‌وه‌، ئه‌م ئاوه‌ خه‌سه‌.

فرمودی: نامه‌وێ ئاوی تر بخۆمه‌وه‌ و شتی ترم لێ بجێته‌ ده‌ره‌وه‌، سوێند به‌وه‌ی كه‌ گیانی وه‌هه‌بی به‌ده‌سته‌ ئه‌م ئاوه‌ له‌ قورئاندا (مضنونه) واته: ئاوی نه‌براو به‌وه‌ی كه‌ بیری ئاوه‌ یان شتی تر، له‌ قورئانه‌كه‌ی خوادا خواردنه‌ خواردن و چاره‌سه‌ری نه‌خۆشیه‌، هه‌روه‌ها سوێند به‌و كه‌سه‌ی كه‌ گیانی منی به‌ده‌سته‌ هه‌ر كه‌سیك په‌لاماری بدات و تیری لێ بخواته‌وه‌ تا په‌ل‌وپۆی ده‌كرێته‌وه‌ ئه‌وه‌ ئه‌و نه‌خۆشی و ئازاره‌ی له‌سه‌ر لاده‌بات و شیفای بۆ ده‌نێرێت.^٣

حه‌فده‌یه‌م: دروست نیه‌ م‌تومورو ملوانكه‌ و په‌رۆ به‌ منداڵا هه‌لبواسرێت كه‌ هه‌ندێك له‌ نه‌فام و نا‌حاله‌یه‌كان وا ده‌زانن شیفايان پێوه‌یه‌ و ئه‌مه‌ش به‌ هه‌یج جو‌ر له‌گه‌ڵ یه‌كتا په‌رستی ته‌واودا یه‌كناگر نه‌وه‌:

* بوكه‌یر ده‌گێرێته‌وه‌ و ده‌لی: دایکی بۆی باس كردووه‌ و وتویه‌تی چووم بۆلای عاثیشه‌ (خوا لێی پازی بیټ) و مه‌خره‌مه‌ی برازام له‌گه‌ڵ خۆم برد كه‌ ئه‌وكات ئه‌و تیماری برینی منداڵانی ده‌كردو كاتێك له‌ مه‌خره‌مه‌ لێ بوویه‌وه‌، بینی خاڵخالی له‌ قاچدا بوو كه‌ ئاسن بوون، فرمودی به‌ دایکی: ئێوه‌ وا ده‌زانن ئه‌م خاڵخاله‌ی كردووتانه‌

١ رواه أحمد (٣٥٧/٣) و ابن ماجه (٢٠٦٢) وهو حديث حسن بشواهد.

٢ رواه ابن ابي شيبة (٢٠٠٨) و عبدالرزاق (٩١٢٠).

٣ رواه الازرقى في (اخبار مكة) (٤٩/٢-٥٠).

قاچی نه‌م منډال به‌لاو توشه‌اتیکې لى دوورده‌که‌وېته‌وه که خوا له‌سه‌رى نووسیبې؟؟!

جاریکې تر نه‌مه‌ی پټوه ببینم چاره‌سه‌رى ناکه‌م و ده‌ستې پټوه ناده‌م، به‌ته‌مه‌م نه‌گر خالخالیکې زیوی پټوه‌بیټ خاوینتره.^۱

هه‌ژده‌یه‌م: نه‌خوښی (ذات الجنب) که‌له‌که‌ ئیشه:

* ابن قیم (رحمه‌تى خواى لى بیټ) ده‌لئ: (ذات الجنب) له‌لای دکتوره‌کان دوو جوړه جوړیکې پاستیه و ناشکرایه و جوړیکې نارپسته‌وخو و نادیاره:

یه‌که‌م/ راست و ناشکراکه‌یان: ئیشیکې تونده ده‌که‌وېته‌ نه‌م به‌رو نه‌وبه‌رى که‌له‌که‌ی مروؤ و هوکاره‌که‌ی له‌ناو له‌شیه‌وه دیارنیه.

دووه‌م/ نارپست و نادیاره: نه‌ویش هه‌روه‌ک ئیشه‌که‌ی پېشووه به‌لام به‌هوى په‌شه‌باو کزه‌باى تونده‌وه توش ده‌بیټ،

ده‌لئ: نه‌و چاره‌سه‌ره‌ی له‌ فەرمودکه‌دا هاتووه بؤ به‌شى یه‌که‌م نابیټ به‌لکو بؤ به‌شى دووه‌م چاره‌سه‌ره‌ که‌ به‌هوى په‌شه‌باو کزه‌باى تونده‌وه توش ده‌بیټ، وه (قسط البحرى) که‌ داریکې هندیه به‌جوړیکې زور نه‌رم وشله و له‌گه‌ل زه‌یتى کولودا تیکه‌ل ده‌کریت و نه‌و شوینه‌ی پى ده‌سوئ یان پى ده‌دریټ به‌که‌وچک تا بیخوات و زور به‌سووده و نه‌خوښه‌که‌ چاک ده‌کاته‌وه، ده‌لئ: (نه‌خوښی (ذات الجنب) یه‌کیکه‌ له‌ نه‌خوښیه ترسناکه‌کان)^۲

تۆزده‌یه‌م: زانا‌یان هه‌ر له‌ کژنو نویدا گرنکیان داوه به‌ زانستی پزیشکی منډال و له‌و باره‌یه‌وه چه‌ندان کټیبیان نووسیوه له‌وانه:

۱- (رسالة في طب الاطفال) محمدی کوپى زه‌که‌ریای (الرازی) (۳۱۳) کۆچى.

۲- (سیاسه‌ الصبیان و تدبیرهم) لابن جزار القیروانى (۳۶۹).

*

*

*

۱ رواه ابن وهب في (الجامع) (۶۶۸)، والحاكم في (المستدرک) (۲۱۸-۲۱۸/۴) قال هذا الحديث صحيح

الاسناد ولم يخرجاه واقره الذهبي.

۲ زاد المعاد (۸۱/۴-۸۲).

فەرمووده‌ی سی و شه‌شهم

جل و به‌رگ و جوانی منډالان

عن ام خالد بنت خالد (رضی الله عنها) اتي النبي (ﷺ) بثياب فيها خميصة سوداء صغيرة، فقال: ((مَنْ تَرَوْنَ أَنْ نَكْسُوَ هَذِهِ؟ فَسَكَتَ الْقَوْمُ فَقَالَ ((اِثْنُونِي بِأُمَّ خَالٍ)) فَأَتَى بِهَا تُحْمَلُ، فَأَخَذَ الْخَمِيصَةَ بِيَدِهِ فَأَلْبَسَهَا وَقَالَ ((أَبْلَى وَأَخْلَقِي)). وَكَانَ فِيهَا عِلْمٌ أَخْضَرُ أَوْ أَصْفَرُ فَقَالَ ((يَا أُمَّ خَالٍ هَذَا سَنَاءٌ وَسَنَاءٌ بِالْحَبَشِيَّةِ: حَسَنٌ))

د مړه‌یانی فەرمووده‌که:

أحمد رپوایه‌تی کړدووه (۳۶۴-۳۶۵) و البخاری (کتاب اللباس) (۵۸۲۳) (۳۰۷۱) و (۳۸۷۴) و (۵۸۴۵) و (۵۹۹۳) أبو داود (۴۲۰۰).

نډو نه حکام و نادابانه‌ی له‌م فەرمووده‌ی و مړده‌گیریت:

یه که‌م: پیغه‌م‌بر (ﷺ) و هاو‌ه‌له‌کانی (خوایان لی پازی بیت) نذر گرنگیان داو‌ه به جوان‌کړدن و پازاندنه‌و‌ی کچه‌کانیان و له‌به‌رکړدنې جوانترین جلو به‌رگ:

* عائشه (خوا لئی پازی بیت) ده‌لئ: کاتیک نوسامه‌ی کوپی زهید سر سمیکی داو‌که‌وت پیغه‌م‌بری خوا (ﷺ) ه‌ل‌یسانده‌و‌ه و فەرمووی: ((لو کان أسامة جاریة لحلیته وکسوته حتی أنفقه))^۱ واته نه‌گه‌ر نوسامه کچ ده‌بوو له نالتون ه‌لم ده‌کیشاو جلو به‌رگی جوانیشم له‌به‌ر ده‌کړد.

* أبو هریره (خوا لئی پازی بیت) ده‌لئ: جاریک له‌گه‌ل پیغه‌م‌بری خوا (ﷺ) داو‌ه رچووم... له فەرمووده‌که‌دا هاتووه... تا گه‌یشته ژووره‌که‌ی فاطمة (خوا لئی پازی بیت) و فەرمووی: ((أثم لک، أثم لک))^۲ واته دیسان ه‌سه‌نتان لال کړدووه؟ أبو هریره ده‌لئ گومانمان برد که فاطمة شور‌دویه‌تی و گورپویه‌تی و نه‌و‌هنده‌ی نه‌برد به

۱ پیشت‌ر سه‌رچاو‌ه‌که‌ی دراو‌ه.

۲ لک: اصمعی ده‌لئ واته که‌سیک قسه‌ی بقی نایه‌ت (لسان العرب) (۳۲۳/۸).

پاکردن هاتو باوەشیان کرد بە یە کداو فەرمووی: ((اللهم اني أحبه فاحبه واحب من يحبه))^۱ واتە: ئەى خوايە من خۆشم دەوێت (تکام وایە) تۆش خۆشت بویت و ئەویش خۆش بویت کە خۆشی دەوێن.

دووهم: مەرۆڤ حەز دەکات منداڵەکانی بەشیوەیەکی گەورە و خاوەن کەسایەتی گەورە ببن و زاناو ناودار دەریچن لە پاشەپۆژدا، کاریگەری خۆی دەبێت لەسەریان و مەول دەدەن خۆیان چاک بکەن و چاو لە زاناو ئەهلی زانست و چاکەخاوەن بکەن، بۆیە هەر بە منداڵی عەمامەکانی خۆیان کردۆتە سەریان تا شەرمی ئەو عەمامە بیانگریت و زاناو ناودار دەریچن:

* ئیبراهیمی کوپی سەعد دەلی: لە بیرمە باوکم کۆمەڵی عەمامەى هەبوو (نەمدەزانی چەن دانەن) خۆی عەمامەىەکی لەسەر دەکردو دانەیه کیشی دەکردە سەری من، من لەو کاتەدا منداڵ بووم و هاوپیکانیشم عەمامەیان دەبەست.^۲

* مالیکی کوپی ئەنەس (رەحمەتی خۆی لی بێت) دەلی: (منداڵ بووم) بە دایکم وت: دەپۆم دەخوینم و زانست وەردەگرم، دایکم وتی: جاری وەرە پیشەکی جلو بەرگی زانایان بپۆشە و پاشان زانست بنووسەو، دەلی: گرتمی و دەستیک جلی شۆپی لەبەرکردم و بە پەڕۆیکە سەری بەستم و عەمامەیه کیشی کرد بە سەرمداو پاشان وتی: ئا ئیستا بپۆ زانست و زانیاری بچنەرەو.^۳

* پیشەوا مالیک (رەحمەتی خۆی لی بێت) دەفەرمویت: نابێت عەمامە لابریت و من لە سەردەمیەکەو عەمامەم لەسەر کردووه کە دەم و چاوم مووی لی نەهاتوو.

* هەروەها دەفەرمویت: عبدالعزیزی کوپی ابن المطلب بۆی باس کردم کە جاریکیان بەبی عەمامە خۆی کردبوو بە مزگەوتداو دەلی: باوکم زۆر زۆر قسە و جێبۆی

۱ رواه البخاري (۲۱۲۲) (۵۸۸۴) ومسلم (۲۴۴۲).

۲ رواه ابن سعد في الطبقات لا (۲۰۵).

۳ رواه الراهمرمزي في (المحدث الفاضل) (۸۰).

پي وټم، ته نانه ت عبدالعزیز پي وټم: که پيښم ناخوښه جنیوه کانت بؤ باس بکه م که چي پي وټم وټي: ئایا به سهری پروتی خوټ ده که یت به مرگه وټدا؟^۱

سییه م: پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) هندیك جار کچی بچوکی پازاندو ته وه به ئالتون: * عائیشه (خوا لی پازی بیټ) ده لیټ: پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) هندیك خشلی له لایه ن پاشای حه به شه وه پي گه یشته که نه نگوستیله ئالتونی تیډابوو نفیمدار بوو (نقیم واته موسیله که موروی تیډایه)، عائیشه ده لیټ: پیغه مبه‌ری خوا (ﷺ) به داریك گرتی یان به هردوو په نجه و پاشان ئومامه ی کچی ابی العاص که کچی زهینه بی کچی بوو فەرمووی: ((تحلي بهذا یابنیة)) واته: ها کچی خوځم نه مه بؤ تو خوټی پي جوان بکه).^۲

* په زیږدی نه حه وی ده لی: فەرقه دی سه به خی چوو بؤ مالی حه سه ن، له وی کچی کی حه سه نی بینی ئالتونی پیوه بوو، وټي به حه سه ن: نه ی باوکی حه سه ن توښ کچته به ئالتون و زیږ ده پازینیته وه؟ حه سه ن زور تورپه بوو ته نانه ت فەرمووی: نه ی فەرقه د بچکول-فریقد- بؤ تو ده ته ویت کچه که م وه ک ئارډیږو نانکه ر نیشان بده م.^۳ مه سه له یه ک:

هیچی تیډانیه و ئاساییه کونکړدنې گوټی کچ (گوټی سمین) له بهر جوانی: * أحمدی کوپي حه نبل (ره حمه تی خوی لی بیټ) ده لی: بؤ کوپ به باشی نازانم (مه کروه) به لام بؤ کچ ئاساییه و مه هنا ده لی: پیښم وټ لای کی مه کروه بووه؟ فەرمووی: له لای جریری کوپي عثمان.^۴

۱ الجامع لاخلق الراوي واداب السامع-خطیب (۹۰۰).

۲ رواه أحمد (۱۱۹/۶) وأبوداود (۴۲۳۵) وابن ماجه (۳۶۴۴) واسناده حسن.

۳ رواه ابن ابی الدنيا (الاشراف فی منازل الاشراف) (۴۷۱).

۴ الاداب الشرعية (۳/۳۴۱).

* ابن قیم (رحمته‌ی خوای ئی بیټ) ده‌لئ: له (صحیحین) دا هاتوو هه‌ کاتیک پیغه‌مبه‌ری خوا (علیه‌السلام) هانی ئافره‌تانی صحابه‌ی ده‌دا بۆ به‌خشین و خیرکردن ئافره‌تی وا هه‌بوو گواره‌کانی خۆی داده‌که‌ند و ده‌یبه‌خشیه پیغه‌مبه‌ری خوا (علیه‌السلام).^۱

به‌سه‌ به‌وه‌ی که‌ شتیکی دروسته که‌ خواو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ده‌یان بی‌نی ئافره‌تان گوئیان ده‌سمی و هیچیان له‌ باره‌یه‌وه نه‌ فەرمووه واته رازی بوون به‌ و کاره‌یان و نه‌ گه‌ر حه‌رام بووایه به‌رگریان ئی ده‌کرد له‌ قورئان و فەرمووده‌دا.

چواره‌م: هاوه‌لان (خوایان ئی پازی بیټ) (سخاب)یان ده‌کرده ملی منداڤه‌کانیان چ کوپ بوونایه یان کچ که‌ بریتیه له‌ ملوانه‌که‌یه‌ک له‌ میخه‌ک و هه‌ر به‌ره‌میکی تر به‌و‌نریته‌وه وه‌ک قه‌زوان، ته‌نانه‌ت ئیمام بوخاری له‌ (صحیح)ه‌که‌یدا باسیکی ناوناوه (ملوانه‌که‌ی سه‌خاب بۆ منداڤان) و فەرمووده‌که‌ی ئه‌بوهریره‌شی به‌ به‌لگه‌ هه‌ناوه‌ته‌وه.

ئیمام ئه‌حمده‌ له‌ (مسند) دا به‌ ئاشکرا تر هه‌ناوه‌یه‌تی و ده‌لئ: ئه‌بوهریره (خوا لئی پازی بیټ) ده‌لئ: دایکم نه‌یه‌یشت له‌ مال بێمه‌ ده‌ره‌وه بۆ ئه‌وه‌ی ملوانه‌که‌ی سخاب بکاته مل.^۲

پینجه‌م: دروست نیه ئالتون بکریته به‌ منداڤی کوپدا:

* یه‌ حیا ده‌لئ: له‌ ئیمام مالیکم بیست ده‌یفه‌رموو: پیم ناخۆشه‌و به‌ مه‌کروه‌ی داده‌نیم که‌ ئالتون بکریته به‌ منداڤی کوپدا، چونکه پیمان گه‌یشتوو هه‌که‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (علیه‌السلام) نه‌یه‌یشتوو پیاو ئه‌لقه‌ی ئالتون له‌ ده‌ست بکات و منیش بۆ گه‌وره‌و بچوک به‌ مه‌کروه‌ی ده‌زانم.

۱ تحفة المودود لا (۳۴۹-۳۵۰).

* (ابن عبدالبر) یش ده لى: له ده سترکردنی نه لقه بؤ پياو وانا زانم يه ك كه س له پيشه وایانی فه توا پښه وایان پيدا بښت و هه موویشیان له لایان مه کروهه بؤ مندالی کوږ چونکه باوکان به منداله کانیاندا خواناسیان دهرده که ویت.^۱

شه شه م: سوننه ت وایه نه گهر مندالک جل و به رگی تازه ی له به رکرد سى جار پيى بگوتريت: (ابلي واخلقي) و نه مه ش به (صحيح) ی هاتووه له لای نيمام بوخاری (ره حمه تی خواى لى بيت).

حه و ته م: ماناو مه به ست چیه له وشه ی (ابلي واخلقي):

نه م وشه یه له لای عه ره ب دووعای چاکه یه بؤ ته مه ن دريژى منداله که به کارديت، واته نه وه نده ته مه ن دريژ بييت تا نه و جلانه کون بکات و بياندرينيت، * خه ليل له (کتاب العين) دا ده لى: واته: بږيت تا نه م جلانه ت کون ده که یت و ده یاندرينيت.

به لام له پړوايه تی (أبو داود) دا به سه نه دی صحيح له (نهي نضره) وه هاتووه و ده لى: هاوه لانی پیغه مبه ری خوا (عليه السلام) نه گهر يه کيکیان ده ستيك جلی تازه ی بکر دايه پييان ده وت: (تبلى ويخلف الله) واته: له ناو بجيت و خوا خوت بهيلايت.

له پړوايه تی نه بو وه ليذا هاتووه ده یانوت: (ابلي واخلقي)^۲ یان ده یان ووت (ابلي واخلقي): واته بيدرينيت و خوت بميى.

هه شته م: فەرموده که ش نه وه ده گه یه نييت که هانی مندال بدريت و دلى خوش بکريت نه گهر جل و به رگیکی تازه ی له به رکردو پييان بوتريت: وه ک چون پیغه مبه ر

۱ ابن عبدالبر (الاستنکار) (۳۰۳/۸).

۲ الفتح لابن حجر (۲۸۰/۱۰).

(ﷺ) به دايكى خالىدى فەرموو كه تەمەنى بچوك بوو: ((يا ام خالد هذا سناه)) به زمانى حەبەشەكان واتە: جۆرىكى ئەسلە، جۆرىكى باشە.

(ئەمەش بە پىچەوانەى ھەندىك له موسلمانانەو ھە دەبينىن كەسێك جل و بەرگى نوێى لە بەردايە تاليقي لى دەدەن و دەلێن ئەمە پەنگ نە مابوو ئەمە نەبێت؟! واديارە ھەرزانە كەيت كړيوه؟! زۆر ناشيرينه؟! نا ئەسلە؟ من بىكەم لەمەى تۆ ناكەم!!) ئەم وتانە ھەرامن و بۆنى ھەسووديان لى دیت*

شتێك كە زۆر پێويستە دايكو باوك و سەرپرشتيارانى مندانان بيزانن دەريارەى جلو بەرگى مندانەكانيان ئەمە ھەندىكە لەوانە:

۱- دەبێت جلو بەرگى بى باوەرانيان لەبەر نەكەن و چاو لە جلو بەرگى مندانى ئەوان نەكەن تا مندانەكە لەسەر ئەو شىويە گەرە نەبێت:

* عبداللهى كورپى ھەمرى كورپى عاص دەلى: پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەستى جلى لەبەرى مندا بينى نەخش و نىگارى تىدابوو (معصفرين) و فەرمووى: (ان هذه من ثياب الكفار، فلا تلبسها) واتە: ئەمە لە جلو بەرگى كافرو بى باوەرپانە لەبەرى مەكە.

۲- دەبێت جلو بەرگى كورت (وهك تەنورە) نەكاتە بەرى كچە بچوكەكانى تا لەسەر ئەو شىوازە پانەيەت و ئاسايى نەبێت لەلای كاتێك گەرە ئەبن.

لەو بەلاو نەھامەتيانەى ئەم سەردەمە كە تووشى زۆرى لە خەلكى بوو و لە سروشتى پاكيان دەرچوون و سەرسام بوون بە جلو بەرگى كافران و چاويلێكردنيان و جلو بەرگى جولهكە و گاوريان پى باشە كە ھىماى بەدەرەوشتى و داپرینی پێو ديارە.

بەجۆرىك كە پىچەوانە بۆتەو! كۆرەكانيان جوان داپۆشيوە بە جلو بەرگ و تەنھا دەست و دەم و چاويان ديارە!! كەچى لە ھەمان كاتدا جلو بەرگى كورت و تەسك

ده‌كه نه به‌ری كچه‌كانیان كه هه‌موو له‌شیان له‌خه‌لكیه‌وه دیاره‌و به‌ر له‌عنه‌تی پیغه‌مبه‌ری خویان ده‌خن (ﷺ) كه فەرموویه‌تی: ((كاسیات عاریات)) واته پوښته‌یشن و پووتیشن!

۳- نابیت جل‌وبه‌رگيك بكا ته به‌ری كوپه‌كه‌ی كه له به‌ری تاوانباران و له‌خوا یاخپاندا بینراوه‌و به‌هی نه‌وان مه‌شهور بووه:

* (الاجری) (ره‌حمه‌تی خواى لى بېت) ده‌لئى: له‌سر (إمام) واته كاربه‌ده‌ستان پټوېسته قه‌ده‌غه‌ی بكن كوپانى موسلمان جل‌وبه‌رگى فاسق و تاوانباران له به‌ریكه‌ن و نه‌شه‌پلن هاوړپیه‌تی نه‌و كه‌سانه بكن كه ناسراون به به‌دړه‌وشت و نړیاز، هه‌روه‌ها باوكانیش نابیت به‌پلن منډاله‌كانیان به‌رگى فاسقیان له به‌ریكه‌ن و هاوړپیه‌تیشیان بكن.^۱

۴- نابیت جلى درېژو دهره‌دامان بكه‌یته به‌ری كوپه‌كان و پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌م كار به‌رگى كړدووه:

* عبدالله‌ی كوپى عومر (خوا لئى پازى بېت) جارېك بینى كوپه‌كه‌ی جل‌ه‌كانى شوړه‌و به‌دواى خویدا پایده‌كېښیت فەرمووی: دامپنه‌كه‌ت به‌رز بكه‌ره‌وه چونكه له پیغه‌مبه‌ری خوام بیستووه (ﷺ) كه فەرموویه‌تی: ((من جرّ ثوبه من الخیلاء لم ینظر الله‌ الیه))^۲ واته: هر كه‌سیك جل‌وبه‌رگى له زه‌وى بخشیت له خو به‌زلزانیه‌وه نه‌و كار به‌كات نه‌وه خوا له پوژى قیامه‌تدا بوى ناپوانیت.

* ابوهریره (خوا لئى پازى بېت) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (ﷺ) ده‌گړپټه‌وه كه فەرموویه‌تی: ((ما أسفل من الكعبین من الازار ففى النار))^۳

۱ النظر في أحكام أهل النظر- ابن قطان (۱۲۹)،

۲ رواه أحمد (۳۳/۲).

۳ رواه البخاري (۵۷۸۷).

واته: جل و بهرگی خواری په قهله ی قاچ خاوه نه که ی ده باته ناو ټاگره وه. له سره سره په رشتیاری منډاله ه ول بدات منډاله کانی له ټاگری دوزخ به دوور بگریټ و له سره په وشتی پیغه مبه رو سوننه ت پایان بهیټی له سر نه و شتانه ی که پیچه وانه ی شرعی خوا نین.

۵- ده بیټ کوره کانی به دوور بگریټ له له بهر کړدنې ټاوریشم چونکه له سره نیرینه حرامه گوره بیټ یان بچوک:

* جابر (خوا لئی پازی بیټ) ده فهرمویت: له بهری کوره کانماندا دامانده کاندو له بهری کچه کانماندا ده مان هیشته وه واته: ټاوریشم^۱

* ابن قیم (ره حمه تی خوی لی بیټ) ده فهرمویت: نایه لی کوره که ی ټاوریشم له بهر بکات چونکه په وشتی ټیک ده دات و سروشتی کچانه و ناسکولایی ودرده گریټ، هره وک چون ده بیټ له نیریازی و عهره ق خواردنه وه و دزی و درؤزنی دووری بخاته وه، پیغه مبه ری خوا (علیه السلام) ده فهرمویت: ((یحرّم الذّهب والحریر علی ذکور أمّتی وأحلّ لائناهم)) واته: ټالتون و ټاوریشم له سره نیرینه کانی ټومه تم حرامن و بؤ میینه کان حه لالین.

خو نه گهر منډال نه و شتانه ی لی قه ده غه نه کرابیټ خو له سره سره په رشتیاره که ی پیویست کراوه که نه هیلی بیانکات و بوازی نه دات حرامه کان نه نجام بدات، چونکه له سهریان پادیت، زور نه ستمه وازیپهینانی، نه مهش پاسترین و ته ی زانایانه.

نه وانه ی که ده لئین دروسته ټالتون و ټاوریشم بؤ کوپانی منډال، به لگه یان نه وه یه که ته کلیفی له سره نیه و هیچی له سره حرام نیه، قیاس له سره ولاخ ده که ن که گوايه هیچ حرام نیه بؤی، نه مهش قیاسی کی زور ناشیاوه و خراپه چونکه به لی منډال هیچی له سره نیه به لام خو گه وره بوو له سهری ده بیټ، بویه نابیټ منډال به بی ده ستنویز

نویژ بکات یان به پروتی یان به پیسی، نابیت نارہق بخواته وه و قومار بکات و کاری ناشایسته ی جنسی بکات (لواطہ).^۱

۶- نابیت به هیچ جوریک باوک و دایکان جل و بهرگی کچانه ی له بهر بکات و بیرازینیتنه وه:

* ابن تیمیہ (رحمہ تی خوی لی بیت) دہ فہرمویت: پازاندنہ وهی کوپ به شیوہی کچ دروست نیہ، چونکہ نابیت خہ لک حہ زی لی بکات (نہ وه تاییہ ته به ئافره تانہ وه) به لکو دہ بیت له هہ مووشتیک دوری بخاتہ وه کہ ژنانی دہر بچیت و له وان بکات و نہ وه وای لی دہکات کہ گہ ورہش بوو هہر ناسکولہ و ژنانی دہ بیت، له وانہ شه چہ ندان فیتنہ و خراپہ ی تری لی بکہ ویتنہ وه.^۲

۷- نابیت بهیلریت جل و بهرگیک له بهر بکات له وینہ ی گیانله بهری له سہر نہ خش کرابیت و نہ مہش نہ خوشیہ کہ و بازارہ کان دوو چاری بوون و تہ نانہ ت زور دہگمہ نہ بتوانیت دہستی جل بو کوپہ کہ ت دہست بخہیت کہ وینہ ی گیانله بهرانی تیدا نہ بیت و نہ وهش غہریبی ئیسلام دہگہ ی نیت په نامان به خوا:

* أبوطلحة (خوا لئی پازی بیت) له پیغہ مبهری خواوہ دہگیریتنہ وه (ﷺ) کہ فہرموویہ تی: ((لاتدخل الملائكة بيتاً فيه كلب ولا صورة))^۳ واته: فریشتہ کان پروو ناکہ نہ مالیک سہگی تیدابیت یان وینہ ی تیدا هہ لو اسرابیت.

۸- هہ روه ها نابیت جورہ جل و بهرگیکیان له بهر بکیت کہ هہ ندیک وشہ و دہستہ واژہ ی بیگانہ ی پیوہ نوسرابیت چونکہ زور به یان وشہ کانیان بی باوہ پی یان نارہ وشتیہ.

۱ تحفة المودود لا (۳۰۴).

۲ شرح العمدة من کتاب الصلاة، لا (۲۹۳).

۳ رواه البخاري (۲۳۲۳).

۹- هه روږه ها نابیت ته و جلو به رگانه ی له به ریکات که هیماو دروشمی بی
 باوه پانی پیوه یه وه ک خاچ یان ته ستیره ی شهش پالو یان تالای یه کی له ولاتانی
 بی باوه پو له م وینانه.

* ته مه هندیك بوون له جلو به رگه قه ده غه کراوه کان له سر منډالان و مه به ست
 لی: ته وه یه که دایک و باوکان به ثاره زوی خویان هه موو جلیکیان بو نه که ن به وه ی
 بلین گوايه منډالان و هیچیان له سر نیه، له سر سه پر رشتیاره که یانه که له خوا
 بترسیت چونکه به پر سياره به رامبه ریان:

* سفیان الثوری (ره حمه تی خوی لی بیت) ده فرمویت: فرمان ده دریت به
 فریدانی که سیك بو ناو ناگری دوزه خو پیی ده لین: ته مه مال و منډاله که ی هه موو
 چاکه کانیان خواردوه.^۱

تویه م: له فرموده که شدا ته وه هاتوه که گوره ده توانیت شوخی و سوعبه ت
 له گه ل منډالی کچی ته میزدار بکات:

وه ک چون له هندیك پیوایه تی بوخاریدا هاتوه له سر ته م فرموده یه لا (۵۹۹۳):
 * که صحابه که ده لی: منډال بووم له گه ل باوکمدا پویشینه خزمه ت پیغه مبه ر
 (ﷺ) و من له وی به ته لقه که ی ده ستی پیغه مبه ر (ﷺ) یاریم ده کردو باوکم لیم
 تورده بوو، پیغه مبه ریش (ﷺ) فرمووی: ((دعها)) وازی لی بیته و پاشان فرمووی:
 ((أبلي واخلفي...)) واته سی جار فرمووی: ته م جلانه بدرینی و خوت بمینی.

ده یه م: له فرموده که شدا ته وه هاتوه که دروسته نازناو بنریت له کچی بچکوله،
 چونکه پیغه مبه ری خوا (ﷺ) به و که بچکوله یه ی فرموو: ((یا ام خالد)) ته ی دایکی
 خالد، که ناوی خوی (أمة) ی کچی خالد بوو.^۲

۱ رواه أبو نعیم فی (الحلیة) (۸۱/۷).

۲ الاستیعاب (۱۷۹۰/۴).

یازده یه م: مه به ست له (خمیصه سوداء صغیره):

* خه لیلی کوږی نه حمه د ده لئ: جلویه رگیکی په شی خه ت خه ت و له خوری دروستکراوه.^۱

دوازه یه م: به ه لگرتن هیڼایان (فاتی به تحمل): به لگه یه له سر نه وه ی که کچه که زور بچوک بوو د وورنیه له گه ل منډالیه که یدا وریاو به فام بوو له شت تیگه یشته ووه، له پړویه تی بوخاریدا (۳۸۷۴) دا هاتووه که نه و منډاله کچ بووه و ده لئ: له حه به شه گه پامه وه من کچیکی بچوک بووم و پیغه مبه ری خوا (ﷺ) پوښاکیکی په شی خه ت خه تاوی پیدام و ده سستی ده هیڼا به خه ته کانیداو ده یفرموو: ((سناه، سناه)) جوریکی باشه جوریکی باشه.

سیژده یه م: ((فأخذ الخميصة بيده فالبسها)) واته: به ده سستی خوی کردیه به ری و نه مه ش به لگه ی به په حمی پیغه مبه ره هروک به لگه ی بی فیزی و ته وازعیه تی.

چوارده یه م: له وه دا که به ده سستی خوی جله که ی کرده به ری (أم خالد) به لگه یه له سر نه وه ی سوننه ته که سیك دیاری دهادت به که سیك نه گه ر که سه که منډال بوو خوی بیکاته به ری و بیگومان به سر جله کانی ژیره ویدا.

پازده یه م: فرموده که نه وه ده گه ینیت که سوننه ته به زمانیک له گه ل منډالدا قسه بکړیت که لئی تیښکات نه وه تا پیغه مبه ر (ﷺ) ده زانیت نه و منډاله له حه به شه ژیاوه و زمانی نه وان شاره زا بووه به زمانی حه به شیه کان فرمووی: (سناه، سناه)، بوخاریش باسیکی ناواناوه (باسی نه و که سه ی به فارسی قسه ده کات) - (۳۰۷۱).

شازدە يەم: بە فەرموودە كە دەرە كە وىت كە دروستە موسلمان ھەندىك دەستە واژەى زمانەكانى تر بە كار بھىنىت ئەگەر كارنە كاتە سەر زمانە سەرە كىە كەى خۆى و وشەى بىگانە تىكەلّ نە كات، وەك بە كارھىنانى وشەى (فئىرى گود: very good) براڤو، مەرسى، ... ھتد).^۱

*

*

*

فه‌رمووده‌ی سی و چه‌وته‌م

یاری کردن شوخی کردن له‌گه‌ڵ منداڵدا

عن أنس بن مالك (رضي الله عنه) قال: كان رسول الله (ﷺ) يَدْخُلُ عَلَيْنَا وَلِي أَخِ صَغِيرٍ يُكْنَى (أَبَا عُمَيْرٍ) قَالَ: أَحْسِبْهُ فَطِيمًا، وَكَانَ لَهُ نُفَرٌّ يُلْعَبُ بِهِ فَمَاتَ، فَدَخَلَ عَلَيْهِ النَّبِيُّ (ﷺ) ذَاتَ يَوْمٍ فَرَأَاهُ حَزِينًا، فَقَالَ ((مَا شَأْنُكَ؟)) قَالُوا مَاتَ نُفَرُهُ فَقَالَ ((يَا أَبَا عُمَيْرٍ مَا فَعَلَ النُّفَيْرُ؟)).

دهره‌ینانی فه‌رمووده‌که:

أحمد ڤیوایه‌تی کردووه (١١٤/٢-١١٥) و البخاری (٦٢٠٣) و (٦١٢٩) و له (الادب المفرد) (٢٦٩) له باسی -سوعبه‌ت کردن له‌گه‌ڵ منداڵ، مسلم (٥٦٧٣) و أبو داود (٤٩٦٩) له (باسی به که‌سێک بَلَّتِي باوکی فلان و مندالیشی نه‌بیّت) و الترمذی (١٩٨٩) و ابن ماجه (٣٧٢٠) له باسی (المزاح) دا.

ئه‌و نه‌حکام و ئادابانه‌ی ئه‌م فه‌رمووده‌یه وهرده‌گیریت:

یه‌که‌م: ئه‌م فه‌رمووده‌یه ئه‌سلی دوو مه‌سه‌له‌ی زۆر گرنگی ژيانی منداڵانه:

١- منداڵ بۆی هه‌یه یاری بکات.

٢- شوخی کردن و ڤوو‌خۆشی دان به منداڵان.

مه‌سه‌له‌ی یه‌که‌م:

فه‌رموده‌که ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نیّت که دروسته ڤیگا بدریّت به منداڵان یاری بکه‌ن و نایبیت به‌رگریان لی بکریّت و به‌لگه‌یش له‌سه‌ر ئه‌وه زۆره له‌وانه:

١- بی ده‌نگبوونیان لییان و به‌رگری نه‌کردن له یاری کردنیان:

* عبدالله‌ی کوپی عباس (خوا لئی پازی بیّت) ده‌فه‌رمویّت: (له‌گه‌ڵ منداڵاندا یاریم ده‌کرد، له‌و کاته‌دا ڤیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هات و منیش له پال دیواره‌که‌دا خۆم چه‌شاردا، له

دواوه هاتو پای وه شاندمو فەرمووی: ((اذهب وادع لي معاوية))^۱ بږو مو عاویهم بږ بانگ بکه.

* عائشه (خوا لئی پازی بیت) ده فەرمویت: له گه ل ده سته یه ک له کچانی هاورپمدا یاریم ده کړدو له و کاته دا پیغه مبهری خوا (ﷺ) خوی کړد به ژور دواو هه موو په فیه کانه خویان داپوشت (خویان هه شاردا) و که نه و پوشت ده ستیان کړده وه به یاری له گه لمد. ^۲

۲- پیغه مبهر (ﷺ) دهیدا به لای منډالاندا یاریان ده کړدو نه ویش سلوی لئ ده کړدو به کاره که یان پازی بوو:

* نه نه س (خوا لئی پازی بیت) ده فەرمویت: پیغه مبهری خوا (ﷺ) دای به لامداو له ناو منډالاندا یاریم ده کړد سلهامی لئ کړدینو پاشان منی بانگ کړدو ناردمی بږو کاریک. ^۳

۳- پیغه مبهر (ﷺ) سهیری منډالانی ده کړد کاتیک خه ریکی یاریکړدن بوون:

* عائشه (خوا لئی پازی بیت) ده فەرمویت: پیغه مبهر (ﷺ) ده هات بږ لام کاتیک من یاریم ده کړد به یاریه کانه و له لامدا داده نیشت و ماوه یه کی ژور سهیری ده کړدو پاشان هه لده سا. ^۴

۴- پیغه مبهر (ﷺ) بواری په خساندوه بږ منډال بږ سهیرکړدن یاری:

* عائشه (خوا لئی پازی بیت) ده فەرمویت: ده مبینی پیغه مبهری خوا (ﷺ) به که واکه ی بهری دای ده پوشتم، منیش سهیری هه به شیه کانه ده کړد له مزگوتدا یاریان ده کړد تا وام لئ ده هات بږ تاقت ده بووم له سهیرکړدن، ناگاتان له کچانی بچوک بیت هه ز له سهیری یاری ده کهن) ^۵ واته: بواری سهیرکړدن پږ بدهن.

۱ رواه مسلم (۶۷۲۰).

۲ رواه البخاري (۶۱۳۰) ومسلم (۶۳۷۸).

۳ رواه أحمد (۲۵۳/۳) إسناده حسن.

۴ رواه أبو يعلى في مسنده (۴۹۰۸).

۵ رواه البخاري (۵۲۳۶).

دووهم:

يارىكردن و خوشى نواندن و پابواردن كارىكى زۆر گرنگى مىندالّانە، بۆيە دەبينى سەلەفى صالحى ئەم ئوممەتە گرنگى تەواويان پىداوہ:

* حسن البصرى (رەحمەتى خواى لى بىت) جارىكيان خۆى و عبداللەى كوپى چوونەوہ بۆ مال، سەير دەكەن مىندالّان بە سەريانى مالەكەوہ يارى دەكەن و عبداللە لىيان توپەبوو، بەلام شىخ حەسەن فەرمووى: وازيان لى بەيتنە يارى كردن بەهارى ئەوانە.^۱

* هيشامى كوپى يەحياى غەسسانى باسى باوكى دەكات و دەلى باوكم دەيووت: خەفەت مەدەن بە مىندالەكانم و نىگەرانيان مەكەن چونكە خوشى و سرور گەشە بە مىندالّان دەدات.^۲

* ئىبراھىم (رەحمەتى خواى لى بىت) دەلى: سەلەفى صالح ھەموو يارىەكيان بە پەوا دەزانى بۆ مىنالەكانيان تەنيا يارى كردن بە سەگ نەبىت.^۳

سەيئەم: فەرموون لەگەل ھەندىك لەو يارىانەى كە سەلەفى صالح پىگايان بە مىندالەكانيان داوہ ئەنجامى بدەن، كە ئەگەر بە وردى سەيريان بكەن ھەموو سودى بۆ خودى مىندالەكە ھەيە بۆ لەشيان يان بۆ عەقل و بيريان يان جوانكردنى پەوشتيان و چەندان سودى تر لەوانە:

۱- تير ئەندازى (الرمایه):

* موسەبى كوپى سەعد لە سەعدەوہ دەگىپتەوہ (خوا لى پازى بىت) فەرموويەتى: كوپەكانم تير ئەندازى فەيرىن چونكە ئەوہ باشترينى يارىەكانتەنە.^۴

۱ رواه ابن ابى الدنيا في العيال (۵۹۰).

۲ رواه ابن ابى الدنيا في العيال (۵۹۴).

۳ رواه البخاري في الادب المفرد (۲۹۷).

۴ رواه ابن ابى شيبه في (الادب) لا (۸۰).

* ثامتی کوپی عبداللهی کوپی نه نه س ده لئ: نه نه س (خوا لئی پازی بیټ) جیگیان بؤ پاده خستو له سهری داده نیشتو منډاله کانیشی به سهریدا نیشانه شکینیان ده کرد (واته توپه نه ده بوو) جاریکیان هاته لمان ده بینئ تیره ندازی ده که ین فرمووی:

(کوړه کانم نه مه که ی نیشانه شکینیه ئیوه ده یکن بیده ن به من و هر چه ندی پیوه نا هه مووی پیکای).^۱

* عمری کوپی عبدالعزیز (ره حمه تی خوی لئ بیټ) نامه ی نووسی بؤ مامؤستای کوړه که ی و پی و ت: با سهره تا هریه که یان قورثانه که ت بؤ بخوینن و جوان فیریان بکه، نه گهر لئ بوویه وه با تیرو که وانه که ی هه لېگریټ و نیشانه ی بؤ بنیره وه و حوت تیری پیوه بنئ و پاشان با بپوات سرخه وی - قه یلوله - بشکینیت...^۲

۲- زورانبازی (مصارعه):

* أبوهریره (خوا لئی پازی بیټ) ده فرمویت: حه سەن و حه سین (خوایان لئ پازی بیټ) پیکه وه زورانبازیان ده گرت و پیغه مبه ری خوایش (ﷺ) ده یفرموو ((هی حسن، هی حسن)) واته: حه سەن ده بیاته وه، حه سەن ده بیاته وه، فاطمة (خوا لئی پازی بیټ) پی و ت: بؤچی وا ده لئی؟ پیغه مبه ر (ﷺ) فرمووی: ((ان جبریل یقول: هی حسین)) واه: جبریل ده یووت: حسین یه که م ده بیټ).^۳

۳- پیشبرکی (مسابقه):

* عبداللهی کوپی حه رس (خوا لئی پازی بیټ) ده لئ: پیغه مبه ری خوا (ﷺ) عبدالله و عبیدالله و کوړه کانی تری عه باسی کوړده وه و پیزی ده کړدن - ده سستی ده کړده وه و باوه شی بلاوده کړده وه و ده یفرموو پییان: ((من سبق الي فله كذا وكذا)) واته هر که سیك زوو بگاته لای من دیاریه کی پی ده دهم، ده لئ (فتسبقون) واته

۱ رواه الطبراني في (المعجم الكبير) (۶۷۹) و اسناده صحيح.

۲ ابن ابي الدنيا في الدر المنثور (۵۰۶/۶).

۳ ابن ابي الدنيا في العيال (۵۹۵) في اسناده ضعف.

نه وانش هه موویان پایان ده كړد به ره و پووی و ده كه وتن به سهر پشت و سنگیداو
نه ویش (ﷺ) باوه شی پيدا ده كړدن و ماچی ده كړدن).^۱

۴- مه له وانی (السباحه):

* ابی امامه ی كوپي سه هل (ره حمه تی خوی لی بیت) ده لی: عمری كوپي خطاب
(خوا لی پازی بیت) نامه ی نووسی بؤ (ابی عبیده) ی كوپي (الجراح) و پتی فهرموو:
منډاله كانتان فیتری مه له بكن و فیتری تیره ندازیان بكن).^۲

۵- نه سپ سواړی (الفروسیه):

* مه كحول (ره حمه تی خوی لی بیت) ده لی: عمری كوپي خطاب (خوا لی پازی
بیت) نامه ی نارد بؤ خه لگی شام و تیايدا پتی وتن: منډاله كانتان فیتری مه له كړدن و
تیره ندازی و نه سپ سواړی بكن).^۳

۶- یاری كړنې كچان به بووك:

* عائشه (خوا لی پازی بیت) ده لی: پیغه مبه ری خوا (ﷺ) له جهنگی ته بوك
كه پايه وه یان خه یبر بوو په رده یه ك دادرابوویه وه و هوا په رده كی به رزكرده وه
هه نديك بوكی عائشه ده ركه وتن، پیغه مبه ر (ﷺ) فهرمووی: ((ما هذا يا عائشة؟))
نه مه چیه نه ی عائشه؟ عائشه یش فهرمووی: نه مانه كچمن، له نیوانیاندا نه سپیكي
بینی دوو بالی هه بوو فهرمووی: ((ما هذا الذي اری وسطهن؟)) واته: نه ی نا نه مه چیه
له نیوانیاندا ده بیینم؟ وتی: نه سپه، فهرمووی: ((ما هذا الذي عليه؟)) نه ی نه مه چیه
به سهر پشتیه وه؟ وتی: باله كانیه تی، فهرمووی: نه سپ بالی هه یه؟ عائشه یش وتی:
نه ی نه تبیستوه كه سوله یمان نه سپی هه بووه بالدار بوون؟ ده لی: پیغه مبه ر نه وه نده
پنكه نی به و قسه یه كه ددانه كانی دواوه ی ده ركه وتن.^۴

۱ رواه أحمد (۲۶۴/۱) والطبراني في المعجم الكبير (۱۸/۱۸۸)

۲ رواه أحمد (۴۶/۱) وإسناده صحيح.

۳ رواه القرباب في فضائل الرمي (۱۵) نه سپ سواړی نه مړی له توتومبیل لیخوپیندا خوی ده بینته وه -
وه رگتیر.

۴ رواه النسائي في السنن الكبرى (۳۰۶/۵-۳۰۷)، و أبوداود (۹۳۲) وإسناده صحيح.

۷- یاری کړدن به بالنده:

* فەرموده ی سهره تاي ئەم باسه به لگه یه له سهری به مه رجیک نازاری نه دات و خزمه تی بکات.

* هیشامی کوپی عوروه ده لئ: عبداللهی کوپی زوبیر له مه ککه بوو له و کاته دا هاوه لانی پیغه مبه ر (ﷺ) بالنده یان هه بوو له ناو قه فزدا بوو پایانگرتبوو.^۱

۸- به رزکړنه وهی قورسایي - زه ختکړدن شت - (رفع الاثقال):

* طاووس (ره حمه تی خوا ی لی بیت) ده لئ: عبداللهی کوپی عباس (خوا لی پازی بیت) دای به لای کومه لیک که سدا به ردی گه وره یان زه خت ده کړد (نه و چاوه کانی له ده ست دابوو) فەرمووی: نه وه خه ریکی چین؟ وتیان به رد هه لده گرن تا بزائن کامیان به هیزتره، نه ویش فەرمووی: (عمال الله أقوى من هؤلاء) واته: تی کو شه رانی پیگه ی خوا له وان نازاترن.^۲

چواره م: له م پوزگارده دا زوږبه ی باوک و دایکانی موسلمان (به داخه وه) پوله کانیان پیشنگوی خستوه و به جوړه ها یاری، یاری ده کهن به ناره زوی خویان و به یی په چاو کړدن و گویدان به شهرعی خواو پیغه مبه ر (ﷺ) و حه رام و حه لالیه کهی، به بیانوی نه وهی که جاری منډال و هیچیان له سهر نیه !.

به لئ وایه هیچیان له سهر نیه، به لام باوک و دایکیان به رپرسن لییان و له پوژی قیامه تدا لیپرسینه و هیان له گه لدا ده کړیت له سهر نه وهی پازی بوون منډاله کانیان که وتونه ته چه ندان حه رام و ناشه رعیه وه:

* نه وه په روږدگارده له قورنندا ده فهرمویت: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾^۳.

۱ رواه البخاري في الادب المفرد (۳۸۳) له باسی بالنده ی ناو قه فه س.

۲ رواه عبدالرزاق (۲۰۹۶۰).

۳ سورة التحريم (۶).

واته: نه ی کږمه لې باوه پداران خوتان و خانه واده تان له ناگرې دوزه خ بپارېزن که سوته مهنیه که ی مړوځو به رده و فریشته گه لیک سهرپه رشتی ده کات که زور دلړه قن و زور به هین و سهرپیچی خوا ناکه و چیان پی بگوتريت به گوئی ده کهن.

* عبدالله ی کوپی عمر (خوا لیې پازی بیت) ده فەرمویت: له پیغه مبه ری خوام بیستوه (ﷺ) ده فیرموو: ((کلکم راع وکلکم مسؤل عن رعیتہ، الامام راع ومسؤل عن رعیتہ، والرجل راع فی أهله وهو مسؤل...))^۱ واته: هه مواتان شوان و هه مویشتان به پرسیارن له ژړده سته کانتان، نیمام به پرپرسه له میلله ته که ی و پیاویش شوانه و به پرپرسه له مال و منډاله که ی و لیپرسینه وه ی له گه لدا ده کريت له سهریان ...

بویه زوری له سه له فی صالح نه یان هیشتوه منډاله کانیاں به ئاره زوی خویان هه رچی یاریه حزیان لی بوویت بیکه نه وانه:

۱- نه یان هیشتوه منډاله کانیاں یاری به بوکله یه ک بکه نه وینه و په یکه ری تیدابیت:

* أبو طلحة (خوا لیې پازی بیت) ده لی: پیغه مبه ر (ﷺ) فەرمویه تی: ((لاتدخل الملائكة بیتاً فيه کلب أو تصاویر))^۲

واته: فریشته کان پوه ناکه نه مالیک سه گ یان وینه ی په یکه ری تیدابیت.

* نیمام مالیکیش (ره حمه تی خوی لی بیت) ده فەرمویت: (له لام مه کروهه پیاو په یکه ر بو کچه که ی بکريت)^۳

* پرسپار کرا له نه حمه دی کوپی حه نبل (ره حمه تی خوی لی بیت) ده رباره ی فەرموده که ی عایشه (خوا لیې پازی بیت) که ده یووت (من به بوکله یاریم ده کرد) فەرموو: (ناساییه یاری کړدنې کچان یه بوکله به مه رجیک (صورة) ی تیدا نه بیت، نه گهر وینه ی تیدابوو نابیت)^۴.

۱ رواه البخاري (۸۹۳).

۲ رواه البخاري (۲۳۲۲).

۳ الجامع لابن ابي يزيد لا (۲۳۴).

۴ الاداب الشرعية (۵۰۹/۳).

۲- يارىكردن بە جۆرىك قومارى تىدايىت:

* محمدى كوپى سىرىن (رەحمەتى خاۋى لى بىت) كۆمەلەك مىنداللى بىنى لە پۇژى جەژندا يارىان دەكرد لەسەر شت (واتا قومارىيان دەكرد)، فەرموۋى: قومار مەكەن چونكە بىردنەوەى تىدايىت لە يەكترى قومارە^۱

۳- يارىكردن بە سەگ:

* ئىبراھىمى النخعى (رەحمەتى خاۋى لى بىت) دەفەرموۋىت: (ھاۋپپىيانى مەزەبەمان پىگايان داۋە بە مىنداللى يارى بىكەن جگە لە يارىكردن بە سەگ)^۲

۴- يارىكردن بە چواردەخانە:

ئەم يارىە تەختەيەك دەمىنن و سى خەتى تىدا ھەلدەكۆلن و مىندالان بە بەرد يارى تىدا دەكەن (پىشى دەلەن) شەھاردە.

* صفىيە دەگىرپىتەۋە كە عبداللەى كوپى عومەر (خاۋا لى پازى بىت) جارىك چوۋە مالاۋە دەبىننىت ھەندىك لە مىندالەكانى بە شەھاردە يارى دەكەن داى بەسەرى خۇيداۋ شكاندى^۳

* سەلەمەى كوپى ئەكۈە (رەحمەتى خاۋى لى بىت) دەگىرپىتەۋە كە بەرگى كىردۈۋە لە مىنداللى كاتىك كە ئەم يارى (چواردە خانە) بىكەن، پىيان وت: بەرگى لى دەكردن؟ فەرموۋى: بەلى چونكە لەو يارىەدا مىندالان سويند دەخۆن و درۋىش دەكەن.^۴

۵- يارىكردن بە تاۋلە (النرد):

نەرد ئەۋەيە زارىك لە تەختە يان لە ئىسك دروست دەكرىت و لە شەش لاکەيەۋە ژمارە دەنۈوسرىت و لەناۋ تاۋلەيەكى تەختەدا يارى پى دەكرىت. لە فەرموودەدا ھاتوۋە كە بەرگى كراۋە لە كۈندى:

۱ رواه ابن أبي شيبة (۶۲۲۱) له يارى كردن بە گويزيان خورمادا.

۲ پىشتەر پىۋايەتەكى دراۋە

۳ رواه ابن أبي شيبة (۶۲۱۳) و البيهقي في الكبرى (۲۱۷/۱۰).

۴ رواه ابن أبي شيبة (۶۲۱۲) و البيهقي في الكبرى (۲۱۷/۱۰).

* بوره یده (خوا لښی پازی بیټ) ده گڼرپټه وه که پټغه مبهری خوا (ﷺ) فەرموویه تی: ((من لعب بالنردشير فكأنما صبغ يده في لحم خنزير ودمه))^۱.

واته: هەر که سټیک به نەردە شیر یاری بکات وەک ئەو وایه دەستی خستبێته ناو گوشت و خوینی به رازەو ه.

* أبو موسی الاشعری (خوا لښی پازی بیټ) ده گڼرپټه وه که پټغه مبهری خوا (ﷺ) فەرموویه تی: ((من لعب بالنردشير فقد عصى الله ورسوله))^۲ واته: ئەو که سە ی یاری نەردە شیر بکات سەرپټچی خوا و پټغه مبهری کردو ه.

* نافع (رهحمه تی خوی لښی بیټ) ده لښی: عبدالله ی کوپی عومەر (خوا لښی پازی بیټ) هەر کاتیک که سټیکی خوی بدیایه یاری به نەردە شیر (تاو له) یان چوارده خانه دهکات لښی ده دان و یاریه که شی ده شکاندن.^۳

۶- شه ترهنج:

* نافع له عبدالله ی کوپی عومەر (خوا لښی پازی بیټ) ده گڼرپټه وه که پرسیار ی لښکرا ده رباره ی شه ترهنج؟ فەرمووی: له تاو له خراپ تره.^۴

* پیشه و مالک (رهحمه تی خوی لښی بیټ) ده فەرمویت: شه ترهنج به شیکه له تاو له.

* هه روه ها پرسیارکرا له ابن مسیب و الزهري (رهحمه تی خویان لښی بیټ) ده رباره ی حوکمی شه ترهنج؟ فەرمووی: شتی به تال و پرپوچی و خوایش به تال و پرپوچی خوش ناو یت.^۵

هه روه ها ده رباره ی قه ده غه کردنی شه ترهنج (یه زیدی کوپی ابن حبیب) و (محمدی کوپی سیرین) و (ابراهیم النخعی) و (مالک بن انس) و (أحمد بن حنبل) (رهحمه تی خویان لښی بیټ) هه مان پای پیشوویان هه یه.

۱ رواه مسلم (۵۹۵۸).

۲ رواه مالک في الوطأ (۹۵۸/۲) والبخاري في الادب المفرد (۱۲۶۹) إسناده حسن

۳ رواه الاجري في (تحريم النرد) (۳۵) واسناده صحيح.

۴ رواه ابن أبي الدنيا في (ذم الملامی) (۱۰۲).

۵ رواه البيهقي في (الكبری) (۲۱۲/۱۰).

به لّام زانایانی تری وهك نیمام شافعی و أبو حنیفه و أوزاعی و كه سانی تر شه تره نچ
جیاده كه نه وه له قوماړو تاو له، پتگه یان پیداوو ده لّین نه خشه ی سه ربازی و
به هیز کړدنې زیهن و میثکی تیدایه.^۱

۷- کوجه:

* ابن الاعرابی: واته منډالان په پړو ده هیښو خړی ده که نو وهك توپی لی ده که نو
پاشان قوماری پی ده که نو.

* عبداللهی کوپی دینار ده لی: عبداللهی کوپی عومهر (خوا لی پی پازی بیت) دای
به لای کومه لّیک منډالدا به کوجه یاریان ده کړد له چال لّیکدا که داری لی بوو، نه هیشت
نه و یاریه بکه نو نه و شوینه یشی په پښین کړد.^۲

۸- یاری کړدن به گیانداران به سزادان و به شه پدانیان:

* ابن عمر (خوا لی پی پازی بیت) چوو بۆ لای په حیای کوپی سه عیدو له وی منډال لّیکی
بینی مریشکی که به ستبوی و وه له دوو ده وه کړد بوی به نیشانه و به ردی تی ده گرت،
خیرا (ابن عمر) چوو به ره و پووی مریشکه که و کړدیه وه و به ره لای کړدو پاشان پووی
کړده که سوکاری منډاله که و فەرمودی: مه هیلن منډاله کانتان نه م بالندانه به هیواشی
بکوژن (واته به رد باران کړدن) چونکه من خوم له پیغه مبه ری خوام بیستوو (علیه السلام)
که به رگری کړدوو له وهی گیانه به به له سه رخو و ماوهی دریژ بکوژیت و به نیشانه
بنریته وه.^۳

پینجه م: هه لویسته یه که له گه ل هه ندیک له یاریه کانی نه م سه رده مه:

۱- توپی پی:

نه مړو نورترین منډال یاری پی ده که نو گه ورده و بچوک پیوه ی خه ریکنو توش
بوون، وای لیها تووه منډالی له گه لدا پیر ده بیت و بچوک له سه ر حه زو ناره زووی گه وره

۱ وته ی وه رگیز.

۲ رواه البیهقی فی الکبری (۲۱۷/۱۰).

۳ رواه البخاری (۵۵۱۴).

دەبىت، ئەم يارىيە لە ئەسلدا ھەرام نىيە ئەگەر ئەم خالانەى تىدا نەيەتەدى كە زۆرىيە ئەم خالانە ئەمپۇ تىايدا ھاتۆتەدى و باش وايە مىندالّ فيرى چۆنيەتەيە دروستەكەى بکرىت:

۱- لە زىكرو يادى خوا مۆفەكان غافل و بى ئاگا دەكات.

۲- لە نوپۆزکردن لە كاتەكانى خۆى دوايان دەخات.

۳- لە نوپۆزى بە كۆمەلۆ لە مزگەوتدا دوايان دەخات.

۴- دەبىتە ھۆى ئەوھى ھاوپپەيتى بەدپەشت و دور لە خوا و دواتر لەوانە و

فيرى جۆرە ھا جنيو و لەغەتکردن و شتى خراپى تريس دەبىت

۵- لەم يارىيەدا پقو كينە و دووبەرەكى و جنيو قسەى سوك و تن بە يەكترى و

بەتيپە چاكەكەى يەكترى دەدەن و ھەندىك كات دەگاتە جنيو و شەپيش لەناو موسلماناندا پەنا بەخوا.

۶- مىنداللى موسلمان والى دەكات كە چاوبكات لەو يارىزانانەى كە لە زۆر

شتياندا پىچەوانەى شەرعىشە لە قزۇ جلوبەرگ و ھەلس و كەوتياندا.

۷- بکرىتە ھۆكارى بردنەو و قازانچ واتە قومارى پى بکرىت وەك لە زۆرىك لە

ولاتە ئىسلاميەكاندا دەكرىت پەنا بەخوا.

۸- چاوكردن و لاسايى كردنەوى و لاتانى كافرو بى باوھ پە. ئەمە و چەندان

زيانى تر كە باسكردنى درۆزە دەكىشىت !! خوا پەنامات بدات.

۲- فيلم كارتون:

ئەم يارىيە لای مىنداللى ئەم پۆزگەرە ھەر بەوھەندەو نەوھەستاو كە مىندالان گىل دەكات و دووچارى سستى بىرکردنەو و داھىتانىيان دەكات، بەلكو لەوھەش لايداو و كاريگەرى خراپى كردۆتە سەر بىروباوھى مىنداللى موسلمانان و پەشتيان، بۆيە يەكئە لە زاناكانى پۆزئاوا دەلئيت: مىندالانى ئەمپۆ تەنھا بينەرى ئەم جۆرە فيلمانە نين بەلكو خويان تىكەلى پووداوەكانى بوون و لەگەلیدا دەژين، بەشداری تىايداو كاريگەرەكى زىندووى كردۆتە سەر مېشك و ھەناويان.

* ټم فیلمه کارتونیو جولوانه هله دستیت به کوزانه وهی تروسکایی (فیتره تی پاک) له ناخی منډالدا به لام به شیوازیکی خوشو به له زهت و سه رنج پاکیش و له م باره یوه پزیشکه د هروناسه کان ده لیتن: (نه گهر زیندان زانکو بیت بؤ فیروونی تاوان نه وه له تله فریونیش قوتا بخانه یه کی ناماده ییه بؤ لادانی منډال).

له یواری بیرویاوه پدا: چهندان منډالی کوږو کچ تیروانین و هاوکیشه کانیا ن تیچکووه، به هوی نه و دیمه نانه ی که له نه فلام کارتونه کانداه یانبینیت، نه وه تا ده بینی پیاویک به هه وادا ده فریت، یان کتوه کان تهخت ده کات، یان مانگ له ت ده کات به ده سته کانی و پاشان ده یان داته وه له یه ک؟! نه ک هه ر نه وه نده به لکو له چاویه وه تیشک دهرده کات و هه موو هه والیکي ناشکراو نه یینی ده زانی!!.

نافره تیڅ بؤی گپرامه وه که منډاله که ی لپی پرسپوه: دایه گیان راسته خوی گه وړه یه ک چاوی هه یه؟ نه ویش و تبوی: کوږی شیریم (په نا به خوا) له و قسه هه له یه، خوی گه وړه یه ک چاوی نه، منډاله که ش وتی: به لپی یه ک چاوی هه یه من له فیلم کارتونیڅکدا بینیمه که له سه ر هه وړه کان و له سه ر کورسیه ک دانیشتبو به و جوړه بوو!!.

نه مه مشتیکه له خه رواریک، چونکه زوری له نه فلام کارتونه کان پرن له کاری سیکرو جادوگری، وه ک بللی سیکر لیها تووییه... نه ک یه کیڅ بیت له گونا هه گه وړه له ناویه ره کان (الموبات) نیتر با نه وه ش بووه ستیت که چهندان نیشانه ی سه لیبی و خاچ په رستانی تیدایه!!!.

له لایه نی په وشتیه وه: ټم فیلمانه پوټیکي ترسناکیان هه یه له جوان کړنې درؤو ده له سه و فرو فیل و ساخته کاری و گولدان و پیشاندانیا ن به شیوه ی نازیه تی و لیها تووی و ریایی!!

که له گه لیدا هه یو شهرم له دلی منډاله که دا نامیتیت، بؤ نا؟ له کاتیکدا پاله وانانی ټم فیلمانه ده بینن به جلویه رگی کورت یان پووت، قسه ی ناشیرین و پړوپوچ ده که ن و فیری چهندان فیل و ساخته کاری ده که ن، ناره ق ده خونه وه و جگه ره ده کیشن به پوژی

پۆشندا، قسە دەریارەى ئەوەى کە مندالانمان فێرى جۆرەها جێبوو قسەى سووک دەبن لێیانەو...^١

سەیری کتێبى (بصمات على ولدي) بکە کە چەندان سەرپێچی شەرع فێرى مندالەکانمان دەکەن لە پێگەى فیلم کارتۆنەو.

٣- یاریە ئەلیکترۆنیەکان (ئەتاری):

زێانەکانى ئەم یاریە هەر لەوێدا نیە کە مندال کاتەکانى تەمەنى لەبەردەمى شاشەپەکدا بەزایە دەدات بەلکو لەمەش زیاتر چەندان زێانی ترسناکى لێ دەکەوێتەو کە پەروەردەکاران و پەسپۆرپان خەلکیان لێ ئاگادار کردۆتەو لەوانە:

یەكەم/ یاریزانە کە پادەهێنێت لەسەر درێندەیی و توندوتیژی و کوشتار. چونکە زۆربەى ئەو یاریانە خۆشیەکانیان لە پیاوکوشتن و دەست گرتن بەسەر مال و سامانیاندا.

لە ولاتى کە ئەمدا لێکۆڵینەوێک کرا لەسەر (٣٠٠٠) لەو یاریانەو لە ئاکامدا دەرکەوت (٢٣) هەزاریان راستەوخۆ باس لە کوشتن و تاوان و خۆنپشتن دەکات... دووهم/ بلۆبۆونەوێ بەدەرەوشتى پەرگەزى (جنسى):

١- زۆربەى یاریەکانى زۆرانبازى بە ئافرەتى بێ جلوبەرگ ئەنجام دەدەن کە (کاسیات عاریات)ن.

٢- لە یارى پێشپێکێکاندا هەر کە سەردەکەوێت بۆ قوناغیکى تر یەكسەر کچیکى پووتترو جوانتری بۆ دەرەچیت و پۆلە کە دەبینێت.

سییەم/ خووگرتن و فێربوون بەو یاریانەو وای لێ دەکات کە ئەركو واجبەتەکانى پشتگۆی بخت:

ئەم یاریانە وایان لە هەندیک لە مندال و میژمندالەکان کردووە کە تەواو خوویان پێو گرتووە و لەپادەبەدەر هۆگرى بوون، ئەمەش وای کردووە لە هەندیک دەولەت ناچارین تەمەن دیارى بکەن بۆ یاریکردنى ئەو جۆرە ئەتاریانەى کە لە شوێنە

گشتیە كاندا هەن، ئەمەش لە ترسى ئەوێ ئەوێ ئەوێ مىندالّان هۆگرى ببن و بۆيان تەرك نەكرێت.

چوارەم / تاوان و پەوشتى ناشرین:

لە لىكۆلینەوێەى كى سەيرو نامۆدا دەرکەوتوو كە پێژەى تاوان لەناو ئەو مىندالّانەدا كە هۆگرى یارى ئەتاریەكانن زیاترە لەوانە: مىندالّ گەلێك هەڵدەستن بە سوتاندنى خەلكانى تر، مىندالّانىكىش دایك و باوكى خۆيان دەكوژن و مىندالّانىكىش دەستدریژی جنسى دەكەنە سەر كچانى مىندالّ.

پێنجەم / دلى مىندالّەكە لە سەر حەزى گوناھ پادىت:

مىندالّەكە لەگەڵ بەردەوامى لەسەر ئەم یاریانەدا كە تیايدا گوێ بۆ مۆسیقا و گۆرانیەكانى دەگریت، دواتر ئاسان دەبێت لەلای گۆیگرتن بۆ شتى حەرام، ئاسایى دەبێت لەلای سەیری كچى بى جلوبەرگ و لاشە پووتەكانیان، لەسەر هەموو ئەمانە رادىت و ئاسایى دەبێت لەلای، ئەمە سەرەپای بەفەرمانى پارە و پولهكانى لە كپینى شریت و چەندان سیدی جۆراو جۆرى ئەتاریەكان، بەردەوام بەدواى ئەو یاریانەدا بگەریت كە تازەن و زۆر گرانن.

۴- یاریە جادوویەكان (الالعاب السحرية):

لەو یاریانەى كە لەناو مىندالّاندا بلۆبۆتەو لەناو ولاتانى موسلماندا (یاری سىحربازى) یە لە شوێنى پارک و شارى یاریەكان و هۆلە داخراوەكاندا كە زیاتر ناوى نراوە (سىرك) كە تیايدا مىندالّى موسلمان سەیری پیاویك دەكەن كە یارى بە چاویان دەكات و شوشە وای دەكات لەبەر چاویان بفریت و بالەندە دەكات بە وەرەقە، ئەوانیش زۆر خوشحال دەبن بەم دیمەنەو چەپلەو فیکەیان بۆ لیدەدەن!! ئەم كارەش یەكێكە لەو حەوت لەناویەرهى كە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بە (الموبقات) ناوى بردوون و هاوێلان داری حەدیان داوێ لەو كەسەى بەم كارانە هەستاوێ.

۵- چیرۆکی منډالان:

هر له و شتانه ی که منډالې موسلمانان خوياني پټوه خهريک ده کهن (چیرۆکی وینه داری منډالانه) و نه م چیرۆکانه له م دوايانه دا زیاتر بللوبوویه وه و له لای منډالان په واجی په یداکرد.

که سهیر له وه دایه زۆربه ی پروداوه کانی له سهر پاله وانه تی و توندوتیژی و کوشتن و که سایه تی خه یالې و خورافی یان پاله وانه گیانله بهر کانه یان پیاوانی ناسمانی (فضائی) نووسراون.

که تیایدا ده بینې منډاله که پوچووه له گه ل کۆمه لې نه فسانه ی پرپوچی وه ک (سوپرمان) و (باتمان) و (میکې) و (سه ندریلا).

هه موو نه مانه چیرۆک گه لیکی سهیرو سه مه رهن به وینه وه و نه وه ی وه ریگی پراوه به هه موو عه ییبو عارو بی ماناییه که یه وه، که مترین و ته دهر باره یان بوتريت: نه وه یه که مانا و مه به ستيکی به رزی تیدانیه، مه به ستي چاندنی په وشت و قیه می به رزو جوان نیه. له مانه ش ترسناکتر نه وه یه که ته وای بوونی خوی تیدا فهراموش کراوه، بگره به پیچه وانه وه هه موو نه و کارانه ی که ته نها له په روږدگار ده وه شیته وه داویانه به پاله وانه کانی نه م چیرۆکانه و له بهر چاوی منډاله کانه مان باران ده باریتن و خه لکی نوغړو ده کهن و شارېک ده بهن به ناخی زه ویدا به خه لکه کانیشیه وه !!

هه ندیک له و چیرۆکانه پروداوه کانی له ده وری جنۆکه و شه ی تانه کانه نمایش ده کريت، که نه مه ش زۆر زیان ده دات له منډاله که له وه ی ترسو بیم ده خاته دلایانه وه نه مه ش سه ره پای خالی بوونی نه و چیرۆکانه له مانای به رزو ناکاری جوان.

۶- یاری دوو گولی سه رمیږ:

پرسیار کرا له لیژنه ی هه میشه یی ولاتی عه ره بستانی سعودی دهر باره ی نه و یاریه ی که له بازاره کانه داهاتووه و گه نه چو منډال پټوه ی خه ریکن، که بریتیه له میژیکو کۆمه لیک یاریزانی ته خته یان ناسن دروستکراوه و به ده ست ده جولیتريت و توپیک له

نیوانیاندايه و یاری پێده‌که‌و له‌دوای یاریه‌که‌ ده‌پاوه‌که‌ پاره‌ ده‌دات به‌ خاوه‌نی یاریه‌که‌و ئایا له‌ شه‌ریعه‌تی ئیسلامدا دروسته‌؟

له‌ وه‌لامدا وتیان: نه‌گه‌ر به‌و جوژه‌ بی‌ت که‌ باسی ده‌که‌و په‌یکه‌ری تێدا بی‌ت و ده‌پاوه‌که‌ پاره‌ی یاریه‌که‌ بدات نه‌وه‌ حه‌رامه‌ له‌ چهند پوهیه‌که‌وه‌ له‌وانه‌:

۱- خه‌ریکبوون به‌م یاریه‌وه‌ کاته‌کان ده‌کوژیت له‌ شتی له‌هو له‌عبو بی‌ سوودداو له‌و پێناوه‌دا ژۆریک له‌ کارو ئه‌رکه‌کانی دنیاو دینی بۆ ده‌فه‌وتینیت، ئه‌م یاریه‌ ده‌کاته‌ خوو، به‌ره‌به‌ره‌ ده‌بیات به‌ره‌و قوما‌رکردن له‌سه‌ری، بۆیه‌ هه‌ر له‌ سه‌ره‌تاوه‌ به‌ری ئی بگیریت و دروست نیه‌ له‌ شه‌ریعه‌تدا.

۲- دروستکردنی په‌یکه‌رو وینه‌و کرپنی له‌ گونا‌مه‌ ژۆرگه‌وره‌کانه‌ که‌ فه‌رمووده‌ی (صحیح) حه‌رامی کردووه‌و هه‌ره‌شه‌ی سه‌ختی خوایی له‌سه‌ره‌و سزای ناگه‌ری به‌ ئیشی بۆ هه‌یه‌.

۳- هه‌ر به‌وه‌ی که‌ ده‌پاوه‌ که‌ پاره‌که‌ی ده‌دات حه‌رام ده‌بی‌ت، چونکه‌ فه‌وت و په‌وتکردنی ماله‌ له‌ شتی پرپوچ‌دا، کاسبی کردن به‌سه‌ر ئه‌و ئامێره‌وه‌ دروست نیه‌و ئه‌و پاره‌یه‌ حه‌رامه‌و (سحت)ه‌ که‌ له‌و پێگایه‌وه‌ ده‌ستی خۆی ده‌خات و خواردنی مالی خه‌لکه‌ به‌ نا‌په‌واو له‌ گونا‌مه‌ گه‌وره‌کانه‌و قوما‌ره‌و حه‌رامه‌ (وبالله‌ التوفیق).

۷- هه‌موو یاریه‌کانی تری وه‌ک: بیست و یه‌ک و پۆکه‌رو چۆکه‌رو شه‌تره‌نج و هتد... پرسیار له‌ هه‌مان لیژنه‌ی پێشوو کرا ده‌رباره‌ی ئه‌م یاریانه‌ ئایا حه‌رامن یان هه‌ر مه‌کروه‌ن؟

له‌ وه‌لامدا وتیان:

نه‌گه‌ر ئه‌و یاریانه‌ له‌سه‌ر پاره‌و به‌رامبه‌ر بکری‌ت نه‌وه‌ قوما‌ره‌و حه‌رامه‌و (ابن‌ عبدالبر) ده‌لی: هه‌موو زانایان له‌سه‌ر ئه‌وه‌ن که‌ شه‌تره‌نج حه‌رامه‌ نه‌گه‌ر له‌سه‌ر شت بکری‌ت و قوما‌ره‌و دروست نیه‌ کردنی.

هه روډه ها له و پړوه شه وه حه رام ده بیټ كه زړی له نركو واجباتی بؤ ده فو وتی نریت له كاته كانی خوی وهك نویژ بؤ نمونه و فو تاندنی مافی خیزان یان دایكو باوكو كه سانی تری ژیرده سستی، یان سرده كیشیت بؤ حه رامی وهك ناكوكی و دووبه ره کی و پقو كینه و جنیو و قسه وتن به یه كتری كه نه و ش حه رامه، به لام نه گه ر نه م یاریانه له م شتانه ی پیشو به دوور بیټ، هه ر باش وایه خۆمانی لی به دوور بگرین چونكه له پیشه وا (علی كوپي نه بوطالب) وه ده گپړنه وه كه داویه تی به لای كومه لیکدا یاری شه تره نجیان كړدوه فه رموویه تی: (مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ)؟ واته: نه مه چیه سهرتان داخستووه بؤ نه م بتانه؟

هه روډه ها (ابن عمر) و هاوه لانی تریش حه رامیان كړدوون و هه روډه ها (أبوحنیفه) و (أحمد) و (ماليك) (ره حمه تی خویان لی بیټ) حه رامیان كړدوون، چونكه هوكاریكه بؤ سر كیشان به ره و قوما ركړدن له سهریان، هه ر له بهر نه و هوی شه كه پیغه مبه رمان هه پشه له و كه سانه ده كات كه تاو له ده كهن و به سهر پیچيكاری په روډه رډگار ناویان ده بات و ده فه رموویت ((من لعب بالنرد فقد عصى الله ورسوله)).

۸- یاری دهره چی كړدن:

هه روډه ها پرسپار كرا له هه مان لیژنه دهریاره ی (شختك بختك) و دهره چی و به ختی خۆت كه شیوه كه شی قوتویه کی مه قه با ده كړیت و له ناویدا شتت بؤ دهره چېت ئیتر جاری وا هه یه شته كه چاك و گران به هایه و جاری وایش هه یه زور بی نرخه؟ له وه لامدا فه رموویانه: نه م یاریه دروست نیه چونكه ده چېته پیزی كړین و فروشتنی نادیار (بيع الغر) و ده چېته پیزی قوماره وه و حه رامه.

شه شه م: نه و كاتانه ی كه دروست نیه بوار به منډالان بدریت یاری بكن تیایاندا:

۱- ده بیټ له كاتی نویژه كاندا یاری نه كهن تا راپیښ له سهر پاریزگاری له كاتی نویژه كانیان به كومه ل و له مزگه وتدا نه نجامیان بدن.

۲- له كاتی خور نیشتندا كه وه ختی بلاو بوونه وه ی جنوكه و شه یتانه كانه.

* جابر (خوای پازی بیّت) دەگێڕێتەوێه لە پیغەمبەری خواوە (ﷺ) کە فەرموویەتی: ((اکتفوا صبیانکم العشاء، فان للجن انتشاراً أو خطفَةً))^۱ واتە: منداڵەکانتان بەدوور بگرن لە یاریکردن لە دەرەوێه لە دوا ی خۆر نیشتن و لە کاتی عیشادا چونکە لە و کاتەدا جێتۆکەکان بڵاودەبنەوێه و دەست دەبن بۆ خەلکی.

۳- هەرەوێه نەهێڵن لە دوا ی عیشای درەنگ یاری بکەن چونکە گومانی ئەوێه تێدایە کە خەبەر یان نەبیتهوێه بۆ نوێژی بەیانی.

* (ابی البدره) (خوای پازی بیّت) دەفەرمویت: پیغەمبەری خوا (ﷺ) پێی ناخۆش بوو لە پێش نوێژی عیشا بخەوین و لە دوا ی عیشایش قسە و باس بکەین.^۲

* موعاویە ی کورپی قەرە (رەحمەتی خوای لی بیّت) دەڵێ: باوکم لە دوا ی نوێژی عیشا بە هەموو منداڵەکانی دەووت: منداڵەکانم بخەون بە لکو خوای گەرە لە م شەوێه دا خێر بینیتە پێگەتان.^۳

منیش دەڵێم: شەو درەنگ خەوتن هۆکارە بۆ فەوتاندنی نوێژی بەیانی و ئەگەر بیشی کات بە تەمەلی و قورسی هەڵدەستیت بۆ کردنی چونکە تەواو شەکەت بوو. حەوتەم:

هەر لە فەرموودە کە دا گەمە و شوخی و سووخی پیغەمبەرمان بۆ دەرە کەوێت کە لە گەڵ منداڵاندا کردوویەتی ئەمەش سۆزو خۆشەویستی بوو بۆیان:

* ئەنەس (خوای پازی بیّت) دەفەرمویت: (کان رسول الله (ﷺ) من أفکه الناس مع الصبی)^۴.

۱ رواه البخاري (۳۳۱۶).

۲ رواه البخاري (۵۴۷).

۳ رواه أبو نعیم (۲/۲۹۹).

۴ رواه ابن النسي في (عمل اليوم والليلة) (۴۱۹) دا.

واته: پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) خۆش‌ترین و سوعبه‌ت‌چی‌ترین که‌س بووه له‌گه‌ڵ منداڵدا.

* نه‌نه‌س (خوا لێی پازێ بێت) ده‌فه‌رموێت: کوڕ‌پێکی (أم سلیم) هه‌بوو ناوی (أبو عمیر) بوو، بال‌نده‌یه‌کی هه‌بوو، پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) هه‌ر کاتی‌ک به‌اتایه‌ بۆ‌لای ده‌یکرده پێکه‌نین، له‌ پێوایه‌تیکدا هاتوو (وکان یناغیه) واته: نه‌غنه‌غی بۆ ده‌کردو ئغی بۆ ده‌کرد.

* محمودی کوڕی ربیع (خوا لێی پازێ بێت) ده‌لێ: ته‌مه‌نم پێنج سالان بوو له‌بیرمه‌ پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌می پێ ده‌کرد له‌ ئاو‌تیی ده‌گرتم یان به‌ دوڵچه^١

* نه‌نه‌سی کوڕی مالیک (خوا لێی پازێ بێت) ده‌فه‌رموێت: (پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) گالته‌و شۆخی له‌گه‌ڵ زه‌ینه‌بی کچی (أم سلیم) ده‌کردو پێی ده‌فه‌رموو: ((یا زوینب، یا زوینب))^٢ واته: زه‌ینه‌بولکه‌-زه‌ینه‌بولکه‌، یان زه‌ینه‌به‌گچه‌-زه‌ینه‌به‌گچه‌!

* دیسان نه‌نه‌سی کوڕی مالیک (خوا لێی پازێ بێت) ده‌فه‌رموێت: (پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پێی ده‌گووتم ((یا ذا‌الذنین))^٣ واته ئه‌ی خاوه‌نی دوو گۆی-ئه‌ی گوێدار.

هه‌شته‌م: له‌ سوعبه‌ت و شۆخیه‌کانی له‌گه‌ڵ منداڵندا ئه‌وه‌بوو له‌سه‌ر پشتی یاریان ده‌کردو ئه‌ویش قسه‌ی نه‌ده‌کرد:

** (أم خالد)ی کچی (خالدی کوڕی سه‌عید) ده‌لێ: له‌گه‌ڵ باوکمدا هاتمه‌ خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) کراسی‌کی زه‌ردم له‌به‌ردابوو پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمووی: ((سنه، سنه)) واته: چه‌ند جوانه‌ چه‌ند جوانه‌ جله‌کانت و منیش به‌ مۆری پێغه‌مبه‌رایه‌تیه‌که‌ی یاریم ده‌کردو ده‌ستاکریم ده‌کردو باوکم لێم توپه‌بوو، پێغه‌مبه‌ریش (ﷺ) فه‌رمووی: ((دعها)) واته: وازی لێ بێنه.^٤

١ رواه البخاري (٧٧).

٢ رواه الضياء في المختاره (١٠٩/٥) ١٥٣٣- إسناده صحيح.

٣ رواه أحمد (١١٧/٣) (١٢٧).

٤ رواه البخاري (٥٩٩٣).

تویه م: هر به م جوړه هاوه لانیس (خوایان لی پازی بیت) له ناو مال و خیزانی خویاندا
گرنگیان داوه به شوخی و گالته کړدن:

* ابراهیم التمیمی ده لی: عمری کوپی خطاب (خوا لی پازی بیت) ده یفرموو: پیاو
له مال هوه ده بیت وایت، به لام له کاتی پیویستدا ده بینی پیاوه.

* سفیان الثوری (رحمته خوی لی بیت) ده لی: زهیدی کوپی ثابت (خوا لی
پازی بیت) له ناو مال منډاله کیدا سوعبه چی ترین که س بووه به لام که له ناو خه لکدا
دابنیش تاه جدی ترین پیاو بو)

* عهقه بهی کوپی حارث ده لی: نه بوبه کری صدیقم بینی (خوا لی پازی بیت)
حه سنی کوپی علی ده گرت به باوه شیه وه ه لیده قوناند ده یفرموو:

بابی شبه النبی لیس شبیه باعلی

واته: هه مو گیانی له پیغه مبر ده کات و هیچی له علی ناکات. عه لیش (خوا لی
پازی بیت) گوئی له و شیعه بوو له پالید ابو پی ده که نی.

دهیه م: زانایان زور گرنگیان داوه به و سودو که لکانه ی له فرموده که ی نه نه س
(خوا لی پازی بیت) وږده گیریت و ته نانه ت احمدی کوپی اسی احمدی (الطبري)
به شیکی تایه ت کردووه و ناوی ناوه (نه و که لکانه ی له فرموده که ی (أسی عمیر)
وږده گیریت) و له پیغه که کیدا و توویه تی:

(به سرهاتی عومیر، که ریوایه ته کانیم) هیناوه، به کورتیه که ی چه ندان که لکی
فقهی و سوننه تی و حکمه تی تیدایه که شه ست لایه نی فیهی له خو گرتووه نه وه ی
په یوه ندی به منډاله وه هیه:

۱- له فرموده که دا هاتووه هر کاتیک بهاتایه بقی لای، سوعبه ت و شوخی
له گهل ده کرد که به لگه یه له سر نه وه ی زور شوخی له گهل کردووه و نه مهش دوو
شت ده گه یه نیئت:

یه که م / شتیکی دروست و پیغه پیدراوه سوعبه ت کړدن له گهل منډالاندا.
دووه م / نه م پیغه پیدانه به لگه ی سوننه تیه تی نه ک به لگه ی دروستی نه گه ر
وانه بووایه زور جار دوباره ی نه ده کرده وه وک له باسی نویزگر ده ستکاری ورده

به ردی به رده می ده کات و ده فەرمویت: ((فان کنت لابد فاعلاً فمرة)) واته نه گهر چارت نه بوو ته نها یه ک جار نه بیت قه یناکات یه کجار.

۲- سوعبه ت و شوخیه کانی له گهل مندالاندا به لگه یه له سر بی فیزی و خوبه زل نه زانینی پیغه مبه رمان (ﷺ).

۳- به لگه یه له سر په وشتی به رزو جوان.

۴- به لگه یه له سر نه وه ی دروسته پیاو له مال وه که سیکی جیابیت وه که نه وه ی له دهر وه یه، له مال وه سوعبه تچی بیت له گهل مندال کانی و به لام له دهر وه خاوه نی و یقارو که سایه تی بیت به لام له بهر پیاو خوده رختن نه بیت.

۵- مبه ست له وشه ی (ما بال ابا عمیر) به لگه یه له سر نه وه ی که سوننه ته برایه کت بینی، له حالی برا یان مندال به چوکه کانی پرسی.

۶- له فەرمووده که دا (بالنده که ی که یاری پی ده کرد مرد) و پیغه مبه ریش (ﷺ) به رگری لی نه کرد له و کاره ی به لگه یه له سر نه وه ی که دروسته باوکان بالنده بو مندال کانیا ن بکړن.

۷- به لگه شه له سر نه وه ی که باوک و دایکان ده بیت بوار به مندال کانیا ن بده ن به نارو زوی خویان یاری بکه ن نه گهر یاریه که حه رام و به دپه وشتی لی نه که ویته وه.

۸- به لگه یه له سر نه وه ی که خه ر جکردنی پاره له پیڼاو کړینی بوک و یاری به مندال کانیا ن به ئیسراف و پاره به فیروډان دانانریت نه گهر حه رام نه بن.

۹- به لگه یه له سر نه وه ی که گرتنی بالنده و پاگرتنی له ناو قه فه زدا دروسته.

۱۰- هر کاتیک پیغه مبه ری خوا (ﷺ) سوعبه تی له گهل (أبا عمیر) دا بکرایه (أبا عمیر) ده ستی ده کرد به گریان، به لگه یه له سر نه وه ی که هه موو گریانیکي هه تیو عه رشی په روږدگار ناله رزینیت وه که پیغه مبه ر (ﷺ) ده فەرمویت: ((إذا بکی الیتیم اهتز العرش)). بو هه موو گریانیک نه هاتووه و دوو جوړه گریان هاتووه:

یه که م / گریانې ناز له دواى شوڅي كړنو وگه مه كړن له گه ل هه تیوه كه .
 دووه م / گریانې سته ملیكړدن و نه بوونی و خه فه تباری به لام نه گه ر سوعبه تت له گه ل
 هه تیویكدا كړدو گریاندت نه وه گونا ه نیه و عه رشی خوا ناله رزیښت .

۱۱- به لگه یه له سه ر نه وه ی كه مرؤفی عاقل و ژیرم هند له گه ل خه لكیدا
 ده جولیتته وه به پتی عه قلی خو یان نه ك به پتی عه قلو ژیری خو ی .

۱۲- هه ندیک وا ده زانن كه ژیرم هند نابیت قسه له گه ل بی عه قلدا بکات و هه والی
 بپرسیت ، نه خیر وانیه به لكو نه وه تا پیغه مبه ر (ﷺ) هه والی بالنده یه ك
 ده پرسیت و هه والی منډالیکى بچوك ده پرسیت و ده فه رمویت ((یا اباعمر مافعل
 النغیر؟)) یان فه رموی ((ما بال اباعمر)).

*

*

*

فەر مووده ی سی و هه شتم

به رگری کردن له سهرتاشینی نیوه چل

عن عبدالله بن عمر (رضی الله عنهما) قال: ان النبی (ﷺ) رأى صبياً حلق بعض شعره وترك بعضه، فَنَهَاهُمْ عن ذلك وقال: ((أحلقوا كله أو اتركوه كله)).

دهرهینانی فەر مووده که:

عبدالرزاق له (۱۹۵۶۴) داو أبوداود له (۴۱۹۵) داو النسائی له (۵۰۴۸) و ابن حبان له (۵۵۰۸) دا پړوايه تیان کړدوه.

نوه نه حکام و فەرمانانہ ی له م فەر مووده یه و مرده گیریت:

یه که م: فەر مووده که به لگه یه له سهر نه وه ی نابیت هندیك له سهر بتاشریت و هندیکی به جی بهیلریت که پتی ده لّین (القرع) و پیغه مبه ر (ﷺ) به رگری لیکردوه:

* عبدالله ی کوپی عمر (خوا لیّ پازی بیت) ده گیریت ه وه که پیغه مبه ری خوا (ﷺ) به رگری کړدوه له سهرتاشینی منډال به شیوه ی (القرع) ده لیّ وتم به نافع: (قرع) چیه؟ فەر مووی: هندیکی سهر ده تاشریت و هندیکی به جی ده هیلریت.^۱

دووه م: فەر مووده که به لگه یه له سهر نه وه ی هه ر کاریکی ناشایسته و ناشه ری به منډال بکریّت، باوک و دایک و سهر په رشتیاره که ی به رپر سیارو گونا هبارن.

سییه م: جوړه کانی قه زه ع:

ابن قیم (ره حمه تی خوی لی بیت) ده لیّ: چوار جوړ قه زه ع هه یه:

۱- لیره هندیکی بتاشریت و له ویّ هندیکی بهیلریت ه وه واته پینه پینه.

۲- ناوه پاستی سهری بتاشریت و نه ملو نه ولاکه ی بهیلریت ه وه وه ک گا وره کان

وایان ده کړد.

۱ رواه البخاري (۵۹۲۰) ومسلم (۵۶۱۰). پړاو پړ وه ک (حه فر) له م پړوژ گاره دا.

۳- نه ملاولاكه ی بتاشریت و ناوه پاسته كه ی بهیتریته وه وهك نه وپاش و نزمه كان وایان ده كړد، (نه مړې پتی ده لئین (حرف) وه رگیتې).

۴- پیښی سره بتاشریت و دواكه ی بهیتریته وه، نه مانه هه مووی قه زه عه و به رگری لیکراوه له نیسلامدا (والله أعلم).

چواره م: دروسته قزی کوړ دريژ بکريت و بکريت به په لکه بوی:

* ابن عباس (خوا لیتی پازی بیت) ده رباره ی نه و شهوه ی له مائی پوره مهیمونه ی مایه وه ده گتیریته وه ده لئ: پیغه مبهری خوا (ﷺ) شه و هستا و دهستی كړد به نویژ كړدن و منیش هه ستام له لای چه پیدا وه ستام و نه ویش دوو په لکه كه ی قزی گرتو خستمیه لای پاستی خو یه وه.^۱

* نه نه سی کوړی مالیک (خوا لیتی پازی بیت) ده فرمویت: په لکه م هه بوو، دایکم پتی وتم: نایپرېم، پیغه مبهری خوا (ﷺ) دريژی ده كړدو پايده كيشت.^۲

* أبو وائل (ره حمه تی خوی لئ بیت) ده لئ: ابن مسعود (خوا لیتی پازی بیت) وتاری بؤ ده داین و ده یفرموو: چؤن پیم ده لئین وهك قورن ان خویندنی زهیدی کوړی سابت له دوا ی نه وه ی كه من هفتا و نه وه نده سوره تم له ده می پیغه مبهری خوا وه بیستوه (ﷺ) له و كاته دا زهید له ناو منډالاندا یاری ده كړدو جوتيك په لکه ی هه بوو.^۳

پینجه م: سوننه ته له پوژی حه و ته می له دایکبوونی منډالدا سره ی بتاشریت.

شه شه م: پیغه مبهری خوا (ﷺ) له پاش سی پوژ مردنی باوکیان سره ی کوړه کانی جه عفری کوړی نه بو طالبی ناشی:

* عبدالله ی کوړی جه عفر (خوا لیتی پازی بیت) ده لئ: پیغه مبهری خوا (ﷺ) سی پوژ له كه س و كاری جه عفر وه ستا له دوا ی شه هیدبوونی و پاشان هات بؤ لایان فرمووی: ((لاتبکوا علی أخي بعد اليوم)) واته له مړې به دواوه بؤ براکه م مه گرین و

۱ رواه البخاري له (كتاب اللباس) دا (۵۹۱۹).

۲ رواه أبوداود (۴۱۹۶) واسناده حسن.

۳ رواه النسائي (۵۰۶۴) وأصله في الصحيحين.

پاشان فه‌رمووی: ((ادعوا اليّ بنيّ أخيّ)) واته: برازاكانم بۆ بانگ بکه‌ن و ده‌ڵی: هه‌موومان هاتین سه‌رمان وه‌ك جوجه‌ڵی ئی هاتبوو فه‌رمانی به‌ سه‌رتاشینه‌مانداو فه‌رمووی: ((ادعوا اليّ الحلاق))^١

حه‌وته‌م: نه‌م‌پۆ نۆربه‌ی منداڵی موسڵمانان وه‌ك نه‌وه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هه‌والی داوه‌ چاو له‌ جوله‌كه‌ و گاورد هه‌كه‌ن و جوړی قژ تاشینه‌كانیان له‌ كۆمه‌لگه‌ كافرو بی باوه‌په‌كانه‌وه‌ وه‌رگرتووه‌ و منداڵه‌ داماو كه‌ له‌ سه‌ر نه‌م چاولێكردنه‌ گه‌وره‌ ده‌بی‌ت و تا وای ئی دیت خۆشیشی بوین و شوینیان بکه‌ویت له‌ گه‌وره‌بووندا.

پێغه‌مبه‌ری خوایش (ﷺ) ده‌فه‌رمویت: ((من تشبه بقوم فهو منهم))^٢ واته: هه‌ر كه‌سێك چاو له‌ هه‌ر گه‌لێك بكات نه‌وه‌ له‌ گه‌ل نه‌واندايه‌. كه‌واتا له‌ سه‌ر باوك و دایكان پێویسته‌ ئاگاداری منداڵه‌كانیان بن و نه‌هێڵن له‌ شیوازی سه‌رتاشیندا چاو له‌ بی باوه‌پان بکه‌ن و له‌ سه‌ر نه‌و شیوازه‌ گه‌وره‌ ببن و نه‌وان له‌ پۆژی قیامه‌تدا به‌رپرسن لێیان:

* ابی سلام ده‌ڵی: چووم بۆلای عایشه (خوا لێی پازی بی‌ت) و سه‌رم به‌ شیوازی (قه‌زه‌ع) تاشرابوو، فه‌رمانی ده‌ركرد هه‌موویان بۆ تاشیم.^٣

* شیخ محمود التویجری (ره‌حه‌مه‌تی خوی ئی بی‌ت) ده‌ڵی: هه‌ر كه‌سێك چاو بكات له‌ دوژمنانی خوی ته‌عالا وه‌ك: (قه‌زه‌ع/ تاشینی قژی سه‌ر كه‌ هه‌ندیکی بتاشریت و هه‌ندیکی به‌جی به‌هێلریت نه‌وه‌ کاری جوله‌كه‌ و گاورو مه‌جوسه‌كانه‌)^٤.

١ رواه النسائي (٥٢٢٧).

٢ رواه أبوداود (٤٠٣١).

٣ رواه ابن أبي شيبة (٥٣٢٦).

٤ الايضاح والتبيين لا (٧٥-٧٧).

زۆر كە لە نە قامانى ئەم سەردەمەى خۆمان قزى مىندالە كانيان بە جۆر كە دە تاشن كە
لە پىشەوە ھەندىكى دە ھىلنەوە وەك پاپۆكى كە لە شىر، دە لىن ئەمە كارى
جولە كە كانە و بە گشتى ئەمە شىواندى خەلقى خوايە و حەرامە):

* أبوداود رىوايەتى كۆرۈۋە لە ئەنەسى كۆپى مالىكەو (خو لىنى پازى بىت)
دە گىرپتەو كە دوو مىندالى بىنى كە بە جۆر كە قزىان تاشىبوو كە ھەندىكى تاشرابوو
ھەندىكىشى وەك پەك شۆر كرابوويەو، فەرموۋى: بىيانپن يان كورتىان بىكەنەو ئەمە
شىو سەرتاشىنى جولە كە كانە.^۱

* صفىەى كچى أبى عبىد دە لىت: ابن عمر (خو لىنى پازى بىت) مىندالىكى بىنى
سەرى بە شىوەى پچرپچر تاشرابوو (قەزەع) فەرموۋى: ئەو نازانى كە پىغەمبەرى خوا
(ﷺ) بەرگى كۆرۈۋە لەوەى كە سەرى مىندالان بەم جۆرە بىتاشرىت.^۲

* المروزى دە لى: پىرسىارم كۆرە لە أبو عبدا لله واتە: أحمدى كۆپى حەنبەل
(رەحمەتى خوای لى بىت) دەربارەى مىندال پىشتى سەرى و قەنافزى بىتاشرىت؟ لە
وەلامدا فەرموۋى: ئەو كارى فارسە مەجوسىە كانە و ھەركە سىك چاويان لى بىكات
لەوانە.

*

*

*

۱ سنن أبوداود (۴۱۹۷).

۲ مسند امام أحمد (۱۰۶/۲).

فهرمووده ی سی و نویه م

فهرمان پیگردن و بهرگری کردنی منډالان

عن ابي هريرة (رضي الله عنه) قال: كنا عند رسول الله (ﷺ) وهو يقسم تمرًا من تمر الصدقة، والحسن بن علي في حجره، فلما فرغ حمله النبي (ﷺ) على عاتقه، فسال لعبه على النبي (ﷺ) فرفع النبي (ﷺ) رأسه، فإذا تمره في فيه، فحرك خده، وقال: ((الْقَهَا يَا بَنِي كَيْخُ كَيْخُ اِرْمِ بِهَا)) فادخل النبي (ﷺ) يده في فيه فانتزعها منه ثم قال: ((أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ الصَّدَقَةَ لَا تَحِلُّ لَالِ مُحَمَّدٍ)).

دهرهینانی فهرمووده که :

عبدالرزاق (۶۹۴۰) و أحمد (۲۷۹/۲) و البخاری (۱۴۸۵) و (۱۴۹۱) و (۳۰۷۲) و مسلم (۱۰۶۹) و النسائی (۸۶۴۵) و الدارمی (۱۶۸۲) پړوايه تيان كړدووه .

نوه نه حکام و فهرمانانده ی له فهرمووده که و مردم گيریت :

په که م: ده که کانی قورشان و سوننه ت نه وه ده که په نن که سه په رشتاری منډال له سه ریه تی منډاله کانی له ښاگری دوزخ بپاریزیت، نه مه ش به فهرمان پیگردن و په روه رده کړدنیان له سه ر جی به جی کړدنی فهرمانه کانی خواو دوورکه وتنه وه له هه موو نه و شتانه ی په روه رديگار قه ده غه ی کړدووه .

نه مه ش مافیکی منډاله به سه ر باوک و دایکيه وه و له پړوی قیامه تدا پرسینه وه ی له که ل ده کړیت له سه ری :

* وهك خواي گه وره ده فهرمویت: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاطٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾

* نیمام علی (خوا لئی پازی بیټ) له سهر مانای نه و ثایه ته ده فهرمویت: واته له سهر دایکو باوکانه فیټریان بکه ن و په روه ده یان بکه ن.^۱

* قه تاده (ره حمه تی خوی لئ بیټ) له سهر وشه ی (قوا) ده فهرمویت: واته فهرمانیان پی بکات به گوټپرایه لی خواو به رگریان لئ بکات له قه ده غه کراوه کانی، فهرمانی خویان به سهر دا جی به جی بکات و هاوکاریان بیټ له م باره یه وه و نه گهر بینی سهر پیچی په روه ردگریان کرد به رگریان لئ بکات و دووریان بخاته وه لی.^۲

* یان پیغه مبه ری خوا (ﷺ) به عبدالله ی کوپی عه مری فهرموو (خوا لئی پازی بیټ) ((وان لولدك عليك حقاً))^۳

واته: کوره کت مافی هیه به سهر ته وه و ده بیټ به رامبه ری جیبه جی بکه یت.

* له و فهرموده یه ی که (ابن عمر) (خوا لئی پازی بیټ) که له پیغه مبه ری خواوه بیستویه تی تیایدا هاتووه: ((والرجل في أهله راع وهو مسئول عن رعيته...))^۴ واته: پیاو له ناو خیزاته که یدا به رپر سیاره لیټیان و لیټر سینه وه ی له گه لدا ده کریت له سهر یان.

* هه روه ها ابن عمر (خوا لئی پازی بیټ) له پیغه مبه ری خواوه (ﷺ) ده گټر ټه وه که فهرموویه تی: ((لا یستری الله تبارک وتعالی عبداً رعیة قلت او کثرت الا ساله الله تبارک وتعالی عنها یوم القیامة، أقام فیهم امر الله تبارک وتعالی ام أضاعه؟ حتی یسأله عن أهل بیته خاصة))^۵

۱ رواه الطبري في تفسيره (۱۶۵/۲۸).

۲ رواه الطبري في تفسيره (۱۶۶/۲۸).

۳ رواه مسلم (۲۷۰۱).

۴ مسلم (۴۷۵۱) والبخاري (۸۹۳).

۵ رواه أحمد (۱۵/۲).

واته: هیچ به ننده یه کی خوا نیه که خوای ته باره کو ته بالا کومه لیک که سی خستبیته ژیر دهستی جا فرقی نیه که م بن یان زور، مه گره له پوژی قیامه تدا خوای ته باره کو ته بالا لیپرسینه وهی له گه لدا دهکات له سریان که نایا حوکم و فرمانه کانی خوای به سردها جی به جی کردوون یان ه و تاندوونی؟ ته نانهت ده رباره ی خیزان و منډاله کانیسی به تاییه تی پرسیاری لی دهکات.

* (فضیل) ی کوپی (عیاض) یش (ره حمتی خوای لی بیت) ده فرمویت: هه موو شوانیک به پرپرسیاره له ژیرده سته کانی و پیاو ده رباره ی خیزان و منډاله کانی پرسیاری لی ده کریت، دهی له خوا بترسو ناگاتان له مال و منډالتان بیت و نیوه به هه واته و بی مه به ست دروست نه کراون.^۱

دووه م: هه په شهی زور توند هاتووه له فرموده کانی پیغه مبه ردا (ﷺ) بؤ شه که سانه ی که له ژیر دهستی پیاو یکدان و ده یانفه و تینیت و فرمانیان پی نادات به گوپراهی په روږدگارو به رگریان لی ناکات له سرپیچی کردنی و نه نجامدانی حرام و قه ده غه کراوه کان:

* عبدالله ی کوپی عمر (خوا لپی پازی بیت) له پیغه مبه ری خواوه (ﷺ) ده گیزیته وه که فرموویه تی: ((کفی بالمرء اثماً أن یضیع من یقوت))^۲ واته: به سه بؤ مروژ شه و نده گونا که شه که سانه بفه و تینیت که قوت و خواردنیا ن له ژیر دهستی شه دایه.

* مه عقه لی کوپی یه سار (خوا لپی پازی بیت) ده فرمویت: له پیغه مبه ری خوام بیست (ﷺ) که فرموویه تی: ((ما من عبء یسترعیه الله رعیة، یموت یوم یموت وهو غاش لرعیته الا حرم الله علیه الجنة))^۳

واته: هه به ننده یه ک خوای گه وره خه لکی خستبیته ژیر دهستی و شه پوژهی ده مریت غه شو دزی لی کردبن شه خوا به هه شتی لی حرام دهکات.

۱ رواه السلفی فی (الطیوریات) (۲۹۹).

۲ رواه مسلم (۲۲۷۵) و أبوداود (۱۶۹۲) واللفظ له.

۳ رواه مسلم (۲۸۰).

* عثمان الحاطلی ده‌لی: گویم له (ابن عمر) بوو (خوا لیتی پازی بیّت) به‌ پیاوێکی ده‌ووت: ئه‌ده‌بو و په‌وشتی منداڵه‌که‌ت دابده‌ چونکه‌ به‌رپرسیاری له‌ کۆره‌که‌ت که‌ ئایا چۆن په‌روه‌رده‌ت کرد؟ وه‌ چیت فێر کرد؟ ئه‌ویش به‌رپرسیاره‌ له‌ چاکه‌کردن له‌گه‌لتداو گوێپه‌یه‌لی کردنت.^١

* سفیان الثوری (ره‌حه‌تی خوی لی بیّت) ده‌فرمویت: له‌ پۆژی قیامه‌تدا فرمان ده‌دریّت که‌ سێک بخریته‌ ناو ئاگره‌وه‌و پێی ده‌لێن: مالۆ منداڵه‌که‌ی هه‌موو چاکه‌کایان خواردوه‌.

سێیه‌م: فرموده‌که‌ به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که‌ ئه‌گه‌ر منداڵ ناشه‌رعی و سه‌رپێچه‌کی کرد ده‌بیّت سه‌رزه‌نشست بکریّت و به‌رگری لی بکریّت له‌ دووباره‌بوونه‌وه‌ی ئه‌و غه‌له‌ته‌ تا حه‌رام و سه‌رپێچی ئاسایی نه‌بیّت له‌لایان، له‌و فرمودانه‌ی له‌م باره‌یه‌وه‌ هاتوه‌و زۆرن له‌وانه‌:

١- ئه‌و فرموده‌یه‌ی که‌ فرمان به‌ باوکان ده‌دات له‌ ته‌مه‌نی ده‌ سالی‌دا بده‌ن له‌ منداڵه‌کانیان له‌سه‌ر نوێژ نه‌کردن.

٢- بوار نه‌ده‌یت منداڵه‌که‌ت لاسایی کافرو بێ باوه‌پان بکاته‌وه‌ له‌ قژ داهێنان و سه‌رتاشین و جل و به‌رگ له‌ به‌رکردن و جوانکاریه‌ک که‌ پێغه‌مبه‌ر به‌رگری لێک‌ردوه‌و به‌ باوکان ده‌لێت نه‌هێلن منداڵه‌کانیان لایه‌کی قژیان بتاشن و لایه‌کی تری به‌هێلنه‌وه‌.

٣- به‌رگریکردنی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌وه‌ی منداڵان له‌کاتی خۆر نیشته‌دا بچنه‌ ده‌ره‌وه‌ که‌ له‌و ساته‌دا شه‌یتانه‌کان بڵاوه‌بنه‌وه‌ به‌سه‌ر زه‌ویدا.

٤- نه‌هێشتنی ئه‌وه‌ی که‌ به‌هێلریّت منداڵ ئادابه‌کانی خواردن فرامۆش بکات وه‌ک له‌ فرموده‌که‌دا هاتبوو که‌ پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) به‌رگری کرد له‌وه‌ی عمری کۆری آبی سلمه‌ ده‌ست بیات بۆ ئه‌ملاو ئه‌ولای قاچی خواردنه‌که‌ و فێری کرد ده‌ست بۆ به‌رده‌می خۆی بیات.

چواره‌م: هه‌روه‌ها ئه‌م فرموده‌یه به‌لگه‌شه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که منداڵ وه‌ك چۆن هه‌له‌ی ئی قبول ناکریت، هه‌ر به‌و جۆره‌یش فرمانی چاکه‌ی به‌سه‌ردا ده‌دریت تا رابیت له‌سه‌ری و له‌و باره‌یه‌وه هاتوو که:

١- فرمانی پێدراوه له‌ سێ کاتدا مۆلت وه‌ریگریت ئه‌وجا بپواته ژووره‌وه بۆ لای دایک و باوکی که پێش نوێژی به‌یانی و له‌کاتی نیوه‌پۆداو له‌پاش نوێژی عیشایه‌.

٢- فرمانی پێدراوه که شوین بیرو باوه‌پی راسته‌قینه بکه‌وێت و له‌ بیده‌و هاوه‌ڵ په‌یداکردن بۆ خوا به‌دووریّت وه‌ك له‌ فرموده‌که‌ی (ابن عباس) دا هاتوو (خوا لێی پازی بیت) که پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) پێی فرموو: ((إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللَّهَ وَإِذَا اسْتَعْنْتَ فَاستَعْنِ بِاللَّهِ)) واته‌: ئه‌گه‌ر پاپایته‌وه ته‌نها له‌ خوا بپاپێره‌وه و له‌ ئه‌و داوا بکه‌ و ته‌نهایش داوای کۆمه‌کی هه‌ر له‌ ئه‌و بکه‌.

٣- هه‌روه‌ها فرمانی پێدراوه که له‌ ته‌مه‌نی هه‌وت سالی‌دا نوێژ بکات و باوک و دایکی نوێژی پێ بکه‌ن.

ئه‌مه‌ و چه‌ندان فرمانی تر که له‌م کتێبه‌دا هه‌یناومانه‌.

پێنجه‌م:

سه‌له‌فی صالحی ئه‌م ئومه‌ته (ره‌حه‌متی خوايان ئی بیت) له‌سه‌ر ئه‌م پرۆگرامه‌ جوانه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پۆیشتوون و منداڵه‌کانیان له‌سه‌ر په‌روه‌رده‌ کردوو، له‌سه‌ر گوێپایه‌لی و به‌ندایه‌تی گۆش کردبوو، له‌سه‌ر دوورکه‌وتنه‌وه له‌ گونا‌ه و قه‌ده‌غه‌کراوه‌کان و به‌گه‌وره سه‌یرکردنی سنوره‌کانی په‌روه‌ردگاره‌و نه‌شکاندنیان، له‌م باره‌یه‌وه نمونه‌ زۆرن له‌وانه‌:

* له‌ (ابن عمر) وه‌ (خوا لێی پازی بیت) ده‌گێڕنه‌وه که جاریکیان ده‌پوات بۆ مائی یه‌حیای کوپی سه‌عید و له‌و کاته‌دا کوپێکی یه‌حیا مریشکیکی به‌ستبوویه‌وه و نابوو یه‌وه به‌ نیشانه‌!

(ابن عمر) یش خیرا پۆیشت و مریشکه‌که‌ی کرده‌وه و منداڵه‌که‌شی برد بۆ لای یه‌حیای باوکی و پێی وت: ته‌میی منداڵه‌که‌تان بکه‌ن با بالنده نه‌کاته نیشانه و به له‌سه‌رخویی نه‌یانکوژیته‌ من له پیغه‌مبه‌ری خوام بیستوه (ﷺ) که به‌رگری کردوه له‌وه‌ی گیانله‌به‌ر به‌هیمنی بکوژیته.^۱

* عه‌لی کوپی سه‌هلی کوپی زوبیژ ده‌لی: خزمه‌تکارێکیان کچیکی زوبیژی بردبووه خزمه‌ت عمری کوپی خطاب (خوا لێی پازی بیته) و چه‌ند زه‌نگله‌یه‌ک له قاجیدا بوو، عمر که بینی خیرا پچراندی و پاشان فرموی: (له پیغه‌مبه‌ری خوام بیستوه (ﷺ) که فرمویه‌تی: ((ان مع کل جرس شیطاناً))^۲ واته: له‌گه‌ڵ هه‌موو زه‌نگله‌یه‌که‌دا شه‌یتانی‌ک ناماده‌یه.

* نافع له ابن عمر وه ده‌گێڕیته‌وه (خوا لێی پازی بیته) که له منداڵه‌کانی داوه له‌سه‌ر هه‌له‌ی (زمانه‌وانی) له قورئان خویندنیا‌ندا یان قسه‌کردنی ئاسایی.^۳

* سه‌عدی کوپی ئیبراهیم له باوکیه‌وه ده‌گێڕیته‌وه و ده‌لی: عبدالرحمنی کوپی عه‌وف (خوا لێی پازی بیته) له‌گه‌ڵ کوپێکی‌دا که کراسی‌کی ئاوریشمی له‌به‌ردابوو چوونه خزمه‌ت عمری کوپی خطاب (خوا لێی پازی بیته) و ئه‌ویش هه‌ستا و کراسه‌که‌ی له‌به‌ری کوپه‌که‌یدا دراند.^۴

* جابر (خوا لێی پازی بیته) ده‌لی: له‌به‌ری کوپاندا جلی ئاوریشمان بدیایه دامان ده‌که‌ند و له‌به‌ری کچاندا ده‌مانه‌یشته‌وه.^۵

۱ رواه البخاري (۵۵۱۴).

۲ رواه أبوداود (۴۲۳۰).

۳ رواه البخاري في الادب المفرد (۸۸۰) وابن ابي الدنيا في (العيال) (۳۳۵).

۴ رواه ابن ابي شيبه (۴۷۰۹).

۵ رواه أبوداود (۴۰۵۹).

* محمدی کوږی زوبیر (الحنظلی) ده‌لئ: عمری کوږی عبدالعزیزم بیني دای له کوږی‌کی له‌سەر نه‌وه‌ی بیني له‌سەر دیواریک نووسی‌بووی (بسم الله)^۱

* محمدی کوږی سو‌قه ده‌لئ: سه‌عیدی کوږی جوبه‌یرم بیني (ره‌حمه‌تی خ‌وای لی بیت) عه‌ره‌بی‌کی ده‌شته‌کی بیني ملوانکه‌یه‌کی له مل‌دابوو، له ملی پای‌کیشاو قرتان‌دنی.^۲

* نه‌سمای کوږی عوبه‌ید ده‌لئ: به محمدی کوږی سیرینم وت: چه‌ند هه‌تیو‌یکم له‌لایه واته چ‌ون هه‌لس‌وکه‌وتیان له‌گه‌ل بکه‌م، فەرمووی: به من‌داله‌کانی خ‌وت چی ده‌که‌یت به‌وانیشی بکه، چ‌ون ده‌دیت له من‌دالی خ‌وت نا‌واش له‌وان بده.^۳

* شومه‌یسه (العنکبه) ده‌لئ: باسی ته‌می‌کردن و لی‌دانی من‌دالی هه‌تیو کرا له خ‌زمه‌ت عائیشه‌دا (خوا لی‌ی پازی بیت) و نه‌ویش فەرمووی: من جاری وابووه نه‌وه‌نده‌م داوه له هه‌تیو له چ‌وارپه‌لی کیشاوه.^۴

* نیراهیم (النخعی) ده‌لئ: له‌سەر پاراستنی په‌یمان و شایه‌تیدان دروست لی‌یان ده‌داین.^۵

شه‌ش‌م: سه‌رپه‌رشتی من‌دال ده‌بیت ز‌ور ژیرانه هه‌موو شی‌وازه‌کانی به‌کاربه‌ینیت، ده‌بیت ز‌ور سو‌ر بیت له‌سەر په‌روږده‌کردن و ته‌می‌ کردنیان و نابیت په‌حم و به‌زه‌یی وای لی بکات که توپه نه‌بیت لی‌یان و لی‌یان نه‌دات نه‌گه‌ر بیني سه‌رپی‌چی شه‌ری و کاری ناب‌ه‌جی ده‌کن که نه‌وش وایان لی ده‌کات ورده ورده له‌گه‌ل گونا‌هدا پایت و له‌پاش نه‌وه ده‌بنه ه‌وی زه‌ره‌رمه‌ندی خ‌ویان و نه‌وانیش:

۱ رواه ابن ابی شیبه (۴۶/۲-۴۷).

۲ رواه الفاکهي في اخبار مكة (۴۴۲).

۳ رواه البخاري في الادب المفرد (۱۴۰).

۴ پیشتر دراوه.

۵ رواه البخاري في صحيحه (۳۶۵۱).

** ابن الجزار القيرواني که پزیشک بووه ده لى: فره رمانان پېدراوه که نه ده بی منډالانمان له کاتى منډالاندا دابدهین، چونکه له و کاته دا زور شتيان به ده ست خوږيان نيه و هر کارېک بدهيت به سهریاندا نه وه ده که نه و هر که سيک منډاله که ی له سهر نه ده بو په وشتى جوان په روږده بکات نه وه چاکه يه کی گه وره ی ده ست که وتووه، به لام هر که سيک نه وه وازليږيږنى و گرنگى پى نه دات نه وه به ره و ناتو اوويه کی گه وره ده ييات، له وانه يه دواى نه وه ی کار له کار ترازا هه ست به گه وره یی په روږده کړدنې منډاله کانی بکات و په شیمانی پووی تى بکات که به هو ی هه لى خو یه وه تووشى هاتووه.^١

* ابن قيم (رحمته خوى لى بيت) ده فرمويت: نه و که سه ی منډاله که ی پشتگوئ بخت و نه و زانستانه ی فيرته کات که سودى هه يه بوى نه وه له گه ل منډاله که يدا به نه و په پى خراپى خراپ بووه، خراپ بوونى زوريه ی منډالان به هو ی باوک و دايکیانه وه يه، که دواوکاریه کانی ئيسلام و سوننه ته کانی پيغه مبه ريان فيرناکه ن، به منډاللى فه وتاندونيان، ئيتړ به گه وره یی نه سوديان بى خوږيان ده بيت و نه سوديان بى نه وانیش ده بيت.

هه روک باوکيک گله یی له کوپه که ی ده کات و ده لى زور خراپيت له گه لمد، نه ویش جوان وه لامى دايه وه و تى: به منډاللى له گه ل من خراپ بوويت و منیش به گه وره یی له گه ل تو خراپم، به منډاللى منت فه وتاندو منیش به گه وره یی توّم فه وتاند.^٢

حه و تم: فرموده که نه وه ده گه يه نيّت که ده بيت قوناغ قوناغ به رگرى له منډال بکريت نابيږنى پيغه مبه رى خوا (عليه السلام) له سهره تاوه به دم به رگرى خواردنې ده نکه خورماکه ی له هه سن کرد، و پيى فرموو: ((کنځ کنځ)) و پاشان هر به وه وه نه وه ستاو

١ سياسة الصبيان لا (١١٤).

٢ تحفة المودود لا (٣٨٧).

قۇناغى دووھى لەگەلدا بەکارھێنا کە گۆرپنى سەرپێچى کەيە بە دەست و ھەستا دەستى خستە دەمى بە زۆر خورماکەى لە دەمى دەرھێنا بە لیکە کەيەو.

ھەشتەم: خۆشەويستى و پەحمو سۆز نابێت وا لە باوک و دایکان بکات کە وا لە مىندالّ کەيان بەيێن بە ئارەزووى خۆى چى بویت بیکات، ئەو تا پێغەمبەرى خوا (ﷺ) کە بە بەزەيترين کەس بوو لەگەل مالّ و مىندالّ کەيدا کەچى ئا بەو جۆرەش توندو تيزە لەگەل ھەسەنداو ناھيائيت تەنات دەنکە خورمايە کيش بخوات چونکە خورماى زەکاتە و زەکاتيش بە بنەمالەى پێغەمبەر (ﷺ) ناشيێت و پيى دەفەر مويێت: ئايا نازانى زەکات بە ئالى محمد ناشيێت و دروست نىە بۆيان، کەواتە ئەمەيە پەحمو بەزەيى راستەقینە بە مىندالدا.

نوکتەيەك/ زۆريک لە باوک و دایکان لە پێگەى تێنەگەيشتنەو وادەزانن مىندالّ کەيان خۆش دەويێت و سۆزىان ھەيە بۆيان کە ھەليان ناسيێن بۆ نوێزى بەيانى!! يان دلّيان نايە پۆژوويان پيى بگرن!

نۆيەم: فەرمودە کەش ئەو دەگەيە نيێت کە کاتيێت باوک و دایکان بەرگري لە کارىکى ناشايستە دەکەن لە مىندالّ کەيان دەبيێت ھۆى ئەو ھيان بۆ روون بکەنەو کە بۆچى ناھيائى ئەو کارە بکەن وەك پێغەمبەر (ﷺ) ھۆکارى نەخواردنى خورماکەى بۆ ھەسەن پوون کردەو.

دەيەم: فەرمودە کە بەلگەيە لەسەر ئەو ھى کە زەکات وەك بۆ گەورەکانى کەسو کارى پێغەمبەر دروست نىە ھەروايش بۆ مىندالّ کەيان دروست نىە، (کەواتە ھەندىک لە باوک و وادەزانن گوناھکردن و ھەرام خواردن بۆ گەورەو بەسالاچوان ھەرامەو ئيتىر مىندالّ کەيان دزى لە باخى خەلکى و دوکانەکان بکەن سەرزەنشتيان ناکەن يان جنيو

شهو قسه ی سوك بلّین به هاوړيكانیان به رگریان لي ټاكنو ده لّین قهیدی چیه منډاله جاری!!^١

یازدهیه م: فرموده که نه وه ده گه یه نیت که لیکي منډال پاکه، نه وه تا پیغه مبهري خوا (عليه السلام) ده ستي کرد به ده می حه سهنداو خورماکي ده رهینایه وه به لیکه که وه وه لیدایه وه ناو خورماکاني ترو فرماني شوړدنی نه دا.

* ابن قیم (رحمتهی خوی لي بیت) ده لي: نه م مه سه له شتي کي گشتیه و که س ناتوانیت خوی لي بپاریزیت و منډال هر ه لده گيریت و نه ویش ليک و تفي هیه، بویه شهرع وای داوا نه کردوه جل بشوریت له پیوه درانی ليک و به دروستی داناوه نویژی پیوه بکړیت.^٢

دوازه دهیه م: فرموده که به لگه یه له سر نه وه ی که دروسته له ناو کوړو کو مه لدا پیاو منډالی له گه لدا بیت و دروستی شه بیخاته سر کوشي یان له پال خویدا دایینیت.

سیزده دهیه م: له فرموده که دا نه وه دروسته که پیاو منډال بخاته سرشانی یان وهك ده لّین بیگریت به قه لادوشکانیه وه.

چوارده دهیه م: دروسته کاتیک منډال شتي کي خراب یان حه رام بخوات پیی بلّی - کخ-کخ- واته: پیسه، کخیه، بیتفه وه: وهك نه وه ی حه سهن (خوا ليی پازی بیت) خورماکي برد بؤ ده می و پیغه مبهري خوا (عليه السلام) پیی فرموو: ((کخ کخ ارم بها...)) فرموده که.

١ و ته ی وه رگری.

٢ تحفة المودود (٣٦٢).

که نه م وشه یه بؤ منډال به کارده هیڅنریت کاتیک شتیکی پیس ببات بؤ ده می،
 هندیك ده لّین وشه یه کی عه ره بیه و هندیکی تر ده لّین فارسیه و بوخاری (ره حمه تی
 خوای لی بیت) له باسی قسه کړدن به فارسیدا هیڅناویه تی (والله أعلم).

*

*

*

فهرمووده‌ی چل شه‌م

نیشانه‌کانی بالقبوونی مندال

عن عبدالله بن عمر (رضی الله عنهما) قال: عرضني رسول الله (ﷺ) يوم أحد في القتال، وأنا ابن أربع عشرة سنة فلم يجزني، وعرضني يوم الخندق، وأنا ابن خمس عشرة سنة فأجازني.

قال نافع: فقدمت على عمر بن عبدالعزيز وهو يومئذ خليفة، فحدثته هذا الحديث، فقال إن هذا لحد بين الكبير والصغير، فكتب إلى عماله أن يفرضوا لمن كان ابن خمس عشرة سنة، ومن كان دون ذلك فأجعلوه في العيال.

أحمد له (١٧/٢) و البخاری له (٤٠٩٧) (٢٦٦٤) داو مسلم له (٤٨٧٠) داو وشه‌که‌ش می‌ئوه، أبو داود (٢٩٥٧) له باسی (که‌ی موچه‌ی گه‌وره به موجه‌ید ده‌دریّت؟) دا (٤٤٠٦) و الترمذی له (١٧١١) و (١٣٦١) و النسائی له (٣٤٣١) له باسی که‌ی ته‌لاقی مندال ده‌که‌ویّت، و ابن ماجه (٢٥٤٣) له باسی ئه‌و که‌سه‌ی ه‌دی لی نادریت.

ئهو ئه‌حکام و فهرمانانه‌ی ئه‌م فهرمووده‌یه وهرده‌گیریت؛

یه‌که‌م: فهرمووده‌که به‌لگه‌یه له‌سه‌ر جیا‌کردنه‌وه‌ی گه‌وره له مندال.

دوهم: زانا‌کان شه‌ش نیشانه‌یان داناوه بۆ ده‌رکه‌وتنی بالقبوون و بوون به‌پیاو که چواریان ژن و پیاو ده‌گریته‌وه و دوانیان تاییه‌ته به ئا‌فره‌تانه‌وه.

سییه‌م: یه‌که‌میان ئه‌وه‌یه به سال بالقوون دیاری بکریّت که فهرمووده‌که به‌ناشکرا ئه‌و مانایه ده‌که‌یه‌نیّت و بوخاریش له صحیحه‌که‌یدا باسیکی ناوناوه کاتی بالقبوونی مندالان.

* یان فهرمووده‌که‌ی ابن عمر (خوا لئی پازی بیّت) که بۆ جه‌نگی ئو‌حوود پێگه‌یان پێ نه‌دا به‌شداری بکات چونکه (١٤) سالان بوو به‌لام هه‌ر که بوو به (١٥) سالان وه‌ک پیاویکی موجه‌ید حیسابی بۆ کردو پێگه‌ی پێدا.^١

* نه‌وه‌یشی که عمری کوږی عبدالعزیز یاسای دیاریکړدنی گه‌وره‌بوونی له‌سه‌ر بنیات ناو له‌هه‌موو ولاتی ئیسلامدا هه‌مواری کرد به‌لگه‌یه له‌سه‌ر (۱۵) سالان به‌لگه‌ی گه‌وره‌بوونو بالّق بوونه.

* الترمذي (ره‌حمه‌تی خوای لّ بیّت) ده‌فه‌رموئیت: (زانایانی وه‌ك سفیان الثوری و ابن المبارك و الشافعی و أحمد و اسحاق پییان وایه منډال پتی نایه (۱۵) سالی حوکمی گه‌وره‌ی به‌سه‌ردا ده‌درئیت، به‌لام نه‌گه‌ر پیشتړ نیشانه‌ی گه‌وره‌بوونی به‌بالقبوون (احتلام) لّ ده‌رکه‌وت حوکمی گه‌وره‌ی بّ ده‌کرئیت)^۱.

* ابن منذر (ره‌حمه‌تی خوای لّ بیّت) ده‌لّ: نوعمان ده‌لئیت: (ناستی گه‌وره‌بوونی ته‌مه‌نی (۱۸) سالی به‌لام کچ له‌ (۱۷) سالی‌دایه) و نه‌مه‌ش به‌لگه‌یه‌کمان له‌سه‌ر نه‌مه‌نانه ده‌ست نه‌که‌وت و هه‌ر کارکردن له‌سه‌ر فه‌رموده‌که‌ی ابن عمر شایانتره‌و به‌لگه‌یه‌کی ناشکرایه.^۲

چواره‌م: دووه‌م نیشانه‌ی بالّق بوون (احتلام) ه‌ واته‌ حه‌زی شوکردن یان ژن هینان و ده‌رکه‌وتنی ناوی مه‌نیه:

* خوای گه‌وره‌یش ده‌فه‌رموئیت: ﴿وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَلُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَنْزِلُوا كَمَا أَسْتَنْزِلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ﴾^۳

* أبو سعید الخدری (خوا لئی پازی بیّت) ده‌فه‌رموئیت: پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموویه‌تی: ((غسل يوم الجمعة واجب على كل محتلم))^۴ واته‌ خو‌شوردنی پو‌ژی هه‌ینی له‌سه‌ر هه‌موو که‌سیکی پیگه‌یشته‌وه.

۱ السنن (۶۴۲/۳).

۲ الاوسط (۳۸۹/۴).

۳ النور (۵۹).

۴ رواه البخاری (۲۶۶۵) له‌ باسی بالّق بوونی منډالاندا.

* یان نه و فرموده یی پیغه مبر (ﷺ) که فرموویه تی: ((رفع القلم عن ثلاث)): واته گوناځ له سر سۍ که س نانووسریت به کټکیان فرمووی: ((الغلام حتی یحتلم)) واته منډال تا باق ده بیت ته ویش به دهرکه وتنی ناوی مه نی.

* ابن قدامه (رحمته تی خوی لۍ بیت) ده لۍ: به که مین نیشانه ی گوره بوون هاتنه دهره وهی ناوی مه نیه له عوره ته وه، نه و ناوه ی که مړوخی لۍ دروست ده بیت ئیتر له خه ودا یان له کاتی به ناگاییداو به چوونه لای خیزان یان هر خوی بیت ه وه، له مه دا هیچ جیاوازیه کمان نه بینیه.^۱

* البغوی (رحمته تی خوی لۍ بیت) ده لۍ: نه گهر کوپ یان کچ پیش ته مه نی (۱۵) سالی نیشانه ی ناو هاتنه وهی لۍ دهرکه وت حوکمی گوره ی دهریت به سهر دا، یان کچ له دوی (۹) سالی بکه ویت هیزه وه حوکمی گوره ی هیه و پیش (۹) سالی نه ناو نه هیز دهریان نیه.^۲

* موغیره ی کوپی مه قسمی الکوفی ده لۍ: من له ته مه نی (۱۲) سالی دا نیشانه ی ناو هاتنه وه م لۍ دهرکه وت).^۳

پینجه م: له نیشانه کانی تری گوره بوون دهره اتنی مووه له جه سته ی مړوځ:

* ابن قدامه (رحمته تی خوی لۍ بیت) ده لۍ: مووی زیر له دهره یه ری شهرمگی کوپ یان کچ دهره ات شایانی نه وه بوو لابریت نه وه نیشانه ی گوره بوونه، به لام مووه ورد یان زهرده موو هیچ نیه چونکه منډالیش هیه تی.^۴

* عطية القرظي (خوا لۍی پازی بیت) ده لۍ: له پوځی قوره یزه دا فرماني کوشتمان له لایه ن پیغه مبره وه (ﷺ) دهرچوو، سهر دهره کرا هر که سټک مووی

۱ المغني (۵۹۷/۶).

۲ شرح السنة (۲۳۸/۹).

۳ رواه البخاري معلقاً (۲۵۷/۲).

۴ المغني (۵۹۷/۶).

به یری بېوايه ده كوژاو هر كه سيش دهرنه هاتبايه به په لا ده كړاو منيش په كيك بووم له و به په لا كړاوانه.^١

* الترمذي (په حمه تي خواي لي بيت) ده لي: فرموده يه كي (حسن صحيح) هو له لاي هه نديك له زاناکان كاري پي ده كريت نه گهر سالي له دايكبوون يان هاتنه وه ي تاوي مهني ديار نه بوو نه مهش وته ي احمدو اسحاقه.^٢

* عبدالله ي كوپي عبیدی كوپي عومه ير ده لي: منډال ك له سرده مي عثمانی كوپي عه فغاندا (خوا لي پازي بيت) دزي كردو هيڼاiane خزمه تي و نه ویش فرموي: سه یری شهرمگي بكن و نه وانش سه یریان كرد موي لي نه هاتبوو، نه ویش دهستي نه بړي.^٣

* ابن منذر (ره حمه تي خواي لي بيت) ده لي: خواي عز وجل فرماني داوه به جهنگ كردن له گه ل بي باوه پان و كوشتنيان و پيغه مبريش (عليه السلام) به رگري كردوه له وه ي ژن يان منډال بكوژيت، سوننه تيش به دهرهاتني موو منډالي له گه وره جيا كړو ته وه.^٤

شه شه م: نيشانه ي چواره مي گه وره بوون، منډاله كه شهش بست (شېر) دريژ بيت: * نه نه س (خوا لي پازي بيت) ده گيړي ته وه كه منډال كيان هيڼاie خزمه ت نه بوبه كړي صديق كه دزي كړدبوو، نه يان زاني ته مهني چنده و نه شيانده زاني ثايا بالقي بووه يان نا، بوي نه بوبه كړ به بست پيواي نه ونده ي په نجه يه ك كورتتر بوو له شهش بست بوي به په لاي كردو دهستي نه بړي.^٥

* عبدالله ي كوپي نه بي موله يكه ده لي: خزمه تكار يكي عمري كوپي عبدالله ي كوپي نه بي په بيه يان هيڼاie خزمه ت عبدالله ي كوپي زوبير كه دزي كړدبوو، (ابن الزبير) يش

١ رواه احمد (٣٤١/٤)، ابوداود (٤٤٠٤) والنسائي (٣٤٢٩).

٢ السنن (٩٤٥/٤).

٣ رواه البيهقي في السنن الكبرى (٥٨/٦).

٤ الاوسط (٣٨٨/٤).

٥ رواه ابن ابي شيبة (٨٢٠٤).

پټوای ده بینې شهش بسته، دهستی برې، له و کاته دا ابن الزبیر (خوا لټی پازی بیټ) فرمودی: عمری کوپی خطاب (خوا لټی پازی بیټ) نامه ی نووسی بؤ عیراقیه کان دهریاره ی مندالټکی بهی عامر که ناوی (نومه یله) بوو، دزی کردبوو، عمر بؤی نووسین: بیپټوون نه گهر شهش بست بوو، نهوا دهستی بېرن، نهوانیش پټوایان به نه ندازه ی په نجه یه ک که م بوو، وازیان لټی هټناو ناویان لټنا (نومه یله) واته په نجه بچکوله، له پاشه پوژدا بوو به سرگه وړه ی عیراق.^۱

* ابن منذر (ره حمه تی خوی لټی بیټ) ده لټی: له نه بو به کړی صدیق و عمری کوپی خطاب و (ابن الزبیر) وه (خوایان لټی پازی بیټ) گټراو مانه ته وه که ناستی بالقی بوونیان به شهش بست دیار ی کردووه و (اسحاق) یش هه مان پای هه یه.^۲
حه و ته م: پټنجه م نیشانه ی بالقبوونی تایبه ت به نافر ه تان، که و تنه عاده ی مانگانه یه (الحیض):

* عائیشه (خوا لټی پازی بیټ) له پیغه مبه ره وه (ﷺ) ده گټر پټه وه که فرمودی ته ی: ((لا یقبل الله صلاة حائض الا بخمار))^۳ واته: خوی گه وړه نویژی نه و نافر ه ته ی گه یشتر ته هدی حه یز قه بول ناکات مه گهر به سرپو شه وه.
* ابن منذر (ره حمه تی خوی لټی بیټ) ده لټی: هه موو زانایان له سر نه وه ن که هر کاتیک نافر ه ت که و ته حه یزه وه ئیتر بالقی بووه و فرزه کانی له سر واجب.^۴
نو کته یه کی گرنگ:

* ابن قدامه (ره حمه تی خوی لټی بیټ) ده لټی: که مترین ته مه ن که نافر ه ت تیایدا بکه وټته حه یزه وه تق سالانه، به به لگه بینینی نه و دیارده یه به چاو ده ی چه ندان

۱ رواه عبدالرزاق (۱۸۷۳۷) یاسناد صحیح.

۲ الاشراف (۳۱۴/۲).

۳ رواه أحمد (۲۱۸/۶) و أبوداود (۶۴۱) وابن ماجه (۶۵۵).

۴ الاوسط (۳۸۸/۴).

ثافره ت هه بووه له (٩) سالیډا که وټوټه حه یزه وه، له نیمام شافعیه وه ده گټړنه وه که نه نه یه کی به چاوی خوی بینووه ته مهنی (٢١) سال بووه.

هه شتم: شه شه م نیشانه ی بالقبوون که تایبه ته به ثافره تان (مندالبوون) ه

* ابن قدامه (رحمتهی خوی لی بیټ) ده لی: سکپرپوون نیشانه ی بالقبوونی ثافره ته چونکه خوا وای بریارداوه منډال نه بیټ مه گډر له یه کگرتنی ثاوی پیاوو ثاوی ژنه وه وه که ده فرمویت: ﴿فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ خُلِقَ مِنْ مَّاءٍ دَافِقٍ يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ﴾.

پیغه مبر (عليه السلام) هه والی داوه له فرموده کانیدا که هر کاتیک ثافره ت حاميله بوو ثوه حوکمی که وره بوونی به سهردا ده دریټ:

* نه حمه دی کوړی حه نبه ل (رحمتهی خوی لی بیټ) ده فرمویت: ثافره ت پووده دات ناکه وټته حه یزه وه که چی سکی پر ده بیټ.^١

* هه روها ده فرمویت: ثافره ت له (١٠) سالیډا سکی پر ده بیټ.

* الشافعی (رحمتهی خوی لی بیټ) ده فرمویت: ثافره تیک له یه مهن له (٩) سالیډا یان (١٠) سالیډا سکی پرپو^٢ ثم گومانه له (ابن عبدالحکم) هوه یه.

تویه م: فرموده که به لگه یه له سهر ثوه ی که جهاد له سهر منډال واجب نیه تا بالق نه بیټ:

* المروزی (رحمتهی خوی لی بیټ) ده فرمویت: هیچ که س له زانایان گومانیان له وهدا نیه که پیغه مبری خوا (عليه السلام) جهادی له سهر ثافره ت و خزمه تکارو مندالیک بالق نه بوو بیټ فرز نه کړد بوو.^٣

١ المسائل لابن داود (١١١٥).

٢ مناقب الشافعی لابن أبي حاتم لاپه ره (٤٩).

٣ السنه (١٣٥-١٣٦).

ده يه م: فرموده كه به لگه يه له سره نه وهی كه سالانه باوكان كوپه كانيان پيشانی به رپرسانی ده ولته تی نیسلام ده دن به مه به سستی جهاد پي كړدنیا و ورنه گرتنی نه وانه ی له (۱۵) سال ته مه نیا ن كه متره :-

* سه موده ی كوپي جوندوب (خوا ليی پازی بیټ) ده فرمویت: پیغه مبهری خوا (ﷺ) هه موو سالتك نه نصاریه كانی پیز ده كرد بؤ نه وهی كامیان گه ورده و بالق بوون به شداری جهادیان پی بکات.^۱

* عروه ی كوپي زوبیر (خوا ليی پازی بیټ) ده فرمویت: له پوژی نوحوددا پیغه مبهری خوا (ﷺ) كومه لیک له منډالانی هاو لانی گیرایه وه و به شداری جهنگی پی نه كرد له بهر منډالیان له وانه:

عبداللهی كوپي عمری كوپي خطاب، كه چوارده سالن بوو، نوسامه ی كوپي زهیدو به رانی كوپي عازب، عه رابه ی كوپي نه وس، پیاوړیكي به نی حارسه، زهیدی كوپي نه رقه م، زهیدی كوپي ثابت و پافع ده لی خوی هه لپری و پیغه مبه ریش پړگای جهادی پیدا، نه وانی تری له شاری مه دینه هیشته وه بؤ پاریزگاری و پاسه وانی ژن و منډالی موجهیده كان.^۲

یازده يه م: بوخاری (ره حمه تی خوی لی بیټ) له (صحیح) هكه یدا باسیكي ناوناوه نه و منډالهی ده بریت بؤ جهاد بؤ به رده سستی و خزمه تكدن:

* نه نه سی كوپي مالیک (خوا ليی پازی بیټ) ده فرمویت: پیغه مبهری خوا (ﷺ) به (أبو طلحة) ی فرموو: ((التمس غلاماً من غلمانكم یخدمني حتی اخرج الی خیبر))

۱ رواه الحاكم (۶۰/۲) والطبراني في المعجم الكبير (۱۷۷/۷) (۶۷۴۹).

۲ رواه ابن عساکر في تاريخه (۲۶۴/۱۹).

واته: ئی نه بوږله له منډالیک له منډاله کانتانم بڼ په یدابکه تا دږده چم بڼ جه نگی خه ییهر خزمه تم بکات) و (ابوطلحه) یش منی هیئاو له و کاته دا من منډال بووم و بالق نه بووم و خزمه تی پیغه مبه ری خوام ده کرد له هر شوینیک که داده به زی بڼ حه وانه وه.^۱ دوازه یه م: وته کی عمری کوپی عبدالعزیز (ره حه تی خوی لی بیت) به لگه یه له سر نه وه ی بړه موچه ی منډالان که متره له بړه موچه ی پیاوان و نه وه ی نه گاته (۱۵) سالان له ناو منډالاندا ناوی ده نو سریت.

سوودیک:

خه لیغه راشیده کان (خوا لیان پازی بیت) موچه یان بریوویه وه بڼ منډال هر له کاتی له دایکبوونیه وه:

* ابن عمر (خوا لیتی پازی بیت) ده گپړته وه و ده لی: کومه لیک بازرگان هاتن و له لای مزگوت دابه زین و شه و مانه وه، عمری کوپی خطاب به عبدالرحمن ی کوپی عه وفی فرموو: چونه نه م شه و پیکه وه پاسه وانیان بین نه وه کو دز په نیکیان پيدا بدات، هردوویکیان نه و شه وه بوونه پاسه وان و شه و به نوره شه و نو یزیان ده کرد.

عمر (خوا لیتی پازی بیت) گوئی له گریان ی منډالیک ی ساوا بوو، چو به ره و ماله که یان و به دایکی فرموو: له خوا بترسه و چاکبه له گه ل منډاله که ت، پاشان که پایه وه بڼ شه و نو یزی خوی و دیسان منډاله که گریایه وه و به ه مان شیوه پویشته وه بڼ لای و پاشان که پایه وه بڼ جیگا که ی خوی.

دیسان له کزتایی شه و دا گریان که ی بیسته وه، نه م جاره ش پویشته وه به ره و ماله که به دایکه که ی وت: بی قه زابی، من واده زانم دایکیکی خراپی، نه وه چیه به دریژی شه و گویم له گریان ی منډاله که ت بووه ؟!

نافره‌ته‌كش وتی: ئه‌ی به‌نده‌ی خوا (نه‌یناسی كه عومه‌ره) به‌پاستی ئه‌م شه‌و
منت هه‌راسان كړد، من ده‌مه‌ویت له شیري بېړینمه‌وه كه‌چی نایه‌لی، عمر فەرمووی:
بۆچی؟! نافره‌ته‌كش وتی: چونكه عمر (خوا لی‌ی پازی بی‌ت) موچه به منډال نادات
هه‌تا له شیر نه‌بړیته‌وه.

عمر (خوا لی‌ی پازی بی‌ت) فەرمووی: ته‌مه‌نی چه‌نده؟ ژنه‌كش وتی: ئه‌وه‌نده‌و
ئه‌وه‌نده مانگه. بۆیه فەرمووی پیتی: په‌له‌ی لی مه‌كه!.

نویژی به‌یانی كړد بۆ موسلمانان و به‌ده‌م گریان‌وه قورئانی ده‌خویند كه له
قورئانه‌كه‌ی حال‌ی نه‌ده‌بووین، كاتيك سه‌لامی دایه‌وه فەرمووی: ئای نه‌گبه‌تی بۆ عمر
چه‌ند منډالی موسلمانانی كوشتبی‌ت؟! پاشان فەرمانی دا جار بده‌ن له شارد: كه په‌له
مه‌كه‌ن و منډاله‌كانتان له شیر مه‌بړیننه‌وه، چونكه له‌مړی به‌دواوه موچه ده‌بړیننه‌وه بۆ
هه‌ر منډالیک له دایك ده‌بی‌ت له ئیسلامدا، به‌هه‌مان شیوه نامه‌ی نووسی بۆ سه‌رجه‌م
هه‌ریمه‌كان و پیتی فەرموون: هه‌ر منډالیک له‌دایك بی‌ت موچه‌ی بۆ ده‌بړینه‌وه.^۱

* سه‌عیدی كوپي موسه‌یب (ره‌حمه‌تی خوا‌ی لی بی‌ت) ده‌فەرمویت: عمری كوپي
خطاب (خوا لی‌ی پازی بی‌ت) موچه‌ی بړیوویه‌وه بۆ منډال له‌و ساته‌وه‌ی له‌دایك
ده‌بی‌ت و ده‌نگی گریان‌ی ده‌بیستری‌ت (استهلال).^۲

* عمری كوپي محمدی كوپي په‌زید له باوكیه‌وه و ئه‌ویش له باپیری‌وه
ده‌گپړیته‌وه و ده‌لی: كاتيك له‌دایك‌بووم عمر موچه‌ی (۱۰۰) دیناری بۆ بړیمه‌وه.^۳

رواه ابن سعد في الطبقات الكبرى (۳/۳۰۱) وعبدالرزاق (۹۷۱۷) وابن عساكر في تاريخ دمشق
(۳۵۵-۴۴۱).

۲ رواه ابن ابی شیبه (۱۲۹۳۴) وعبدالرزاق (۶۶۰۷).

۳ رواه ابن ابی شیبه (۱۲۹۳۶).

* هـروهـا له عـلى كـوپـى نه بوطـالـيبـه وه (خوا لىـى پازى بىـت) هـماـن حـوكـم ده گـيـړنه وه.^١

نـهـم كـتـيـبه تـهـواو بـوو له خوا داواكارم به كـهـرهم و به خـشـنـدهـيـى خـوى نـهـم كـاـرهم لى وه بـگـرـيـت و لىـم پازى بىـت و به دروستى له سـهـر پـړـپـهـوى پـيـغه مـبـهـر (ﷺ) بـو و بىـت، سوپاس بـى خواى هـمـوو جـيـهان.

وهـرگـيـړ

عمر توفيق الخطاط

نوسـهـر

أبو عبدالله عادل بن عبدالله ال حمدان

ناوړېوك

بابه ت	لاپړه
پېشه کی و مرگېږ.....	۵
پېشه کی نووسهر	۹
چل فهرمووده له باره ی منډالانه وه.....	۱۷
فهرمووده ی په که م: کورپه به سروشتی باوړه وه له دایک د هېت:	۳۷
د مرهینانی فهرمووده که:	۳۷
نه و نه حکام و نادابانه ی له م فهرمووده یه وه د مستمان دمکه ویت:	۳۷
فهرمووده ی دووهم: (دوو شت فیږی منډال بکړیت په کتا پهرستی و سوننه ته کانی پېغه مېهر (عليه السلام):	۴۹
د مرهینانی فهرمووده که:	۴۹
نه و نه حکام و نادابانه ی له م فهرمووده یه وه و مردم گړیت:	۵۰
فهرمووده ی سیېه م: صالح بوونی منډالان	۶۹
د مرهینانی فهرمووده که:	۶۹
نه و نه حوکه مانه ی په یو مستن به م فهرمووده یه وه:	۶۹
فهرمووده ی چواره م: قورثان فیږ کړدنی منډالان:	۸۷
د مرهینانی فهرمووده که:	۸۷
فهرمووده ی پېنجه م: منډالان و زانست فیږ کړدنیا ن.....	۹۵
د مرهینانی فهرمووده که:	۹۵
نه حکام و نادابه کانی فهرمووده که:	۹۵
فهرمووده ی شه شه م: دمریاره ی میزی منډال.....	۱۱۱

- ۱۱۱ ..... دمره‌ینانی فهرمووده‌که:
- ۱۱۱ ..... ئەو ئەحکام و ئادابانه‌ی له‌و فهرمووده و مرده‌گیریت:
- ۱۱۷ ..... فهرمووده‌ی حه‌وته‌م: خه‌ته‌نه‌کردنی منداڵان
- ۱۱۷ ..... دمره‌ینانی فهرمووده‌که:
- ۱۱۷ ..... ئەو ئەحکام و ئادابانه‌ی له‌و فهرمووده‌که و مرده‌گیریت:
- ۱۲۷ ..... فهرمووده‌ی هه‌شته‌م: منداڵان و نوێژکردنیان
- ۱۲۷ ..... دمره‌ینانی فهرمووده‌که:
- ۱۲۷ ..... ئەو حوکمانه‌ی په‌یوستن به‌م فهرمووده‌یه‌وه:
- ۱۴۱ ..... فهرمووده‌ی نۆیه‌م: هه‌لگرتنی منداڵ له‌ نوێژدا
- ۱۴۱ ..... دمره‌ینانی فهرمووده‌که:
- ۱۴۲ ..... ئەو فهرمان و وانانه‌ی له‌م فهرمووده و مرده‌گیریت:
- ۱۴۹ ..... فهرمووده‌ی دهمه‌م: نوێژکردن له‌سه‌ر منداڵی مردوو
- ۱۴۹ ..... دمره‌ینانی فهرمووده‌که:
- ۱۴۹ ..... ئەو فهرمان و وانانه‌ی له‌م فهرمووده‌یه و مرده‌گیریت:
- ۱۵۷ ..... فهرمووده‌ی یازده‌مه‌م: منداڵان و پۆزووگرتن
- ۱۵۷ ..... دمره‌ینانی فهرمووده‌که:
- ۱۵۷ ..... ئەو فهرمان و وانانه‌ی له‌م فهرمووده‌یه و مرده‌گیریت:
- ۱۶۱ ..... فهرمووده‌ی دوازه‌مه‌م: سه‌ره‌یه‌زه له‌سه‌ر منداڵان
- ۱۶۱ ..... دمره‌ینانی فهرمووده‌که:
- ۱۶۱ ..... ئەو فهرمان و ئادابانه‌ی له‌م فهرمووده‌یه و مرده‌گیریت:
- ۱۶۳ ..... فهرمووده‌ی سیازده‌مه‌م: منداڵان و هه‌جکردن

- ۱۶۳ ..... دمرهینانی فرمودمکه: .....
 ۱۶۳ ..... ټمو فرمان و ټادابانه دی له فرمودمیه و مردمگیریت: .....
 ۱۷۳ ..... فرموده دی جواردمیه: کوشتنی منډالی کافران له جهنگدا .....
 ۱۷۳ ..... دمرهینانی فرمودمکه: .....
 ۱۷۳ ..... ټمو فرمان و وانانه دی له فرمودمیه و مردمگیریت: .....
 ۱۷۹ ..... فرموده دی پازدمیه: هاوسه رگیری منډالان .....
 ۱۷۹ ..... دمرهینانی فرمودمکه: .....
 ۱۷۹ ..... ټمو فرمان و ټادابانه دی له فرمودمکه و مردمگیریت: .....
 ۱۸۵ ..... فرموده دی شازدمیه: منډال داری حده دی لی نادریت: .....
 ۱۸۵ ..... دمرهینانی فرمودمکه: .....
 ۱۸۵ ..... ټمو فرمان و ټادابانه دی له فرمودمکه و مردمگیریت: .....
 ۱۹۱ ..... فرموده دی حه فدمیه: منډال که ی میراتی دمکه ویت .....
 ۱۹۱ ..... دمرهینانی فرمودمکه: .....
 ۱۹۱ ..... ټمو فرمان و ټادابانه دی له فرمودمکه و مردمگیریت: .....
 ۱۹۵ ..... فرموده دی همزدمیه: خمرچی منډالان .....
 ۱۹۵ ..... دمرهینانی فرمودمکه: .....
 ۱۹۵ ..... ټمو فرمان و ټادابانه دی له فرمودمیه و مردمگیریت: .....
 ۲۰۱ ..... فرموده دی نوژدمیه: شیرپیدانی منډالان: .....
 ۲۰۲ ..... دمرهینانی فرمودمکه: .....
 ۲۰۲ ..... ټمو فرمان و ټادابانه دی فرمودمکه دمیبه خشیت: .....
 ۲۱۵ ..... فرموده دی بیسته: کی شایمنه منډال له لای ټمو گوش بکړیت؟ .....

- ٢١٥..... دهره‌ینانی فهرمووده‌که:
- ٢١٥..... ئەو فهرمان و ئادابانه‌ی فهرمووده‌که دهبه‌خشیت:
- ٢٢٥..... فهرمووده‌ی بیست و یه‌که‌م: دادپه‌رومری له‌نیوان منداڵاندا:
- ٢٢٥..... دهره‌ینانی فهرمووده‌که:
- ٢٢٥..... ئەو و ئاداب و فهرمانانه‌ی فهرمووده‌که دهبه‌خشیت:
- ٢٣٣..... فهرمووده‌ی بیست و دووهم: ناوانی منداڵان
- ٢٣٣..... دهره‌ینانی فهرمووده‌که:
- ٢٣٣..... ئەو و ئاداب و فهرمانانه‌ی فهرمووده‌که دهبه‌خشیت:
- ٢٤٧..... فهرمووده‌ی بیست و سێه‌م: ته‌حنیکی منداڵ به‌ دهمه‌جوی خورما
- ٢٤٧..... دهره‌ینانی فهرمووده‌که:
- ٢٤٧..... ئەو نه‌حکام و ئادابانه‌ی لهم فهرمووده‌که و مرده‌گیریت:
- ٢٥٩..... فهرمووده‌ی بیست و چوارهم: ((العقیقه)) سه‌ربهرینی هه‌یوان له‌ پوژی هه‌وته‌مدا
- ٢٥٩..... دهره‌ینانی فهرمووده‌که:
- ٢٥٩..... ئەو فهرمان و ئادابانه‌ی له‌ فهرمووده‌که وه و مرده‌گیریت:
- ٢٧١..... فهرمووده‌ی بیست و پێنجهم: به‌زه‌یی هاتنه‌وه به‌ منداڵدا
- ٢٧١..... دهره‌ینانی فهرمووده‌که:
- ٢٧١..... ئەو نه‌حکام و ئادابانه‌ی لهم فهرمووده‌یه و مرده‌گیریت:
- ٢٨١..... فهرمووده‌ی بیست و شه‌شه‌م: گه‌ومری چاکه له‌گه‌ڵ کچان
- ٢٨١..... دهره‌ینانی فهرمووده‌که:
- ٢٨١..... ئەو نه‌حکام و ئادابانه‌ی لهم فهرمووده و مرده‌گیریت:
- ٢٨٥..... فهرمووده‌ی بیست و هه‌وته‌م: گه‌رومی له‌سه‌ست‌زگرتنی هه‌تیوو

- ۲۸۵ ..... دمرهینانی فهرموودمکه:
- ۲۸۵ ..... نهو نه حکامو نادابانه ی له فهرموودمکه وه ورمدمگیریت:
- ۲۹۲ ..... فهرمووده ی بیست و هشته م: خوگرتن و نارامی له کاتی منډال مردندا:
- ۲۹۲ ..... دمرهینانی فهرموودمکه:
- ۲۹۲ ..... نهو نه حکامو نادابانه ی له فهرموودمکه ورمدمگیریت:
- ۳۰۳ ..... فهرمووده ی بیست و نؤیم: خپرو گهورمیی نارامی و خوگری له سهر مردنی منډال:
- ۳۰۳ ..... دمرهینانی فهرموودمکه:
- ۳۰۳ ..... نهو نه حکامو نادابانه ی له فهرموودمکه ورمدمگیریت:
- ۳۱۱ ..... فهرمووده ی سی یه م: ماچکړدنې منډالان:
- ۳۱۱ ..... دمرهینانی فهرموودمکه:
- ۳۱۱ ..... نهو نه حکامو نادابانه ی له فهرموودمکه ورمدمگیریت:
- ۳۱۵ ..... فهرمووده ی سی و یه کم: سلاوکردن له منډالان:
- ۳۱۵ ..... دمرهینانی فهرموودمکه:
- ۳۱۵ ..... نهو نه حکامو نادابانه ی فهرموودمکه دمیبه خشیت:
- ۳۲۵ ..... فهرمووده ی سی و دوو م: دوو عا نه کړدن له منډالان:
- ۳۲۵ ..... دمرهینانی فهرموودمکه:
- ۳۲۵ ..... نهو نه حکامو نادابانه ی له فهرموودمکه ورمدمگیریت:
- ۳۳۱ ..... فهرمووده ی سی و سی یه م: منډالان فیری نادابی نان خواردن بکرتین:
- ۳۳۱ ..... دمرهینانی فهرموودمکه:
- ۳۳۱ ..... نهو نه حکامو نادابانه ی له م فهرموودمیه ورمدمگیریت:
- ۳۳۵ ..... فهرمووده ی سی و جواره م: په نادانی منډال له خراپه:

٣٣٥.....	دهرهینانی فهرمودمکه:
٣٣٥.....	ئمو نه حکام و ئادابانه ی له فهرمودمکه و مردمگیریت:
٣٤٥.....	فهرموده ی سی و پینجه م: چار سه رکړدنی مندالان
٣٤٥.....	دهرهینانی فهرمودمکه:
٣٤٥.....	ئمو نه حکام و ئادابانه ی له فهرمودمکه و مردمگیریت:
٣٥٩.....	فهرموده ی سی و شه شهم: جل و بهرگ و جوانی مندالان
٣٥٩.....	دهرهینانی فهرمودمکه:
٣٥٩.....	ئمو نه حکام و ئادابانه ی له فهرمودمکه و مردمگیریت:
٣٧١.....	فهرموده ی سی و حه و تهم: یاری کردن شوخی کردن له گهل مندالان
٣٧١.....	دهرهینانی فهرمودمکه:
٣٧١.....	ئمو نه حکام و ئادابانه ی له فهرمودمکه و مردمگیریت:
٣٩٣.....	فهرموده ی سی و هه شهم: بهرگری کردن له سمر تاشینی نیوه چل
٣٩٣.....	دهرهینانی فهرمودمکه:
٣٩٣.....	ئمو نه حکام و فهرمانانه ی له فهرمودمکه و مردمگیریت:
٣٩٧.....	فهرموده ی سی و نویه م: فهرمان پیکردن و بهرگری کردن مندالان
٣٩٧.....	دهرهینانی فهرمودمکه:
٣٩٧.....	ئمو نه حکام و فهرمانانه ی له فهرمودمکه و مردمگیریت:
٤٠٩.....	فهرموده ی چل هه م: نیشانه کانی بالقبوونی مندالان
٤٠٩.....	ئمو نه حکام و فهرمانانه ی له فهرمودمکه و مردمگیریت:
٤١٩.....	ناو مړوک